ತಮಿಮಮಹಮಜಂ ಶರೀರಭಾಜಾಂ
ಹೃದಿ ಹೃದಿ ಧಿಷ್ಠಿತಮಾತ್ಮಕಲ್ಪಿತಾನಾಮ್ ।
ಪ್ರತಿದೃಶಮಿವ ನೈಕಧಾರ್ಕಮೇಕಂ
ಸಮಧಿಗತೋಽಸ್ಮಿ ವಿಧೂತಭೇದಮೋಹಃ ॥ ೪೨ ॥

ಸೂತ ಉವಾಚ

ಕೃಷ್ಣ ಏವಂ ಭಗವತಿ ಮನೋವಾಗ್ದೃಷ್ಟಿವೃತ್ತಿಭಿಃ ।
ಆತ್ಮನ್ಯಾತ್ಮಾನಮಾವೇಶ್ಯ ಸೋಽಂತಃಶ್ವಾಸ ಉಪಾರಮತ್ ॥ ೪೩ ॥

ಸಂಪದ್ಯಮಾನಮಾಜ್ಞಾಯ ಭೀಷ್ಮಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನಿಷ್ಕಲೇ ।
ಸರ್ವೇ ಬಭೂವುಸ್ತೇ ತೂಷ್ಣೀಂ ವಯಾಂಸೀವ ದಿನಾತ್ಯಯೇ ॥ ೪೪ ॥

ತತ್ರ ದುಂದುಭಯೋ ನೇದುರ್ದೇವಮಾನವವಾದಿತಾಃ ।
ಶಶಂಸುಃ ಸಾಧವೋ ರಾಜ್ಞಾಂ ಖಾತ್ಪೇತುಃ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಯಃ ॥ ೪೫ ॥

ತಸ್ಯ ನಿರ್ಹರಣಾದೀನಿ ಸಂಪರೇತಸ್ಯ ಭಾರ್ಗವ ।
ಯುಧಿಷ್ಠಿರಃ ಕಾರಯಿತ್ವಾ ಮುಹೂರ್ತಂ ದುಃಖಿತೋಽಭವತ್ ॥ ೪೬ ॥

ತುಷ್ಟುವುರ್ಮುನಯೋ ಹೃಷ್ಟಾಃ ಕೃಷ್ಣಂ ತದ್ಗುಹ್ಯನಾಮಭಿಃ ।
ತತಸ್ತೇ ಕೃಷ್ಣಹೃದಯಾಃ ಸ್ವಾಶ್ರಮಾನ್ಪ್ರಯಯುಃ ಪುನಃ ॥ ೪೭ ॥

ತತೋ ಯುಧಿಷ್ಠಿರೋ ಗತ್ವಾ ಸಹಕೃಷ್ಣೋ ಗಜಾಹ್ವಯಮ್ ।
ಪಿತರಂ ಸಾಂತ್ವಯಾಮಾಸ ಗಾಂಧಾರೀಂ ಚ ತಪಸ್ವಿನೀಮ್ ॥ ೪೮ ॥

ಪಿತ್ರಾ ಚಾನುಮತೋ ರಾಜಾ ವಾಸುದೇವಾನುಮೋದಿತಃ ।
ಚಕಾರ ರಾಜ್ಯಂ ಧರ್ಮೇಣ ಪಿತೃಪೈತಾಮಹಂ ವಿಭುಃ ॥ ೪೯ ॥

ಸರ್ವರಿಗೂ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪನಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಇಂದು ನನ್ನ ಮೃತ್ಯುಸಮಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನೆದುರಿನಲ್ಲಿ ದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತಿರುವನಲ್ಲ! ಅವನಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಅಖಂಡವಾದ ಪ್ರೇಮ ಉಂಟಾಗಲಿ. ॥ ೪೧ ॥ ಒಬ್ಬನೇ ಸೂರ್ಯನು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಅನೇಕ ರೂಪಿಯಾಗಿ ತೋರುವಂತೆಯೇ ಅಜನ್ಮನಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನಿಂದಲೇ ರಚಿತವಾದ ಅನೇಕ ಶರೀರಧಾರಿಗಳ ಹೃದಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಅನೇಕರೂಪಗಳಂತೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಓರ್ವನೇ ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿ ವಿರಾಜಮಾನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಂತಹ ಭಗವಂತನನ್ನು ನಾನು ಭೇದ-ಭ್ರಮರಹಿತನಾಗಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಏಕಾತ್ಮಭಾವವುಂಟಾದವನಾಗಿ, ಅವನ ಇದಿರಿನಲ್ಲೇ ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. * ॥ ೪೨ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಹೀಗೆ ಭೀಷ್ಮಪಿತಾಮಹರು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು, ವಾಣಿ, ಮಾತು, ದೃಷ್ಟಿ ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ತನ್ನನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು, ಪ್ರಾಣವಾಯುವನ್ನು ಅವನಲ್ಲೇ ವಿಲೀನಗೊಳಿಸಿದರು ; ಶರೀರ ಶಾಂತವಾಯಿತು. ॥ ೪೩ ॥ ಅವರು ಹೀಗೆ ನಿಷ್ಕಲವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಸಂಜೆಯಾದಾಗ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಕಲರವವು ಶಾಂತವಾಗುವಂತೆ ಎಲ್ಲ ಜನರು ಮೌನರಾದರು. ॥ ೪೪ ॥ ಆಗಲೇ ಮನುಷ್ಯರೂ, ದೇವತೆಗಳೂ ದುಂದುಭಿಯೇ ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಮೊಳಗಿಸಿದರು. ಸಾಧು-ಸಜ್ಜನರಾದ ರಾಜರು ಭೀಷ್ಮರನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದರು. ಆಕಾಶದಿಂದ ಹೂಮಳೆ ಸುರಿಯಿತು. ॥ ೪೫ ॥ ಶೌನಕರೇ ! ನಿಷ್ಕಳಂಕವೂ, ನಿರುಪಾಧಿಕವೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದ ಆ ಮಹಾತ್ಮರ ಮೃತಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ, ಧರ್ಮರಾಜನು ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಶೋಕಮಗ್ನನಾಗಿ ಕುಳಿತನು. ॥ ೪೬ ॥ ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಮುನಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅವನ ರಹಸ್ಯಮಯ ದಿವ್ಯನಾಮಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಕೃಷ್ಣಮಯವಾದ ಹೃದಯಗಳಿಂದ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ತೆರಳಿದರು. ॥ ೪೭ ॥ ಅನಂತರ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೂ ಕೂಡ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಹಸ್ತಿನಾಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದು, ದೊಡ್ಡಪ್ಪನಾದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನನ್ನೂ, ತಪಸ್ವಿನಿಯಾದ ಗಾಂಧಾರಿಯನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿದನು. ॥ ೪೮ ॥ ಮತ್ತೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ, ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನ ಅನುಮತಿಯಿಂದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರರಾಜನು ತನ್ನ ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಧರ್ಮದಿಂದ ಆಳತೊಡಗಿದನು. ॥ ೪೯ ॥

ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೯ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧೇ
ಯುಧಿಷ್ಠಿರರಾಜ್ಯಪ್ರಲಂಭೋ ನಾಮ ನವಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೯ ॥

---

* ಶರಶಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ ಭೀಷ್ಮಪಿತಾಮಹರು ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದ ಮೂಲಕ ಅತ್ಯಂತ ಆದರ, ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದರು. ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಇವರ ಕುರಿತು ಅತ್ಯಾದರವಿದೆ. ಭಾಗವತವನ್ನು ಓದುವವರು ಈ ಭೀಷ್ಮಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಪದೇ-ಪದೇ ಓದುತ್ತಾರೆ. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಸ್ತುತಿಯು 'ಭೀಷ್ಮಸ್ತವರಾಜ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ಭಕ್ತರಾದವರಲ್ಲಿ ಇದರ ಕುರಿತು ಬಹಳ ಆದರವಿದೆ. ಈ ಸ್ತುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಭಾವ, ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಭೀಷ್ಮರು ಅಲೌಕಿಕವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. ಭಕ್ತಜನರು ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಪಠಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸ್ತೋತ್ರವು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಕಂಠಸ್ಥವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿ-ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡುವ ಅಭ್ಯಾಸವಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಹತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಮರಳಿದುದು

ಶೌನಕ ಉವಾಚ

ಹತ್ವಾ ಸ್ವರಿಕ್ಥಸ್ಪೃಧ ಆತತಾಯಿನೋ
ಯುಧಿಷ್ಠಿರೋ ಧರ್ಮಭೃತಾಂ ವರಿಷ್ಠಃ ।
ಸಹಾನುಜೈಃ ಪ್ರತ್ಯವರುದ್ಧಭೋಜನಃ
ಕಥಂ ಪ್ರವೃತ್ತಃ ಕಿಮಕಾರಷೀತ್ತತಃ ॥ ೧ ॥

ಸೂತ ಉವಾಚ

ವಂಶಂ ಕುರೋರ್ವಂಶದವಾಗ್ನಿನಿರ್ಹೃತಂ
ಸಂರೋಹಯಿತ್ವಾ ಭವಭಾವನೋ ಹರಿಃ ।
ನಿವೇಶಯಿತ್ವಾ ನಿಜರಾಜ್ಯ ಈಶ್ವರೋ
ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ಪ್ರೀತಮನಾ ಬಭೂವ ಹ ॥ ೨ ॥

ನಿಶಮ್ಯ ಭೀಷ್ಮೋಕ್ತಮಥಾಚ್ಯುತೋಕ್ತಂ
ಪ್ರವೃತ್ತವಿಜ್ಞಾನವಿಧೂತವಿಭ್ರಮಃ ।
ಶಶಾಸ ಗಾಮಿಂದ್ರ ಇವಾಜಿತಾಶ್ರಯಃ
ಪರಿಧ್ಯುಪಾಂತಾಮನುಜಾನುವರ್ತಿತಃ ॥ ೩ ॥

ಕಾಮಂ ವವರ್ಷ ಪರ್ಜನ್ಯಃ ಸರ್ವಕಾಮದುಘಾ ಮಹೀ ।
ಸಿಷಿಚುಃ ಸ್ಮ ವ್ರಜಾನ್ಗಾವಃ ಪಯಸೋಧಸ್ವತೀರ್ಮುದಾ ॥ ೪ ॥

ನದ್ಯಃ ಸಮುದ್ರಾ ಗಿರಯಃ ಸವನಸ್ಪತಿವೀರುಧಃ ।
ಫಲಂತ್ಯೋಷಧಯಃ ಸರ್ವಾಃ ಕಾಮಮನ್ವೃತು ತಸ್ಯ ವೈ ॥ ೫ ॥

ನಾಧಯೋ ವ್ಯಾಧಯಃ ಕ್ಲೇಶಾ ದೈವಭೂತಾತ್ಮಹೇತವಃ ।
ಅಜಾತಶತ್ರಾವಭವನ್ ಜಂತೂನಾಂ ರಾಜ್ಞಿ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ॥ ೬ ॥

ಉಷಿತ್ವಾ ಹಾಸ್ತಿನಪುರೇ ಮಾಸಾನ್ಕತಿಪಯಾನ್ ಹರಿಃ ।
ಸುಹೃದಾಂ ಚ ವಿಶೋಕಾಯ ಸ್ವಸುಶ್ಚ ಪ್ರಿಯಕಾಮ್ಯಯಾ ॥ ೭ ॥

ಆಮಂತ್ರ್ಯ ಚಾಭ್ಯನುಜ್ಞಾತಃ ಪರಿಷ್ವಜ್ಯಾಭಿವಾದ್ಯ ತಮ್ ।
ಆರುರೋಹ ರಥಂ ಕೈಶ್ಚಿತ್ಪರಿಷ್ವಕ್ತೋಽಭಿವಾದಿತಃ ॥ ೮ ॥

ಶೌನಕಾದಿಗಳು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ – ಸೂತ ಪುರಾಣಿಕರೇ! ಧಾರ್ಮಿಕ ಶಿರೋಮಣಿಯಾದ ಮಹಾರಾಜ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ತನ್ನ ಪೈತೃಕಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಆಸೆಯಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ವಧಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ತನ್ನ ಸಹೋದರರೊಂದಿಗೆ ಹೇಗೆ ರಾಜ್ಯಶಾಸನವನ್ನು ಮಾಡಿದನು? ಏಕೆಂದರೆ, ಭೋಗಗಳಲ್ಲಾದರೋ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ॥ ೧ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಲೋಕದ ಉಜ್ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಅವತಾರಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯು – ಬಿದಿರುಮೆಳೆಯಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಘರ್ಷಣೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಬೆಂಕಿಯು ಬಿದಿರುಮೆಳೆಯನ್ನೇ ಸುಟ್ಟುಬಿಡುವಂತೆ ಪರಸ್ಪರ ಕಲಹಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಸುಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದ ಕುರುವಂಶದ ಕುಡಿಯಾದ ಪರೀಕ್ಷಿತನನ್ನು ಬದುಕಿಸಿ, ಯುಧಿಷ್ಠಿರನನ್ನು ಅವನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ತುಂಬಾ ಪ್ರಸನ್ನನಾದನು. ॥ ೨ ॥ ಭೀಷ್ಮಪಿತಾಮಹರ ಮತ್ತು ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಪದೇಶ ಶ್ರವಣದಿಂದ ಧರ್ಮರಾಜನಿಗೆ ಜ್ಞಾನೋದಯವಾಗಿ, ಎಲ್ಲ ಭ್ರಾಂತಿಗಳು ಅಳಿದು ಹೋದುವು. ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಬೆಂಬಲದಿಂದ ಅವನು ಸಮುದ್ರ ಪರ್ಯಂತವಾದ ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ಇಂದ್ರನಂತೆ ಆಳತೊಡಗಿದನು. ಭೀಮಸೇನರೇ ಮುಂತಾದ ತಮ್ಮಂದಿರು ಆತನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.॥ ೩ ॥ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾದ ಸುಭಿಕ್ಷವಿದ್ದು ಸುಖಶಾಂತಿಗಳು ನೆಲೆಸಿದ್ದವು. ಆವಶ್ಯಕತೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಮಳೆಯು ಸುರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಜೀವನಕ್ಕೆ ಬೇಕುಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಸಿಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಆಕಳುಗಳು ಕೆಚ್ಚಲಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಹಿಡಿಸಲಾರದೆ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಹಾಲಿನಿಂದ ನೆನೆಸುತ್ತಿದ್ದವು. ॥ ೪ ॥ ನದಿಗಳೂ, ಸಮುದ್ರಗಳೂ, ಪರ್ವತಗಳೂ, ವನಸ್ಪತಿಗಳೂ, ಔಷಧಿಗಳೂ, ಲತೆಗಳೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಋತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ರಾಜನಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದವು. ॥ ೫ ॥ ಅಜಾತಶತ್ರುವಾದ ಮಹಾರಾಜ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಗೂ ಎಂದೂ ಆಧಿ-ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಅಥವಾ ದೈವಿಕ, ಭೌತಿಕ, ಆತ್ಮಿಕವಾದ ಕ್ಲೇಶಗಳು ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ॥ ೬ ॥

ತಮ್ಮ ಬಂಧು-ಮಿತ್ರರ ಶೋಕವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಮತ್ತು ತನ್ನ ತಂಗಿ ಸುಭದ್ರೆಯ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಸ್ತಿನಾವತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಲವು ತಿಂಗಳು ತಂಗಿದನು. ॥ ೭ ॥ ಮತ್ತೆ ಅವನು ರಾಜಾಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಂದ ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಹೋಗಲು ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದನು. ಆಗ ಧರ್ಮರಾಜನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತುಂಬು ಹೃದಯದಿಂದ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟನು. ಭಗವಂತನು ಅವನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ರಥವನ್ನು ಏರಿದನು. ಸಮವಯಸ್ಕರಾದ ಕೆಲವರು ಆತನನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡರು. ಸಣ್ಣವರು ವಂದಿಸಿಕೊಂಡರು. ॥ ೮ ॥ ಆಗ ಸುಭದ್ರೆ, ದ್ರೌಪದೀ, ಕುಂತೀ, ಉತ್ತರೆ, ಗಾಂಧಾರೀ,

ಸುಭದ್ರಾ ದ್ರೌಪದೀ ಕುಂತೀ ವಿರಾಟತನಯಾ ತಥಾ ।
ಗಾಂಧಾರೀ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಶ್ಚ ಯುಯುತ್ಸುರ್ಗೌತಮೋ ಯಮೌ
॥ ೯ ॥

ವೃಕೋದರಶ್ಚ ಧೌಮ್ಯಶ್ಚ ಸ್ತ್ರಿಯೋಮತ್ಸ್ಯಸುತಾದಯಃ ।
ನ ಸೇಹಿರೇ ವಿಮುಹ್ಯಂತೋ ವಿರಹಂ ಶಾರ್ಙ್ಗಧನ್ವನಃ
॥ ೧೦ ॥

ಸತ್ಸಂಗಾನ್ಮುಕ್ತದುಃಸಂಗೋ ಹಾತುಂ ನೋತ್ಸಹತೇ ಬುಧಃ ।
ಕೀರ್ತ್ಯಮಾನಂ ಯಶೋ ಯಸ್ಯ ಸಕೃದಾಕರ್ಣ್ಯ ರೋಚನಮ್
॥ ೧೧ ॥

ತಸ್ಮಿನ್ನ್ಯಸ್ತಧಿಯಃ ಪಾರ್ಥಾಃ ಸಹೇರನ್ವಿರಹಂ ಕಥಮ್ ।
ದರ್ಶನಸ್ಪರ್ಶಸಂಲಾಪಶಯನಾಸನಭೋಜನೈಃ
॥ ೧೨ ॥

ಸರ್ವೇ ತೇऽನಿಮಿಷೈರಕ್ಷೈಸ್ತಮನುದ್ರುತಚೇತಸಃ ।
ವೀಕ್ಷಂತಃ ಸ್ನೇಹಸಂಬದ್ಧಾ ವಿಚೇಲುಸ್ತತ್ರ ತತ್ರ ಹ
॥ ೧೩ ॥

ನ್ಯರುಂಧನ್ನುದ್ಗಲದ್ಬಾಷ್ಪಮೌತ್ಕಂಠ್ಯಾದ್ದೇವಕೀಸುತೇ ।
ನಿರ್ಯಾತ್ಯಗಾರಾನ್ನೋऽಭದ್ರಮಿತಿ ಸ್ಯಾದ್ಬಾಂಧವಸ್ತ್ರಿಯಃ
॥ ೧೪ ॥

ಮೃದಂಗಶಂಖಭೇರ್ಯಶ್ಚ ವೀಣಾಪಣವಗೋಮುಖಾಃ ।
ಧುಂಧುರ್ಯಾನಕಘಂಟಾದ್ಯಾ ನೇದುರ್ದುಂದುಭಯಸ್ತಥಾ
॥ ೧೫ ॥

ಪ್ರಾಸಾದಶಿಖರಾರೂಢಾಃ ಕುರುನಾರ್ಯೋ ದಿದೃಕ್ಷಯಾ ।
ವವೃಷುಃ ಕುಸುಮೈಃ ಕೃಷ್ಣಂ ಪ್ರೇಮವ್ರೀಡಾಸ್ಮಿತೇಕ್ಷಣಾಃ
॥ ೧೬ ॥

ಸಿತಾತಪತ್ರಂ ಜಗ್ರಾಹ ಮುಕ್ತಾದಾಮವಿಭೂಷಿತಮ್ ।
ರತ್ನದಂಡಂ ಗುಡಾಕೇಶಃ ಪ್ರಿಯಃ ಪ್ರಿಯತಮಸ್ಯ ಹ
॥ ೧೭ ॥

ಉದ್ಧವಃ ಸಾತ್ಯಕಿಶ್ಚೈವ ವ್ಯಜನೇ ಪರಮಾದ್ಭುತೇ ।
ವಿಕೀರ್ಯಮಾಣಃ ಕುಸುಮೈ ರೇಜೇ ಮಧುಪತಿಃ ಪಥಿ
॥ ೧೮ ॥

ಅಶ್ರೂಯಂತಾಶಿಷಃ ಸತ್ಯಾಸ್ತತ್ರ ತತ್ರ ದ್ವಿಜೇರಿತಾಃ ।
ನಾನಾರೂಪಾನುರೂಪಾಶ್ಚ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ಗುಣಾತ್ಮನಃ
॥ ೧೯ ॥

ಅನ್ಯೋನ್ಯಮಾಸೀತ್ಸಂಜಲ್ಪ ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕಚೇತಸಾಮ್ ।
ಕೌರವೇಂದ್ರಪುರಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಸರ್ವಶ್ರುತಿಮನೋಹರಃ
॥ ೨೦ ॥

ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ, ಯುಯುತ್ಸು, ಕೃಪಾಚಾರ್ಯರು, ನಕುಲ, ಸಹದೇವ, ಭೀಮಸೇನ, ಧೌಮ್ಯರು, ಸತ್ಯವತಿ ಮುಂತಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಶಾರ್ಙ್ಗ ಪಾಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದೆ ಮೂರ್ಛಿತ ರಂತಾದರು. ॥ ೯-೧೦ ॥ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಧುರವಾದ ದಿವ್ಯ ಚರಿತ್ರವನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ಕೇಳಿದವರೂ ಕೂಡ, ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ಸತ್ಸಂಗ ದಿಂದ ದುಃಸಂಗವನ್ನು ತೊರೆದು ಆ ಹರಿಕಥಾ ಶ್ರವಣಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೆ-ಮತ್ತೆ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಆ ಭಗವಂತನನ್ನು ದರ್ಶಿಸುತ್ತಾ, ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತಾ, ಅವನೊಡನೆ ಸಂಭಾಷಿಸುತ್ತಾ, ಆಸನ-ಶಯನ-ಭೋಜನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವನೊಡನೆ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ಅವನಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಹೃದಯವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಆನಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಅವನ ಅಗಲಿಕೆ ಸಹಿಸಲಾದೀತೇ ? ॥ ೧೧-೧೨ ॥ ಅವರ ಚಿತ್ತವು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿಯೇ ಲೀನವಾಗಿತ್ತು. ಎವೆಯಿಕ್ಕದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಾ ಅವನ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದು ಅವನ ಹಿಂದೆಯೇ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೧೩ ॥ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅರಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತಲೇ ಬಂಧು-ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕಣ್ಣುಗಳು ಪ್ರೇಮಾಶ್ರುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ, ಉಕ್ಕಿಬರುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಅವರು ಪ್ರಯಾಣದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಪಶಕುನವಾಗದಿರಲೆಂದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಅಶ್ರುಧಾರೆಯನ್ನು ತಡೆದುಕೊಂಡರು. ॥ ೧೪ ॥

ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸ್ಥಾನದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮೃದಂಗ, ಶಂಖ, ಭೇರಿ, ವೀಣೆ, ಡೊಳ್ಳು, ಕಹಳೆ, ಝಲ್ಲರಿ, ತಮಟೆ, ಘಂಟೆ ದುಂದುಭಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಮಂಗಳ ವಾದ್ಯಗಳು ಮೊಳಗತೊಡ ಗಿದವು. ॥ ೧೫ ॥ ಭಗವಂತನನ್ನು ದರ್ಶಿಸುವ ಆಸೆಯಿಂದ ಕುರುವಂಶದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮೇಲ್ಮಹಡಿಗಳನ್ನೇರಿ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಹಬ್ಬ ವಾದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನೆಡೆಗೆ ಪ್ರೇಮ, ಲಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಂದ ಹಾಸದ ನೋಟವನ್ನು ಬೀರಿ, ಅವನ ಮೇಲೆ ಹೂಮಳೆಗರೆಯ ತೊಡಗಿದರು. ॥ ೧೬ ॥ ಗುಂಗುರುಕೂದಲುಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸು ತ್ತಿದ್ದ ಅರ್ಜುನನು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಮಿತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಮುತ್ತಿನ ಝಲ್ಲರಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ, ರತ್ನಖಚಿತ ಹಿಡಿಯಿಂದ ಶೋಭಿ ಸುವ ಬೆಳ್ಗೊಡೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡನು. ॥ ೧೭ ॥ ಉದ್ಧವ, ಸಾತ್ಯಕಿಯರು ಇಕ್ಕೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾದ್ಭುತವಾದ ಚಾಮರಗಳನ್ನು ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೆಜ್ಜೆ-ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಪುರ ಜನರು ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ದೃಶ್ಯವು ಮನೋ ಹರವಾಗಿತ್ತು. ॥ ೧೮ ॥ ತ್ರಿಗುಣಾತೀತನೂ, ಅಪ್ರಾಕೃತನೂ ಅನಂತ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನೂ ಆದ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸತ್ಯವಾದ ಆಶೀರ್ವಚನಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಈ ಆಶೀರ್ವಚನಗಳು ಆತನ ನಿರ್ಗುಣ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಆತನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತ ಗುಣ ಗಳು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ॥ ೧೯ ॥ ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕನಾದ ಆ ಪರಮ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳ ಹಸ್ತಿನಾಪುರದ ಕುಲೀನ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕಿವಿ, ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುವಂತಹ ಭಗವಂತನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾ ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೨೦ ॥

ಸ ವೈ ಕಿಲಾಯಂ ಪುರುಷಃ ಪುರಾತನೋ
ಯ ಏಕ ಆಸೀದವಿಶೇಷ ಆತ್ಮನಿ ।
ಅಗ್ರೇ ಗುಣೇಭ್ಯೋ ಜಗದಾತ್ಮನೀಶ್ವರೇ
ನಿಮೀಲಿತಾತ್ಮನ್ನಿಶಿ ಸುಪ್ತಶಕ್ತಿಷು ॥ ೨೧ ॥

ಸ ಏವ ಭೂಯೋ ನಿಜವೀರ್ಯಚೋದಿತಾಂ
ಸ್ವಜೀವಮಾಯಾಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಸಿಸೃಕ್ಷತೀಮ್ ।
ಅನಾಮರೂಪಾತ್ಮನಿ ರೂಪನಾಮನೀ
ವಿಧಿತ್ಸಮಾನೋಽನುಸಸಾರ ಶಾಸ್ತ್ರಕೃತ್ ॥ ೨೨ ॥

ಸ ವಾ ಅಯಂ ಯತ್ಪದಮತ್ರ ಸೂರಯೋ
ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಾ ನಿರ್ಜಿತಮಾತರಿಶ್ವನಃ ।
ಪಶ್ಯಂತಿ ಭಕ್ತ್ಯುತ್ಕಲಿತಾಮಲಾತ್ಮನಾ
ನನ್ವೇಷ ಸತ್ತ್ವಂ ಪರಿಮಾರ್ಷ್ಟುಮರ್ಹತಿ ॥ ೨೩ ॥

ಸ ವಾ ಅಯಂ ಸಖ್ಯನುಗೀತಸತ್ಕಥೋ
ವೇದೇಷು ಗುಹ್ಯೇಷು ಚ ಗುಹ್ಯವಾದಿಭಿಃ ।
ಯ ಏಕ ಈಶೋ ಜಗದಾತ್ಮಲೀಲಯಾ
ಸೃಜತ್ಯವತ್ಯತ್ತಿ ನ ತತ್ರ ಸಜ್ಜತೇ ॥ ೨೪ ॥

ಯದಾ ಹ್ಯಧರ್ಮೇಣ ತಮೋಧಿಯೋ ನೃಪಾ
ಜೀವಂತಿ ತತ್ರೈಷ ಹಿ ಸತ್ತ್ವತಃ ಕಿಲ ।
ಧತ್ತೇ ಭಗಂ ಸತ್ಯಮೃತಂ ದಯಾಂ ಯಶೋ
ಭವಾಯ ರೂಪಾಣಿ ದಧದ್ಯುಗೇ ಯುಗೇ ॥ ೨೫ ॥

ಅಹೋ ಅಲಂ ಶ್ಲಾಘ್ಯತಮಂ ಯದೋಃ ಕುಲಂ
ಅಹೋ ಅಲಂ ಪುಣ್ಯತಮಂ ಮಧೋರ್ವನಮ್ ।
ಯದೇಷ ಪುಂಸಾಮೃಷಭಃ ಶ್ರಿಯಃ ಪತಿಃ
ಸ್ವಜನ್ಮನಾ ಸಂಕ್ರಮಣೇನ ಚಾಂಚತಿ ॥ ೨೬ ॥

ಅಹೋ ಬತ ಸ್ವರ್ಯಶಸಸ್ತಿರಸ್ಕರೀ
ಕುಶಸ್ಥಲೀ ಪುಣ್ಯ ಯಶಸ್ಕರೀ ಭುವಃ ।
ಪಶ್ಯಂತಿ ನಿತ್ಯಂ ಯದನುಗ್ರಹೇಷಿತಂ
ಸ್ಮಿತಾವಲೋಕಂ ಸ್ವಪತಿಂ ಸ್ಮ ಯತ್ಪ್ರಜಾಃ ॥ ೨೭ ॥

ನೂನಂ ವ್ರತಸ್ನಾನಹುತಾದಿನೇಶ್ವರಃ
ಸಮರ್ಚಿತೋ ಹ್ಯಸ್ಯ ಗೃಹೀತಪಾಣಿಭಿಃ ।
ಪಿಬಂತಿ ಯಾಃ ಸಖ್ಯಧರಾಮೃತಂ ಮುಹು-
ರ್ವ್ರಜಸ್ತ್ರಿಯಃ ಸಮ್ಮುಮುಹುರ್ಯದಾಶಯಾಃ ॥ ೨೮ ॥

ಸಖಿಯರೇ ! ಈತನೇ ಆ ಪುರಾಣಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಲ್ಲವೇ ? ತ್ರಿಗುಣಗಳು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಮಹಾಪ್ರಳಯದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರ ಹೊಂದಿದಾಗ ಜಗದಾತ್ಮಾ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಜೀವರೂ, ಮಾಯಾ ಶಕ್ತಿಗಳೂ ಸುಪ್ತ ವಾಗಿದ್ದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ತನ್ನ ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾದ ಆತ್ಮ ಸ್ವರೂಪ ದಲ್ಲಿ ಏಕಾಕಿಯಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದ್ದ ನಾರಾಯಣನು ಈತನೇ ಅಲ್ಲವೆ ? ॥೨೧॥ ಈತನೇ ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪ್ರವರ್ತಕನಾದ ಭಗವಂತನು. ನಾಮ ರೂಪರಹಿತನಾಗಿದ್ದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ನಾಮ-ರೂಪಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಪರಮಾದ್ಭುತವಾದ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಲು ತೊಡಗಿದ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಣೆ ಮಾಡಿದನು. ತನ್ನ ಅಂಶರಾದ ಜೀವರನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಯನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು, ಅದಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿ ತಾನೇ ನಿಂತು, ಈ ಪ್ರಪಂಚವು ಮುಂದುವರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ॥೨೨॥ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ ರಾಗಿ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಯೋಗಿಗಳು ಭಕ್ತಿ ಯಿಂದ ಅರಳಿದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಈತನು. ವಾಸ್ತವ ವಾಗಿ ಇವನ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಅಂತಃ ಕರಣವು ಪೂರ್ಣ ಶುದ್ಧವಾಗು ವಂತೆ, ಯೋಗಾದಿಗಳಿಂದ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೨೩ ॥ ಸಖೀ! ರಹಸ್ಯಾ ರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹುವ ವೇದ ವ್ಯಾಸಾದಿ ಜ್ಞಾನಶ್ರೇಷ್ಠರು ವೇದಗಳ ಮೂಲಕವೂ, ಇತರ ರಹಸ್ಯ ಗ್ರಂಥಗಳ ಮೂಲಕವೂ ಗಾನ ಮಾಡಿರುವುದು ಈತನ ಮಹಿಮೆ ಯನ್ನೇ. ಏಕೈಕ ಪರಮೇಶ್ವರ ನಾಗಿ ತನ್ನ ಲೀಲಾಮಾತ್ರದಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ ಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಲೇಪವು ಕಿಂಚಿತ್ತಾದರೂ ಇಲ್ಲದೆ ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಭುವು ಈತನೇ. ॥ ೨೪ ॥ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನೂ, ಸುಖ-ಶಾಂತಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾದ ರಾಜರೇ ತಾಮಸಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿ ಅಧರ್ಮ ದಿಂದ ಜೀವಿಸತೊಡಗಿ ದಾಗ, ಈತನೇ ಜಗತ್ತಿನ ಕ್ಷೇಮಕ್ಕಾಗಿ ಸತ್ತ್ವ ಗುಣವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಐಶ್ವರ್ಯ, ಸತ್ಯ, ಋತ, ದಯೆ, ಯಶಸ್ಸು ಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಲು ಯುಗ-ಯುಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವತರಿಸುವನು. ॥ ೨೫ ॥ ಆಹಾ ! ಈ ಯದುವಂಶವು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಶಂಸನೀಯವಾಗಿದೆ ! ಏಕೆಂದರೆ, ಶ್ರೀಯಃಪತಿಯಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಈ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ ಈ ವಂಶವನ್ನು ಗೌರವಿಸಿದನು. ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಮಧು ರಾಮಂಡಲವೂ ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರವಾದುದು. ತನ್ನ ಶೈಶವ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಅದನ್ನು ಸುಶೋಭಿತ ಗೊಳಿಸಿದನು. ॥ ೨೬ ॥ ಎಂತಹ ಆಶ್ಚರ್ಯ ! ಈ ದ್ವಾರಕಾ ನಗರವೂ ಕೂಡ ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ವರ್ಗದ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಮೀರಿಸಿ ಭೂಲೋಕದ ಪವಿತ್ರ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದೆಯಲ್ಲ! ಈ ನಗರದ ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಈತನ ಅನುಗ್ರಹ ಪೂರ್ಣವಾದ ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿ ಈ ಪ್ರಭುವನ್ನು ಸದಾ ಕಣ್ತಾರೆ ನೋಡುತ್ತಾ ಧನ್ಯರಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರಲ್ಲ! ॥ ೨೭ ॥ ಗೆಳತಿಯೇ ! ನಿಜವಾಗಿ ಈತನ ಕೈ ಹಿಡಿದ ನಾರೀಮಣಿಯರು ಎಷ್ಟು ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವ್ರತ, ಸ್ನಾನ, ಹೋಮಾದಿಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ, ಮೆಚ್ಚಿಸಿರಬೇಕು ! ಅದಕ್ಕೇ ಗೋಕುಲದ ಹೆಂಗಳೆಯರು ಪದೇ-ಪದೇ ಈತನ ಅಧರಾಮೃತವನ್ನು ಪಾನಮಾಡುತ್ತಾ, ಈತನ ಸ್ಮರಣ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಆನಂದದಿಂದ ಮೂರ್ಛಿತರಾಗುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ॥ ೨೮ ॥

ಯಾ ವೀರ್ಯಶುಲ್ಕೇನ ಹೃತಾಃ ಸ್ವಯಂವರೇ
ಪ್ರಮಥ್ಯ ಚೈದ್ಯಪ್ರಮುಖಾನ್ ಹಿ ಶುಷ್ಮಿಣಃ ।
ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಸಾಂಬಾಂಬಸುತಾದಯೋಽಪರಾ
ಯಾಶ್ಚಾಹೃತಾ ಭೌಮವಧೇ ಸಹಸ್ರಶಃ ॥ ೨೯ ॥

ಏತಾಃ ಪರಂ ಸ್ತ್ರೀತ್ವ ಮಪಾಸ್ತಪೇಶಲಂ
ನಿರಸ್ತಶೌಚಂ ಬತ ಸಾಧು ಕುರ್ವತೇ ।
ಯಾಸಾಂ ಗೃಹಾತ್ಪುಷ್ಕರಲೋಚನಃ ಪತಿ-
ರ್ನ ಜಾತ್ವಪೈತ್ಯಾಹೃತಿಭಿರ್ಹೃದಿ ಸ್ಪೃಶನ್ ॥ ೩೦ ॥

ಏವಂ ವಿಧಾ ಗದಂತೀನಾಂ ಸ ಗಿರಃ ಪುರಯೋಷಿತಾಮ್ ।
ನಿರೀಕ್ಷಣೇನಾಭಿನಂದನ್ಸ್ಮಿತೇನ ಯಯೌ ಹರಿಃ ॥ ೩೧ ॥

ಅಜಾತಶತ್ರುಃ ಪೃತನಾಂ ಗೋಪೀಥಾಯ ಮಧುದ್ವಿಷಃ ।
ಪರೇಭ್ಯಃ ಶಂಕಿತಃ ಸ್ನೇಹಾತ್ಪ್ರಾಯುಂಕ್ತ ಚತುರಂಗಿಣೀಮ್ ॥ ೩೨ ॥

ಅಥ ದೂರಾಗತಾನ್ ಶೌರಿಃ ಕೌರವಾನ್ವಿರಹಾತುರಾನ್ ।
ಸಂನಿವರ್ತ್ಯ ದೃಢಂ ಸ್ನಿಗ್ಧಾನ್ಪ್ರಾಯಾತ್ಸ್ವನಗರೀಂ ಪ್ರಿಯೈಃ ॥ ೩೩ ॥

ಕುರುಜಾಂಗಲಪಾಂಚಾಲಾನ್ ಶೂರಸೇನಾನ್ಸಯಾಮುನಾನ್ ।
ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತಂ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಂ ಮತ್ಸ್ಯಾನ್ಸಾರಸ್ವತಾನಥ ॥ ೩೪ ॥

ಮರುಧನ್ವಮತಿಕ್ರಮ್ಯ ಸೌವೀರಾಭೀರಯೋಃ ಪರಾನ್ ।
ಆನರ್ತಾನ್ಭಾರ್ಗವೋಪಾಗಾಚ್ಛ್ರಾಂತವಾಹೋ ಮನಾಗ್ವಿಭುಃ ॥ ೩೫ ॥

ತತ್ರ ತತ್ರ ಹ ತತ್ರತ್ಯೈರ್ಹರಿಃ ಪ್ರತ್ಯುದ್ಯತಾರ್ಹಣಃ ।
ಸಾಯಂ ಭೇಜೇ ದಿಶಂ ಪಶ್ಚಾದ್ಗವಿಷ್ಠೋ ಗಾಂ ಗತಸ್ತದಾ ॥ ೩೬ ॥

ಬಲಿಷ್ಠರಾದ ಶಿಶುಪಾಲನೇ ಮುಂತಾದವರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿ ಸ್ವಯಂವರದಲ್ಲಿ ವೀರ್ಯಶುಲ್ಕವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವ ರುಕ್ಮಿಣೀ, ಜಾಂಬವತೀ, ಮಿತ್ರವಿಂದೆಯರೆ ಮೊದಲಾದವರು-ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಸಾಂಬ, ಅಂಬ ಇವರ ವೀರಮಾತೆಯರಾದ ಅಷ್ಟಮಹಿಷಿಯರು, ಭೌಮಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಸೆರೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವ ಸಾವಿರಾರು ಸ್ತ್ರೀಯರೆಲ್ಲರೂ ಹೆಣ್ಣು ಜನ್ಮವೆಂಬುದು ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವೂ, ಅಸ್ವತಂತ್ರವೂ ಅಶುದ್ಧವೂ ಎಂದೆನಿಸಿದರೂ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ತ್ರೀಜಾತಿಗೇ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನೂ, ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಇವನಿಂದ ತಂದು ಕೊಟ್ಟರಲ್ಲವೇ ! ಇವರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಯಾರೇ ಎಷ್ಟೇ ವರ್ಣಿಸಲಿ ! ಇವರ ಸ್ವಾಮಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕಮಲನಯನ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನಲ್ಲ! ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದ ಪ್ರಿಯ ಚೇಷ್ಟೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಪಾರಿಜಾತಾದಿ ಪ್ರಿಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾ, ಇವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮಾ ನಂದವನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸುತ್ತಾ ಎಂದಿಗೂ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ವಾದರೂ ಇವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಡೆಗೆ ಹೋಗದಿರುವ ಭಾಗ್ಯವತಿ ಯರು ಅವರು. ॥ ೨೯-೩೦ ॥

ಹಸ್ತಿನಾವತಿಯ ರಮಣಿಯರು ಹೀಗೆ ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಂದಹಾಸದಿಂದಲೂ, ಪ್ರೇಮಪೂರ್ಣವಾದ ನೋಟದಿಂದಲೂ ಅವರನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸುತ್ತಾ ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಡೆದನು. ॥ ೩೧ ॥ ಅಜಾತಶತ್ರುವಾದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರಕ್ಷಣೆಗೆಂದು ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ರಥ, ಕಾಲಾಳು ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚತುರಂಗ ಸೇನೆಯನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟನು. ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರು ಶತ್ರುಗಳು ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡಬಹುದೆಂಬ ತನ್ನ ಅತಿ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಶಂಕಿಸುತ್ತಾ ಅವನು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದನು. ॥ ೩೨ ॥ ಪರಮ ಪ್ರೇಮವಶರಾಗಿ ಆತನ ಅಗಲಿಕೆಯನ್ನು ಸಹಿಸದೆ ಬಹುದೂರವರೆಗೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ ಕುರುವಂಶೀಯರಾದ ಪಾಂಡವರನ್ನು ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತುಂಬಾ ಆಗ್ರಹದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿಸಿ, ಸಾತ್ಯಕಿ, ಉದ್ಧವರೇ ಮುಂತಾದ ಗೆಳೆಯರೊಂದಿಗೆ ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿದನು. ॥ ೩೩ ॥ ಶೌನಕರೇ ! ಕುರುಜಾಂಗಲ, ಪಾಂಚಾಲ, ಶೂರಸೇನ, ಯಮುನೆಯ ದಡದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತ, ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ, ಮತ್ಸ್ಯ, ಸಾರಸ್ವತ, ಮರುಧನ್ವ ದೇಶಗಳನ್ನೂ ದಾಟಿ, ಸೌವೀರ ಮತ್ತು ಆಭೀರ ದೇಶಗಳ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿರುವ ಆನರ್ತ ದೇಶಕ್ಕೆ ಮಹಾಪ್ರಭುವು ದಯಮಾಡಿಸಿದನು. ಈ ವೇಳೆಗಾಗಲೇ ಬಹುದೂರ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಆತನ ರಥದ ಕುದುರೆಗಳು ಬಳಲಿದ್ದವು. ॥ ೩೪-೩೫ ॥ ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಜನರು ಆತನಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿ ಗೌರವ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಾಯಂಕಾಲವಾಗುತ್ತಲೇ ಸ್ವಾಮಿಯು ರಥದಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದು ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಮಾಡಿದನು. ಇದು ಅವನ ದಿನಚರ್ಯೆ ಆಗಿತ್ತು. ಆಗಲೇ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವಾಗಿ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ದ್ವಾರಕೆಯ ಗಡಿಗೆ ತಲುಪಿದರು. ॥ ೩೬ ॥

ಹತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧೦ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧೇ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದ್ವಾರಕಾಗಮನಂ ನಾಮ ದಶಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧೦ ॥

ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ರಾಜೋಚಿತ ಸ್ವಾಗತ

ಸೂತ ಉವಾಚ

ಆನರ್ತಾನ್ಸ ಉಪವ್ರಜ್ಯ ಸ್ವೃದ್ಧಾಂಜನಪದಾನ್ ಸ್ವಕಾನ್ ।
ದಧ್ಮೌ ದರವರಂ ತೇಷಾಂ ವಿಷಾದಂ ಶಮಯನ್ನಿವ ॥ ೧ ॥

ಸ ಉಚ್ಚಕಾಶೇ ಧವಲೋದರೋ ದರೋಽ-
ಪ್ಯುರುಕ್ರಮಸ್ಯಾಧರಶೋಣಶೋಣಿಮಾ ।
ದಾಧ್ಮಾಯಮಾನಃ ಕರಕಂಜಸಂಪುಟೇ
ಯಥಾಬ್ಜಷಂಡೇ ಕಲಹಂಸ ಉತ್ಸ್ವನಃ ॥ ೨ ॥

ತಮುಪಶ್ರುತ್ಯ ನಿನದಂ ಜಗದ್ಭಯಭಯಾವಹಮ್ ।
ಪ್ರತ್ಯುದ್ಯಯುಃ ಪ್ರಜಾಃ ಸರ್ವಾ ಭರ್ತೃದರ್ಶನಲಾಲಸಾಃ ॥ ೩ ॥

ತತ್ರೋಪನೀತಬಲಯೋ ರವೇರ್ದೀಪಮಿವಾದೃತಾಃ ।
ಆತ್ಮಾರಾಮಂ ಪೂರ್ಣಕಾಮಂ ನಿಜಲಾಭೇನ ನಿತ್ಯದಾ ॥ ೪ ॥

ಪ್ರೀತ್ಯುತ್ಫುಲ್ಲಮುಖಾಃ ಪ್ರೋಚುರ್ಹರ್ಷಗದ್ಗದಯಾ ಗಿರಾ ।
ಪಿತರಂ ಸರ್ವಸುಹೃದಮವಿತಾರಮಿವಾರ್ಭಕಾಃ ॥ ೫ ॥

ನತಾಃ ಸ್ಮ ತೇ ನಾಥ ಸದಾಂಘ್ರಿಪಂಕಜಂ
ವಿರಿಂಚವೈರಿಂಚ್ಯಸುರೇಂದ್ರವಂದಿತಮ್ ।
ಪರಾಯಣಂ ಕ್ಷೇಮಮಿಹೇಚ್ಛತಾಂ ಪರಂ
ನ ಯತ್ರ ಕಾಲಃ ಪ್ರಭವೇತ್ಪರಃ ಪ್ರಭುಃ ॥ ೬ ॥

ಭವಾಯ ನಸ್ತ್ವಂ ಭವ ವಿಶ್ವಭಾವನ
ತ್ವಮೇವ ಮಾತಾಥ ಸುಹೃತ್ಪತಿಃ ಪಿತಾ ।
ತ್ವಂ ಸದ್ಗುರುರ್ನಃ ಪರಮಂ ಚ ದೈವತಂ
ಯಸ್ಯಾನುವೃತ್ತ್ಯಾ ಕೃತಿನೋ ಬಭೂವಿಮ ॥ ೭ ॥

ಅಹೋ ಸನಾಥಾ ಭವತಾ ಸ್ಮ ಯದ್ವಯಂ
ತ್ರೈವಿಷ್ಟಪಾನಾಮಪಿ ದೂರದರ್ಶನಮ್ ।
ಪ್ರೇಮಸ್ಮಿತಸ್ನಿಗ್ಧನಿರೀಕ್ಷಣಾನನಂ
ಪಶ್ಯೇಮ ರೂಪಂ ತವ ಸರ್ವಸೌಭಗಮ್ ॥ ೮ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಶೌನಕಾದಿಗಳೇ! ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಆನರ್ತದೇಶಕ್ಕೆ ತಲುಪಿ ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಶಂಖವನ್ನೂದಿದನು. ಆ ದಿವ್ಯ ಶಂಖ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರ ವಿರಹ ವೇದನೆ ಉಪಶಮನವಾದಂತಾಯಿತು. ॥ ೧ ॥ ಭಗವಂತನು ತನ್ನ ಕರಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಊದುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಶುಭ್ರವಾದ ಶಂಖಕ್ಕೆ ಆತನ ಕೆಂದುಟಿಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವು ಬಂದು ಅದು ಕೆಂದಾವರೆಯ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಾ ಮಧುರಧ್ವನಿ ಮಾಡುವ ರಾಜಹಂಸದಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೨ ॥ ಜಗತ್ತಿನ ಸಕಲ ಭಯಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ಆ ಶಂಖನಾದವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಪ್ರಜಾಜನರೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನದ ಲಾಲಸೆಯಿಂದ ಅವನನ್ನು ಇದಿರ್ಗೊಳ್ಳಲು ನಗರದ ಹೊರಭಾಗಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ॥ ೩ ॥ ಸೂರ್ಯನು ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶನಾಗಿ ತೇಜೋ ನಿಧಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಭಕ್ತಜನರು ಪ್ರೀತ್ಯಾದರಗಳಿಂದ ಅವನಿಗೆ ದೀಪ ದಾನ ಮಾಡುವಂತೆ ಆ ಪ್ರಜಾಜನರು ಆತ್ಮಾರಾಮನಾಗಿ, ಆತ್ಮಲಾಭ ದಿಂದಲೇ ನಿತ್ಯಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾ ಸ್ವಾಗತಿಸಿದರು.॥ ೪ ॥ ಎಲ್ಲರ ಮುಖ-ಕಮಲಗಳು ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಅರಳಿದವು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಹರ್ಷಗದ್ಗದ ವಾಣಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲರ ಸುಹೃದನೂ, ಸಂರಕ್ಷನೂ ಆದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಣ್ಣ ಬಾಲಕರು ತೊದಲು ಮಾತಿನಿಂದ ತಂದೆಯ ಬಳಿ ಮಾತಾಡುವಂತೆ ಸ್ತುತಿಸಲು ತೊಡಗಿದರು. ॥ ೫ ॥ "ಪ್ರಭೋ ! ನಿನ್ನ ಚರಣಕಮಲಗಳಿಗೆ ಸದಾ ನಮ್ಮ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು. ಬ್ರಹದೇವರು, ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರರಾದ ಸನಕಾದಿ ಗಳು, ಇಂದ್ರನೇ ಮೊದಲಾದವರೂ ಕೂಡ ವಂದಿಸುವ ಪಾದಾರ ವಿಂದಗಳಿವು. ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿನ ಮೇಲೂ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ನಡೆಸುವ ಕಾಲನ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೂ ಒಳಪಡದೆ, ಪರಮ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಬಯಸುವ ವರಿಗೆ ಪರಮಾಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಪವಿತ್ರ ಪಾದಗಳಿಗೆ ವಂದನೆಗಳು. ॥ ೬ ॥ ವಿಶ್ವಭಾವನನೇ ! ಜಗದ್ರಕ್ಷಕನೇ ! ನೀನೇ ನಮ್ಮ ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಸುಹೃದ್, ಒಡೆಯನಾಗಿರುವೆ. ನೀನೇ ನಮಗೆ ಸದ್ಗುರು ಮತ್ತು ಪರಮ ಆರಾಧ್ಯನಾಗಿರುವೆ. ನಿನ್ನ ಚರಣಗಳ ಸೇವೆಯಿಂದ ನಾವು ಕೃತಾರ್ಥರಾಗಿದ್ದೇವೆ. ನೀನೇ ನಮ್ಮ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುವವನಾಗು. ॥ ೭ ॥ ಆಹಾ ! ನಿನ್ನ ಸರ್ವಸೌಂದರ್ಯ ಸಾರವಾದ ರೂಪದ ದರ್ಶನ ಪಡೆದು, ನಿನ್ನನ್ನು ಒಡೆಯನಾಗಿ ಪಡೆದು ಅನಾಥರಾದ ನಾವು ಸನಾಥರಾದೆವು. ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ದುರ್ಲಭವಾದ ಪ್ರೇಮಭರಿತವಾಗಿರುವ ಮಂದಹಾಸದಿಂದಲೂ, ಸ್ನೇಹಪೂರ್ಣವಾದ ನೋಟದಿಂದಲೂ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ನಿನ್ನ ಮುಖಕಮಲವನ್ನು ನಾವು ಸದಾ ದರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವಲ್ಲ ! ॥ ೮ ॥

ಯರ್ಹ್ಯಂಬುಜಾಕ್ಷಾಪಸಸಾರ ಭೋ ಭವಾನ್
ಕುರೂನ್ಮಧೂನ್ವಾಥ ಸುಹೃದ್ದಿದೃಕ್ಷಯಾ ।
ತತ್ರಾಬ್ದ ಕೋಟಿಪ್ರತಿಮಃ ಕ್ಷಣೋ ಭವೇದ್
ರವಿಂ ವಿನಾಕ್ಷ್ಣೋರಿವ ನಸ್ತವಾಚ್ಯುತ ॥ ೯ ॥

ಇತಿ ಚೋದೀರಿತಾ ವಾಚಃ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಭಕ್ತವತ್ಸಲಃ ।
ಶೃಣ್ವಾನೋಽನುಗ್ರಹಂ ದೃಷ್ಟ್ಯಾ ವಿತನ್ವನ್ಪ್ರಾವಿಶತ್ಪುರೀಮ್ ॥ ೧೦ ॥

ಮಧುಭೋಜದಶಾರ್ಹಾರ್ಹಕುಕುರಾಂಧಕವೃಷ್ಣಿಭಿಃ ।
ಆತ್ಮತುಲ್ಯ ಬಲೈರ್ಗುಪ್ತಾಂ ನಾಗೈರ್ಭೋಗವತೀಮಿವ ॥ ೧೧ ॥

ಸರ್ವರ್ತುಸರ್ವವಿಭವಪುಣ್ಯವೃಕ್ಷಲತಾಶ್ರಮೈಃ ।
ಉದ್ಯಾನೋಪವನಾರಾಮೈರ್ವೃತಪದ್ಮಾಕರಶ್ರಿಯಮ್ ॥ ೧೨ ॥

ಗೋಪುರದ್ವಾರಮಾರ್ಗೇಷು ಕೃತಕೌತುಕತೋರಣಾಮ್ ।
ಚಿತ್ರಧ್ವಜಪತಾಕಾಗ್ರೈರಂತಃ ಪ್ರತಿಹತಾತಪಾಮ್ ॥ ೧೩ ॥

ಸಮ್ಮಾರ್ಜಿತಮಹಾಮಾರ್ಗರಥ್ಯಾಪಣಕಚತ್ವರಾಮ್ ।
ಸಿಕ್ತಾಂ ಗಂಧಜಲೈರುಪ್ತಾಂ ಫಲಪುಷ್ಪಾಕ್ಷತಾಂಕುರೈಃ ॥ ೧೪ ॥

ದ್ವಾರಿ ದ್ವಾರಿ ಗೃಹಾಣಾಂ ಚ ದಧ್ಯಕ್ಷತಫಲೇಕ್ಷುಭಿಃ ।
ಅಲಂಕೃತಾಂ ಪೂರ್ಣಕುಂಭೈರ್ಬಲಿಭಿರ್ಧೂಪದೀಪಕೈಃ ॥ ೧೫ ॥

ನಿಶಮ್ಯ ಪ್ರೇಷ್ಠಮಾಯಾಂತಂ ವಸುದೇವೋ ಮಹಾಮನಾಃ ।
ಅಕ್ರೂರಶ್ಚೋಗ್ರಸೇನಶ್ಚ ರಾಮಶ್ಚಾದ್ಭುತವಿಕ್ರಮಃ ॥ ೧೬ ॥

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಶ್ಚಾರುದೇಷ್ಣಶ್ಚ ಸಾಂಬೋ ಜಾಂಬವತೀಸುತಃ ।
ಪ್ರಹರ್ಷವೇಗೋಚ್ಛ್ವಸಿತಶಯನಾಸನಭೋಜನಾಃ ॥ ೧೭ ॥

ವಾರಣೇಂದ್ರಂ ಪುರಸ್ಕೃತ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೈಃ ಸಸುಮಂಗಲೈಃ ।
ಶಂಖತೂರ್ಯನಿನಾದೇನ ಬ್ರಹ್ಮಘೋಷೇಣ ಚಾದೃತಾಃ ।
ಪ್ರತ್ಯುಜ್ಜಗ್ಮೂ ರಥೈರ್ಹೃಷ್ಟಾಃ ಪ್ರಣಯಾಗತಸಾಧ್ವಸಾಃ ॥ ೧೮ ॥

ವಾರಮುಖ್ಯಾಶ್ಚ ಶತಶೋ ಯಾನೈಸ್ತದ್ದರ್ಶನೋತ್ಸುಕಾಃ ।
ಲಸತ್ಕುಂಡಲನಿರ್ಭಾತಕಪೋಲವದನಶ್ರಿಯಃ ॥ ೧೯ ॥

ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನೇ! ಅಚ್ಯುತನೇ! ನೀನು ಪ್ರೀತಿಯ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆಂದು ಹಸ್ತಿನಾವತಿಗೋ, ಮಥುರೆಗೋ (ವ್ರಜ ಮಂಡಲ) ಹೊರಟು ಹೋದರೆ ಆಗ ನೀನಿಲ್ಲದೆ ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕನ್ನು ಕಾಣದ ಕಣ್ಣುಗಳಂತೆ ಒಂದೊಂದು ಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೋಟಿ-ಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳಂತೆ ಕಳೆಯ ಬೇಕಾಗುವುದು." ॥ ೯ ॥ ಭಕ್ತವತ್ಸಲ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರಜೆಗಳ ಇಂತಹ ಸವಿಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ತನ್ನ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವರ ಮೇಲೆ ಅನುಗ್ರಹದ ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತಾ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ॥ ೧೦ ॥

ನಾಗಗಳು ಪಾತಾಳದ ಭೋಗವತಿ ನಗರಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವಂತೆ, ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳ ಮಧು, ಭೋಜ, ದಾಶಾರ್ಹ, ಅರ್ಹ, ಕುಕುರ, ಅಂಧಕ, ವೃಷ್ಣಿವಂಶೀಯರು ಭಗವಂತನ ಆ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಭಗವಂತನಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೆ ಈ ಶಕ್ತಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿತ್ತು. ॥ ೧೧ ॥ ಆ ದ್ವಾರಕಾಪುರಿಯು ಎಲ್ಲ ಋತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಸ್ತ ವೈಭವ ಸಂಪನ್ನವಾಗಿದ್ದು, ಪವಿತ್ರ ವೃಕ್ಷ, ಲತಾ ಕುಂಜಗಳಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಫಲಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಉದ್ಯಾನಗಳೂ, ಹೂದೋಟಗಳೂ, ಕ್ರೀಡಾವನಗಳಿದ್ದು, ನಡು-ನಡುವೆ ತಾವರೆಕೊಳಗಳಿಂದ ನಗರದ ಶೋಭೆ ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ॥ ೧೨ ॥ ನಗರದ ಮಹಾದ್ವಾರಗಳೂ, ರಾಜಮಾರ್ಗಗಳೂ ರಮಣೀಯವಾದ ತಳಿರು-ತೋರಣಗಳಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಊರೊಳಗೆ ಬಿಸಿಲು ಬೀಳದಂತೆ ಚಪ್ಪರಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಚಿತ್ರ-ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಧ್ವಜ-ಪತಾಕೆಗಳು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ॥ ೧೩ ॥ ರಾಜಮಾರ್ಗಗಳೂ, ರಥ ಬೀದಿಗಳೂ, ಅಂಗಡೀ ಬೀದಿಗಳೂ, ಅಂಗಳಗಳೂ ಗುಡಿಸಿ-ಸಾರಿಸಿ, ರಂಗವಲ್ಲಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಸಿಂಪಡಿಸಿ ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದರು. ಭಗವಂತನ ಸ್ವಾಗತಕ್ಕಾಗಿ ಎರಚಿದ ಫಲ-ಪುಷ್ಪ ಅಕ್ಷತೆ, ಚಿಗುರುಗಳು ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಚೆಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ॥ ೧೪ ॥ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿಯೂ ಮೊಸರು, ಅಕ್ಷತೆ, ಹಣ್ಣುಗಳು, ಕಬ್ಬು, ಜಲಪೂರಿತ ಕಲಶಗಳು, ಕಾಣಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳೂ, ಧೂಪದೀಪ ಮುಂತಾದ ಪೂಜಾ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿ ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದರು. ॥ ೧೫ ॥

ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯತಮ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಂದಿರುವನೆಂದು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ ಮಹಾತ್ಮನಾದ ವಸುದೇವ, ಅಕ್ರೂರ, ಉಗ್ರಸೇನ, ಅದ್ಭುತ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳ ಬಲರಾಮ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಚಾರುದೇಷ್ಣ ಜಾಂಬವತಿನಂದನ ಸಾಂಬ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಉಕ್ಕಿ ಬಂದ ತಮ್ಮ ಸಂತೋಷದ ಭರದಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆ, ವಿಶ್ರಾಂತಿ, ಭೋಜನಗಳೇ ಮುಂತಾದ ದಿನನಿತ್ಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮರೆತು, ಪಟ್ಟದಾನೆಯನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯಯುಕ್ತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೊಡನೆ ಶಂಖವನ್ನೂ, ಕೊಂಬು, ಕಹಳೆ ಮುಂತಾದ ಮಂಗಳ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಮೊಳಗಿಸುತ್ತಾ, ವೇದಘೋಷಗಳೊಡನೆ ರಥವನ್ನೇರಿ ಹೊರಟು ಆದರ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಇದಿರುಗೊಂಡರು. ॥ ೧೬-೧೮ ॥ ಹಾಗೆಯೇ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂಗುರುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ, ಕರ್ಣಕುಂಡಲ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಸುಂದರ ವದನಾರವಿಂದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಾವಿರಾರು ವಾರಾಂಗನೆಯರು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗಳನ್ನೇರಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಇದಿರ್ಗೊಳ್ಳಲು ಹೊರಟರು. ॥ ೧೯ ॥

ನಟನರ್ತಕಗಂಧರ್ವಾಃ ಸೂತಮಾಗಧವಂದಿನಃ ।
ಗಾಯಂತಿ ಚೋತ್ತಮಶ್ಲೋಕಚರಿತಾನ್ಯದ್ಭುತಾನಿ ಚ ॥ ೨೦ ॥

ರಸಾಭಿನಯ ಸಮರ್ಥರಾದ ನಟರೂ, ನರ್ತಕರೂ, ಗಾಯಕರೂ ಪೌರಾಣಿಕರೂ, ಸೂತ-ವಂದಿಮಾಗಧರೂ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದಿವ್ಯಾದ್ಭುತವಾದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾ ಹೊರಟರು. ॥ ೨೦ ॥

ಭಗವಾಂಸ್ತತ್ರ ಬಂಧೂನಾಂ ಪೌರಾಣಾಮನುವರ್ತಿನಾಮ್ ।
ಯಥಾವಿಧ್ಯುಪಸಂಗಮ್ಯ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಮಾನಮಾದಧೇ ॥ ೨೧ ॥

ಪ್ರಹ್ವಾಭಿವಾದನಾಶ್ಲೇಷಕರಸ್ಪರ್ಶಸ್ಮಿತೇಕ್ಷಣೈಃ ।
ಆಶ್ವಾಸ್ಯ ಚಾಶ್ವಪಾಕೇಭ್ಯೋ ವರೈಶ್ಚಾಭಿಮತೈರ್ವಿಭುಃ ॥ ೨೨ ॥

ಸ್ವಯಂ ಚ ಗುರುಭಿರ್ವಿಪ್ರೈಃ ಸದಾರೈಃ ಸ್ಥವಿರೈರಪಿ ।
ಆಶೀರ್ಭಿರ್ಯುಜ್ಯಮಾನೋಽನ್ಯೈರ್ವಂದಿಭಿಶ್ಚಾವಿಶತ್ಪುರಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೆಂಟರಿಷ್ಟರನ್ನೂ, ನಾಗರಿಕರನ್ನೂ, ಸೇವಕರನ್ನು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಬೇರೆ-ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸಂಧಿಸಿ, ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಸನ್ಮಾನಿಸಿದನು. ॥ ೨೧ ॥ ಕೆಲವರಿಗೆ ತಲೆಬಾಗಿ ವಂದಿಸಿ, ಕೆಲವರನ್ನು ಮಾತಿನಿಂದ ಅಭಿನಂದಿಸಿ, ಕೆಲವರನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ಕೆಲವರ ಕೈಕುಲುಕಿ, ಕೆಲವರನ್ನು ಕಂಡು ಮುಗುಳ್ನಗೆ ಬೀರಿ, ಇನ್ನು ಕೆಲವರನ್ನು ನೋಟದಿಂದಲೇ ಗೌರವಿಸಿದನು. ಪ್ರಭುವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಬೇಕಾದ ವರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಚಾಂಡಾಲರವರೆಗಿನ ಎಲ್ಲ ವರ್ಗದ ಜನರನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿ, ಗುರು ಜನರಿಂದ, ವೃದ್ಧರಾದ ಸಪತ್ನೀಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ಹಾಗೂ ಇತರರಿಂದಲೂ ಆಶೀರ್ವಾದಗಳನ್ನು ಪಡೆದು, ಹೊಗಳುಭಟರಿಂದ ಬಿರುದಾವಳಿಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ, ಎಲ್ಲರಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಗರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ॥ ೨೨-೨೩ ॥

ರಾಜಮಾರ್ಗಂ ಗತೇ ಕೃಷ್ಣೇ ದ್ವಾರಕಾಯಾಃ ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಃ ।
ಹರ್ಮ್ಯಾಣ್ಯಾರುರುಹುರ್ವಿಪ್ರ ತದೀಕ್ಷಣಮಹೋತ್ಸವಾಃ ॥ ೨೪ ॥

ಶೌನಕರೇ ! ಭಗವಂತನು ರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ದ್ವಾರಕಾನಗರದ ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯರು ಅವನ ದರ್ಶನವನ್ನೇ ಪರಮಾನಂದಮಹೋತ್ಸವವನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಉಪ್ಪರಿಗೆಗಳನ್ನು ಏರಿದರು. ॥ ೨೪ ॥

ನಿತ್ಯಂ ನಿರೀಕ್ಷಮಾಣಾನಾಂ ಯದಪಿ ದ್ವಾರಕೌಕಸಾಮ್ ।
ನೈವ ತೃಪ್ಯಂತಿ ಹಿ ದೃಶಃ ಶ್ರಿಯೋ ಧಾಮಾಂಗಮಚ್ಯುತಮ್ ॥ ೨೫ ॥

ಶ್ರಿಯೋ ನಿವಾಸೋ ಯಸ್ಯೋರಃ
ಪಾನಪಾತ್ರಂ ಮುಖಂ ದೃಶಾಮ್ ।
ಬಾಹವೋ ಲೋಕಪಾಲಾನಾಂ
ಸಾರಂಗಾಣಾಂ ಪದಾಂಬುಜಮ್ ॥ ೨೬ ॥

ಭಗವಂತನ ದಿವ್ಯ ಮಂಗಳ ವಿಗ್ರಹದ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಏನೆಂದು ಹೇಳೋಣ? ಅವನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವೂ ಮೂರ್ತಿಮಂತ ಸೌಂದರ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಅವನ ಮುಖಾರವಿಂದವು ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಪಾನ ಮಾಡಲು ಸೌಂದರ್ಯಸುಧೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪಾತ್ರೆಯೋ ಪಾದಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಅವನ ಭುಜಗಳಾದರೋ ಲೋಕಪಾಲಕರಿಗೆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತುಂಬುವಂತಿದ್ದವು. ಅವನ ಚರಣಕಮಲಗಳು ಭಕ್ತರೆಂಬ ಪರಮಹಂಸರ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದವು. ಅವನ ಒಂದೊಂದು ಅವಯವಗಳು ಕಾಂತಿಯ ತೌರುಮನೆಯಂತಿದ್ದು, ಅಂತಹ ಭಗವಂತನ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಸದಾ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ದ್ವಾರಕಾ ವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಕ್ಷಣಕಾಲವೂ ತೃಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ॥ ೨೫-೨೬ ॥ ದ್ವಾರಕೆಯ ರಾಜಪಥದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಬೆಳ್ಗೊಡೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದು, ಇಕ್ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚಾಮರಗಳನ್ನು ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಿಂದ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನೂ, ಸೊಬಗು-ಸುವಾಸನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದನು. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ಅಲಂಕಾರ - ವೈಭವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಶ್ಯಾಮಲಮೂರ್ತಿಯಾದ ಸ್ವಾಮಿಯು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು, ಮಿಂಚು, ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ನೀಲಮೇಘದಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೨೭ ॥

ಸಿತಾತಪತ್ರವ್ಯಜನೈರುಪಸ್ಕೃತಃ
ಪ್ರಸೂನವರ್ಷೈರಭಿವರ್ಷಿತಃ ಪಥಿ ।
ಪಿಶಂಗವಾಸಾ ವನಮಾಲಯಾ ಬಭೌ
ಘನೋ ಯಥಾರ್ಕೋಡುಪಚಾಪವೈದ್ಯುತೈಃ ॥ ೨೭ ॥

ಪ್ರವಿಷ್ಟಸ್ತು ಗೃಹಂ ಪಿತ್ರೋಃ ಪರಿಷ್ವಕ್ತಃ ಸ್ವಮಾತೃಭಿಃ ।
ವವಂದೇ ಶಿರಸಾ ಸಪ್ತ ದೇವಕೀಪ್ರಮುಖಾ ಮುದಾ ॥ ೨೮ ॥

ಭಗವಂತನು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ತನ್ನ ತಂದೆ-ತಾಯಿಯರಿದ್ದ ಅರಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿ ಅವನು ಪರಮಾನಂದದಿಂದ ದೇವಕಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಏಳು ಮಂದಿ ತಾಯಂದಿರನ್ನು ಅವರ

ತಾಃ ಪುತ್ರಮಂಕಮಾರೋಪ್ಯ ಸ್ನೇಹಸ್ನುತಪಯೋಧರಾಃ ।
ಹರ್ಷವಿಹ್ವಲಿತಾತ್ಮಾನಃ ಸಿಷಿಚುರ್ನೇತ್ರಜೈರ್ಜಲೈಃ ॥ ೨೯ ॥

ಅಥಾವಿಶತ್ಸ್ವಭವನಂ ಸರ್ವಕಾಮಮನುತ್ತಮಮ್ ।
ಪ್ರಾಸಾದಾ ಯತ್ರ ಪತ್ನೀನಾಂ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಚ ಷೋಡಶ ॥ ೩೦ ॥

ಪತ್ನ್ಯಃ ಪತಿಂ ಪ್ರೋಷ್ಯ ಗೃಹಾನುಪಾಗತಂ
ವಿಲೋಕ್ಯ ಸಂಜಾತಮನೋಮಹೋತ್ಸವಾಃ ।
ಉತ್ತಸ್ಥುರಾರಾತ್ಸಹಸಾಽಽಸನಾಶಯಾತ್
ಸಾಕಂ ವ್ರತೈರ್ವ್ರೀಡಿತಲೋಚನಾನನಾಃ ॥ ೩೧ ॥

ತಮಾತ್ಮಜೈರ್ದೃಷ್ಟಿಭಿರಂತರಾತ್ಮನಾ
ದುರಂತಭಾವಾಃ ಪರಿರೇಭಿರೇ ಪತಿಮ್ ।
ನಿರುದ್ಧಮಪ್ಯಾಸ್ರವದಂಬು ನೇತ್ರಯೋ-
ರ್ವಿಲಜ್ಜತೀನಾಂ ಭೃಗುವರ್ಯ ವೈಕ್ಲವಾತ್ ॥ ೩೨ ॥

ಯದ್ಯಪ್ಯಸೌ ಪಾರ್ಶ್ವಗತೋ ರಹೋಗತ-
ಸ್ತಥಾಪಿ ತಸ್ಯಾಂಘ್ರಿಯುಗಂ ನವಂ ನವಮ್ ।
ಪದೇ ಪದೇ ಕಾ ವಿರಮೇತ ತತ್ಪದಾ-
ಚ್ಚಲಾಪಿ ಯಚ್ಛ್ರೀರ್ನ ಜಹಾತಿ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ॥ ೩೩ ॥

ಏವಂ ನೃಪಾಣಾಂ ಕ್ಷಿತಿಭಾರಜನ್ಮನಾ-
ಮಕ್ಷೌಹಿಣೀಭಿಃ ಪರಿವೃತ್ತತೇಜಸಾಮ್ ।
ವಿಧಾಯ ವೈರಂ ಶ್ವಸನೋ ಯಥಾನಲಂ
ಮಿಥೋ ವಧೇನೋಪರತೋ ನಿರಾಯುಧಃ ॥ ೩೪ ॥

ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಶಿರವನ್ನಿಟ್ಟು ನಮಸ್ಕರಿಸಿದನು. ಆಗ ಆ ಎಲ್ಲ ಮಾತೆಯರೂ ಆತನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಪ್ರೀತಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯದ ಕಾರಣ ಅವರ ಸ್ತನಗಳಿಂದ ಹಾಲಿನ ಧಾರೆಯೇ ಹರಿಯತೊಡಗಿತು. ಅವರ ಹೃದಯ ಹರ್ಷವಿಹ್ವಲವಾಗಿ ಆನಂದ ಬಾಷ್ಪಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕಮಾಡಿದರು. ॥ ೨೮-೨೯ ॥ ಎಲ್ಲ ತಾಯಂದಿರ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದು ಅವನು ಸಮಸ್ತ ಭೋಗಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದ ಸಂಪನ್ನವಾದ, ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಅರಮನೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕನು. ಅಲ್ಲಿ ಅವನ ಹದಿನಾರುಸಾವಿರ ಪತ್ನಿಯರಿಗೂ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಭವನಗಳಿದ್ದವು. ॥ ೩೦ ॥ ಬಹಳ ದಿನಗಳ ಪ್ರವಾಸದ ಬಳಿಕ ಅರಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ಪ್ರಾಣನಾಥನನ್ನು ಕಂಡು ರಾಣಿಯರ ಹೃದಯಗಳು ಆನಂದೋತ್ಸಾಹಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಬಂದುವು. ಆತನು ತಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೇ ಎಲ್ಲರೂ ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಗೆ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ವಿಮುಖರಾಗಿ ಎದ್ದು ನಿಂತರು. ಅವರು ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಆಸನಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲದೆ ವಿರಹಿಣೀ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಅಲಂಕಾರ ತ್ಯಾಗವೇ ಮುಂತಾದ ವ್ರತಗಳನ್ನೂ* ತ್ಯಜಿಸಿದರು. ಆಗ ಅವರ ಮುಖ, ನೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಲಜ್ಜೆಯು ಆವರಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿತು. ॥ ೩೧ ॥ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಕುರಿತು ಅವರ ಭಾವವು ತುಂಬಾ ಗಂಭೀರವಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಮೊದಲಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ, ಬಳಿಕ ಪ್ರೇಮಪೂರ್ಣ ನೋಟದಿಂದಲೂ, ಅನಂತರ ಮಕ್ಕಳನೆಪದಿಂದ ಶರೀರದಿಂದಲೂ ಪ್ರಾಣಕಾಂತನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡರು. ಶೌನಕರೇ! ಆಗ ಅವರ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮಾಶ್ರುಗಳು ತುಂಬಿ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಸಂಕೋಚದಿಂದ ಅವರು ಎಷ್ಟೇ ತಡೆದರೂ ವಿವಶತೆಯ ಕಾರಣ ಕೊನೆಗೆ ಹರಿದೇ ಬಿಟ್ಟವು. ॥ ೩೨ ॥ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕನೂ, ಅನಂತ ಶಕ್ತಿ ಪರಿಪೂರ್ಣನೂ ಆದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಅವರ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದರೂ, ಅವನ ಚರಣಕಮಲಗಳು ಅವರಿಗೆ ಹೆಜ್ಜೆ-ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಹೊಸ-ಹೊಸದಾಗಿಯೇ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು. ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಚಂಚಲಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಯಾರನ್ನು ಒಂದು ಕ್ಷಣವಾದರೂ ಬಿಟ್ಟಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹವನ ಸನ್ನಿಧಿಯಿಂದ ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀಯು ತೃಪ್ತಳಾಗಬಲ್ಲಳು? ॥ ೩೩ ॥

ವಾಯುವು ಬಿದಿರುಗಳ ಘರ್ಷಣೆಯಿಂದ ದಾವಾನಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ, ಅವನ್ನೇ ಸುಟ್ಟು ಬಿಡುವಂತೆಯೇ, ಭೂಮಿಗೆ ಭಾರವಾದ, ಬಲಿಷ್ಠ ರಾಜರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವೈರಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಸ್ವತಃ ಶಸ್ತ್ರಧರಿಸದೆಯೇ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವರನ್ನು ಅನೇಕ ಅಕ್ಷೌಹಿಣೀ ಸೇನೆ ಸಹಿತ ಒಬ್ಬರಿಂದೊಬ್ಬರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ಬಳಿಕವೇ ತಾನು ವಿರಮಿಸಿದನು. ॥ ೩೪ ॥

* ಪತಿಯು ವಿದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ ಪತ್ನೀಯಾದವಳು ಈ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು –
ಕ್ರೀಡಾಂ ಶರೀರಸಂಸ್ಕಾರಂ ಸಮಾಜೋತ್ಸವದರ್ಶನಮ್ । ಹಾಸ್ಯಂ ಪರಗೃಹೇ ಯಾನಂ ತ್ಯಜೇತ್ ಪ್ರೋಷಿತಭರ್ತೃಕಾ ॥ *(ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸ್ಮೃತಿ)*
ಪತಿಯು ವಿದೇಶವಾಸಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ ಪತ್ನಿಯು ಆಟ-ಪಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಬಾರದು. ಅಲಂಕಾರಾದಿ ಶರೀರ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಸಾಮಾಜಿಕ ಉತ್ಸವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಬಾರದು. ಹಾಸ್ಯ-ವಿನೋದಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಬಾರದು. ಪರಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಾರದು. ಈ ಐದನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು.

ಸ ಏಷ ನರಲೋಕೇಽಸ್ಮಿನ್ನವತೀರ್ಣಃ ಸ್ವಮಾಯಯಾ ।
ರೇಮೇ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನ ಕೂಟಸ್ಥೋ ಭಗವಾನ್ ಪ್ರಾಕೃತೋ ಯಥಾ ॥ ೩೫ ॥

ಉದ್ದಾಮಭಾವಪಿಶುನಾಮಲವಲ್ಗುಹಾಸ-
ವ್ರೀಡಾವಲೋಕನಿಹತೋಮದನೋಽಪಿ ಯಾಸಾಮ್ ।
ಸಮ್ಮುಹ್ಯ ಚಾಪಮಜಹಾತ್ಪ್ರಮದೋತ್ತಮಾಸ್ತಾ
ಯಸ್ಯೇಂದ್ರಿಯಂ ವಿಮಥಿತುಂ ಕುಹಕೈರ್ನ ಶೇಕುಃ॥ ೩೬ ॥

ತಮಯಂ ಮನ್ಯತೇ ಲೋಕೋ ಹ್ಯಸಂಗಮಪಿ ಸಂಗಿನಮ್ ।
ಆತ್ಮೌಪಮ್ಯೇನ ಮನುಜಂ ವ್ಯಾಪೃಣ್ವಾನಂ ಯತೋಽಬುಧಃ ॥ ೩೭ ॥

ಏತದೀಶನಮೀಶಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ಥೋಽಪಿ ತದ್ಗುಣೈಃ ।
ನ ಯುಜ್ಯತೇ ಸದಾತ್ಮಸ್ಥೈರ್ಯಥಾ ಬುದ್ಧಿಸ್ತದಾಶ್ರಯಾ ॥ ೩೮ ॥

ತಂ ಮೇನಿರೇಽಬಲಾ ಮೂಢಾಃ ಸ್ತ್ರೈಣಂ ಚಾನುವ್ರತಂ ರಹಃ ।
ಅಪ್ರಮಾಣವಿದೋ ಭರ್ತುರೀಶ್ವರಂ ಮತಯೋ ಯಥಾ ॥ ೩೯ ॥

ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಮೇಶ್ವರನೇ ತನ್ನ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಈ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದನು. ಸಾವಿರಾರು ರಮಣಿಯರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಅವನು ಸಾಧಾರಣ ಮನುಷ್ಯರಂತೆ ಕ್ರೀಡಿಸಿದನು. ॥ ೩೫ ॥ ಯಾವ ಮೋಹಾಂಗಿಯರ ಗಂಭೀರವಾದ ಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಧುರ ಮಂದಹಾಸಗಳಿಗೂ, ಲಜ್ಜೆಯಿಂದೊಡಗೊಂಡ ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟಗಳಿಗೂ ಸೋತು ತ್ರಿಲೋಕವಿಜಯಿಯಾದ ಮನ್ಮಥನೂ ಕೂಡ ತನ್ನ ಪಂಚ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಧನುಷ್ಯವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿದನೋ, ಅಂತಹ ಕಮನೀಯರಾದ ಕಾಮಿನಿಯರು ತಮ್ಮ ಕಾಮವಿಲಾಸಗಳಿಂದ ಯಾರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕ್ಷೋಭೆಯನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಲು ಅಸಮರ್ಥರಾದರೋ, ಅಂತಹ ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಾಂಸಾರಿಕ ಜನರು ತಮ್ಮಂತೆಯೇ ಕರ್ಮ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಇವನು ಆಸಕ್ತ ಪುರುಷನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಅವರ ಮೂರ್ಖತೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ॥ ೩೬-೩೭ ॥ ಭಗವಂತನು ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡರೂ ಅದರ ಗುಣಗಳಿಂದ ಲಿಪ್ತನಾಗದಿರುವುದೇ ಅಲ್ಲವೇ ಅವನ ಈಶ್ವರತ್ವವು. ಆತನ ಶಕ್ತಿಯ ಅಗ್ಗಳಿಕೆ. ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಶರಣಾದ ಭಕ್ತರ ಬುದ್ಧಿಯೂ ಕೂಡ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಕೃತಗುಣಗಳಿಂದ ಲಿಪ್ತ ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ॥ ೩೮ ॥ ಬುದ್ಧಿಗಳು ಬುದ್ಧ್ಯಾಶೀಶನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ನನ್ನು ಹೇಗೆ ಅರಿಯಲಾರದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಕೂಡ ಭಗವಂತನ ದೈವತ್ವವನ್ನರಿಯದ ಮೂಢರು. ತಮ್ಮ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯಲಾರದೇ ಆತನನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಅಧೀನನಾಗಿ ಅವರೊಡನೆ ಕಲೆತು-ವಿಹರಿಸುವ ದುರ್ಬಲ ಪ್ರಕೃತಿಯವನೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೩೯ ॥

ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧೧ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧೇ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದ್ವಾರಕಾಪ್ರವೇಶೋ ನಾಮೈಕಾದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ॥ ೧೧ ॥

ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನ ಜನನ

ಶೌನಕ ಉವಾಚ

ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ್ನೋಪಸೃಷ್ಟೇನ ಬ್ರಹ್ಮಶೀರ್ಷ್ಣೋರುತೇಜಸಾ ।
ಉತ್ತರಾಯಾ ಹತೋ ಗರ್ಭ ಈಶೇನಾಜೀವಿತಃ ಪುನಃ ॥ ೧ ॥

ತಸ್ಯ ಜನ್ಮ ಮಹಾಬುದ್ಧೇಃ ಕರ್ಮಾಣಿ ಚ ಮಹಾತ್ಮನಃ ।
ನಿಧನಂ ಚ ಯಥೈವಾಸೀತ್ಸ ಪ್ರೇತ್ಯ ಗತವಾನ್ ಯಥಾ ॥ ೨ ॥

ತದಿದಂ ಶ್ರೋತುಮಿಚ್ಛಾಮೋ ಗದಿತುಂ ಯದಿ ಮನ್ಯಸೇ ।
ಬ್ರೂಹಿ ನಃ ಶ್ರದ್ದಧಾನಾನಾಂ ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಮದಾಚ್ಛುಕಃ ॥ ೩ ॥

ಶೌನಕರು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ – ಸೂತಪುರಾಣಿಕರೇ ! ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಪರಮ ತೇಜಸ್ವೀ ಬ್ರಹ್ಮಶಿರೋಸ್ತ್ರದಿಂದ ಉತ್ತರೆಯ ಗರ್ಭವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಭಗವಂತನು ಅವನನ್ನು ಪುನಃ ಬದುಕಿಸಿದ್ದನು ಎಂದು ನಾವು ಕೇಳಿದ್ದೇವೆ. ॥ ೧ ॥ ಆ ಗರ್ಭದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಹಾಜ್ಞಾನಿಯೂ, ಮಹಾತ್ಮನೂ ಆದ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನಿಗೆ ಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಜ್ಞಾನೋಪದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದರಲ್ಲ! ಅವನ ಜನ್ಮ ಕರ್ಮ, ಮೃತ್ಯು, ಅನಂತರ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಗತಿ ಹೀಗೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿಮಗೆ ಸರಿಯೆನಿಸಿದರೆ ನಮಗೆ ತಿಳಿಸಿರಿ. ನಾವುಗಳು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೇಳ ಬಯಸುತ್ತೇವೆ. ॥ ೨-೩ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರೆಂದರು - ಶೌನಕಾದಿಗಳೇ ! ಧರ್ಮರಾಜಾ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತಾ, ತಂದೆಯಂತೆ ಅವರನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಾರವಿಂದ

ಸೂತ ಉವಾಚ

ಅಪೀಪಲದ್ಧರ್ಮರಾಜಃ ಪಿತೃವದ್ರಂಜಯನ್ಪ್ರಜಾಃ ।
ನಿಃಸ್ಪೃಹಃ ಸರ್ವಕಾಮೇಭ್ಯಃ ಕೃಷ್ಣಪಾದಾಬ್ಜ ಸೇವಯಾ
॥ ೪ ॥

ಸಂಪದಃ ಕ್ರತವೋ ಲೋಕಾ ಮಹಿಷೀ ಭ್ರಾತರೋ ಮಹೀ ।
ಜಂಬೂದ್ವೀಪಾಧಿಪತ್ಯಂ ಚ ಯಶಶ್ಚ ತ್ರಿದಿವಂ ಗತಮ್
॥ ೫ ॥

ಕಿಂ ತೇ ಕಾಮಾಃ ಸುರಸ್ಪಾರ್ಹಾ ಮುಕುಂದಮನಸೋ ದ್ವಿಜಾಃ ।
ಅಧಿಜಹ್ರುರ್ಮುದಂ ರಾಜ್ಞಃ ಕ್ಷುಧಿತಸ್ಯ ಯಥೇತರೇ
॥ ೬ ॥

ಮಾತುರ್ಗರ್ಭಗತೋ ವೀರಃ ಸ ತದಾ ಭೃಗುನಂದನ ।
ದದರ್ಶ ಪುರುಷಂ ಕಂಚಿದ್ದಹ್ಯಮಾನೋಽಸ್ತ್ರ ತೇಜಸಾ
॥ ೭ ॥

ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರಮಮಲಂ ಸ್ಫುರತ್ಪುರಟಮೌಲಿನಮ್ ।
ಅಪೀಚ್ಯದರ್ಶನಂ ಶ್ಯಾಮಂ ತಡಿದ್ವಾಸಸಮಚ್ಯುತಮ್
॥ ೮ ॥

ಶ್ರೀಮದ್ದೀರ್ಘಚತುರ್ಬಾಹುಂ ತಪ್ತಕಾಂಚನಕುಂಡಲಮ್ ।
ಕ್ಷತಜಾಕ್ಷಂ ಗದಾಪಾಣಿಮಾತ್ಮನಃ ಸರ್ವತೋದಿಶಮ್ ।
ಪರಿಭ್ರಮಂತಮುಲ್ಕಾಭಾಂ ಭ್ರಾಮಯಂತಂ ಗದಾಂ ಮುಹುಃ
॥ ೯ ॥

ಅಸ್ತ್ರತೇಜಃ ಸ್ವಗದಯಾ ನೀಹಾರಮಿವ ಗೋಪತಿಃ ।
ವಿಧಮಂತಂ ಸಂನಿಕರ್ಷೇ ಪರ್ಯೈಕ್ಷತ ಕ ಇತ್ಯಸೌ
॥ ೧೦ ॥

ವಿಧೂಯ ತದಮೇಯಾತ್ಮಾ ಭಗವಾನ್ ಧರ್ಮಗುಬ್ವಿಭುಃ ।
ಮಿಷತೋ ದಶಮಾಸ್ಯಸ್ಯ ತತ್ರೈವಾಂತರ್ದಧೇ ಹರಿಃ
॥ ೧೧ ॥

ತತಃ ಸರ್ವಗುಣೋದರ್ಕೇ ಸಾನುಕೂಲಗ್ರಹೋದಯೇ ।
ಜಜ್ಞೇ ವಂಶಧರಃ ಪಾಂಡೋರ್ಭೂಯಃ ಪಾಂಡುರಿವೌಜಸಾ
॥ ೧೨ ॥

ತಸ್ಯ ಪ್ರೀತಮನಾ ರಾಜಾ ವಿಪ್ರೈರ್ಧೌಮ್ಯಕೃಪಾದಿಭಿಃ ।
ಜಾತಕಂ ಕಾರಯಾಮಾಸ ವಾಚಯಿತ್ವಾ ಚ ಮಂಗಲಮ್
॥ ೧೩ ॥

ಗಳ ಸೇವನೆಯಿಂದ ಅವನು ಸಮಸ್ತ ಭೋಗಗಳಿಂದ ನಿಸ್ಪೃಹನಾಗಿದ್ದನು. ॥ ೪ ॥

ಶೌನಕಾದ್ಯರೇ ! ಧರ್ಮನಂದನನು ಅತುಳ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ, ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಗಳಿಸಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ರಾಣಿಯರೂ, ಒಡಹುಟ್ಟಿದವರೂ ಅನುಕೂಲರಾಗಿದ್ದರು. ಇಡೀ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾಗಿದ್ದು ಅವನ ಕೀರ್ತಿಯು ಸ್ವರ್ಗವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿತ್ತು. ॥ ೫ ॥ ದೇವತೆಗಳೂ ಆಸೆ ಪಡಬಹುದಾದ ಭೋಗಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಅವನು ಹೊಂದಿದ್ದನು. ಆದರೂ ಹಸಿದಿರುವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಭೋಜನವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೂ ರುಚಿಸದಂತೆಯೇ, ಅವನಿಗೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ಸುಖಸಂಪತ್ತು ರುಚಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.॥ ೬ ॥

ಎಲೈ ಭಾರ್ಗವರೇ ! ಉತ್ತರೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿದ್ದ ವೀರಶಿಶು ಪರೀಕ್ಷಿತ್ತು ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದ ತೇಜದಿಂದ ಸುಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ಅದು ತನ್ನ ಕಣ್ಣಮುಂದೆ ಒಂದು ಜೋತಿರ್ಮಯ ಪುರುಷನನ್ನು ಕಂಡಿತು. ॥ ೭ ॥ ಆ ಪುರುಷನು ಅಂಗುಷ್ಠಗಾತ್ರದಷ್ಟಿದ್ದರೂ ಅವನ ತೇಜಸ್ಸು ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾಗಿದ್ದು, ನಿರ್ಮಲವಾಗಿತ್ತು. ಅವನು ಸುಂದರ ಶ್ಯಾಮಲ ಶರೀರಿಯಾಗಿದ್ದು, ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದನು. ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಥಳ-ಥಳಿಸುವ ಸ್ವರ್ಣ ಕಿರೀಟವಿತ್ತು. ಆ ನಿರ್ವಿಕಾರ ಪುರುಷನಿಗೆ ಅತಿ ಸುಂದರವಾದ ನೀಳವಾಗಿದ್ದ ನಾಲ್ಕು ತೋಳುಗಳಿದ್ದವು. ಅವನ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುಟವಿಟ್ಟ ಚಿನ್ನದ ಸುಂದರ ಕುಂಡಲಗಳು ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಕಣ್ಣುಗಳು ರಕ್ತದಂತೆ ಕೆಂಪಾಗಿದ್ದವು. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಉರಿಯುವ ಕೊಳ್ಳಿಯಂತಿರುವ ಗದೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ-ಮತ್ತೆ ತಿರುಹುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೮-೯ ॥ ಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಮಂಜನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸುವಂತೆ, ಅವನು ಆ ಗದೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದ ತೇಜವನ್ನು ಬಡಿದಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದನು. ತನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಆ ಪುರುಷನನ್ನು ನೋಡಿ ಆ ಗರ್ಭಸ್ಥ ಶಿಶುವು 'ಇವನಾರು ?' ಎಂದು ಯೋಚಿಸ ತೊಡಗಿತು. ॥ ೧೦ ॥ ಹೀಗೆ ಗರ್ಭಸ್ಥ ಶಿಶುವು ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಧರ್ಮರಕ್ಷಕ ಅಪ್ರಮೇಯ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಶಮನಗೊಳಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಧಾನ ಹೊಂದಿದನು. ॥ ೧೧ ॥

ಅನಂತರ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಹಗಳೂ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ, ಎಲ್ಲ ಸದ್ಗುಣಗಳೂ ಕುಡಿ ಸುಫಲಪ್ರದವಾದವಾಗಿದ್ದ ಶುಭ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡುವಿನ ವಂಶದ ಕುಡಿಯಾದ ಸುಪುತ್ರನ ಜನನವಾಯಿತು. ಆ ಶಿಶುವು ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಪಾಂಡುರಾಜನೇ ಮರಳಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬಂದಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೧೨ ॥ ಮೊಮ್ಮಗನು ಹುಟ್ಟಿದ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಅವನು ಧೌಮ್ಯ-ಕೃಪಾಚಾರ್ಯರೇ ಮುಂತಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ಮಗುವಿಗೆ ಮಂಗಳ ವಾಚನಮಾಡಿಸಿ, ಜಾತಕರ್ಮ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದನು. ॥ ೧೩ ॥ ದಾನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ

ಹಿರಣ್ಯಂ ಗಾಂ ಮಹೀಂ ಗ್ರಾಮಾನ್ಹಸ್ತ್ಯಶ್ವಾನ್ನೃಪತಿರ್ವರಾನ್ ।
ಪ್ರಾದಾತ್ಸ್ವನ್ನಂ ಚ ವಿಪ್ರೇಭ್ಯಃ ಪ್ರಜಾತೀರ್ಥೇ ಸ ತೀರ್ಥವಿತ್ ॥ ೧೪ ॥

ತಮೂಚುರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಸ್ತುಷ್ಟಾ ರಾಜಾನಂ ಪ್ರಶ್ರಯಾನ್ವಿತಮ್ ।
ಏಷ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ಪ್ರಜಾತಂತೌ ಪುರೂಣಾಂ ಪೌರವರ್ಷಭ ॥ ೧೫ ॥

ದೈವೇನಾಪ್ರತಿಘಾತೇನ ಶುಕ್ಲೇ ಸಂಸ್ಥಾಮುಪೇಯುಷಿ ।
ರಾತೋ ವೋಽನುಗ್ರಹಾರ್ಥಾಯ ವಿಷ್ಣುನಾ ಪ್ರಭವಿಷ್ಣುನಾ ॥ ೧೬ ॥

ತಸ್ಮಾನ್ನಾಮ್ನಾ ವಿಷ್ಣುರಾತ ಇತಿ ಲೋಕೇ ಬೃಹಚ್ಛ್ರವಾಃ ।
ಭವಿಷ್ಯತಿ ನ ಸಂದೇಹೋ ಮಹಾಭಾಗವತೋ ಮಹಾನ್ ॥ ೧೭ ॥

ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಉವಾಚ

ಅಪ್ಯೇಷ ವಂಶ್ಯಾನ್ರಾಜರ್ಷೀನ್ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕಾನ್ಮಹಾತ್ಮನಃ ।
ಅನುವರ್ತಿತಾ ಸ್ವಿದ್ಯಶಸಾ ಸಾಧುವಾದೇನ ಸತ್ತಮಾಃ ॥ ೧೮ ॥

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಊಚುಃ

ಪಾರ್ಥ ಪ್ರಜಾವಿತಾ ಸಾಕ್ಷಾದಿಕ್ಷ್ವಾಕುರಿವ ಮಾನವಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಃ ಸತ್ಯಸಂಧಶ್ಚ ರಾಮೋ ದಾಶರಥಿರ್ಯಥಾ ॥ ೧೯ ॥

ಏಷ ದಾತಾ ಶರಣ್ಯಶ್ಚ ಯಥಾ ಹ್ಯೌಶೀನರಃ ಶಿಬಿಃ ।
ಯಶೋ ವಿತನಿತಾ ಸ್ವಾನಾಂ ದೌಷ್ಯಂತಿರಿವ ಯಜ್ವನಾಮ್ ॥ ೨೦ ॥

ಧನ್ವಿನಾಮಗ್ರಣೀರೇಷ ತುಲ್ಯಶ್ಚಾರ್ಜುನಯೋರ್ದ್ವಯೋಃ ।
ಹುತಾಶ ಇವ ದುರ್ಧರ್ಷಃ ಸಮುದ್ರ ಇವ ದುಸ್ತರಃ ॥ ೨೧ ॥

ಮೃಗೇಂದ್ರ ಇವ ವಿಕ್ರಾಂತೋ ನಿಷೇವ್ಯೋ ಹಿಮವಾನಿವ ।
ತಿತಿಕ್ಷುರ್ವಸುಧೇವಾಸೌ ಸಹಿಷ್ಣುಃ ಪಿತರಾವಿವ ॥ ೨೨ ॥

ಪಿತಾಮಹಸಮಃ ಸಾಮ್ಯೇ ಪ್ರಸಾದೇ ಗಿರಿಶೋಪಮಃ ।
ಆಶ್ರಯಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಯಥಾ ದೇವೋ ರಮಾಶ್ರಯಃ ॥ ೨೩ ॥

ವಾದ ದೇಶ-ಕಾಲ-ಪಾತ್ರಗಳಾವುವು ಎಂಬುದನ್ನರಿತಿದ್ದ ಮಹಾರಾಜ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಪ್ರಜಾತೀರ್ಥ* ಎಂಬ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್-ಹೊಕ್ಕಳು ಬಳ್ಳಿ ಕತ್ತರಿಸುವ ಮೊದಲೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ, ಸುವರ್ಣ, ಗೋ, ಭೂಮಿ, ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಉತ್ತಮ ಜಾತಿಯ ಆನೆ-ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ದಾನಮಾಡಿ ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ ಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದನು. ॥ ೧೪ ॥ ಇವುಗಳಿಂದ ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಅತ್ಯಂತ ವಿನಯಶಾಲಿಯಾದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಂದರು "ಪುರುವಂಶ ಶಿರೋಮಣಿಯೇ! ನಿವಾರಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಕಾಲದ ಗತಿಯಂತೆ ಪವಿತ್ರವಾದ ಈ ಕುರುವಂಶವು ಇನ್ನೇನು ವಿನಾಶಹೊಂದಿ ಬಿಡುವುದೋ ಎನ್ನುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸರ್ವಸಮರ್ಥನಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ನಿಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಕೃಪೆಗೈದು ನಿಮಗೆ ಈ ಬಾಲಕನನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೧೫-೧೬ ॥ ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನಿಗೆ 'ವಿಷ್ಣುರಾತ' (ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು) ಎಂಬ ಹೆಸರಾಗುವುದು. ನಿಸಂದೇಹವಾಗಿ ಈ ಬಾಲಕನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಯಶಸ್ವಿಯೂ, ಪರಮ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನೂ ಆದ ಮಹಾಪುರುಷನಾಗುವನು. ॥ ೧೭ ॥

ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೆಂದನು – ಪೂಜ್ಯರೇ ! ಈ ಬಾಲಕನು ತನ್ನ ಉಜ್ವಲವಾದ ಕೀರ್ತಿಯಿಂದ ನಮ್ಮ ವಂಶದ ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರಾದ ಮಹಾತ್ಮರಾದ ರಾಜರ್ಷಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾನಷ್ಟೇ ? ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ॥ ೧೮ ॥

ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಂದರು – ಎಲೈ ಕುಂತೀನಂದನನೇ! ಇವನು ಮನುಪುತ್ರನಾದ ಇಕ್ಷ್ವಾಕುಮಹಾರಾಜನಂತೆ ತನ್ನ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವನು. ಹಾಗೂ ದಶರಥನಂದನ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀರಾಮನಂತೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಭಕ್ತನೂ, ಸತ್ಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞನೂ ಆಗುವನು. ॥ ೧೯ ॥ ಇವನು ಉಶೀನರ ಅರಸನಾದ ಶಿಬಿಯಂತೆ ದಾನಕೊಡುವವನೂ, ಶರಣಾಗತವತ್ಸಲನೂ ಆಗುವನು. ಯಜ್ಞಗಳನ್ನಾಚರಿಸುವವರಲ್ಲಿ ದುಷ್ಯಂತ ಪುತ್ರ ಭರತನಂತೆ ಆಗಿ ತನ್ನ ವಂಶದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹರಡುವನು. ॥ ೨೦ ॥ ಧನುರ್ಧಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನನಿಗೂ, ತನ್ನ ತಾತನಾದ ಅರ್ಜುನನಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನಾಗುವನು. ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಎದುರಿಸಲು ಅಶಕ್ಯವಾದ ಪ್ರತಾಪವುಳ್ಳವನೂ, ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಅತಿಕ್ರಮಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯನೂ ಆಗುವನು. ॥ ೨೧ ॥ ಸಿಂಹದಂತೆ ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿಯೂ, ಹಿಮಾಲಯದಂತೆ ಸರ್ವರಿಗೂ ಆಶ್ರಯನೂ, ಪೃಥ್ವಿಯಂತೆ ಕ್ಷಮಾಗುಣಶಾಲಿಯೂ, ಪ್ರಜೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಂದೆ-ತಾಯಿಯರಂತೆ ಸಹನಶೀಲನೂ ಆಗುವನು. ॥ ೨೨ ॥ ಇವನು ಸಮಭಾವದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೂ, ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಿಗೂ, ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಆಸರೆಯನ್ನಿತ್ತು ರಕ್ಷಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಗೂ ಸಮಾನನಾಗುವನು. ॥ ೨೩ ॥ ಸಮಸ್ತ ಶ್ರೇಷ್ಠ

* ಹೊಕ್ಕಳುಬಳ್ಳಿ ಕತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಸೂತಕವಿರುವುದಿಲ್ಲ. **'ಯಾವನ್ನ ಛಿದ್ಯತೇ ನಾಳಂ ತಾವನ್ನಾಪ್ನೋತಿ ಸೂತಕಮ್ । ಛಿನ್ನೇ ನಾಳೇ ತತಃ ಪಶ್ಚಾತ್ ಸೂತಕಂ ತು ವಿಧೀಯತೇ ॥**
ಈ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಜಾತೀರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ದಾನದ ಫಲವು ಅಕ್ಷಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. "ಪುತ್ರೇ ಜಾತೇ ವ್ಯತೀಪಾತೇ ದತ್ತಂ ಭವತಿ ಚಾಕ್ಷಯಮ್ " – ಎಂದರೆ ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ ಮತ್ತು ವ್ಯತೀಪಾತದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ದಾನವು ಅಕ್ಷಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸರ್ವಸದ್ಗುಣಮಾಹಾತ್ಮ್ಯೇ ಏಷ ಕೃಷ್ಣಮನುವ್ರತಃ ।
ರಂತಿದೇವ ಇವೋದಾರೋ ಯಯಾತಿರಿವ ಧಾರ್ಮಿಕಃ
॥ ೨೪ ॥

ಧೃತ್ಯಾ ಬಲಿಸಮಃ ಕೃಷ್ಣೇ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಇವ ಸದ್ಗ್ರಹಃ ।
ಆಹರ್ತೈಷೋಽಶ್ವಮೇಧಾನಾಂ ವೃದ್ಧಾನಾಂ ಪರ್ಯುಪಾಸಕಃ
॥ ೨೫ ॥

ರಾಜರ್ಷೀಣಾಂ ಜನಯಿತಾ ಶಾಸ್ತಾ ಚೋತ್ಪಥಗಾಮಿನಾಮ್ ।
ನಿಗ್ರಹೀತಾ ಕಲೇರೇಷ ಭುವೋ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಕಾರಣಾತ್
॥ ೨೬ ॥

ತಕ್ಷಕಾದಾತ್ಮನೋ ಮೃತ್ಯುಂ ದ್ವಿಜಪುತ್ರೋಪಸರ್ಜಿತಾತ್ ।
ಪ್ರಪತ್ಸ್ಯತ ಉಪಶ್ರುತ್ಯ ಮುಕ್ತಸಂಗಃ ಪದಂ ಹರೇಃ
॥ ೨೭ ॥

ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಾತ್ಮಯಾಥಾತ್ಮ್ಯೋ ಮುನೇರ್ವ್ಯಾಸಸುತಾದಸೌ ।
ಹಿತ್ವೇದಂ ನೃಪ ಗಂಗಾಯಾಂ ಯಾಸ್ಯತ್ಯದ್ಧಾಕುತೋಭಯಮ್
॥ ೨೮ ॥

ಇತಿ ರಾಜ್ಞ ಉಪಾದಿಶ್ಯ ವಿಪ್ರಾ ಜಾತಕಕೋವಿದಾಃ ।
ಲಬ್ಧಾಪಚಿತಯಃ ಸರ್ವೇ ಪ್ರತಿಜಗ್ಮುಃ ಸ್ವಕಾನ್ ಗೃಹಾನ್
॥ ೨೯ ॥

ಸ ಏಷ ಲೋಕೇ ವಿಖ್ಯಾತಃ ಪರೀಕ್ಷಿದಿತಿ ಯತ್ಪ್ರಭುಃ ।
ಗರ್ಭೇ ದೃಷ್ಟಮನುಧ್ಯಾಯನ್ಪರೀಕ್ಷೇತ ನರೇಷ್ವಿಹ
॥ ೩೦ ॥

ಸ ರಾಜಪುತ್ರೋ ವವೃಧೇ ಆಶು ಶುಕ್ಲ ಇವೋಡುಪಃ ।
ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಃ ಪಿತೃಭಿಃ ಕಾಷ್ಠಾಭಿರಿವ ಸೋಽನ್ವಹಮ್
॥ ೩೧ ॥

ಯಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋಽಶ್ವಮೇಧೇನ ಜ್ಞಾತಿದ್ರೋಹಜಿಹಾಸಯಾ ।
ರಾಜಾ ಲಬ್ಧಧನೋ ದಧ್ಯಾವನ್ಯತ್ರ ಕರದಂಡಯೋಃ
॥ ೩೨ ॥

ತದಭಿಪ್ರೇತಮಾಲಕ್ಷ್ಯ ಭ್ರಾತರೋಽಚ್ಯುತಚೋದಿತಾಃ ।
ಧನಂ ಪ್ರಹೀಣಮಾಜಹ್ರುರುದೀಚ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ಭೂರಿಶಃ
॥ ೩೩ ॥

ತೇನ ಸಂಭೃತಸಂಭಾರೋ ಧರ್ಮಪುತ್ರೋ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಃ ।
ವಾಜಿಮೇಧೈಸ್ತ್ರಿಭಿರ್ಭೀತೋ ಯಜ್ಞೈಃ ಸಮಯಜದ್ಧರಿಮ್
॥ ೩೪ ॥

ಗುಣಗಳ ಮಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವನು. ರಂತಿದೇವನಂತೆ ಉದಾರನೂ, ಯಯಾತಿಯಂತೆ ಧಾರ್ಮಿಕನೂ ಆಗುವನು. ॥ ೨೪ ॥ ಧೈರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಂತೆಯೂ, ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಕ್ತಿಯ ನಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದನಂತೆಯೂ ಆಗುವನು. ಇವನು ಅನೇಕ ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು. ಗುರು-ಹಿರಿಯರ ಸೇವೆಯನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಮಾಡುವನು. ॥ ೨೫ ॥ ಇವನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ರಾಜರ್ಷಿಗಳು ಜನಿಸುವರು. ಮರ್ಯಾದೆ ಮೀರಿ ನಡೆಯುವವರನ್ನು ಈತನು ದಂಡಿಸುವನು. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಕಲಿಯುಗವನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವನು. ॥ ೨೬ ॥ ಕೊನೆಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪುತ್ರನ ಶಾಪದಿಂದ ತನಗೆ ತಕ್ಷಕನಿಂದ ಸಾವು ಒದಗುವುದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಸರ್ವಸಂಗಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಶರಣಾಗುವನು. ॥ ೨೭ ॥ ಕೊನೆಗೆ ವ್ಯಾಸಪುತ್ರರಾದ ಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳಿಂದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದು ಗಂಗಾತೀರದಲ್ಲಿ ದೇಹತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಅಭಯಪದವನ್ನು ಅರ್ಥಾತ್ ಭಗವದ್ಧಾಮವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು. ॥ ೨೮ ॥

ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಧರ್ಮರಾಜನಿಗೆ ಆ ಬಾಲಕನ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ಯಥೋಚಿತ ಸಂಭಾವನೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳಿಗೆ ತೆರಳಿದರು. ॥ ೨೯ ॥ ಆ ರಾಜಕುಮಾರನೇ ಮುಂದೆ 'ಪರೀಕ್ಷಿತ್' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ವಿಖ್ಯಾತನಾದನು. ತಾನು ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ್ದ ಪರಮಪುರುಷನನ್ನೇ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ - ಅವನು ಯಾರಾಗಿರಬಹುದು ? ಎಲ್ಲಿರಬಹುದು ? ಎಂದು ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಆ ಹೆಸರು ಅನ್ವರ್ಥಕವಾಯಿತು.॥ ೩೦ ॥ ಆ ರಾಜಕುಮಾರನು ತನ್ನ ಗುರು-ಹಿರಿಯರಿಂದ ಪೋಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಲೆಗಳಿಂದ ವೃದ್ಧಿಸುವ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲೇ ಬೆಳೆದು ದೊಡ್ಡವನಾದನು. ॥ ೩೧ ॥

ಆಗಲೇ ರಾಜಾ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಗೆ ಸ್ವಜನ ಸಂಹಾರದ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಾಗಿ ಅಶ್ವಮೇಧವನ್ನು ಮಾಡುವ ಮನಸ್ಸಾಯಿತು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳಿಂದ ಕಂದಾಯ ಮತ್ತು ದಂಡಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಧನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರಾವ ಧನವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾದನು. ॥ ೩೨ ॥ ಆಗ ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನರಿತ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರೇರಣೆಯಂತೆ ಅವನ ಸೋದರರು ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮರುತ್ತರಾಜನೂ, * ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಹಿಂದೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋದ ಹೇರಳವಾದ ಧನವನ್ನು ತಂದರು. ॥ ೩೩. ॥ ಅದರಿಂದ ಯಜ್ಞದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಧರ್ಮಭೀರುವಾದ ಧರ್ಮರಾಜನು ಮೂರು ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಜ್ಞಗಳ ಮೂಲಕ ಭಗವಂತನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದನು. ॥ ೩೪ ॥ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ

* ಹಿಂದೆ ಮಹಾರಾಜಾ ಮರುತ್ತನು ಒಂದು ಅದ್ಭುತವಾದ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದನು. ಅದರಲ್ಲವನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಸುವರ್ಣಮಯವೇ ಆಗಿದ್ದವು. ಯಜ್ಞವು ಮುಗಿದ ನಂತರ ಅವನು ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಎಸೆದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ಅವನು ಆಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ದಾನಮಾಡಿದ ಧನವೂ ಎಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ, ಅವರದನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೇ ಆ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲೇ ಬಿಟ್ಟುಹೋದರು. ಇತರರು ಬಿಟ್ಟುಹೋದ ಹಣದ ಮೇಲೆ ರಾಜನಿಗೆ ಪೂರ್ಣ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತನು ಆ ಹಣವನ್ನು ತರಿಸಿ, ಧರ್ಮರಾಜನ ಯಜ್ಞ ಮಾಡಿಸಿದನು.

ಆಹೂತೋ ಭಗವಾನ್ರಾಜ್ಞಾ ಯಾಜಯಿತ್ವಾ ದ್ವಿಜೈರ್ನೃಪಮ್ ।
ಉವಾಸ ಕತಿಚಿನ್ಮಾಸಾನ್ಸುಹೃದಾಂ ಪ್ರಿಯಕಾಮ್ಯಯಾ
॥ ೩೫ ॥

ಆಹ್ವಾನದಂತೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ದಯಮಾಡಿಸಿದ ಭಗವಂತನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮೂಲಕ ಅವನ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಸಾಂಗವಾಗಿ ನಡೆಯಿಸಿ, ಸುಹೃದರಾದ ಪಾಂಡವರ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವು ತಿಂಗಳು ಅಲ್ಲೇ ಉಳಿದನು. ॥ ೩೫ ॥ ಶೌನಕರೇ! ಅನಂತರ ಬಂಧುಸಹಿತ ಧರ್ಮರಾಜನ ಮತ್ತು ದ್ರೌಪದಿಯ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು, ಅರ್ಜುನ ನೊಂದಿಗೆ, ಯಾದವರಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದ್ವಾರಕೆಯ ಕುರಿತು ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿದನು. ॥ ೩೬ ॥

ತತೋ ರಾಜ್ಞಾಭ್ಯನುಜ್ಞಾತಃ ಕೃಷ್ಣಯಾ ಸಹ ಬಂಧುಭಿಃ ।
ಯಯೌ ದ್ವಾರವತೀಂ ಬ್ರಹ್ಮನ್ಸಾರ್ಜುನೋ ಯದುಭಿರ್ವೃತಃ
॥ ೩೬ ॥

ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧೨ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧೇ
ಪರೀಕ್ಷಿಜ್ಜನ್ಮಾದ್ಯುತ್ಕರ್ಷೋ ನಾಮ ದ್ವಾದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧೨ ॥

ಹದಿಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ವಿದುರನ ಉಪದೇಶದಂತೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಮತ್ತು ಗಾಂಧಾರಿಯ ವನಗಮನ

ಸೂತ ಉವಾಚ

ವಿದುರಸ್ತೀರ್ಥಯಾತ್ರಾಯಾಂ ಮೈತ್ರೇಯಾದಾತ್ಮನೋ ಗತಿಮ್ ।
ಜ್ಞಾತ್ವಾಗಾದ್ಧಾಸ್ತಿನಪುರಂ ತಯಾವಾಪ್ತವಿವಿತ್ಸಿತಃ
॥ ೧ ॥

ಯಾವತಃ ಕೃತವಾನ್ ಪ್ರಶ್ನಾನ್ ಕ್ಷತ್ತಾ ಕೌಷಾರವಾಗ್ರತಃ ।
ಜಾತೈಕಭಕ್ತಿರ್ಗೋವಿಂದೇ ತೇಭ್ಯಶ್ಚೋಪರರಾಮ ಹ
॥ ೨ ॥

ತಂ ಬಂಧುಮಾಗತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಧರ್ಮಪುತ್ರಃ ಸಹಾನುಜಃ ।
ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರೋ ಯುಯುತ್ಸುಶ್ಚ ಸೂತಃ ಶಾರದ್ವತಃ ಪೃಥಾ
॥ ೩ ॥

ಗಾಂಧಾರೀ ದ್ರೌಪದೀ ಬ್ರಹ್ಮನ್ಸುಭದ್ರಾ ಚೋತ್ತರಾ ಕೃಪೀ ।
ಅನ್ಯಾಶ್ಚಜಾಮಯಃ ಪಾಂಡೋರ್ಜ್ಞಾತಯಃ ಸಸುತಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯಃ
॥ ೪ ॥

ಪ್ರತ್ಯುಜ್ಜಗ್ಮುಃ ಪ್ರಹರ್ಷೇಣ ಪ್ರಾಣಂ ತನ್ವ ಇವಾಗತಮ್ ।
ಅಭಿಸಂಗಮ್ಯ ವಿಧಿವತ್ಪರಿಷ್ವಂಗಾಭಿವಾದನೈಃ
॥ ೫ ॥

ಮುಮುಚುಃ ಪ್ರೇಮಬಾಷ್ಪೌಘಂ ವಿರಹೌತ್ಕಂಠ್ಯಕಾತರಾಃ ।
ರಾಜಾ ತಮರ್ಹಯಾಂಚಕ್ರೇ ಕೃತಾಸನಪರಿಗ್ರಹಮ್
॥ ೬ ॥

ತಂ ಭುಕ್ತವಂತಂ ವಿಶ್ರಾಂತಮಾಸೀನಂ ಸುಖಮಾಸನೇ ।
ಪ್ರಶ್ರಯಾವನತೋ ರಾಜಾ ಪ್ರಾಹ ತೇಷಾಂ ಚ ಶೃಣ್ವತಾಮ್
॥ ೭ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಶೌನಕಾದಿ ಮಹರ್ಷಿ ಗಳೇ! ಮಹಾತ್ಮನಾದ ವಿದುರನು ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಯ ಸಮಯ ದಲ್ಲಿ ಮೈತ್ರೇಯ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದು ಕೊಂಡು ಹಸ್ತಿನಾವತಿಗೆ ಮರಳಿದನು. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯ ಬೇಕಾದ ಅವನ ಅರಿವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿತ್ತು. ॥ ೧ ॥ ಗೋವಿಂದನಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಅವನು ಮೊದಲೇ ಕೃತಕೃತ್ಯ ನಾಗಿದ್ದನು. ಮೈತ್ರೇಯರು ಅವನು ಕೇಳಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ ವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದರು. ಅವರ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಪ್ರಶ್ನೆ ಯನ್ನು ಮಾಡದೆ ಅವನು ಶಾಂತನಾಗಿದ್ದನು. ॥ ೨ ॥ ಶೌನಕರೇ! ಆಪ್ತಬಂಧುವಾದ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ವಿದುರನು ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ದೊಡನೆ ಸೋದರಸಹಿತನಾದ ಧರ್ಮರಾಜ, ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ, ಯುಯುತ್ಸು, ಸಂಜಯ, ಕೃಪಾಚಾರ್ಯರು, ಕುಂತೀ, ಗಾಂಧಾರೀ, ದ್ರೌಪದೀ, ಸುಭದ್ರೆ, ಉತ್ತರೆ, ಕೃಪಿ ಹಾಗೂ ಪಾಂಡವ ಪರಿವಾರದ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲ ನರ-ನಾರಿಯರೂ ಜ್ಞಾತಿಗಳೂ, ತಮ್ಮ ಪುತ್ರರೊಂದಿಗೆ ಇತರ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಅತ್ಯಂತ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮೃತ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಚೈತನ್ಯ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಅವನನ್ನು ಎದುರುಗೊಂಡರು. ಆತನನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿ, ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಆಲಿಂಗನ, ನಮಸ್ಕಾರಗಳೊಡನೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಅವನ ಅಗಲಿಕೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ದುಃಖದಿಂದ ಕಳವಳಗೊಂಡಿದ್ದ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಆನಂದಬಾಷ್ಪ ಗಳನ್ನು ಹರಿಸಿದರು. ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಅವನನ್ನು ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿ ರಿಸಿ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಸತ್ಕರಿಸಿದನು. ॥ ೩-೬ ॥ ಅವನು ಭೋಜನ ಮಾಡಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆದು ಸುಖವಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಿನಯದಿಂದ ತಲೆಬಾಗಿ ಅಲ್ಲಿರುವವರಿಗೆಲ್ಲ ಕೇಳಿಸುವಂತೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಇಂತು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು. ॥ ೭ ॥

ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೆಂದನು – "ಚಿಕ್ಕಪ್ಪಾ! ಕೌರವರು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದ ವಿಷ, ಅರಗಿನ ಮನೆಯ ಅಗ್ನಿಪ್ರಕರಣ

ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಉವಾಚ

ಅಪಿ ಸ್ಮರಥ ನೋ ಯುಷ್ಮತ್ಪಕ್ಷಚ್ಛಾಯಾಸಮೇಧಿತಾನ್ ।
ವಿಪದ್ಗಣಾದ್ವಿಷಾಗ್ನ್ಯಾದೇರ್ಮೋಚಿತಾ ಯತ್ಸಮಾತೃಕಾಃ
॥ ೮ ॥

ಕಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾವರ್ತಿತಂ ವಶ್ಚರದ್ಭಿಃ ಕ್ಷಿತಿಮಂಡಲಮ್ ।
ತೀರ್ಥಾನಿ ಕ್ಷೇತ್ರಮುಖ್ಯಾನಿ ಸೇವಿತಾನೀಹ ಭೂತಲೇ
॥ ೯ ॥

ಭವದ್ವಿಧಾ ಭಾಗವತಾಸ್ತೀರ್ಥಭೂತಾಃ ಸ್ವಯಂ ವಿಭೋ ।
ತೀರ್ಥೀಕುರ್ವಂತಿ ತೀರ್ಥಾನಿ ಸ್ವಾಂತಃಸ್ಥೇನ ಗದಾಭೃತಾ
॥ ೧೦ ॥

ಅಪಿ ನಃ ಸುಹೃದಸ್ತಾತ ಬಾಂಧವಾಃ ಕೃಷ್ಣದೇವತಾಃ ।
ದೃಷ್ಟಾಃ ಶ್ರುತಾ ವಾ ಯದವಃ ಸ್ವಪುರ್ಯಾಂ ಸುಖಮಾಸತೇ
॥ ೧೧ ॥

ಇತ್ಯುಕ್ತೋ ಧರ್ಮರಾಜೇನ ಸರ್ವಂ ತತ್ಸಮವರ್ಣಯತ್ ।
ಯಥಾನುಭೂತಂ ಕ್ರಮಶೋ ವಿನಾ ಯದುಕುಲಕ್ಷಯಮ್
॥ ೧೨ ॥

ನನ್ವಪ್ರಿಯಂ ದುರ್ವಿಷಹಂ ನೃಣಾಂ ಸ್ವಯಮುಪಸ್ಥಿತಮ್ ।
ನಾವೇದಯತ್ ಸಕರುಣೋ ದುಃಖಿತಾಂದ್ರಷ್ಟುಮಕ್ಷಮಃ
॥ ೧೩ ॥

ಕಂಚಿತ್ಕಾಲಮಥಾವಾತ್ಸೀತ್ಸತ್ಕೃತೋ ದೇವವತ್ಸುಖಮ್ ।
ಭ್ರಾತುರ್ಜ್ಯೇಷ್ಠಸ್ಯ ಶ್ರೇಯಸ್ಕೃತ್ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪ್ರೀತಿಮಾವಹನ್
॥ ೧೪ ॥

ಅಬಿಭ್ರದರ್ಯಮಾ ದಂಡಂ ಯಥಾವದಘಕಾರಿಷು ।
ಯಾವದ್ದಧಾರ ಶೂದ್ರತ್ವಂ ಶಾಪಾದ್ವರ್ಷಶತಂ ಯಮಃ
॥ ೧೫ ॥

ಮುಂತಾದ ವಿಪತ್‌ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ತಮ್ಮ ಮೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ರೆಕ್ಕೆಗಳೊಳಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಕ್ಷಿಸಿ, ಕಾವುಕೊಟ್ಟು, ಬೆಳೆಸುವಂತೆ ನಮ್ಮನ್ನೂ ನಮ್ಮ ತಾಯಿಯನ್ನೂ ಕಾಪಾಡಿದಿರಿ. ಹೀಗೆ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರೀತಿ - ಅಭಿಮಾನಗಳ ನೆರಳಿನಲ್ಲೇ ಬೆಳೆದು ದೊಡ್ಡವರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ನೆನಪುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಿರಷ್ಟೇ! ॥ ೮ ॥ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನೀವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಹೇಗೆ ಜೀವನ ನಿರ್ವಹಿಸಿದಿರಿ? ಯಾವ-ಯಾವ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೂ, ತೀರ್ಥಗಳಿಗೂ ಹೋಗಿ ಸೇವಿಸಿದಿರಿ? ॥ ೯ ॥ ಪೂಜ್ಯರೇ! ಭಗವಂತನ ಪ್ರಿಯಭಕ್ತರಾದ ನಿಮ್ಮಂತಹವರು ಸ್ವಯಂ ತೀರ್ಥ ಸ್ವರೂಪರೇ ಆಗಿದ್ದೀರಿ. ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವಿರಾಜಮಾನನಾದ ಭಗವಂತನ ಮೂಲಕ ತೀರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಮಹಾತೀರ್ಥವಾಗಿಸುವವರು ನೀವು. ಏಕೆಂದರೆ, ನಿಮ್ಮಂತಹ ಸಂತರು ಗದಾಧಾರಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಿರಿ. ॥ ೧೦ ॥ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನವರೇ! ನೀವು ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ದ್ವಾರಕೆಗೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಹೋಗಿರಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಸುಹೃದರೂ ಹಾಗೂ ಬಂಧುಗಳಾದ ಯಾದವರು, ಅವರ ಏಕಮಾತ್ರ ಆರಾಧ್ಯದೇವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಮ್ಮ ನಗರದಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿದ್ದಾರಲ್ಲ? ತಾವು ಹೋಗಿ ನೋಡದಿದ್ದರೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಸಮಾಚಾರ ಕೇಳಿರಬಹುದು" ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ॥ ೧೧ ॥

ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಇಂತು ಕೇಳಲಾಗಿ ವಿದುರನು ತಾನು ಕಂಡು, ಕೇಳಿ, ಅನುಭವಿಸಿದಂತೆಯೇ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದನು. ಕೇವಲ ಯದುವಂಶೀಯರ ವಿನಾಶದ ಮಾತನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ॥ ೧೨ ॥ ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ಹೃದಯನಾದ ವಿದುರನು - ಯಾದವರ ಸಂಹಾರದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಅತೀವ ಕಷ್ಟವಾದೀತು ಹಾಗೂ ಪಾಂಡವರನ್ನು ದುಃಖಿತರನ್ನಾಗಿ ನೋಡಲು ಬಯಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ಈ ಅಪ್ರಿಯ, ಅಸಹ್ಯ ಘಟನೆಯನ್ನು ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಆದಾದರೋ ತಾನಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುವ ವಿಚಾರವಷ್ಟೇ. ॥ ೧೩ ॥

ಪಾಂಡವರು ವಿದುರನನ್ನು ದೇವರಂತೆ ಸೇವೆ-ಸತ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಕೆಲದಿನಗಳವರೆಗೆ ಹಿರಿಯಣ್ಣ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾ ಸುಖವಾಗಿ ಹಸ್ತಿನಾಪುರದಲ್ಲೇ ಇದ್ದರು. ॥ ೧೪ ॥ ವಿದುರನಾದರೋ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಯಮಧರ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದರು. ಮಾಂಡವ್ಯ ಋಷಿಯ ಶಾಪದಿಂದ ಇವರು ನೂರು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಶೂದ್ರರಂತೆ ಇದ್ದರು.* ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಯಮನ ತಂದೆಯಾದ ಸೂರ್ಯದೇವನೇ ಪಾಪಿಗಳಿಗೆ ದಂಡನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೧೫ ॥

* ಒಮ್ಮೆ ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತರಾಗಿದ್ದ ಮಾಂಡವ್ಯ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಳ್ಳರು ರಾಜಭಟರ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದರು. ಕಳ್ಳರ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಮಾಂಡವ್ಯ ಮಹರ್ಷಿಗಳದೂ ಪಾತ್ರವಿರಬೇಕೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ರಾಜನು ಮಾಂಡವ್ಯರಿಗೆ ಶೂಲಕ್ಕೇರಿಸುವ ದಂಡವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದನು. ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ತಿಳಿದೊಡನೆ ರಾಜನು ಮಹರ್ಷಿಗಳನ್ನು ಶೂಲದಿಂದ ಇಳಿಸಿ, ಅವರ ಕ್ಷಮಾಪಣೆಯನ್ನು ಯಾಚಿಸಿದನು. ಮಾಂಡವ್ಯರು ಯಮಧರ್ಮನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ನನಗೆ ಯಾವ ಪಾಪಕ್ಕಾಗಿ ಈ ದಂಡನೆಯು ಒದಗಿತೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಲು, ಅವನು "ನೀವು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚಿಟ್ಟೆಯನ್ನು ದರ್ಭಾಗ್ರದಿಂದ ಚುಚ್ಚಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಮಗಿಂದು ಈ ಶಿಕ್ಷೆ ಒದಗಿತು" ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದನು. ಆಗ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಕ್ರುದ್ಧರಾಗಿ 'ನಾನು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರಿಯದೆ ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿರಬಹುದು. ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಆ ಸಣ್ಣ ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಕಠೋರವಾದ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಇಲ್ಲಿರಲು ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲ. ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಶೂದ್ರಯೋನಿಯಲ್ಲಿರು' ಎಂದು ಯಮನಿಗೆ ಶಪಿಸಿದರು. ಮಾಂಡವ್ಯರ ಈ ಶಾಪದಿಂದ ಯಮಧರ್ಮನು ವಿದುರನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದನು.

ಯುಧಿಷ್ಠಿರೋ ಲಬ್ಧರಾಜ್ಯೋದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪೌತ್ರಂ ಕುಲಂಧರಮ್ ।
ಭ್ರಾತೃಭಿರ್ಲೋಕಪಾಲಾಭೈರ್ಮುಮುದೇ ಪರಯಾ ಶ್ರಿಯಾ
॥ ೧೬ ॥

ಏವಂ ಗೃಹೇಷು ಸಕ್ತಾನಾಂ ಪ್ರಮತ್ತಾನಾಂ ತದೀಹಯಾ ।
ಅತ್ಯಕ್ರಾಮದವಿಜ್ಞಾತಃ ಕಾಲಃ ಪರಮದುಸ್ತರಃ
॥ ೧೭ ॥

ವಿದುರಸ್ತದಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಮಭಾಷತ ।
ರಾಜನ್ನಿರ್ಗಮ್ಯತಾಂ ಶೀಘ್ರಂ ಪಶ್ಯೇದಂ ಭಯಮಾಗತಮ್
॥ ೧೮ ॥

ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾ ನ ಯಸ್ಯೇಹ ಕುತಶ್ಚಿತ್ಕರ್ಹಿಚಿತ್ಪ್ರಭೋ ।
ಸ ಏವ ಭಗವಾನ್ಕಾಲಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ನಃ ಸಮಾಗತಃ
॥ ೧೯ ॥

ಯೇನ ಚೈವಾಭಿಪನ್ನೋಽಯಂ ಪ್ರಾಣೈಃ ಪ್ರಿಯತಮೈರಪಿ ।
ಜನಃ ಸದ್ಯೋ ವಿಯುಜ್ಯೇತ ಕಿಮುತಾನ್ಯೈರ್ಧನಾದಿಭಿಃ
॥ ೨೦ ॥

ಪಿತೃಭ್ರಾತೃಸುಹೃತ್ಪುತ್ರಾ ಹತಾಸ್ತೇ ವಿಗತಂ ವಯಃ ।
ಆತ್ಮಾ ಚ ಜರಯಾ ಗ್ರಸ್ತಃ ಪರಗೇಹಮುಪಾಸಸೇ
॥ ೨೧ ॥

ಅಹೋ ಮಹೀಯಸೀ ಜಂತೋರ್ಜೀವಿತಾಶಾ ಯಯಾ ಭವಾನ್ ।
ಭೀಮಾಪವರ್ಜಿತಂ ಪಿಂಡ ಮಾದತ್ತೇ ಗೃಹಪಾಲವತ್
॥ ೨೨ ॥

ಅಗ್ನಿರ್ನಿಸೃಷ್ಟೋ ದತ್ತಶ್ಚ ಗರೋ ದಾರಾಶ್ಚ ದೂಷಿತಾಃ ।
ಹೃತಂ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಧನಂ ಯೇಷಾಂ ತದ್ದತ್ತೈರಸುಭಿಃ ಕಿಯತ್
॥ ೨೩ ॥

ತಸ್ಯಾಪಿ ತವ ದೇಹೋಽಯಂ ಕೃಪಣಸ್ಯ ಜಿಜೀವಿಷೋಃ ।
ಪರೈತ್ಯನಿಚ್ಛತೋ ಜೀರ್ಣೋ ಜರಯಾ ವಾಸಸೀ ಇವ
॥ ೨೪ ॥

ಗತಸ್ವಾರ್ಥಮಿಮಂ ದೇಹಂ ವಿರಕ್ತೋ ಮುಕ್ತಬಂಧನಃ ।
ಅವಿಜ್ಞಾತಗತಿರ್ಜಹ್ಯಾತ್ಸ ವೈ ಧೀರ ಉದಾಹೃತಃ
॥ ೨೫ ॥

ಯಃ ಸ್ವಕಾತ್ಪರತೋ ವೇಹ ಜಾತನಿರ್ವೇದ ಆತ್ಮವಾನ್ ।
ಹೃದಿ ಕೃತ್ವಾ ಹರಿಂ ಗೇಹಾತ್ಪ್ರವ್ರಜೇತ್ಸ ನರೋತ್ತಮಃ
॥ ೨೬ ॥

ರಾಜ್ಯವು ಮರಳಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿ ಲೋಕಪಾಲಕರಂತೆ ತನ್ನ ಸಹೋದರರೊಂದಿಗೆ ರಾಜಾ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ವಂಶದ ಕುಡಿಯಾದ ಪರೀಕ್ಷಿತನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ಅತುಲ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಆನಂದವಾಗಿ ಇರತೊಡಗಿದನು. ॥ ೧೬ ॥ ಹೀಗೆ ಗೃಹಸ್ಥ ಜೀವನದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾಗಿ ಮೈಮರೆತಿದ್ದ ಪಾಂಡವರಿಗೆ, ಅವರು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಯಾವುದನ್ನು ಯಾರೂ ಅತಿಕ್ರಮಿಸಲಾರರೋ ಅಂತಹ ದುಸ್ತರ ಕಾಲವು ಹತ್ತಿರ ಬಂದೇ ಬಿಟ್ಟಿತು. ॥ ೧೭ ॥

ಆಗ ಕಾಲದ ಗತಿಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದ ವಿದುರನು ಅಣ್ಣನಾದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದನು – "ಮಹಾರಾಜಾ! ಭಯಂಕರವಾದ ಕಾಲವು ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ನೀನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟುಬಿಡು. ॥ ೧೮ ॥ ಪ್ರಭೋ! ಯಾರಿಂದಲೂ ಪರಿಹರಿಸಲಾರದ, ತಡೆಯಲಾರದ, ಬದಲಾಯಿಸಲಾರದ ಆ ಸರ್ವಸಮರ್ಥವಾದ ಕಾಲವು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಸುತ್ತುತ್ತಿದೆ. ॥ ೧೯ ॥ ಕಾಲಕ್ಕೆ ವಶೀಭೂತನಾದ ಜೀವನು ತನಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ನೋಡು- ನೋಡುತ್ತಲೇ ತೊರೆಯಬೇಕಾಗಿರುವಾಗ ಇನ್ನು ಹಣ, ಜನ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವುದೇನಿದೆ? ॥ ೨೦ ॥ ನಿಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ತಂದೆ, ಸಹೋದರ, ಸಂಬಂಧಿಗಳು, ಪುತ್ರರು ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಹತರಾದರು. ನೀವೂ ಮುದುಕರಾಗಿ ವಯಸ್ಸು ಸಂದು ಹೋಯಿತು. ಬೇರೆಯವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ. ॥ ೨೧ ॥ ಅಬ್ಬಾ! ಈ ಪ್ರಾಣಗಳಿಗೆ ಹೇಗಾದರೂ ಬದುಕಿರಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ! ಅದರಿಂದಲೇ ನೀನು ಭೀಮಸೇನನು ಅಸಡ್ಡೆಯಿಂದ ಹಾಕಿದ ಕೂಳನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾ ನಾಯಿಯಂತೆ ಬದುಕಿದ್ದೀಯೆ. ॥ ೨೨ ॥ ಯಾರನ್ನು ನೀನು ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಸುಡಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿದೆಯೋ, ವಿಷವನ್ನಿಕ್ಕಿ ಸಾಯಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದೆಯೋ, ತುಂಬಿದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರ ಪತ್ನಿಗೆ ಅಪಮಾನ ಮಾಡಿದೆಯೋ, ಯಾರ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡೆಯೋ, ಅವರೇ ಇಂದು ಹಾಕಿದ ಕೂಳಿನಿಂದ ಬದುಕಿರುವ ಪ್ರಾಣಗಳಿಗೆ ಗೌರವವಿದೆಯೇ ? ॥ ೨೩ ॥ ಇಷ್ಟಿದ್ದರೂ ನೀನು ಬದುಕಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುವೆಯಲ್ಲ! ನಿನ್ನ ಅಜ್ಞಾನ ಮೇರೆ ಮೀರಿಹೋಗಿದೆ. ಆದರೆ ನೀನು ಬಯಸುವುದರಿಂದ ಏನಾದೀತು? ಹಳೆಯ ಬಟ್ಟೆಯಂತೆ ಮುದಿತನದಿಂದ ಈ ಶರೀರವು ಬಯಸದೆಯೇ ಕ್ಷೀಣಿಸಿದೆ. ॥ ೨೪ ॥ ಈಗ ಈ ಶರೀರದಿಂದ ನಿನ್ನ ಯಾವುದೇ ಸ್ವಾರ್ಥವು ಸಾಧಿಸಲಾರದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿ ಮೋಸಹೋಗಬೇಡ. ಇದರ ಮಮತೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಬಿಡು. ಪ್ರಪಂಚದ ಸಂಬಂಧಿಗಳಿಂದ ವಿರಕ್ತನಾಗಿ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವವನು ಧೀರನು. ॥ ೨೫ ॥ ತನ್ನ ಅರಿವಿನಿಂದಾಗಲೀ, ಬೇರೆಯವರ ಸಲಹೆಯಿಂದಾಗಲೀ, ಈ ಸಂಸಾರವು ದುಃಖರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿದು ಇದರಿಂದ ವಿರಕ್ತನಾಗುವವನು, ತನ್ನ ಅಂತಃಕರಣವನ್ನೂ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಹೊರಡುವವನು ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನು. ॥ ೨೬ ॥

ಅಥೋದೀಚೀಂ ದಿಶಂ ಯಾತು ಸ್ವೈರಜ್ಞಾತಗತಿರ್ಭವಾನ್ ।
ಇತೋಽರ್ವಾಕ್ಪ್ರಾಯಶಃ ಕಾಲಃ ಪುಂಸಾಂ ಗುಣವಿಕರ್ಷಣಃ
॥ ೨೭ ॥

ಏವಂ ರಾಜಾ ವಿದುರೇಣಾನುಜೇನ
ಪ್ರಜ್ಞಾಚಕ್ಷುರ್ಬೋಧಿತ ಆಜಮೀಢಃ ।
ಛಿತ್ತ್ವಾ ಸ್ವೇಷು ಸ್ನೇಹಪಾಶಾಂದ್ರಢಿಮ್ನೋ
ನಿಶ್ಚಕ್ರಾಮ ಭ್ರಾತೃಸಂದರ್ಶಿತಾಧ್ವಾ ॥ ೨೮ ॥

ಪತಿಂ ಪ್ರಯಾಂತಂ ಸುಬಲಸ್ಯ ಪುತ್ರೀ
ಪತಿವ್ರತಾ ಚಾನುಜಗಾಮ ಸಾಧ್ವೀ ।
ಹಿಮಾಲಯಂ ನ್ಯಸ್ತದಂಡಪ್ರಹರ್ಷಂ
ಮನಸ್ವಿನಾಮಿವ ಸತ್ಸಂಪ್ರಹಾರಃ ॥ ೨೯ ॥

ಅಜಾತಶತ್ರುಃ ಕೃತಮೈತ್ರೋ ಹುತಾಗ್ನಿ-
ರ್ವಿಪ್ರಾನ್ನತ್ವಾ ತಿಲಗೋಭೂಮಿರುಕ್ಮೈಃ ।
ಗೃಹಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೋ ಗುರುವಂದನಾಯ
ನ ಚಾಪಶ್ಯತ್ಪಿತರೌ ಸೌಬಲೀಂ ಚ ॥ ೩೦ ॥

ತತ್ರ ಸಂಜಯಮಾಸೀನಂ ಪಪ್ರಚ್ಛೋದ್ವಿಗ್ನಮಾನಸಃ ।
ಗಾವಲ್ಗಣೇ ಕ್ವ ನಸ್ತಾತೋ ವೃದ್ಧೋ ಹೀನಶ್ಚ ನೇತ್ರಯೋಃ
॥ ೩೧ ॥

ಅಂಬಾ ಚ ಹತಪುತ್ರಾರ್ತಾ ಪಿತೃವ್ಯಃ ಕ್ವ ಗತಃ ಸುಹೃತ್ ।
ಅಪಿ ಮಯ್ಯಕೃತಪ್ರಜ್ಞೇ ಹತಬಂಧುಃ ಸ ಭಾರ್ಯಯಾ ।
ಆಶಂಸಮಾನಃ ಶಮಲಂ ಗಂಗಾಯಾಂ ದುಃಖಿತೋಽಪತತ್
॥ ೩೨ ॥

ಪಿತುರ್ಯುಪರತೇ ಪಾಂಡೌ ಸರ್ವಾನ್ನಃ ಸುಹೃದಃ ಶಿಶೂನ್ ।
ಅರಕ್ಷತಾಂ ವ್ಯಸನತಃ ಪಿತೃವ್ಯೌ ಕ್ವ ಗತಾವಿತಃ
॥ ೩೩ ॥

ಸೂತ ಉವಾಚ

ಕೃಪಯಾ ಸ್ನೇಹವೈಕ್ಲವ್ಯಾತ್ಸೂತೋ ವಿರಹಕರ್ಶಿತಃ ।
ಆತ್ಮೇಶ್ವರಮಚಕ್ಷಾಣೋ ನ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾತಿಪೀಡಿತಃ
॥ ೩೪ ॥

ವಿಮೃಜ್ಯಾಶ್ರೂಣಿ ಪಾಣಿಭ್ಯಾಂ ವಿಷ್ಟಭ್ಯಾತ್ಮಾನಮಾತ್ಮನಾ ।
ಅಜಾತಶತ್ರುಂ ಪ್ರತ್ಯೂಚೇ ಪ್ರಭೋಃ ಪಾದಾವನುಸ್ಮರನ್
॥ ೩೫ ॥

ಸಂಜಯ ಉವಾಚ

ನಾಹಂ ವೇದ ವ್ಯವಸಿತಂ ಪಿತ್ರೋರ್ವಃ ಕುಲನಂದನ ।
ಗಾಂಧಾರ್ಯಾ ವಾ ಮಹಾಬಾಹೋ ಮುಷಿತೋಽಸ್ಮಿ ಮಹಾತ್ಮಭಿಃ
॥ ೩೬ ॥

ಮುಂದೆ ಬರಲಿರುವ ಕಾಲವು ಪ್ರಾಯಶಃ ಮನುಷ್ಯರ ಗುಣಗಳ ಮಟ್ಟವನ್ನಿಳಿಸುವುದೇ ಆಗಿದೆ. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ನೀನು ತನ್ನ ಕುಟುಂಬದವರಿಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ಉತ್ತರಾಖಂಡಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋಗು." ॥ ೨೭ ॥ ತಮ್ಮನಾದ ವಿದುರನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿಗೆ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿದಾಗ ಅವನ ಜ್ಞಾನದ ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯಿತು. ಅವನು ಬಂಧು-ಬಾಂಧವ, ಮಿತ್ರರಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದ ದೃಢವಾದ ಸ್ನೇಹಪಾಶವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ತಮ್ಮನು ತೋರಿದ ಮಾರ್ಗವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಹೊರಟು ಬಿಟ್ಟನು. ॥ ೨೮ ॥ ಶೂರನಿಗೆ ಧರ್ಮಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಏಟುಗಳು ಸಂತೋಷವುಂಟು ಮಾಡುವಂತೆ, ಪತಿಯು ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಪರಮಸುಖದಾಯಕ ಹಿಮಾಲಯದ ಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಪತಿವ್ರತೆಯಾದ ಸುಬಲ ನಂದಿನೀ ಗಾಂಧಾರಿಯು ಪತಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟಳು. ॥ ೨೯ ॥

ಅಜಾತಶತ್ರುವಾದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಪ್ರಾತಃಕಾಲ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ, ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಅವರಿಗೆ ಎಳ್ಳು, ಗೋವು, ಭೂಮಿ, ಸುವರ್ಣ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ದಾನಮಾಡಿದನು. ಅನಂತರ ಗುರು-ಹಿರಿಯರಿಗೆ ವಂದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗಲು, ಅಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ, ವಿದುರ, ಗಾಂಧಾರಿಯರ ದರ್ಶನವಾಗಲಿಲ್ಲ. ॥ ೩೦ ॥ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಕಳವಳಗೊಂಡು ಅಲ್ಲೇ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಸಂಜಯನನ್ನು – "ಸಂಜಯಾ! ವೃದ್ಧರೂ, ಅಂಧರೂ ಆದ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರರೆಲ್ಲಿ? ॥ ೩೧ ॥ ಪುತ್ರಶೋಕದಿಂದ ಪೀಡಿತಳಾಗಿ ಕೊರಗುತ್ತಿದ್ದ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಗಾಂಧಾರಿಯವರು, ಪರಮ ಹಿತೈಷಿಗಳಾದ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ವಿದುರರು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರು? ದೊಡ್ಡಪ್ಪನವರು ತನ್ನ ಪುತ್ರರ-ಬಂಧುಗಳ ಮರಣದಿಂದ ದುಃಖಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಮಂದಬುದ್ಧಿಯಾದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾದರೂ ತಪ್ಪನ್ನು ಶಂಕಿಸಿ ಅವರು ತಾಯಿ ಗಾಂಧಾರಿಯೊಂದಿಗೆ ಗಂಗಾನದಿಯಲ್ಲೇನಾದರೂ ಧುಮುಕಿಬಿಟ್ಟರೇ ? ॥ ೩೨ ॥ ನಮ್ಮ ತಂದೆ ಪಾಂಡುವು ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥರಾದಾಗ ನಾವುಗಳು ಇನ್ನೂ ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳಾಗಿದ್ದೆವು. ಆಗ ಈ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ-ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಇವರುಗಳೇ ನಮ್ಮನ್ನು ನಾನಾ ದುಃಖಗಳಿಂದ ಪಾರುಗೊಳಿಸಿ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕಾಪಾಡಿದ್ದರು. ಅಯ್ಯೋ! ಅವರು ಈಗ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರೋ ತಿಳಿಯದಲ್ಲಾ !" ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ॥ ೩೩ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಶೌನಕರೇ! ಸಂಜಯನು ತನ್ನ ಪ್ರಭುವಾದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನನ್ನು ಕಾಣದೆ ಕರುಣೆ-ಸ್ನೇಹಗಳಿಂದ ಕುಗ್ಗಿ ಅಗಲಿಕೆಯ ದುಃಖದಿಂದ ಕೊರಗುತ್ತಾ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಗೆ ಯಾವ ಉತ್ತರವನ್ನೂ ಕೊಡದಾದನು. ॥ ೩೪ ॥ ಅನಂತರ ಕೈಗಳಿಂದ ಕಣ್ಣೀರಧಾರೆಯನ್ನು ಒರೆಸಿಕೊಂಡು, ಸ್ವಲ್ಪ-ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ತನಗೆ ತಾನೇ ಸಮಾಧಾನ ತಂದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಪ್ರಭುವಿನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಬಳಿ ಇಂತೆಂದನು – ॥ ೩೫ ॥

ಸಂಜಯ ಹೇಳಿದನು – ಕುರುಕುಲನಂದನನೇ! ನಿಮ್ಮ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ-ದೊಡ್ಡಮ್ಮನವರ ಸಂಕಲ್ಪವೇನಿತ್ತೋ! ಅವರೇನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ್ದರೋ ? ನನಗೇನೂ ತಿಳಿಯದು. ಮಹಾಬಾಹುವೇ! ಆ ಮಹಾತ್ಮರು ನನಗೆ ಮೋಸಮಾಡಿ ಹೊರಟುಹೋದರು. ॥ ೩೬ ॥

ಅಥಾಜಗಾಮ ಭಗವಾನ್ನಾರದಃ ಸಹತುಂಬುರುಃ ।
ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾಯಾಭಿವಾದ್ಯಾಹ ಸಾನುಜೋಽಭ್ಯರ್ಚಯನ್ನಿವ
॥ ೩೭ ॥

ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಉವಾಚ

ನಾಹಂ ವೇದ ಗತಿಂ ಪಿತ್ರೋರ್ಭಗವನ್ ಕ್ವ ಗತಾವಿತಃ ।
ಅಂಬಾ ವಾ ಹತಪುತ್ರಾರ್ತಾ ಕ್ವ ಗತಾ ಚ ತಪಸ್ವಿನೀ
॥ ೩೮ ॥

ಕರ್ಣಧಾರ ಇವಾಪಾರೇ ಭಗವಾನ್ಪಾರದರ್ಶಕಃ ।
ಅಥಾಬಭಾಷೇ ಭಗವಾನ್ನಾರದೋ ಮುನಿಸತ್ತಮಃ
॥ ೩೯ ॥

ಮಾ ಕಂಚನ ಶುಚೋ ರಾಜನ್ಯದೀಶ್ವರವಶಂ ಜಗತ್ ।
ಲೋಕಾಃ ಸಪಾಲಾ ಯಸ್ಯೇಮೇ ವಹಂತಿ ಬಲಿಮೀಶಿತುಃ ।
ಸ ಸಂಯುನಕ್ತಿ ಭೂತಾನಿ ಸ ಏವ ವಿಯುನಕ್ತಿ ಚ
॥ ೪೦ ॥

ಯಥಾ ಗಾವೋ ನಸಿ ಪ್ರೋತಾಸ್ತಂತ್ಯಾಂ ಬದ್ಧಾಃ ಸ್ವದಾಮಭಿಃ ।
ವಾಕ್ತಂತ್ಯಾಂ ನಾಮಭಿರ್ಬದ್ಧಾ ವಹಂತಿ ಬಲಿಮೀಶಿತುಃ
॥ ೪೧ ॥

ಯಥಾ ಕ್ರೀಡೋಪಸ್ಕರಾಣಾಂ ಸಂಯೋಗವಿಗಮಾವಿಹ ।
ಇಚ್ಛಯಾ ಕ್ರೀಡಿತುಃ ಸ್ಯಾತಾಂ ತಥೈವೇಶೇಚ್ಛಯಾ ನೃಣಾಮ್
॥ ೪೨ ॥

ಯನ್ಮನ್ಯಸೇ ಧ್ರುವಂ ಲೋಕಮಧ್ರುವಂ ವಾ ನ ಚೋಭಯಮ್ ।
ಸರ್ವಥಾ ನ ಹಿ ಶೋಚ್ಯಾಸ್ತೇ ಸ್ನೇಹಾದನ್ಯತ್ರ ಮೋಹಜಾತ್
॥ ೪೩ ॥

ತಸ್ಮಾಜ್ಜಹ್ಯಂಗ ವೈಕ್ಲವ್ಯಮಜ್ಞಾನಕೃತಮಾತ್ಮನಃ ।
ಕಥಂ ತ್ವನಾಥಾಃ ಕೃಪಣಾ ವರ್ತೇರಂಸ್ತೇ ಚ ಮಾಂ ವಿನಾ
॥ ೪೪ ॥

ಕಾಲಕರ್ಮಗುಣಾಧೀನೋ ದೇಹೋಽಯಂ ಪಾಂಚಭೌತಿಕಃ ।
ಕಥಮನ್ಯಾಂಸ್ತು ಗೋಪಾಯೇತ್ಸರ್ಪಗ್ರಸ್ತೋ ಯಥಾ ಪರಮ್
॥ ೪೫ ॥

ಅಹಸ್ತಾನಿ ಸಹಸ್ತಾನಾಮಪದಾನಿ ಚತುಷ್ಪದಾಮ್ ।
ಫಲ್ಗೂನಿ ತತ್ರ ಮಹತಾಂ ಜೀವೋ ಜೀವಸ್ಯ ಜೀವನಮ್
॥ ೪೬ ॥

ಸಂಜಯನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ತುಂಬುರು ಸಮೇತ ಪೂಜ್ಯರಾದ ದೇವರ್ಷಿನಾರದರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿದರು. ಮಹಾರಾಜಾ ಧರ್ಮನಂದನನು ತಮ್ಮಂದಿರೊಂದಿಗೆ ಎದ್ದು ಅವರನ್ನು ವಂದಿಸಿ, ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಪೂಜಿಸಿ, ಕೈಜೋಡಿಸಿ ಕೊಂಡು ಇಂತೆಂದನು – ॥ ೩೭ ॥

ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೆಂದ – 'ಪೂಜ್ಯರೇ! ನಮ್ಮ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ-ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಇವರುಗಳ ಸಮಾಚಾರವಾಗಲೀ, ಅವರಿಬ್ಬರ ಹಾಗೂ ಪುತ್ರಶೋಕದಿಂದ ವ್ಯಾಕುಲಳಾದ ತಪಸ್ವಿನೀ ತಾಯಿ ಗಾಂಧಾರಿಯೂ ಇಲ್ಲಿಂದ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರೋ ಎಂಬ ಸಮಾಚಾರ ನನಗೆ ತಿಳಿಯದಾಗಿದೆ. ॥ ೩೮ ॥ ಮಹಾತ್ಮರೇ! ಅಪಾರವಾದ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ದಡಮುಟ್ಟಿಸುವ ನಾವಿಕನಂತೆ ನೀವು ನಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯೋದಯದಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ್ದೀರಿ.' ಆಗ ಭಗವಂತನ ಪರಮಭಕ್ತರಾದ ನಾರದ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಇಂತೆಂದರು ॥ ೩೯ ॥

ಧರ್ಮರಾಜಾ! ನೀನು ಯಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಶೋಕಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಈಶ್ವರಾಧೀನವಾಗಿದೆ. ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳೂ, ಲೋಕಪಾಲರೂ ಈ ಮಹಾಪ್ರಭುವಿನ ಆಣತಿಯಂತೆ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಅವನೇ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕೂಡಿಸುವನು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅಗಲಿಸುವನು. ॥ ೪೦ ॥ ಎತ್ತುಗಳು ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಪೋಣಿಸಿದ ಮೂಗುದಾರಗಳಿಂದಲೂ, ಇತರ ದಪ್ಪಹಗ್ಗಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟು ಅಲುಗಾಡಲೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಯಜಮಾನನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವಂತೆಯೇ, ಮನುಷ್ಯನು ನಾಮ-ರೂಪಗಳೆಂಬ ಪಾಶಗಳಿಂದ, ಮಾತುಗಳೆಂಬ ತಂತುವಿನಲ್ಲಿ ಬಿಗಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಭಗವಂತನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಅನುಸರಿಸುವರು. ॥ ೪೧ ॥ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆಟಗಾರನ ಇಷ್ಟದಂತೆ ಆಟಿಕೆಗಳು ಒಂದಾಗುತ್ತವೆ, ಬೇರ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಭಗವಂತನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಮನುಷ್ಯರ ಸೇರುವಿಕೆ, ಅಗಲುವಿಕೆ ಇವೆಲ್ಲಾ ಉಂಟಾಗುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ. ॥ ೪೨ ॥ ನೀವುಗಳು ಜೀವರೂಪದಿಂದ ನಿತ್ಯ ಅಥವಾ ದೇಹರೂಪದಿಂದ ಅನಿತ್ಯ, ಇಲ್ಲವೇ ಜಡರೂಪದಿಂದ ಅನಿತ್ಯ, ಚೇತನರೂಪದಿಂದ ನಿತ್ಯ, ಅಥವಾ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ-ಅನಿತ್ಯ ಏನನ್ನೂ ಭಾವಿಸದಿದ್ದರೂ, ಯಾವುದೇ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೋಹಜನ್ಯ ಆಸಕ್ತಿಯಲ್ಲದೆ ಶೋಕಿಸಲು ಯಾವ ಕಾರಣವೂ ಇಲ್ಲ. ॥ ೪೩ ॥ ಆದುದರಿಂದ ಧರ್ಮನಂದನಾ! 'ಅನಾಥರೂ, ದೀನರೂ ಆಗಿರುವ ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಬದುಕಿಯಾರು?' ಎಂಬ ಮನಸ್ಸಿನ ಕೊರಗನ್ನು ಬಿಡು. ಅದು ಅಜ್ಞಾನಮೂಲವಾಗಿದೆ. ॥ ೪೪ ॥ ಈ ಪಾಂಚಭೌತಿಕ ಶರೀರವು ಕಾಲ, ಕರ್ಮ, ಗುಣಗಳ ವಶದಲ್ಲಿದೆ. ಹೆಬ್ಬಾವಿನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದಿರುವ ಮನುಷ್ಯನಂತೆ ಈ ಪರಾಧೀನ ಶರೀರವು ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಾಪಾಡಬಲ್ಲದು ? ॥ ೪೫ ॥ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೈಗಳಿಲ್ಲದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಕೈಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಆಹಾರವು. ನಾಲ್ಕು ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಕಾಲುಗಳಿಲ್ಲದವು (ತೃಣಾದಿ) ಮತ್ತು ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಣ್ಣಜೀವಿಗಳು ದೊಡ್ಡ ಜೀವಿಗಳ ಆಹಾರವಾಗಿದೆ. ॥ ೪೬ ॥

ತದಿದಂ ಭಗವಾನ್ರಾಜನ್ನೇಕ ಆತ್ಮಾಽಽತ್ಮನಾಂ ಸ್ವದೃಕ್ ।
ಅಂತರೋಽನಂತರೋ ಭಾತಿ ಪಶ್ಯ ತಂ ಮಾಯಯೋರುಧಾ ॥ ೪೭ ॥

ಸೋಽಯಮದ್ಯ ಮಹಾರಾಜ ಭಗವಾನ್ ಭೂತಭಾವನಃ ।
ಕಾಲರೂಪೋಽವತೀರ್ಣೋಽಸ್ಯಾಮಭಾವಾಯ ಸುರದ್ವಿಷಾಮ್ ॥ ೪೮ ॥

ನಿಷ್ಪಾದಿತಂ ದೇವಕೃತ್ಯಮವಶೇಷಂ ಪ್ರತೀಕ್ಷತೇ ।
ತಾವದ್ಯೂಯಮವೇಕ್ಷಧ್ವಂ ಭವೇದ್ಯಾವದಿಹೇಶ್ವರಃ ॥ ೪೯ ॥

ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಃ ಸಹ ಭ್ರಾತ್ರಾ ಗಾಂಧಾರ್ಯಾ ಚ ಸ್ವಭಾರ್ಯಯಾ ।
ದಕ್ಷಿಣೇನ ಹಿಮವತ ಋಷೀಣಾಮಾಶ್ರಮಂ ಗತಃ ॥ ೫೦ ॥

ಸ್ರೋತೋಭಿಃ ಸಪ್ತಭಿರ್ಯಾ ವೈ ಸ್ವರ್ಧುನೀ ಸಪ್ತಧಾ ವ್ಯಧಾತ್ ।
ಸಪ್ತಾನಾಂ ಪ್ರೀತಯೇ ನಾನಾ ಸಪ್ತಸ್ರೋತಃ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ ॥ ೫೧ ॥

ಸ್ನಾತ್ವಾನುಸವನಂ ತಸ್ಮಿನ್ಹುತ್ವಾ ಚಾಗ್ನೀನ್ಯಥಾವಿಧಿ ।
ಅಬ್ಭಕ್ಷ ಉಪಶಾಂತಾತ್ಮಾ ಸ ಆಸ್ತೇ ವಿಗತೈಷಣಃ ॥ ೫೨ ॥

ಜಿತಾಸನೋ ಜಿತಶ್ವಾಸಃ ಪ್ರತ್ಯಾಹೃತಷಡಿಂದ್ರಿಯಃ ।
ಹರಿಭಾವನಯಾ ಧ್ವಸ್ತರಜಃಸತ್ತ್ವತಮೋಮಲಃ ॥ ೫೩ ॥

ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನಿ ಸಂಯೋಜ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞೇ ಪ್ರವಿಲಾಪ್ಯ ತಮ್ ।
ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾತ್ಮಾನಮಾಧಾರೇ ಘಟಾಂಬರಮಿವಾಂಬರೇ ॥ ೫೪ ॥

ಧ್ವಸ್ತಮಾಯಾಗುಣೋದರ್ಕೋ ನಿರುದ್ಧಕರಣಾಶಯಃ ।
ನಿವರ್ತಿತಾಖಿಲಾಹಾರ ಆಸ್ತೇ ಸ್ಥಾಣುರಿವಾಚಲಃ ।
ತಸ್ಯಾಂತರಾಯೋ ಮೈವಾಭೂಃ ಸಂನ್ಯಸ್ತಾಖಿಲಕರ್ಮಣಃ ॥ ೫೫ ॥

ಸ ವಾ ಅದ್ಯತನಾದ್ರಾಜನ್ಪರತಃ ಪಂಚಮೇಽಹನಿ ।
ಕಲೇವರಂ ಹಾಸ್ಯತಿ ಸ್ವಂ ತಚ್ಚ ಭಸ್ಮೀಭವಿಷ್ಯತಿ ॥ ೫೬ ॥

ಮಹಾರಾಜಾ! ಈ ಸಮಸ್ತ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವಿಗಳ ಒಳ-ಹೊರಗೆ ಅವನೊಬ್ಬನೇ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶ ಭಗವಂತನು ಸಮಸ್ತ ಆತ್ಮಗಳ ಆತ್ಮನಾಗಿರುವನು. ಮಾಯೆಯಿಂದಾಗಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಪ್ರಕಟನಾಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ನೀನು ಕೇವಲ ಅವನನ್ನೇ ನೋಡು. ॥ ೪೭ ॥ ಮಹಾರಾಜನೇ! ಸರ್ವಭೂತಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ರಕ್ಷಿಸುವ ಭೂತಭಾವನನಾದ ಕಾಲರೂಪಿಯಾದ ಆ ಭಗವಂತನೇ ಈಗ ದೇವದ್ರೋಹಿಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿರುವನು. ॥ ೪೮ ॥ ಈಗ ಅವನು ದೇವತೆಗಳ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿರುವನು. ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಕೆಲಸ ಬಾಕಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವನು ನಿಂತಿರುವನು. ಆ ಪ್ರಭುವು ಇಲ್ಲಿ ಇರುವ ತನಕ ನೀವುಗಳೂ ಅವನ ಪ್ರತೀಕ್ಷೆಮಾಡುತ್ತಾ ಕಾಲಕಳೆಯುತ್ತಾ ಇರಿ. ॥ ೪೯ ॥

ಧರ್ಮನಂದನಾ! ನಿಮ್ಮ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನು ತಮ್ಮನೊಡನೆ ಹಾಗೂ ಪತ್ನಿಯೊಡನೆ ಈಗಾಗಲೇ ಹಿಮಾಲಯದ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದಲ್ಲಿ ದೇವಗಂಗೆಯು ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲು ಏಳು ಧಾರೆಯಾಗಿ ವಿಭಾಗಗೊಂಡವಳಾಗಿ ಹರಿಯುವ 'ಸಪ್ತಸ್ರೋತ' (ಸಪ್ತರ್ಷಿಧಾಮ) ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಋಷಿಗಳ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೫೦-೫೧ ॥ ಅವನು ಅಲ್ಲಿ ತ್ರಿಕಾಲಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ, ವಿಧಿಪೂರ್ವಕ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾ, ಕೇವಲ ಜಲಾಹಾರಿಯಾಗಿ, ಪ್ರಶಾಂತನಾಗಿ ಸರ್ವಕಾಮನೆಗಳನ್ನೂ ತೊರೆದು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೫೨ ॥ ಅವನೀಗ ಆಸನಜಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ, ಪ್ರಾಣವಾಯುವನ್ನು ಹತೋಟಿಗೆ ತಂದುಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಆರೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆಳೆದುಕೊಂಡು ಭಗವಂತನ ಧಾರಣೆಯಿಂದ ತಮೋಗುಣ, ರಜೋಗುಣ ಮತ್ತು ಸತ್ತ್ವಗುಣ ಇವುಗಳ ಮಲಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವನು. ॥ ೫೩ ॥ ಅವನು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಬುದ್ಧ್ಯಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ, ಬುದ್ಧ್ಯಾತ್ಮನನ್ನು ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನಾದ ಜೀವಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನು ಘಟಾಕಾಶವು ಮಹಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುವಂತೆ ಸರ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವನು. ಅವನು ತನ್ನ ಸಮಸ್ತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ, ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ತಡೆದು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೊರಗಿನಿಂದಲೇ ತಡೆಗಟ್ಟಿರುವನು. ಮಾಯೆಯ ಗುಣಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲವಾಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಂನ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಈಗ ನೆಟ್ಟಕಂಬದಂತೆ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಕುಳಿತಿರುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಅವನ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಬೇಡ. * ॥ ೫೪-೫೫ ॥ ಧರ್ಮರಾಜಾ! ಇಂದಿನಿಂದ ಐದನೆಯ ದಿನ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿಬಿಡುವನು. ಆ ದೇಹವು ಒಡನೆಯೇ ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಾಗುವುದು. ॥ ೫೬ ॥ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿ ಅಗ್ನಿಗಳ ಮೂಲಕ ಪರ್ಣಕುಟಿಯೊಂದಿಗೆ ಸುಡುತ್ತಿರುವ ತನ್ನ ಪತಿಯ

* ದೇವರ್ಷಿ ನಾರದರು ತ್ರಿಕಾಲದರ್ಶಿಗಳು. ಅವರು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಭವಿಷ್ಯ ಜೀವನವನ್ನು ವರ್ತಮಾನದಂತೆ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನೋಡುವವನಂತೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲೇ ಹಸ್ತಿನಾವತಿಯಿಂದ ಹೊರಟುಹೋಗಿದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ವರ್ಣನೆಯು ಭವಿಷ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ದಹ್ಯಮಾನೇಽಗ್ನಿಭಿರ್ದೇಹೇ ಪತ್ಯುಃ ಪತ್ನೀ ಸಹೋಟಜೇ ।
ಬಹಿಃ ಸ್ಥಿತಾ ಪತಿಂ ಸಾಧ್ವೀ ತಮಗ್ನಿ ಮನುವೇಕ್ಷ್ಯತಿ ॥ ೫೭ ॥

ವಿದುರಸ್ತು ತದಾಶ್ಚರ್ಯಂ ನಿಶಾಮ್ಯ ಕುರುನಂದನ ।
ಹರ್ಷಶೋಕಯುತಸ್ತಸ್ಮಾದ್ಗಂತಾ ತೀರ್ಥನಿಷೇವಕಃ ॥ ೫೮ ॥

ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾಥಾರುಹತ್ಸ್ವರ್ಗಂ ನಾರದಃ ಸಹತುಂಬುರುಃ ।
ಯುಧಿಷ್ಠಿರೋ ವಚಸ್ತಸ್ಯ ಹೃದಿ ಕೃತ್ವಾಜಹಾಚ್ಛುಚಃ ॥ ೫೯ ॥

ಮೃತದೇಹವನ್ನು ಕಂಡು ಹೊರಗೆ ನಿಂತಿರುವ ಪತಿವ್ರತೆಯಾದ ಗಾಂಧಾರಿಯು ಪತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಳು. ॥ ೫೭ ॥ ಧರ್ಮರಾಜಾ! ತನ್ನ ಅಣ್ಣನ ಆಶ್ಚರ್ಯಮಯ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ನೋಡಿದ ವಿದುರನು ಹರ್ಷಿತನಾಗಿ, ವಿಯೋಗವನ್ನು ಸಹಿಸದೆ ದುಃಖಿತನಾಗುತ್ತಾ, ಅಲ್ಲಿಂದ ತೀರ್ಥ ಯಾತ್ರೆಗಾಗಿ ಹೊರಟುಹೋಗುವನು. ॥ ೫೮ ॥ ದೇವಋಷಿ ನಾರದರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ತುಂಬುರುವಿನೊಡನೆ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದರು. ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಅವರ ಉಪದೇಶಗಳನ್ನು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಶೋಕ-ಮೋಹಗಳನ್ನು ತೊರೆದು ಬಿಟ್ಟನು. ॥ ೫೯ ॥

ಹದಿಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧೩ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧೇ ತ್ರಯೋದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧೩ ॥

ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಅಪಶಕುನಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಆಶಂಕೆ, ಅರ್ಜುನನು ದ್ವಾರಕೆಯಿಂದ ಮರಳಿದುದು –

ಸೂತ ಉವಾಚ

ಸಂಪ್ರಸ್ಥಿತೇ ದ್ವಾರಕಾಯಾಂ ಜಿಷ್ಣೌ ಬಂಧುದಿದೃಕ್ಷಯಾ ।
ಜ್ಞಾತುಂ ಚ ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಚ ವಿಚೇಷ್ಟಿತಮ್ ॥ ೧ ॥

ವ್ಯತೀತಾಃ ಕತಿಚಿನ್ಮಾಸಾಸ್ತದಾ ನಾಯಾತ್ತತೋಽರ್ಜುನಃ ।
ದದರ್ಶ ಘೋರರೂಪಾಣಿ ನಿಮಿತ್ತಾನಿ ಕುರೂದ್ವಹಃ ॥ ೨ ॥

ಕಾಲಸ್ಯ ಚ ಗತಿಂ ರೌದ್ರಾಂ ವಿಪರ್ಯಸ್ತರ್ತುಧರ್ಮಿಣಃ ।
ಪಾಪೀಯಸೀಂ ನೃಣಾಂ ವಾರ್ತಾಂ ಕ್ರೋಧಲೋಭಾನೃತಾತ್ಮನಾಮ್ ॥ ೩ ॥

ಜಿಹ್ಮಪ್ರಾಯಂ ವ್ಯವಹೃತಂ ಶಾಠ್ಯಮಿಶ್ರಂ ಚ ಸೌಹೃದಮ್ ।
ಪಿತೃಮಾತೃಸುಹೃದ್ಭ್ರಾತೃದಂಪತೀನಾಂ ಚ ಕಲ್ಕನಮ್ ॥ ೪ ॥

ನಿಮಿತ್ತಾನ್ಯತ್ಯರಿಷ್ಟಾನಿ ಕಾಲೇ ತ್ವನುಗತೇ ನೃಣಾಮ್ ।
ಲೋಭಾದ್ಯಧರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಂ ದೃಷ್ಟ್ವೋವಾಚಾನುಜಂ ನೃಪಃ ॥ ೫ ॥

ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಉವಾಚ

ಸಂಪ್ರೇಷಿತೋ ದ್ವಾರಕಾಯಾಂ ಜಿಷ್ಣುರ್ಬಂಧುದಿದೃಕ್ಷಯಾ ।
ಜ್ಞಾತುಂ ಚ ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಚ ವಿಚೇಷ್ಟಿತಮ್ ॥ ೬ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ಶೌನಕಾದಿಗಳೇ! ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರನ್ನು ನೋಡಬಯಸುವ ಬಯಕೆಯಿಂದಲೂ, ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿಯಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದಿವ್ಯಚೇಷ್ಟಿತಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ಅರ್ಜುನನು ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದನು. ॥ ೧ ॥ ಅನೇಕ ತಿಂಗಳುಗಳು ಕಳೆದುಹೋದರೂ ಅರ್ಜುನನು ಹಿಂದಿರುಗದಿದ್ದಾಗ, ಧರ್ಮರಾಜ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಗೆ ಭೀಕರವಾದ ಅಪಶಕುನಗಳು ಕಾಣಿಸತೊಡಗಿದವು. ॥ ೨ ॥ ಋತುಗಳ ಧರ್ಮಗಳು ಅದಲು-ಬದಲಾಗುವ ಭೀಕರವಾದ ಕಾಲದ ನಡೆಯನ್ನು ಅವನು ಕಂಡನು. ಜನರು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕ್ರೋಧ, ದುರಾಸೆ, ಅಸತ್ಯಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದವರಾಗಿ ತಮ್ಮ ಜೀವನ ನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ಪಾಪದಿಂದ ತುಂಬಿದ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡತೊಡಗಿರುವರು. ॥ ೩ ॥ ಕಪಟ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುವುದೂ, ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ತೋರುವುದೂ, ತಂದೆ-ತಾಯಿ, ಹತ್ತಿರದ ನೆಂಟರು, ಅಣ್ಣಾ-ತಮ್ಮಂದಿರು, ಪತಿ-ಪತ್ನಿಯರು ಪರಸ್ಪರ ಜಗಳಗಂಟರಾಗುವುದನ್ನು ಕಂಡನು. ॥ ೪ ॥ ಕಲಿಕಾಲವು ಬಂದಿದ್ದರಿಂದ ಜನರ ಸ್ವಭಾವವೇ ಲೋಭ, ದಂಭವೇ ಮುಂತಾದ ಅಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದನು. ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಂತ ಅರಿಷ್ಟಸೂಚಕ ಅಪಶಕುನಗಳು ಆಗತೊಡಗಿದವು. ಇದೆಲ್ಲವನ್ನು ನೋಡಿದ ಧರ್ಮರಾಯನು ತಮ್ಮನಾದ ಭೀಮಸೇನನನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದನು – ॥ ೫ ॥

ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೆಂದ – "ಭೀಮಸೇನ! 'ಬಂಧುಗಳ ಯೋಗ-ಕ್ಷೇಮಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಂಡು, ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯಾವ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಬಾ' – ಎಂದು ನಾವು ಅರ್ಜುನನನ್ನು ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದೆವು. ॥ ೬ ॥

ಗತಾಃ ಸಪ್ತಾಧುನಾ ಮಾಸಾ ಭೀಮಸೇನ ತವಾನುಜಃ ।
ನಾಯಾತಿ ಕಸ್ಯ ವಾ ಹೇತೋರ್ನಾಹಂ ವೇದೇದಮಂಜಸಾ ॥ ೭ ॥

ಅಪಿ ದೇವರ್ಷಿಣಾಽಽದಿಷ್ಟಃ ಸ ಕಾಲೋಽಯಮುಪಸ್ಥಿತಃ ।
ಯದಾತ್ಮನೋಽಂಗಮಾಕ್ರೀಡಂ ಭಗವಾನುತ್ಸಿಸೃಕ್ಷತಿ ॥ ೮ ॥

ಯಸ್ಮಾನ್ನಃ ಸಂಪದೋ ರಾಜ್ಯಂ ದಾರಾಃ ಪ್ರಾಣಾಃ ಕುಲಂ ಪ್ರಜಾಃ ।
ಆಸನ್ಸಪತ್ನವಿಜಯೋ ಲೋಕಾಶ್ಚ ಯದನುಗ್ರಹಾತ್ ॥ ೯ ॥

ಪಶ್ಯೋತ್ಪಾತಾನ್ನರವ್ಯಾಘ್ರ ದಿವ್ಯಾನ್ಭೌಮಾನ್ಸದೈಹಿಕಾನ್ ।
ದಾರುಣಾನ್ಶಂಸತೋಽದೂರಾದ್ಭಯಂ ನೋ ಬುದ್ಧಿಮೋಹನಮ್ ॥ ೧೦ ॥

ಊರ್ವಕ್ಷಿಬಾಹವೋ ಮಹ್ಯಂ ಸ್ಫುರಂತ್ಯಂಗ ಪುನಃ ಪುನಃ ।
ವೇಪಥುಶ್ಚಾಪಿ ಹೃದಯೇ ಆರಾದ್ದಾಸ್ಯಂತಿ ವಿಪ್ರಿಯಮ್ ॥ ೧೧ ॥

ಶಿವೈಷೋದ್ಯಂತಮಾದಿತ್ಯಮಭಿರೌತ್ಯನಲಾನನಾ ।
ಮಾಮಂಗ ಸಾರಮೇಯೋಽಯಮಭಿರೇಭತ್ಯಭೀರುವತ್ ॥ ೧೨ ॥

ಶಸ್ತಾಃ ಕುರ್ವಂತಿ ಮಾಂ ಸವ್ಯಂ ದಕ್ಷಿಣಂ ಪಶವೋಽಪರೇ ।
ವಾಹಾಂಶ್ಚ ಪುರುಷವ್ಯಾಘ್ರ ಲಕ್ಷಯೇ ರುದತೋ ಮಮ ॥ ೧೩ ॥

ಮೃತ್ಯುದೂತಃ ಕಪೋತೋಽಯಮುಲೂಕಃ ಕಂಪಯನ್ಮನಃ ।
ಪ್ರತ್ಯುಲೂಕಶ್ಚ ಕುಹ್ವಾನೈರನಿದ್ರೌ ಶೂನ್ಯಮಿಚ್ಛತಃ ॥ ೧೪ ॥

ಧೂಮ್ರಾ ದಿಶಃ ಪರಿಧಯಃ ಕಂಪತೇ ಭೂಃ ಸಹಾದ್ರಿಭಿಃ ।
ನಿರ್ಘಾತಶ್ಚ ಮಹಾಂಸ್ತಾತ ಸಾಕಂ ಚ ಸ್ತನಯಿತ್ನುಭಿಃ ॥ ೧೫ ॥

ವಾಯುರ್ವಾತಿ ಖರಸ್ಪರ್ಶೋ ರಜಸಾ ವಿಸೃಜಂಸ್ತಮಃ ।
ಅಸೃಗ್ ವರ್ಷಂತಿ ಜಲದಾ ಬೀಭತ್ಸಮಿವ ಸರ್ವತಃ ॥ ೧೬ ॥

ಅವನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಇಂದಿಗೆ ಏಳು ತಿಂಗಳುಗಳು ಕಳೆದುವು. ಇಷ್ಟು ಸಮಯವಾದರೂ ಅವನೇಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ! ॥ ೭ ॥ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಮನುಷ್ಯಲೀಲೆಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಮಾನುಷದೇಹವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಯಸುವ ಕಾಲ ಬರುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ದೇವರ್ಷಿ ನಾರದರು ಸೂಚಿಸಿದ್ದರು. ಆ ಕಾಲವು ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ ತಾನೇ! ॥ ೮ ॥ ಯಾವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ನನಗೆ ಸಂಪತ್ತು, ರಾಜ್ಯ, ಪತ್ನಿ, ಪ್ರಾಣ, ಕುಲ, ಪ್ರಜೆಗಳು, ಶತ್ರುವಿಜಯ ಇವೆಲ್ಲವೂ ದೊರೆತವೋ, ಆ ಸ್ವಾಮಿಯು ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಮಯವು ಬಂದಿಲ್ಲ ತಾನೇ? ॥ ೯ ॥ ನರೋತ್ತಮನೇ! ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಕಾಪಾತವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳು, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಭೂಕಂಪವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳು, ಶರೀರದಲ್ಲಿ ರೋಗಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಅಪಶಕುನಗಳೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡು. ಇವು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಮೋಹವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಯಾವುದೋ ಉತ್ಪಾತವುಂಟಾಗುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ॥ ೧೦ ॥ ಪ್ರಿಯ ಭೀಮಸೇನಾ! ನನ್ನ ಎಡತೊಡೆ, ಎಡಗಣ್ಣು ಮತ್ತು ಎಡತೋಳುಗಳು ಮತ್ತೆ-ಮತ್ತೆ ಅದುರುತ್ತಿದ್ದು ಹೃದಯವೂ ನಡುಗುತ್ತಿದೆ. ಅತ್ಯಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಯಾವುದೋ ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಸಮಾಚಾರ ಬರಲಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಇವು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ॥ ೧೧ ॥ ನೋಡು! ಆ ಹೆಣ್ಣುನರಿಯು ಉದಯವಾಗುತ್ತಲೇ ಸೂರ್ಯನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತಾ ಊಳಿಡುತ್ತಿದೆ. ಅದರ ಬಾಯಿಂದ ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯೂ ಬರುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲಾ! ಆ ನಾಯಿಯು ತನಗಾವ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲವೇನೋ ಎಂಬಂತೆ ನನ್ನ ಕಡೆ ನೋಡಿ ಬೊಗುಳುತ್ತಿದೆ. ॥ ೧೨ ॥ ಓ ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠನೇ! ಹಸುವೇ ಮುಂತಾದ ಉತ್ತಮ ಪಶುಗಳು ನನ್ನನ್ನು ತಮ್ಮ ಎಡಗಡೆಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಕಾರವಾಗಿಯೂ, ಕತ್ತೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಅಶುಭವಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ನನ್ನನ್ನು ತಮ್ಮ ಬಲಗಡೆಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಕಾರವಾಗಿಯೂ ಸುತ್ತುತ್ತಿವೆ. ನನ್ನ ಕುದುರೆಯೇ ಮುಂತಾದ ವಾಹನಗಳು ಅಳುತ್ತಿರುವಂತೆ ನನಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ॥ ೧೩ ॥ ಮೃತ್ಯುವಿನ ದೂತರಂತಿರುವ ಪಾರಿವಾಳ, ಗೂಬೆ ಮತ್ತು ಗೂಬೆಯ ಶತ್ರುಗಳಾದ ಕಾಗೆಗಳು ರಾತ್ರಿಯ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಕಠೋರವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಡುಗಿಸುತ್ತಾ ಶೂನ್ಯವಾಗಿಸಲು ಬಯಸುತ್ತಿವೆ. ಸ್ವತಃ ತಾವೂ ಸುಖವಾಗಿ ನಿದ್ರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಹಾಗೂ ಬೇರೆಯವರ ನಿದ್ದೆಯನ್ನೂ ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ॥ ೧೪ ॥ ದಿಕ್ಕುಗಳು ಹೊಗೆಯು ತುಂಬಿದಂತೆ ಕಂದುಬಣ್ಣವನ್ನು ತಾಳಿವೆ. ಸೂರ್ಯ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರರ ಸುತ್ತಲೂ ಮಂಡಲಗಳು ಬಾರಿ-ಬಾರಿಗೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ. ಭೂಮಿಯು ಪರ್ವತಸಹಿತವಾಗಿ ನಡುಗುತ್ತಿದೆ. ಮೋಡಗಳು ಜೋರಾಗಿ ಗುಡುಗುತ್ತಿದ್ದು ಮಿಂಚು-ಸಿಡಿಲುಗಳು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ. ॥ ೧೫ ॥ ಶರೀರವನ್ನು ಕೊರೆಯುವ ಬಿರುಗಾಳಿಯು ಧೂಳಿನಿಂದ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯನ್ನು ಹರಡುತ್ತಾ ಬೀಸುತ್ತಿದೆ. ಮೇಘಗಳು ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಭೀಕರದೃಶ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ ರಕ್ತವನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಿವೆ. ॥ ೧೬ ॥ ಸೂರ್ಯ-ಚಂದ್ರ

ಸೂರ್ಯಂ ಹತಪ್ರಭಂ ಪಶ್ಯ ಗ್ರಹಮರ್ದಂ ಮಿಥೋ ದಿವಿ ।
ಸಸಂಕುಲೈರ್ಭೂತಗಣೈರ್ಜ್ವಲಿತೇ ಇವ ರೋದಸೀ
॥ ೧೭ ॥

ನದ್ಯೋ ನದಾಶ್ಚ ಕ್ಷುಭಿತಾಃ ಸರಾಂಸಿ ಚ ಮನಾಂಸಿ ಚ ।
ನ ಜ್ವಲತ್ಯಗ್ನಿರಾಜ್ಯೇನ ಕಾಲೋಽಯಂ ಕಿಂ ವಿಧಾಸ್ಯತಿ
॥ ೧೮ ॥

ನ ಪಿಬಂತಿ ಸ್ತನಂ ವತ್ಸಾ ನ ದುಹ್ಯಂತಿ ಚ ಮಾತರಃ ।
ರುದಂತ್ಯಶ್ರುಮುಖಾ ಗಾವೋ ನ ಹೃಷ್ಯಂತ್ಯೃಷಭಾ ವ್ರಜೇ
॥ ೧೯ ॥

ದೈವತಾನಿ ರುದಂತೀವ ಸ್ವಿದ್ಯಂತಿ ಹ್ಯುಚ್ಚಲಂತಿ ಚ ।
ಇಮೇ ಜನಪದಾ ಗ್ರಾಮಾಃ ಪುರೋದ್ಯಾನಾಕರಾಶ್ರಮಾಃ ।
ಭ್ರಷ್ಟಶ್ರಿಯೋ ನಿರಾನಂದಾಃ ಕಿಮಘಂ ದರ್ಶಯಂತಿ ನಃ
॥ ೨೦ ॥

ಮನ್ಯ ಏತೈರ್ಮಹೋತ್ಪಾತೈರ್ನೂನಂ ಭಗವತಃ ಪದೈಃ ।
ಅನನ್ಯಪುರುಷಶ್ರೀಭಿರ್ಹೀನಾ ಭೂರ್ಹತಸೌಭಗಾ
॥ ೨೧ ॥

ಇತಿ ಚಿಂತಯತಸ್ತಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಾರಿಷ್ಟೇನ ಚೇತಸಾ ।
ರಾಜ್ಞಃ ಪ್ರತ್ಯಾಗಮದ್ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಯದುಪುರ್ಯಾಃ ಕಪಿಧ್ವಜಃ
॥ ೨೨ ॥

ತಂ ಪಾದಯೋರ್ನಿಪತಿತಮಯಥಾಪೂರ್ವಮಾತುರಮ್ ।
ಅಧೋವದನಮಬ್ಬಿಂದೂನ್ಸೃಜಂತಂ ನಯನಾಬ್ಜಯೋಃ
॥ ೨೩ ॥

ವಿಲೋಕ್ಯೋದ್ವಿಗ್ನಹೃದಯೋ ವಿಚ್ಛಾಯಮನುಜಂ ನೃಪಃ ।
ಪೃಚ್ಛತಿ ಸ್ಮ ಸುಹೃನ್ಮಧ್ಯೇ ಸಂಸ್ಮರನ್ನಾರದೇರಿತಮ್
॥ ೨೪ ॥

ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಉವಾಚ

ಕಚ್ಚಿದಾನರ್ತಪುರ್ಯಾಂ ನಃ ಸ್ವಜನಾಃ ಸುಖಮಾಸತೇ ।
ಮಧುಭೋಜದಶಾರ್ಹಾರ್ಹಸಾತ್ವತಾಂಧಕವೃಷ್ಣಯಃ
॥ ೨೫ ॥

ಶೂರೋ ಮಾತಾಮಹಃ ಕಚ್ಚಿತ್ಸ್ವಸ್ತ್ಯಾಸ್ತೇ ವಾಥ ಮಾರಿಷಃ ।
ಮಾತುಲಃ ಸಾನುಜಃ ಕಚ್ಚಿತ್ಕುಶಲ್ಯಾನಕದುಂದುಭಿಃ
॥ ೨೬ ॥

ಸಪ್ತಸ್ವಸಾರಸ್ತತ್ಪತ್ನ್ಯೋ ಮಾತುಲಾನ್ಯಃ ಸಹಾತ್ಮಜಾಃ ।
ಆಸತೇ ಸಸ್ನುಷಾಃ ಕ್ಷೇಮಂ ದೇವಕೀಪ್ರಮುಖಾಃ ಸ್ವಯಮ್
॥ ೨೭ ॥

ಪ್ರಭೆಗಳು ಮಂಕಾಗಿಬಿಟ್ಟಿವೆ. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಘರ್ಷಣೆ ಹೊಂದುತ್ತಿವೆ. ಭೂತಗಣಗಳು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಗುಂಪುಗೂಡಿ ಭೂಮಿ-ಆಕಾಶಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಹಚ್ಚಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲಾ! ॥ ೧೭ ॥ ನದಿಗಳೂ, ನದಗಳೂ, ಸರೋವರಗಳೂ, ಮತ್ತು ಅಂತೆಯೇ ಜನರ ಮನಸ್ಸುಗಳೂ ಕಲಕಿಹೋಗುತ್ತಿವೆ. ತುಪ್ಪದ ಧಾರೆಯನ್ನು ಸುರಿದರೂ ಅಗ್ನಿಯು ಉರಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಈ ಎಲ್ಲ ಅಶುಭಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಲವು ಏನು ಫಲವನ್ನು ತರುತ್ತದೆಯೋ ಕಾಣೆ. ॥ ೧೮ ॥ ಎಳೆಯ ಕರುಗಳು ತಾಯಿಯ ಹಾಲನ್ನೂ ಕುಡಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ; ಆಕಳುಗಳೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಹಾಲನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಗೋಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಗೋವುಗಳು ಕಣ್ಣೀರುಗರೆಯುತ್ತಿವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತುಗಳೂ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ॥ ೧೯ ॥ ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಗಳು ಅಳುತ್ತಿವೆಯೋ ಎಂಬಂತಿವೆ. ಬೆವರು ಸುರಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಅಲುಗಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೂ ಕಾಣುತ್ತಿವೆ. ಈ ದೇಶಗಳೂ ಹಳ್ಳಿಗಳೂ, ಪಟ್ಟಣಗಳೂ ಉದ್ಯಾನವನಗಳೂ, ಗಣಿಗಳೂ ಮತ್ತು ಆಶ್ರಮಗಳೂ ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗಿ ಆನಂದರಹಿತವಾಗಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲಾ ಯಾವ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆಯೋ ತಿಳಿಯದಾಗಿದೆ. ॥ ೨೦ ॥ ಈ ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಉತ್ಪಾತಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಭೂದೇವಿಯು ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ದಿವ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಅಡಿದಾವರೆಗಳನ್ನಗಲಿ ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಸೌಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟಿರುವಳೋ ಏನೋ!" ॥ ೨೧ ॥

ಶೌನಕರೇ! ಮಹಾರಾಜ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಆ ಭಯಂಕರವಾದ ಉತ್ಪಾತಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತೆಪಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಅರ್ಜುನನು ದ್ವಾರಕೆಯಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದನು. ಬಂದೊಡನೆಯೇ ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ ಅರ್ಜುನನು ಹಿಂದೆಂದೂ ಕಾಣದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾದುಃಖದಿಂದ ಮುಖವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕಣ್ಣೀರುಸುರಿಸುತ್ತಾ ಕಳೆಗುಂದಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಧರ್ಮರಾಜನಿಗೆ ಮಿತಿಮೀರಿದ ಗಾಬರಿಯುಂಟಾಯಿತು. ಆತನು ನಾರದರು ಹೇಳಿದ್ದ ಮಾತನ್ನೇ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಬಂಧು-ಮಿತ್ರರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು. ॥ ೨೨-೨೪ ॥

ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಹೇಳಿದನು – "ಅರ್ಜುನಾ! ದ್ವಾರಕಾನಗರಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರಾದ ಮಧು, ಭೋಜ, ದಶಾರ್ಹ, ಆರ್ಹ, ಸಾತ್ವತ, ಅಂಧಕ ಮತ್ತು ವೃಷ್ಣಿಗಳೆಂಬ ಯಾದವರೆಲ್ಲಾ ಸುಖವಾಗಿದ್ದಾರಷ್ಟೇ! ॥ ೨೫ ॥ ನಮ್ಮ ಮಾನ್ಯ ಮಾತಾಮಹನಾದ ಶೂರಸೇನಮಹಾರಾಜನು ಕುಶಲವಾಗಿದ್ದಾನೆಯೇ? ಸೋದರಮಾವನಾದ ವಸುದೇವನೂ ಮತ್ತು ಅವನ ತಮ್ಮನೂ ಕ್ಷೇಮವೇ? ॥ ೨೬ ॥ ಅವನ ಪತ್ನಿಯರೂ, ನಮ್ಮ ಸೋದರತ್ತೆಯರೂ ಆದ ದೇವಕಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಏಳುಮಂದಿ ಸೋದರಿಯರೂ ತಮ್ಮ ಪುತ್ರರೊಡನೆಯೂ, ಸೊಸೆಗಳೊಡನೆಯೂ ಸೌಖ್ಯವಾಗಿದ್ದಾರೆಯೇ? ॥ ೨೭ ॥ ದುಷ್ಟನಾಗಿದ್ದ ಕಂಸನ ತಂದೆ ಉಗ್ರಸೇನ ಮಹಾರಾಜನು ತನ್ನ ತಮ್ಮ ದೇವಕನೊಡನೆ ಕುಶಲವಾಗಿದ್ದಾನೆಯೇ? ಹಾಗೆಯೇ

ಕಚ್ಚಿದ್ರಾಜಾಽಽಹುಕೋ ಜೀವತ್ಯಸತ್ಪುತ್ರೋಽಸ್ಯ ಚಾನುಜಃ ।
ಹೃದೀಕಃ ಸಸುತೋಽಕ್ರೂರೋ ಜಯಂತಗದಸಾರಣಾಃ
॥ ೨೮ ॥

ಆಸತೇ ಕುಶಲಂ ಕಚ್ಚಿದ್ಯೇ ಚ ಶತ್ರುಜಿದಾದಯಃ ।
ಕಚ್ಚಿದಾಸ್ತೇ ಸುಖಂ ರಾಮೋ ಭಗವಾನ್ಸಾತ್ವತಾಂ ಪ್ರಭುಃ
॥ ೨೯ ॥

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಃ ಸರ್ವವೃಷ್ಣೀನಾಂ ಸುಖಮಾಸ್ತೇ ಮಹಾರಥಃ ।
ಗಂಭೀರರಯೋಽನಿರುದ್ಧೋ ವರ್ಧತೇ ಭಗವಾನುತ
॥ ೩೦ ॥

ಸುಷೇಣಶ್ಚಾರುದೇಷ್ಣಶ್ಚ ಸಾಂಬೋ ಜಾಂಬವತೀಸುತಃ ।
ಅನ್ಯೇ ಚ ಕಾರ್ಷ್ಣಿಪ್ರವರಾಃ ಸಪುತ್ರಾ ಋಷಭಾದಯಃ
॥ ೩೧ ॥

ತಥೈವಾನುಚರಾಃ ಶೌರೇಃ ಶ್ರುತದೇವೋದ್ಧವಾದಯಃ ।
ಸುನಂದನಂದ ಶೀರ್ಷಣ್ಯಾ ಯೇ ಚಾನ್ಯೇ ಸಾತ್ವತರ್ಷಭಾಃ
॥ ೩೨ ॥

ಅಪಿ ಸ್ವಸ್ತ್ಯಾಸತೇ ಸರ್ವೇ ರಾಮಕೃಷ್ಣಭುಜಾಶ್ರಯಾಃ ।
ಅಪಿ ಸ್ಮರಂತಿ ಕುಶಲಮಸ್ಮಾಕಂ ಬದ್ಧಸೌಹೃದಾಃ
॥ ೩೩ ॥

ಭಗವಾನಪಿ ಗೋವಿಂದೋ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೋ ಭಕ್ತವತ್ಸಲಃ ।
ಕಚ್ಚಿತ್ಪುರೇ ಸುಧರ್ಮಾಯಾಂ ಸುಖಮಾಸ್ತೇ ಸುಹೃದ್ವೃತಃ
॥ ೩೪ ॥

ಮಂಗಲಾಯ ಚ ಲೋಕಾನಾಂ
ಕ್ಷೇಮಾಯ ಚ ಭವಾಯ ಚ ।
ಆಸ್ತೇ ಯದುಕುಲಾಂಭೋಧಾ-
ವಾದ್ಯೋಽನಂತಸಖಃ ಪುಮಾನ್ ॥ ೩೫ ॥

ಯದ್ಬಾಹುದಂಡಗುಪ್ತಾಯಾಂ ಸ್ವಪುರ್ಯಾಂ ಯದವೋಽರ್ಚಿತಾಃ ।
ಕ್ರೀಡಂತಿ ಪರಮಾನಂದಂ ಮಹಾಪೌರುಷಿಕಾ ಇವ
॥ ೩೬ ॥

ಯತ್ಪಾದಶುಶ್ರೂಷಣಮುಖ್ಯಕರ್ಮಣಾ
ಸತ್ಯಾದಯೋ ದ್ವ್ಯಷ್ಟ ಸಹಸ್ರಯೋಷಿತಃ ।
ನಿರ್ಜಿತ್ಯ ಸಂಖ್ಯೇ ತ್ರಿದಶಾಸ್ತದಾಶಿಷೋ
ಹರಂತಿ ವಜ್ರಾಯುಧವಲ್ಲಭೋಚಿತಾಃ ॥ ೩೭ ॥

ಯದ್ಬಾಹುದಂಡಾಭ್ಯುದಯಾನುಜೀವಿನೋ
ಯದುಪ್ರವೀರಾ ಹ್ಯಕುತೋಭಯಾ ಮುಹುಃ ।
ಅಧಿಕ್ರಮಂತ್ಯಂಘ್ರಿಭಿರಾಹೃತಾಂ ಬಲಾತ್
ಸಭಾಂ ಸುಧರ್ಮಾಂ ಸುರಸತ್ತಮೋಚಿತಾಮ್ ॥ ೩೮ ॥

ಕಚ್ಚಿತ್ತೇಽನಾಮಯಂ ತಾತ ಭ್ರಷ್ಟತೇಜಾ ವಿಭಾಸಿ ಮೇ ।
ಅಲಬ್ಧಮಾನೋಽವಜ್ಞಾತಃ ಕಿಂ ವಾ ತಾತ ಚಿರೋಷಿತಃ
॥ ೩೯ ॥

ಹೃದೀಕ, ಅವನ ಪುತ್ರನಾದ ಕೃತವರ್ಮ, ಅಕ್ರೂರ, ಜಯಂತ, ಗದ, ಸಾರಣ ಮತ್ತು ಶತ್ರುಜಿತ್ ಮುಂತಾದ ಯಾದವವೀರರು ಕ್ಷೇಮವಾಗಿದ್ದಾರಷ್ಟೇ? ಯಾದವರ ಪ್ರಭುವಾದ, ಪೂಜ್ಯನಾದ ಬಲರಾಮದೇವನೂ ಸುಖವಾಗಿದ್ದಾನೆಯೇ? ॥ ೨೮-೨೯ ॥ ಯದುವಂಶದ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠಮಹಾರಥಿಯಾದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ಸುಖವಾಗಿದ್ದಾನೆಯೇ? ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗಂಭೀರವಾದ ವೇಗ-ಚಟುವಟಿಕೆಗಳುಳ್ಳ ಪೂಜ್ಯನಾದ ಅನಿರುದ್ಧನು ಆನಂದವಾಗಿದ್ದಾನೆಯೇ? ॥ ೩೦ ॥ ಸುಷೇಣ, ಚಾರುದೇಷ್ಣ, ಜಾಂಬವತೀ ಪುತ್ರನಾದ ಸಾಂಬ ಮತ್ತು ಋಷಭರೇ ಮುಂತಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಇತರ ಪುತ್ರರೂ, ಅವರ ಪುತ್ರರೂ ಎಲ್ಲರೂ ಕುಶಲರಾಗಿರುವರಷ್ಟೇ? ॥ ೩೧ ॥ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇವಕರಾಗಿರುವ ಶ್ರುತದೇವ, ಉದ್ಧವರೇ ಮುಂತಾದ ಯಾದವ ಶ್ರೇಷ್ಠರೂ, ನಂದ-ಸುನಂದರೇ ಮುಂತಾದವರೂ, ಪೂಜ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಬಲರಾಮ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದೇವರ ಬಾಹುಬಲದಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಿತರಾಗಿರುವ ಇತರರೂ ಎಲ್ಲರೂ ಸೌಖ್ಯವಾಗಿದ್ದಾರೆಯೇ? ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ-ವಿಶ್ವಾಸಗಳುಳ್ಳ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆಗಾಗ್ಗೆ ನಮ್ಮ ಯೋಗ-ಕ್ಷೇಮಗಳನ್ನು ನೆನಪುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆಯೇ? ॥ ೩೨-೩೩ ॥

ಭಕ್ತವತ್ಸಲನೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನೂ, ಆದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಮ್ಮ ಸ್ವಜನರೊಂದಿಗೆ ದ್ವಾರಕೆಯ ಸುಧರ್ಮಾಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ಇರುವನಷ್ಟೇ? ॥ ೩೪ ॥ ಆ ಆದಿಪುರುಷನು ಬಲರಾಮನೊಂದಿಗೆ ಲೋಕದ ಮಂಗಳಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿಯೂ ಕ್ಷೇಮಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿಯೂ ಯದುವಂಶವೆಂಬ ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿರುವನು. ಅವನ ಬಾಹುಬಲದಿಂದಲೇ ಸುರಕ್ಷಿತವಾದ ತಮ್ಮ ದ್ವಾರಕಾಪುರಿಯಲ್ಲಿ ಯದುವಂಶೀಯರು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಂಭಾವಿತರಾಗಿ ಮಹಾಪುರುಷ ನಾರಾಯಣನ ಪಾರ್ಷದರಂತೆ ಸುಖ-ಶಾಂತಿಗಳಿಂದ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರುವರಲ್ಲ? ॥ ೩೫-೩೬ ॥ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಹದಿನಾರುಸಾವಿರಮಂದಿ ರಾಣಿಯರೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಚರಣಸೇವೆಯಲ್ಲೇ ನಿರತರಾಗಿದ್ದು ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿ, ಶಚೀದೇವಿಯ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪಾರಿಜಾತವೇ ಮುಂತಾದ ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅವನಿಂದ ಪಡೆದು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರಲ್ಲ? ॥ ೩೭ ॥ ಯದುವಂಶೀಯ ವೀರರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಹುದಂಡಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ, ನಿರ್ಭಯರಾಗಿ, ಬಲಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಂದಿರುವ ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಭೋಗ್ಯವಾದ ಸುಧರ್ಮಸಭೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಚರಣಗಳಿಂದ ಆಕ್ರಮಿಸುವರಲ್ಲ! ॥ ೩೮ ॥

ಅಯ್ಯಾ ಅರ್ಜುನಾ! ನೀನು ದೇಹಾರೋಗ್ಯದಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದೀಯಲ್ಲ? ನೀನು ತುಂಬಾ ಕಳೆಗುಂದಿರುವವನಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದೀಯಲ್ಲ? ಅಲ್ಲಿ ಬಹಳ ದಿನಗಳವರೆಗೆ ನಿಂತರೆ ನಿನಗೆ ತಕ್ಕ ಮಾನ-ಮರ್ಯಾದೆಗಳಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಕೊರತೆ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ? ಯಾರಾದರೂ ನಿನಗೆ ಅಪಮಾನ ಮಾಡಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ? ॥ ೩೯ ॥

ಕಚ್ಚಿನ್ನಾಭಿಹತೋಽಭಾವೈಃ ಶಬ್ದಾದಿಭಿರಮಂಗಲೈಃ ।
ನ ದತ್ತಮುಕ್ತಮರ್ಥಿಭ್ಯ ಆಶಯಾ ಯತ್ಪ್ರತಿಶ್ರುತಮ್
॥ ೪೦ ॥

ಕಚ್ಚಿತ್ತ್ವಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಬಾಲಂ
ಗಾಂ ವೃದ್ಧಂ ರೋಗಿಣಂ ಸ್ತ್ರಿಯಮ್ ।
ಶರಣೋಪಸೃತಂ ಸತ್ತ್ವಂ
ನಾತ್ಯಾಕ್ಷೀಃ ಶರಣಪ್ರದಃ ॥ ೪೧ ॥

ಕಚ್ಚಿತ್ತ್ವಂ ನಾಗಮೋಽಗಮ್ಯಾಂ ಗಮ್ಯಾಂ ವಾಸತ್ಕೃತಾಂ ಸ್ತ್ರಿಯಮ್ ।
ಪರಾಜಿತೋ ವಾಥ ಭವಾನ್ನೋತ್ತಮೈರ್ನಾಸಮೈಃ ಪಥಿ
॥ ೪೨ ॥

ಅಪಿ ಸ್ವಿತ್ಪರ್ಯಭುಂಕ್ಥಾಸ್ತ್ವಂ ಸಂಭೋಜ್ಯಾನ್ವೃದ್ಧ ಬಾಲಕಾನ್ ।
ಜುಗುಪ್ಸಿತಂ ಕರ್ಮ ಕಿಂಚಿತ್ಕೃತವಾನ್ನ ಯದಕ್ಷಮಮ್
॥ ೪೩ ॥

ಕಚ್ಚಿತ್ಪ್ರೇಷ್ಠತಮೇನಾಥ ಹೃದಯೇನಾತ್ಮಬಂಧುನಾ ।
ಶೂನ್ಯೋಽಸ್ಮಿ ರಹಿತೋ ನಿತ್ಯಂ ಮನ್ಯಸೇ ತೇಽನ್ಯಥಾ ನ ರುಕ್
॥ ೪೪ ॥

ದುರ್ಭಾವಪೂರ್ಣವಾದ ಅಮಂಗಳವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿ ಯಾರಾದರೂ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನೋಯಿಸಿದರೇ ? ಅಥವಾ ಆಸೆಯಿಂದ ಬಯಸಿ ಬಂದವರಿಗೆ ಮಾಡಿದ ವಾಗ್ದಾನವನ್ನಾಗಲೀ, ನೀನಾಗಿಯೇ ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಚನವನ್ನಾಗಲೀ ನಡೆಸಿಕೊಡದೆ ಹೋದೆಯಾ ? ॥ ೪೦ ॥ ಶರಣು ಬಂದವರನ್ನು ಕೈಬಿಡದೇ ಕಾಪಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ ನಿನ್ನದು. ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನಾಗಲೀ, ಮಗುವನ್ನಾಗಲೀ, ಗೋವನ್ನಾಗಲೀ, ವೃದ್ಧನನ್ನಾಗಲೀ, ರೋಗಿಯನ್ನಾಗಲೀ, ಅಬಲೆಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಕಾಪಾಡದೆ ಕೈಬಿಡಲಿಲ್ಲ ತಾನೇ ? ॥ ೪೧ ॥ ನೀನು ಸೇರಬಾರದ ಹೆಂಗುಸಿನೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ರಮಿಸಲಿಲ್ಲ ತಾನೇ ? ಅಥವಾ ಸೇರಲು ಯೋಗ್ಯಳಾಗಿದ್ದರೂ ಆಕೆಯನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸದೆ ಆಕೆಯೊಡನೆ ಸೇರಿ ರಮಿಸಲಿಲ್ಲ ತಾನೇ ? ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನಿಂದ ಕೆಳಮಟ್ಟದವರಿಂದಾಗಲೀ, ಸಮಾನರಾದವರಿಂದಾಗಲೀ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋಲಲಿಲ್ಲ ತಾನೇ ? ॥ ೪೨ ॥ ಅಥವಾ ಮೊದಲು ಊಟಮಾಡಲು ಅರ್ಹರಾದ ಬಾಲಕರನ್ನಾಗಲೀ, ಮುದುಕರನ್ನಾಗಲೀ ಬಿಟ್ಟು ನೀನು ಒಬ್ಬನೇ ಅವರಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಊಟಮಾಡಿಲ್ಲ ತಾನೇ ? ನಿನಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ನಿಂದಿತವಾದ ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ನೀನು ಮಾಡಿಲ್ಲ ಎಂಬುದರ ಕುರಿತು ನನಗೆ ವಿಶ್ವಾಸವಿದೆ. ॥ ೪೩ ॥ ಅಥವಾ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯತಮನೂ, ಅಭಿನ್ನಹೃದಯನೂ, ಪರಮ ಸುಹೃತ್ತನೂ ಆದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ನೀನು ಅಗಲಿದ ಕಾರಣದಿಂದ 'ಇನ್ನು ನಾನು ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಶೂನ್ಯನೇ' ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿರುವೆಯಾ ? ಇದಾವುದೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಿನಗೆ ಇಂತಹ ಮನೋವ್ಯಥೆ ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಬೇರಾವ ಕಾರಣವೂ ಇರಲಾರದು. ॥ ೪೪ ॥

ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧೪ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧೇ
ಯುಧಿಷ್ಠಿರವಿತರ್ಕೋ ನಾಮ ಚತುರ್ದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧೪ ॥

ಹದಿನೈದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹದಿಂದ ವ್ಯಥೆಗೊಂಡ ಪಾಂಡವರು ಪರೀಕ್ಷಿತನಿಗೆ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದುದು –

ಸೂತ ಉವಾಚ

ಏವಂ ಕೃಷ್ಣಸಖಃ ಕೃಷ್ಣೋ ಭ್ರಾತ್ರಾ ರಾಜ್ಞಾ ವಿಕಲ್ಪಿತಃ ।
ನಾನಾಶಂಕಾಸ್ಪದಂ ರೂಪಂ ಕೃಷ್ಣವಿಶ್ಲೇಷಕರ್ಶಿತಃ
॥ ೧ ॥

ಶೋಕೇನ ಶುಷ್ಯದ್ವದನಹೃತ್ಸರೋಜೋ ಹತಪ್ರಭಃ ।
ವಿಭುಂ ತಮೇವಾನುಧ್ಯಾಯನ್ನಾಶಕ್ನೋತ್ಪ್ರತಿಭಾಷಿತುಮ್
॥ ೨ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ಶೌನಕಾದಿ ಮಹರ್ಷಿಗಳೇ ! ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೆಚ್ಚಿನ ಗೆಳೆಯನಾದ ಅರ್ಜುನನು ಮೊದಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿರಹದಿಂದ ಕೃಶನಾಗಿದ್ದನು. ಆತನ ವಿಷಾದಗ್ರಸ್ತವಾದ ಮುಖಮುದ್ರೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ಆಶಂಕೆಗಳನ್ನು ಪಡುತ್ತಾ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಮಳೆಯನ್ನೇ ಸುರಿಸಿದ್ದನು. ॥ ೧ ॥ ಅರ್ಜುನನ ಮುಖಕಮಲ ಮತ್ತು ಹೃದಯಕಮಲಗಳು ದುಃಖದಿಂದ ಬಾಡಿಹೋಗಿದ್ದವು. ಅವನು ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಹೋಗಿದ್ದರಿಂದ ಅಣ್ಣನ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ಕೊಡದಾದನು. ॥ ೨ ॥

ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣ ಸಂಸ್ತಭ್ಯ ಶುಚಃ ಪಾಣಿನಾಽಽಮೃಜ್ಯ ನೇತ್ರಯೋಃ ।
ಪರೋಕ್ಷೇಣ ಸಮುನ್ನದ್ಧಪ್ರಣಯೌತ್ಕಂಠ್ಯಕಾತರಃ
॥ ೩ ॥

ಸಖ್ಯಂ ಮೈತ್ರೀಂ ಸೌಹೃದಂ ಚ ಸಾರಥ್ಯಾದಿಷು ಸಂಸ್ಮರನ್ ।
ನೃಪಮಗ್ರಜಮಿತ್ಯಾಹ ಬಾಷ್ಪಗದ್ಗದಯಾ ಗಿರಾ
॥ ೪ ॥

ಅರ್ಜುನ ಉವಾಚ

ವಂಚಿತೋಽಹಂ ಮಹಾರಾಜ ಹರಿಣಾ ಬಂಧುರೂಪಿಣಾ ।
ಯೇನ ಮೇಽಪಹೃತಂ ತೇಜೋ ದೇವವಿಸ್ಮಾಪನಂ ಮಹತ್
॥ ೫ ॥

ಯಸ್ಯ ಕ್ಷಣವಿಯೋಗೇನ ಲೋಕೋ ಹ್ಯಪ್ರಿಯದರ್ಶನಃ ।
ಉಕ್ಥೇನ ರಹಿತೋ ಹ್ಯೇಷ ಮೃತಕಃ ಪ್ರೋಚ್ಯತೇ ಯಥಾ
॥ ೬ ॥

ಯತ್ಸಂಶ್ರಯಾದ್ದ್ರುಪದಗೇಹಮುಪಾಗತಾನಾಂ
ರಾಜ್ಞಾಂ ಸ್ವಯಂವರಮುಖೇ ಸ್ಮರದುರ್ಮದಾನಾಮ್ ।
ತೇಜೋ ಹೃತಂ ಖಲು ಮಯಾಭಿಹತಶ್ಚ ಮತ್ಸ್ಯಃ
ಸಜ್ಜೀಕೃತೇನ ಧನುಷಾಧಿಗತಾ ಚ ಕೃಷ್ಣಾ ॥ ೭ ॥

ಯತ್ಸನ್ನಿಧಾವಹಮು ಖಾಂಡವಮಗ್ನಯೇಽದಾ-
ಮಿಂದ್ರಂ ಚ ಸಾಮರಗಣಂ ತರಸಾ ವಿಜಿತ್ಯ ।
ಲಬ್ಧಾ ಸಭಾ ಮಯಕೃತಾದ್ಭುತಶಿಲ್ಪಮಾಯಾ
ದಿಗ್ಭ್ಯೋಽಹರನ್ನೃಪತಯೋ ಬಲಿಮಧ್ವರೇ ತೇ ॥ ೮ ॥

ಯತ್ತೇಜಸಾ ನೃಪಶಿರೋಂಘ್ರಿಮಹನ್ಮಖಾರ್ಥೇ
ಆರ್ಯೋಽನುಜಸ್ತವ ಗಜಾಯುತಸತ್ತ್ವವೀರ್ಯಃ ।
ತೇನಾಹೃತಾಃ ಪ್ರಮಥನಾಥಮಖಾಯ ಭೂಪಾ
ಯನ್ಮೋಚಿತಾಸ್ತದನಯನ್ಬಲಿಮಧ್ವರೇ ತೇ ॥ ೯ ॥

ಪತ್ನ್ಯಾಸ್ತವಾಧಿಮಖಕ್ಲೃಪ್ತಮಹಾಭಿಷೇಕ-
ಶ್ಲಾಘಿಷ್ಠಚಾರುಕಬರಂ ಕಿತವೈಃ ಸಭಾಯಾಮ್ ।
ಸ್ಪೃಷ್ಟಂ ವಿಕೀರ್ಯ ಪದಯೋಃ ಪತಿತಾಶ್ರುಮುಖ್ಯಾ
ಯಸ್ತತ್ಸ್ತ್ರಿಯೋಽಕೃತ ಹತೇಶವಿಮುಕ್ತಕೇಶಾಃ ॥ ೧೦ ॥

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿದ್ದ ಪರಮಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ಪರವಶನಾಗಿ ಆತನ ಅಗಲಿಕೆಯನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ಕಂಗೆಟ್ಟು ತತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗಿದ್ದನು. ಹೇಗೋ ಉಮ್ಮಳಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ದುಃಖವನ್ನು ಕಷ್ಟದಿಂದ ತಡೆದುಕೊಂಡು ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಜಲಧಾರೆಯನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ಒರೆಸಿಕೊಂಡು, ಸಾರಥ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ನೇಹ, ಸಲಿಗೆ, ಹೃದಯೈಕ್ಯ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ಬಾರಿ-ಬಾರಿಗೂ ನೆನೆಯುತ್ತಾ ಬಾಷ್ಪದಿಂದ ಗದ್ಗದವಾಗಿದ್ದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಅಣ್ಣನಾದ ಧರ್ಮರಾಜನಿಗೆ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸಿದನು – ॥ ೩-೪ ॥

ಅರ್ಜುನನು ಹೇಳಿದನು - ಮಹಾರಾಜಾ ! ಬಂಧುವಿನ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಬಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನನಗೆ ಮೋಸಮಾಡಿದನು. ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನ ತೇಜಸ್ಸು-ಪರಾಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡನು. ॥ ೫ ॥ ಪ್ರಾಣವು ಹೋದೊಡನೆಯೇ ಈ ದೇಹವು ಶವದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿ ಅಸಹ್ಯವಾಗಿಬಿಡುವಂತೆ, ಆವನ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದ ವಿಯೋಗದಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತು ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿ ಕಾಣತೊಡಗುತ್ತದೆ. ॥ ೬ ॥ ಯಾರ ಆಸರೆಯಿಂದ ದ್ರೌಪದೀಸ್ವಯಂವರಕ್ಕೆ ದ್ರುಪದನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಕಾಮೋನ್ಮತ್ತ ರಾಜರುಗಳ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ನಾನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಧನುಸ್ಸಿಕ್ಕೆ ಬಾಣಹೂಡಿ ಮತ್ಸ್ಯಯಂತ್ರವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ಪಡೆದನೋ, ಆ ಮಹಾಪುರುಷನು ನನಗೆ ಮೋಸ ಮಾಡಿದನು. ॥ ೭ ॥ ಆವನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ಬಲದಿಂದಲೇ ನಾನು ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೆ ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅಗ್ನಿ ದೇವನ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ಖಾಂಡವವನವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದೆನೋ, ದಾನವ ಶಿಲ್ಪಿಯಾದ ಮಯನ ಅದ್ಭುತ ಕಲಾಕೌಶಲ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಭೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದೆನೋ, ನಾನಾ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಆಗಮಿಸಿದ ಅರಸರು ನಿನಗೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದರೋ, ಆ ತೇಜೋ ಮೂರ್ತಿಯಿಂದ ನಾನು ವಂಚಿತನಾದೆನು. ॥ ೮ ॥ ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಆನೆಗಳ ಬಲ-ಪರಾಕ್ರಮಗಳಿಂದ ಸಂಪನ್ನನಾದ, ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಆರ್ಯಭೀಮಸೇನನು ರಾಜರ ತಲೆಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಮೆಟ್ಟಿದ್ದ ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಯಾರ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಂಹರಿಸಿ ಆತನು ಭೈರವಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಬಲಿಯನ್ನಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಲು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದ ರಾಜರೆಲ್ಲರನ್ನು ಬಂಧನಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಿ, ಅವರೆಲ್ಲರೂ ನಿನ್ನ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಪಾರವಾದ ಕಪ್ಪ-ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡಿದನೋ, ಆ ಶಕ್ತಿ ಧರನು ನನ್ನನ್ನು ತೊರೆದುಹೋದನು. ॥ ೯ ॥ ರಾಜಸೂಯ ಯಜ್ಞದ ಅಭಿಷೇಕಜಲದಿಂದ ಪವಿತ್ರವಾಗಿದ್ದ ದ್ರೌಪದಿಯ ಸಿರಿಮುಡಿಯನ್ನು ದುರಾತ್ಮರು ತುಂಬಿದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟುವ ಸಾಹಸವನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ ಆಕೆಯು ಕೆದರಿದ ತಲೆಗೂದಲುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಬೇಡಿಕೊಂಡಾಗ, ಅವನು ಅವರಮುಂದೆ ಘೋರ ಅಪಮಾನದ ಪ್ರತೀಕಾರ ಮಾಡುವ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಆ ಧೂರ್ತರ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ವಿಧವೆಯರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಮುಡಿಯನ್ನು ತಾವೇ ಬಿಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಆ ಸತ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪನೂ, ಸಮರ್ಥನೂ ಆದ ಸ್ವಾಮಿಯು ನನ್ನನ್ನು ತೊರೆದು ಹೋದನು. ॥ ೧೦ ॥ ದುಷ್ಟ

ಯೋ ನೋ ಜುಗೋಪ ವನ ಏತ್ಯ ದುರಂತಕೃಚ್ಛ್ರಾದ್
ದುರ್ವಾಸಸೋಽರಿವಿಹಿತಾದಯುತಾಗ್ರಭುಗ್ಯಃ ।
ಶಾಕಾನ್ನಶಿಷ್ಟಮುಪಯುಜ್ಯ ಯತಸ್ತ್ರಿಲೋಕೀಂ
ತೃಪ್ತಾಮಮಂಸ್ತ ಸಲಿಲೇ ವಿನಿಮಗ್ನಸಂಘಃ ॥ ೧೧ ॥

ದುರ್ಯೋಧನನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾದ ದುರ್ವಾಸ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ತಮ್ಮ ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಶಿಷ್ಯರೊಡನೆ ಭೋಜನಮಾಡಲು ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿಯಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಯಾವ ಆಪದ್ಬಾಂಧವನು ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದು ದ್ರೌಪದಿಯು ತಿಂದು ಉಳಿದಿದ್ದ ಸೊಪ್ಪಿನ ಚೂರನ್ನು ತಿಂದು ತೃಪ್ತಿಯಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಿದನೋ, ಸ್ನಾನಕ್ಕೆಂದು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಗುಂಪು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತೃಪ್ತಿಯಿಂದ ಮೂರುಲೋಕಕ್ಕೂ ತೃಪ್ತಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ನುಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಅವರ ಶಾಪದಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದನೋ, ಆ ಸ್ವಾಮಿಯು ನಮ್ಮನ್ನು ವಂಚಿಸಿ ಹೋದನು. ॥ ೧೧ ॥

ಯತ್ತೇಜಸಾಥ ಭಗವಾನ್ಯುಧಿ ಶೂಲಪಾಣಿ-
ರ್ವಿಸ್ಮಾಪಿತಃ ಸಗಿರಿಜೋಽಸ್ತ್ರಮದಾನ್ನಿಜಂ ಮೇ ।
ಅನ್ಯೇಽಪಿ ಚಾಹಮಮುನೈವ ಕಲೇವರೇಣ
ಪ್ರಾಪ್ತೋ ಮಹೇಂದ್ರಭವನೇ ಮಹದಾಸನಾರ್ಧಮ್ ॥ ೧೨ ॥

ಯಾವಾತನ ಪ್ರತಾಪದಿಂದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತೀಸಹಿತ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಆಶ್ಚರ್ಯಗೊಂಡು ಪಾಶುಪತಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನನಗೆ ಕರುಣಿಸಿದ್ದನೋ, ಇತರ ದೇವತೆಗಳೂ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿದರೋ, ನಾನು ಸಶರೀರನಾಗಿಯೇ ಮಹೇಂದ್ರನ ಸಭೆಗೆ ಹೋಗಿ ಆತನ ಅರ್ಧಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಗೌರವ ಪಡೆದೆನೋ ಆತನಿಂದ ನಾನು ವಂಚಿತನಾದೆ. ॥ ೧೨ ॥

ತತ್ರೈವ ಮೇ ವಿಹರತೋ ಭುಜದಂಡಯುಗ್ಮಂ
ಗಾಂಡೀವಲಕ್ಷಣಮರಾತಿವಧಾಯ ದೇವಾಃ ।
ಸೇಂದ್ರಾಃ ಶ್ರಿತಾ ಯದನುಭಾವಿತಮಾಜಮೀಢ
ತೇನಾಹಮದ್ಯ ಮುಷಿತಃ ಪುರುಷೇಣ ಭೂಮ್ನಾ ॥ ೧೩ ॥

ಅಣ್ಣಾ! ನಾನು ಆಗ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಯಾರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತವಾದ ಗಾಂಡೀವ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ನನ್ನ ಎರಡೂ ತೋಳುಗಳನ್ನು ಇಂದ್ರಸಹಿತರಾದ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ನಿವಾತಕವಚರೇ ಮುಂತಾದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದರೋ ಆ ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇಂದು ನನಗೆ ಮೋಸಮಾಡಿದನು. ॥ ೧೩ ॥

ಯದ್ಬಾಂಧವಃ ಕುರುಬಲಾಬ್ಧಿಮನಂತಪಾರ-
ಮೇಕೋ ರಥೇನ ತತರೇಽಹಮತಾರ್ಯಸತ್ತ್ವಮ್ ।
ಪ್ರತ್ಯಾಹೃತಂ ಬಹು ಧನಂ ಚ ಮಯಾ ಪರೇಷಾಂ
ತೇಜಾಸ್ಪದಂ ಮಣಿಮಯಂ ಚ ಹೃತಂ ಶಿರೋಭ್ಯಃ ॥ ೧೪ ॥

ಜಯಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಸತ್ತ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಅಪಾರವಾದ ಕೌರವಸೇನಾ ಸಾಗರವನ್ನು ನಾನು ಯಾರ ಬಂಧುತ್ವದ ಬಲದಿಂದ ಏಕಾಕಿಯಾಗಿಯೇ ರಥದಿಂದ ದಾಟಿದೆನೋ, ಯಾವಾತನ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ನಾನು ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ರಾಜಾ ವಿರಾಟನ ಎಲ್ಲ ಗೋಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮರಳಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ಜೊತೆಗೆ ಅವರ ಹೊಳೆಯುವ ಮಣಿಮಯ ಕಿರೀಟ ಹಾಗೂ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡೆನೋ, ಅಂತಹ ಶಕ್ತಿನಿಧಿಯಾದ ಪ್ರಭುವು ಕಣ್ಮರೆಯಾದನು. ॥ ೧೪ ॥

ಯೋ ಭೀಷ್ಮಕರ್ಣಗುರುಶಲ್ಯಚಮೂಷ್ವದಭ್ರ-
ರಾಜನ್ಯವರ್ಯರಥಮಂಡಲಮಂಡಿತಾಸು ।
ಅಗ್ರೇಚರೋ ಮಮ ವಿಭೋ ರಥಯೂಥಪಾನಾ-
ಮಾಯುರ್ಮನಾಂಸಿ ಚ ದೃಶಾ ಸಹ ಓಜ ಆರ್ಚ್ಛತ್ ॥ ೧೫ ॥

ರಾಜೇಂದ್ರನೇ! ಅಗಣಿತ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಜರ ರಥಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಭೀಷ್ಮ, ಕರ್ಣ, ದ್ರೋಣ, ಶಲ್ಯ ಹಾಗೂ ಇತರ ರಾಜರುಗಳ ಮುಂದೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಯಾರು ಆ ಅತಿರಥ, ಮಹಾರಥರ ಮನಸ್ಸು, ಆಯುಸ್ಸು, ಶಕ್ತಿ ಇವುಗಳನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಅಪಹರಿಸಿದ್ದನೋ ಆ ಯಾದವಪತಿಯು ಮರೆಯಾದನು. ॥ ೧೫ ॥

ಯದ್ದೋಃಷು ಮಾ ಪ್ರಣಿಹಿತಂ ಗುರುಭೀಷ್ಮಕರ್ಣ-
ನಪ್ತೃತ್ರಿಗರ್ತಶಲಸೈಂಧವಬಾಹ್ಲಿಕಾದ್ಯೈಃ ।
ಅಸ್ತ್ರಾಣ್ಯಮೋಘಮಹಿಮಾನಿ ನಿರೂಪಿತಾನಿ
ನೋಪಸ್ಪೃಶುರ್ನೃಹರಿದಾಸಮಿವಾಸುರಾಣಿ ॥ ೧೬ ॥

ಯಾರ ಬಾಹುಗಳ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಸುರಕ್ಷಿತನಾಗಿದ್ದ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಆಚಾರ್ಯ ದ್ರೋಣರು, ಪಿತಾಮಹ ಭೀಷ್ಮರು, ಕರ್ಣ, ಭೂರಿಶ್ರವ, ಸುಶರ್ಮಾ, ಶಲ್ಯ, ಜಯದ್ರಥ, ಬಾಹ್ಲಿಕ ಮುಂತಾದವರು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದ ಅಮೋಘವಾದ ಅಸ್ತ್ರಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಮುಟ್ಟಲಾರದೆ, ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು ಮುಂತಾದ ದೈತ್ಯರ ಅಸ್ತ್ರ-ಶಸ್ತ್ರಗಳು ಭಗವದ್ಭಕ್ತ ಪ್ರಹ್ಲಾದನಿಗೆ ಮುಟ್ಟಲಾರದೆ ವಿಫಲವಾದಂತೆ ವಿಫಲವಾಗಿಸಿದನೋ ಅಂತಹ ಅನಂತ ಶಕ್ತಿನಿಧಿಯೂ ಆಶ್ರಿತರಕ್ಷಕನೂ ಆದ ಪ್ರಭುವು ತನ್ನನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ॥ ೧೬ ॥ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಸಾಧು-ಸಜ್ಜನರು ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಲು ಯಾರ ಚರಣಕಮಲಗಳನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅಂತಹ ಭಕ್ತಜನರಿಗೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡು

ಸೌತ್ಯೇ ವೃತಃ ಕುಮತಿನಾऽऽತ್ಮದ ಈಶ್ವರೋ ಮೇ
ಯತ್ಪಾದಪದ್ಮಮಭವಾಯ ಭಜಂತಿ ಭವ್ಯಾಃ ।
ಮಾಂ ಶ್ರಾಂತವಾಹಮರಯೋ ರಥಿನೋ ಭುವಿಷ್ಠಂ
ನ ಪ್ರಾಹರನ್ಯದನುಭಾವನಿರಸ್ತಚಿತ್ತಾಃ ॥ ೧೭ ॥

ಬಿಡುವನೋ, ಆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಕುಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ನಾನು 'ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಾರಥಿಯಾಗು' ಎಂದು ಅತ್ಯಲ್ಪ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಕೇಳಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟೆನಲ್ಲ? ಅಯ್ಯೋ! ನನ್ನ ಕುದುರೆಗಳು ಬಳಲಿದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಾನು ರಥದಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದು ನಿಂತಿರುವಾಗಲೂ ಕೂಡ ಮಹಾರಥಿಗಳಾದ ಶತ್ರುಗಳು ಕೂಡ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು ಸಮರ್ಥರಾಗಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅವರ ಬುದ್ಧಿಯು ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ॥ ೧೭ ॥

ನರ್ಮಾಣ್ಯುದಾರರುಚಿರಸ್ಮಿತಶೋಭಿತಾನಿ
ಹೇ ಪಾರ್ಥ ಹೇऽರ್ಜುನ ಸಖೇ ಕುರುನಂದನೇತಿ ।
ಸಂಜಲ್ಪಿತಾನಿ ನರದೇವ ಹೃದಿಸ್ಪೃಶಾನಿ
ಸ್ಮರ್ತುರ್ಲುಠಂತಿ ಹೃದಯಂ ಮಮ ಮಾಧವಸ್ಯ ॥ ೧೮ ॥

ಅಣ್ಣಾ! ಆಟದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆತನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ – 'ಪಾರ್ಥಾ! ಅರ್ಜುನಾ! ಸಖನೇ! ಕುರುನಂದನಾ!' ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಉದಾರವಾದ, ರಮಣೀಯವಾದ, ನಸುನಗೆಗೂಡಿದ, ಹೃದಯ ಸ್ಪರ್ಶಿಯಾದ ಮಾತುಗಳು ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಬಂದು ನನ್ನ ಹೃದಯವು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ. ಓರ್ವ ಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಸತ್ತುಹೋದಾಗ ಮನುಷ್ಯನು ಎಷ್ಟು ದುಃಖಿತನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ನಿನಗೆ ತಿಳಿದೇ ಇದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನಮ್ಮ ಸರ್ವಸ್ವನಾದ ಪ್ರಭುವು ಈಗಿಲ್ಲ ದಿರುವಾಗ ಎಷ್ಟು ದುಃಖವಾಗಬೇಡ? ॥ ೧೮ ॥

ಶಯ್ಯಾಸನಾಟನವಿಕತ್ಥನಭೋಜನಾದಿ-
ಷ್ವೈಕ್ಯಾದ್ವಯಸ್ಯ ಋತವಾನಿತಿ ವಿಪ್ರಲಬ್ಧಃ ।
ಸಖ್ಯುಃ ಸಖೇವ ಪಿತೃವತ್ತನಯಸ್ಯ ಸರ್ವಂ
ಸೇಹೇ ಮಹಾನ್ಮಹಿತಯಾ ಕುಮತೇರಘಂ ಮೇ ॥ ೧೯ ॥

ಮಲಗುವಾಗ, ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಾಗ, ತಿರುಗಾಡುವಾಗ, ಆತ್ಮಶ್ಲಾಘನೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು ವಾಗ, ಭೋಜನ ಮಾಡುವಾಗ, ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರು ವಾಗ ಹೃದಯೈಕ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದ 'ಮಿತ್ರಾ! ನೀನೇ ತುಂಬಾ ದೊಡ್ಡವನೋ?' ಎಂದು ನಾನು ತಿರಸ್ಕಾರದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿ ದರೂ, ಅವನು ಮಹಾಮಹಿಮನಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ – ಮಿತ್ರನ ತಪ್ಪನ್ನು ಮಿತ್ರನೂ, ಮಗನ ಅಪರಾಧವನ್ನು ತಂದೆಯೂ ಸಹಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯಾದ ನನ್ನ ಎಲ್ಲ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನೂ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನೋ ಅಂತಹ ಕರುಣಾಮೂರ್ತಿಯು ಕಣ್ಮರೆ ಯಾದನು. ॥ ೧೯ ॥

ಸೋऽಹಂ ನೃಪೇಂದ್ರ ರಹಿತಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮೇನ
ಸಖ್ಯಾ ಪ್ರಿಯೇಣ ಸುಹೃದಾ ಹೃದಯೇನ ಶೂನ್ಯಃ ।
ಅಧ್ವನ್ಯುರುಕ್ರಮಪರಿಗ್ರಹಮಂಗ ರಕ್ಷನ್
ಗೋಪೈರಸದ್ಭಿರಬಲೇವ ವಿನಿರ್ಜಿತೋऽಸ್ಮಿ ॥ ೨೦ ॥

ರಾಜೇಂದ್ರ! ಮಿತ್ರಶ್ರೇಷ್ಠನೂ, ಪ್ರಿಯಮಿತ್ರನೂ, ಸುಹೃದನೂ ಆದ ಆ ಪುರುಷೋತ್ತಮನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಶೂನ್ಯ ಹೃದಯನಾಗಿ ನಾನು ಆ ಭಗವಂತನ ಪತ್ನಿಯರನ್ನು ದ್ವಾರಕೆ ಯಿಂದ ಜೋಪಾನವಾಗಿ ತರುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕೀಳುಮಟ್ಟದ ಗೊಲ್ಲರು ನನ್ನನ್ನು ಒಂದು ಅಬಲೆಯಂತೆ ಸೋಲಿಸಿಬಿಟ್ಟರು. ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಲಾರದೆ ಹೋದೆನು. ॥ ೨೦ ॥

ತದ್ವೈ ಧನುಸ್ತ ಇಷವಃ ಸ ರಥೋ ಹಯಾಸ್ತೇ
ಸೋऽಹಂ ರಥೀ ನೃಪತಯೋ ಯತ ಆನಮಂತಿ ।
ಸರ್ವಂ ಕ್ಷಣೇನ ತದಭೂದಸದೀಶರಿಕ್ತಂ
ಭಸ್ಮನ್ಹುತಂ ಕುಹಕರಾದ್ಧಮಿವೋಪ್ತಮೂಷ್ಯಾಮ್ ॥ ೨೧ ॥

ಯಾವುದರ ಮುಂದೆ ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ರಾಜರೂ ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರೋ ಅದೇ ಗಾಂಡೀವ ಧನುಸ್ಸು, ಅದೇ ಬಾಣಗಳು, ಅದೇ ರಥ, ಅದೇ ಕುದುರೆಗಳು, ಅತಿರಥಿಯಾದ ನಾನೂ ಆ ಹಿಂದಿನವನೇ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಳಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ-ಬೂದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಹೋಮದಂತೆ, ನೀಚನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಸೇವೆಯಂತೆ, ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿದ ಬೀಜದಂತೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಹೋದುವು. ॥ ೨೧ ॥

ರಾಜಂಸ್ತ್ವಯಾಭಿಪೃಷ್ಟಾನಾಂ ಸುಹೃದಾಂ ನಃ ಸುಹೃತ್ಪುರೇ ।
ವಿಪ್ರಶಾಪವಿಮೂಢಾನಾಂ ನಿಘ್ನತಾಂ ಮುಷ್ಟಿಭಿರ್ಮಿಥಃ ॥ ೨೨ ॥

ವಾರುಣೀಂ ಮದಿರಾಂ ಪೀತ್ವಾ ಮದೋನ್ಮಥಿತಚೇತಸಾಮ್ ।
ಅಜಾನತಾಮಿವಾನ್ಯೋನ್ಯಂ ಚತುಃಪಂಚಾವಶೇಷಿತಾಃ ॥ ೨೩ ॥

ಮಹಾರಾಜನೇ! ದ್ವಾರಕಾವಾಸಿಗಳಾದ ನಮ್ಮ ಸುಹೃದ್-ಸಂಬಂಧಿಗಳ ಕುರಿತು ನೀನು ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದ್ದೆ. ಆ ಯಾದ ವರೆಲ್ಲರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಶಾಪದಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಕಳಕೊಂಡು 'ವಾರುಣೀ' ಎಂಬ ಮದ್ಯವನ್ನು ಕುಡಿದು ಮದೋನ್ಮತ್ತರಾಗಿ ಅಪರಿಚಿತರಂತೆ ಒಬ್ಬರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಮುಷ್ಟಿಗಳಿಂದಲೂ, ಶಸ್ತ್ರ ಗಳಿಂದಲೂ ಪರಸ್ಪರ ಹೊಡೆದಾಡಿಕೊಂಡು ಸತ್ತುಹೋದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ನಾಲ್ಕೈದು ಮಂದಿ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿರುವರು. ॥ ೨೨-೨೩ ॥ ಪ್ರಪಂಚದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಪಾಲನೆ-

ಪ್ರಾಯೇಣೈತದ್ ಭಗವತ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ವಿಚೇಷ್ಟಿತಮ್ ।
ಮಿಥೋ ನಿಘ್ನಂತಿ ಭೂತಾನಿ ಭಾವಯಂತಿ ಚ ಯನ್ಮಿಥಃ
॥ ೨೪ ॥

ಜಲೌಕಸಾಂ ಜಲೇ ಯದ್ವನ್ಮಹಾಂತೋಽದಂತ್ಯಣೀಯಸಃ ।
ದುರ್ಬಲಾನ್ ಬಲಿನೋ ರಾಜನ್ಮಹಾಂತೋ ಬಲಿನೋ ಮಿಥಃ
॥ ೨೫ ॥

ಏವಂ ಬಲಿಷ್ಠೈರ್ಯದುಭಿರ್ಮಹದ್ಭಿರಿತರಾನ್ವಿಭುಃ ।
ಯದೂನ್ಯದುಭಿರನ್ಯೋನ್ಯಂ ಭೂಭಾರಾನ್ಸಂಜಹಾರ ಹ
॥ ೨೬ ॥

ದೇಶಕಾಲಾರ್ಥಯುಕ್ತಾನಿ ಹೃತ್ತಾಪೋಪಶಮಾನಿ ಚ ।
ಹರಂತಿ ಸ್ಮರತಶ್ಚಿತ್ತಂ ಗೋವಿಂದಾಭಿಹಿತಾನಿ ಮೇ
॥ ೨೭ ॥

ಸೂತ ಉವಾಚ

ಏವಂ ಚಿಂತಯತೋ ಜಿಷ್ಣೋಃ ಕೃಷ್ಣಪಾದಸರೋರುಹಮ್ ।
ಸೌಹಾರ್ದೇನಾತಿಗಾಢೇನ ಶಾಂತಾಽಽಸೀದ್ವಿಮಲಾ ಮತಿಃ
॥ ೨೮ ॥

ವಾಸುದೇವಾಂಘ್ರ್ಯನುಧ್ಯಾನಪರಿಬೃಂಹಿತರಂಹಸಾ ।
ಭಕ್ತ್ಯಾ ನಿರ್ಮಥಿತಾಶೇಷಕಷಾಯಧಿಷಣೋಽರ್ಜುನಃ
॥ ೨೯ ॥

ಗೀತಂ ಭಗವತಾ ಜ್ಞಾನಂ ಯತ್ತತ್ಸಂಗ್ರಾಮಮೂರ್ಧನಿ ।
ಕಾಲಕರ್ಮತಮೋರುದ್ಧಂ ಪುನರಧ್ಯಗಮದ್ವಿಭುಃ
॥ ೩೦ ॥

ವಿಶೋಕೋ ಬ್ರಹ್ಮಸಂಪತ್ತ್ಯಾ ಸಂಛಿನ್ನದ್ವೈತಸಂಶಯಃ ।
ಲೀನಪ್ರಕೃತಿನೈರ್ಗುಣ್ಯಾದಲಿಂಗತ್ವಾದಸಂಭವಃ
॥ ೩೧ ॥

ನಿಶಮ್ಯ ಭಗವನ್ಮಾರ್ಗಂ ಸಂಸ್ಥಾಂ ಯದುಕುಲಸ್ಯ ಚ ।
ಸ್ವಃಪಥಾಯ ಮತಿಂ ಚಕ್ರೇ ನಿಭೃತಾತ್ಮಾ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಃ
॥ ೩೨ ॥

ಪೃಥಾಪ್ಯನುಶ್ರುತ್ಯ ಧನಂಜಯೋದಿತಂ
ನಾಶಂ ಯದೂನಾಂ ಭಗವದ್ಗತಿಂ ಚ ತಾಮ್ ।
ಏಕಾಂತಭಕ್ತ್ಯಾ ಭಗವತ್ಯಧೋಕ್ಷಜೇ
ನಿವೇಶಿತಾತ್ಮೋಪರರಾಮ ಸಂಸೃತೇಃ
॥ ೩೩ ॥

ಯಯಾಹರದ್ಭುವೋ ಭಾರಂ ತಾಂ ತನುಂ ವಿಜಹಾವಜಃ ।
ಕಂಟಕಂ ಕಂಟಕೇನೇವ ದ್ವಯಂ ಚಾಪೀಶಿತುಃ ಸಮಮ್
॥ ೩೪ ॥

ಪೋಷಣೆಯನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತವೆ, ಪರಸ್ಪರ ಹೊಡೆದಾಡಿ ಸತ್ತೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ನಿಜವಾಗಿ ಇದು ಸರ್ವಶಕ್ತಿಶಾಲಿಯಾದ ಭಗವಂತನ ಲೀಲೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ॥ ೨೪ ॥ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬದುಕುವ ಮೀನು ಮುಂತಾದ ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದು-ಚಿಕ್ಕದನ್ನು ನುಂಗಿಹಾಕುವಂತೆ, ಜನರಲ್ಲಿಯೂ ಬಲಶಾಲಿಗಳು ದುರ್ಬಲರನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಇಬ್ಬರೂ ಬಲಶಾಲಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಹೊಡೆದಾಡಿಕೊಂಡು ಸಾಯುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಭಗವಂತನು ಮಹಾಬಲಿಷ್ಠರಾಗಿದ್ದ ಯಾದವರ ಮೂಲಕ ಇತರ ರಾಜರನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿಸಿ, ಕೊನೆಗೆ ಆ ಯದುವಂಶೀಯರಲ್ಲೇ ಒಬ್ಬರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭೂಭಾರವನ್ನು ಇಳಿಸಿದನು. ॥ ೨೫-೨೬ ॥ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನಗೆ ಮಾಡಿದ ಉಪದೇಶವು ಸಮಯ, ಸನ್ನಿವೇಶ, ಸಂದರ್ಭ, ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಹೃದಯದ ಸಂತಾಪವನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸುವಂತಿತ್ತು. ಅದು ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಬಂದು ನನ್ನ ಚಿತ್ತವು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ." ॥ ೨೭ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಹೀಗೆ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಡಿದಾವರೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಗಾಢವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಅರ್ಜುನನ ಬುದ್ಧಿಯು ತಿಳಿಯಾಗಿ, ಪ್ರಶಾಂತವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿತು. ॥ ೨೮ ॥ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಣಕಮಲಗಳನ್ನು ಹಗಲಿರುಳು ಚಿಂತಿಸುವುದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮಾಭಕ್ತಿಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಭಕ್ತಿಯ ಆವೇಶವು ಅವನ ಹೃದಯವನ್ನು ಮಥಿಸಿ, ಅದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ವಿಕಾರಗಳನ್ನೂ ತೊಳೆದುಹಾಕಿತು. ॥ ೨೯ ॥ ಯುದ್ಧದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಅವನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಗೀತೋಪದೇಶದ ಜ್ಞಾನವು-ಕಾಲ, ಕರ್ಮ, ತಮೋಗುಣಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಮರೆಯಾಗಿದ್ದು ಈಗ ಮತ್ತೆ ಪುನಃ ಅವನ ಸ್ಮೃತಿಪಥವನ್ನು ಬೆಳಗಿತು. ॥ ೩೦ ॥ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಯೆಯ ಆವರಣವು ಕಳಚಿಬಿತ್ತು. ತ್ರಿಗುಣಾತೀತ ಅವಸ್ಥೆಯು ಅವನಿಗೆ ಉಂಟಾಯಿತು. ದ್ವೈತದ ಸಂಶಯವು ನಿವೃತ್ತವಾಯಿತು. ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರ (ಲಿಂಗಶರೀರ) ಭಂಗವಾಯಿತು. ಅವನು ಶೋಕ ಹಾಗೂ ಹುಟ್ಟು-ಸಾವುಗಳ ಚಕ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿದನು. ॥ ೩೧ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಸ್ವಧಾಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಹಾಗೂ ಯದುಕುಲ ಸಂಹಾರದ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ನಿಶ್ಚಲಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು. ॥ ೩೨ ॥ ಕುಂತೀದೇವಿಯೂ ಕೂಡ ಯದುವಂಶದ ಕ್ಷಯವನ್ನು ಮತ್ತು ಭಗವಂತನ ಸ್ವಧಾಮಗಮನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಅನನ್ಯ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿ ಸಂಸಾರ ಬಂಧನದಿಂದ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿದಳು. ॥ ೩೩ ॥ ಜನ್ಮರಹಿತನಾದ ಭಗವಂತನು - 'ಮುಳ್ಳಿನಿಂದಲೇ ಮುಳ್ಳನ್ನು ತೆಗೆದು, ಕೊನೆಗೆ ಎರಡನ್ನೂ ಎಸೆದುಬಿಡುವಂತೆ 'ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾದವ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿ ಅದರಿಂದ ಭೂಭಾರವನ್ನು ಇಳಿಸಿದನೋ, ಆ ಶರೀರವನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ಭಗವಂತನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅವೆರಡೂ ಸಮಾನವೇ ಆಗಿವೆಯಷ್ಟೆ! ॥ ೩೪ ॥ ಓರ್ವ ನಟನಂತೆ ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ ಅವತಾರ ಶರೀರಗಳನ್ನು

ಯಥಾ ಮತ್ಸ್ಯಾದಿರೂಪಾಣಿ ಧತ್ತೇಜಹ್ಯಾದ್ಯಥಾ ನಟಃ ।
ಭೂಭಾರಃ ಕ್ಷಪಿತೋ ಯೇನ ಜಹೌ ತಚ್ಚ ಕಲೇವರಮ್
॥ ೩೫ ॥

ಯದಾ ಮುಕುಂದೋ ಭಗವಾನಿಮಾಂ ಮಹೀಂ
ಜಹೌ ಸ್ವತನ್ವಾ ಶ್ರವಣೀಯಸತ್ಕಥಃ ।
ತದಾಹರೇವಾಪ್ರತಿಬುದ್ಧಚೇತಸಾ-
ಮಧರ್ಮಹೇತುಃ ಕಲಿರನ್ವವರ್ತತ ॥ ೩೬ ॥

ಯುಧಿಷ್ಠಿರಸ್ತತ್ಪರಿಸರ್ಪಣಂ ಬುಧಃ
ಪುರೇ ಚ ರಾಷ್ಟ್ರೇ ಚ ಗೃಹೇ ತಥಾತ್ಮನಿ ।
ವಿಭಾವ್ಯ ಲೋಭಾನೃತಜಿಹ್ಮಹಿಂಸನಾ-
ದ್ಯಧರ್ಮಚಕ್ರಂ ಗಮನಾಯ ಪರ್ಯಧಾತ್ ॥ ೩೭ ॥

ಸ್ವರಾಟ್ ಪೌತ್ರಂ ವಿನಯಿನಮಾತ್ಮನಃ ಸುಸಮಂ ಗುಣೈಃ ।
ತೋಯನೀವ್ಯಾಃ ಪತಿಂ ಭೂಮೇರಭ್ಯಷಿಂಚದ್ಗಜಾಹ್ವಯೇ
॥ ೩೮ ॥

ಮಥುರಾಯಾಂ ತಥಾ ವಜ್ರಂ ಶೂರಸೇನಪತಿಂ ತತಃ ।
ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾಂ ನಿರೂಪ್ಯೇಷ್ಟಿ ಮಗ್ನೀನಪಿಬದೀಶ್ವರಃ
॥ ೩೯ ॥

ವಿಸೃಜ್ಯ ತತ್ರ ತತ್ಸರ್ವಂ ದುಕೂಲವಲಯಾದಿಕಮ್ ।
ನಿರ್ಮಮೋ ನಿರಹಂಕಾರಃ ಸಂಛಿನ್ನಾಶೇಷಬಂಧನಃ
॥ ೪೦ ॥

ವಾಚಂ ಜುಹಾವ ಮನಸಿ ತತ್ಪ್ರಾಣ ಇತರೇ ಚ ತಮ್ ।
ಮೃತ್ಯಾವಪಾನಂ ಸೋತ್ಸರ್ಗಂ ತಂ ಪಂಚತ್ವೇ ಹ್ಯಜೋಹವೀತ್
॥ ೪೧ ॥

ತ್ರಿತ್ವೇ ಹುತ್ವಾಥ ಪಂಚತ್ವಂ ತಚ್ಚೈಕತ್ವೇಽಜುಹೋನ್ಮುನಿಃ ।
ಸರ್ವಮಾತ್ಮನ್ಯಜುಹವೀದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾತ್ಮಾನಮವ್ಯಯೇ
॥ ೪೨ ॥

ಚೀರವಾಸಾ ನಿರಾಹಾರೋ ಬಂಧವಾಙ್ಮುಕ್ತಮೂರ್ಧಜಃ ।
ದರ್ಶಯನ್ನಾತ್ಮನೋ ರೂಪಂ ಜಡೋನ್ಮತ್ತಪಿಶಾಚವತ್
॥ ೪೩ ॥

ಅನಪೇಕ್ಷಮಾಣೋ ನಿರಗಾದಶೃಣ್ವನ್ ಬಧಿರೋ ಯಥಾ ।
ಉದೀಚೀಂ ಪ್ರವಿವೇಶಾಶಾಂ ಗತಪೂರ್ವಾಂ ಮಹಾತ್ಮಭಿಃ ।
ಹೃದಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಂ ಧ್ಯಾಯನ್ನಾವರ್ತೇತ ಯತೋ ಗತಃ
॥ ೪೪ ॥

ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಭಗವಂತನು ಭೂಭಾರವನ್ನಿಳುಹಲು ಯಾದವ ದೇಹದಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ಇಳಿದಿದ್ದನೋ, ಆ ಶರೀರವನ್ನೂ ಮರೆಮಾಡಿದನು. ॥ ೩೫ ॥ ಶ್ರವಣಮಂಗಳವಾದ ದಿವ್ಯಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಯಾವ ದೇಹದಿಂದ ನಡೆಸಿದ್ದನೋ, ಆ ದೇಹವನ್ನು ಭಗವಂತನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ತ್ಯಜಿಸಿದ ದಿನದಿಂದಲೇ ಅವಿವೇಕಿಗಳನ್ನು ಅಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿಸುವಂತಹ ಕಲಿಯುಗವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ॥ ೩೬ ॥ ವಿವೇಕಿಯಾದ ಧರ್ಮರಾಜನು – ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿಯೂ, ಮನೆ-ಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ದುರಾಸೆ, ಅಸತ್ಯ, ಕಾಪಟ್ಯ, ಹಿಂಸೆ ಮುಂತಾದ ಅಧರ್ಮ ಚಕ್ರವನ್ನು ನಡೆಸುವ ಕಲಿಪುರುಷನ ಆಕ್ರಮಣವನ್ನೂ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಮಹಾಪ್ರಸ್ಥಾನವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು. ॥ ೩೭ ॥ ಆ ಸಾರ್ವಭೌಮನು ವಿನಯಸಂಪನ್ನನಾಗಿದ್ದ, ಗುಣಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ತನ್ನನ್ನೇ ಸರಿಹೋಲುತ್ತಿದ್ದ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ಪರೀಕ್ಷಿತನನ್ನು ಸಮುದ್ರಪರ್ಯಂತವಾದ ಭೂಮಿಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಪದವಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಹಸ್ತಿನಾವತಿಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದನು. ॥ ೩೮ ॥ ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಪ್ರಭುವು ಮಥುರೆಯಲ್ಲಿ ಶೂರಸೇನ ದೇಶದ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿ ಅನಿರುದ್ಧನ ಪುತ್ರನಾದ ವಜ್ರನಾಭನಿಗೆ ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿದನು. ಅನಂತರ ತಾನು ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯವೆಂಬ ಇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಆಹವನೀಯವೇ ಮುಂತಾದ ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಲಯಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ॥ ೩೯ ॥ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ತನ್ನ ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ವಸ್ತ್ರ-ಆಭೂಷಣಗಳನೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲಿಯೇ ತ್ಯಜಿಸಿ, ಅಹಂಕಾರ- ಮಮಕಾರಗಳನ್ನು ತೊರೆದು ಎಲ್ಲ ಸಾಂಸಾರಿಕ ಬಂಧನಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕಿದನು. ॥ ೪೦ ॥ ಅವನು ದೃಢಭಾವನೆಯಿಂದ ವಾಣಿಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಅಪಾನದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಪಾನವನ್ನು ಅದರ ಕ್ರಿಯೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಮೃತ್ಯುವಿನಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಪಂಚಭೂತ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಲೀನಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡನು. ॥ ೪೧ ॥ ಹೀಗೆ ಶರೀರವನ್ನು ಮೃತ್ಯುರೂಪೀ ಎಂದು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಅವನು ಅದನ್ನು ತ್ರಿಗುಣಗಳ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ವಿಲಯಗೊಳಿಸಿ, ತ್ರಿಗುಣಗಳನ್ನು ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಸರ್ವಕಾರಣರೂಪೀ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ, ಆತ್ಮವನ್ನು ಅವಿನಾಶೀ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿಲೀನಗೊಳಿಸಿದನು. ಆಗ ಅವನಿಗೆ ಈ ದೃಶ್ಯಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅನುಭವ ಆಗತೊಡಗಿತು. ॥ ೪೨ ॥ ಅನಂತರ ಅವನು ನಾರುಮಡಿಯನ್ನುಟ್ಟು, ಅನ್ನ-ಪಾನಾದಿಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಮೌನವಹಿಸಿದನು. ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಕೆದರಿಕೊಂಡು ಜಡನಂತೆಯೂ, ಪಿಶಾಚಿಯಂತೆಯೂ ರೂಪ, ವೇಷ, ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದನು. ॥ ೪೩ ॥ ಮತ್ತೆ ಅವನು ಕುರುಡನಂತೆ ಯಾವುದನ್ನೂ ನೋಡದೆ, ಕಿವುಡನಂತೆ ಯಾವುದನ್ನೂ ಕೇಳದೆ ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟನು. ಯಾವುದನ್ನು ಪಡೆದ ಬಳಿಕ ಮತ್ತೆ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಮರಳುವಿಕೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ, ಮಹಾತ್ಮರೆಲ್ಲರೂ ಮಹಾಪ್ರಸ್ಥಾನ ಮಾಡಿದ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟನು. ॥ ೪೪ ॥ ಈಗ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಜನರನ್ನು ಅಧರ್ಮದ ಸಹಾ

ಸರ್ವೇ ತಮನು ನಿರ್ಜಗ್ಮುರ್ಭ್ರಾತರಃ ಕೃತನಿಶ್ಚಯಾಃ।
ಕಲಿನಾಧರ್ಮಮಿತ್ರೇಣ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸ್ಪೃಷ್ಟಾಃ ಪ್ರಜಾ ಭುವಿ
॥ ೪೫ ॥

ತೇ ಸಾಧುಕೃತಸರ್ವಾರ್ಥಾ ಜ್ಞಾತ್ವಾತ್ಯಂತಿಕಮಾತ್ಮನಃ।
ಮನಸಾ ಧಾರಯಾಮಾಸುರ್ವೈಕುಂಠಚರಣಾಂಬುಜಮ್
॥ ೪೬ ॥

ತದ್ಧ್ಯಾನೋದ್ರಿಕ್ತಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ವಿಶುದ್ಧಧಿಷಣಾಃ ಪರೇ।
ತಸ್ಮಿನ್ನಾರಾಯಣಪದೇ ಏಕಾಂತ ಮತಯೋ ಗತಿಮ್
॥ ೪೭ ॥

ಅವಾಪುರ್ದುರವಾಪಾಂ ತೇ ಅಸದ್ಭಿರ್ವಿಷಯಾತ್ಮಭಿಃ।
ವಿಧೂತಕಲ್ಮಷಾಸ್ಥಾನೇ ವಿರಜೇನಾತ್ಮನೈವ ಹಿ
॥ ೪೮ ॥

ವಿದುರೋಽಪಿ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಪ್ರಭಾಸೇ ದೇಹಮಾತ್ಮವಾನ್।
ಕೃಷ್ಣಾವೇಶೇನ ತಚ್ಚಿತ್ತಃ ಪಿತೃಭಿಃ ಸ್ವಕ್ಷಯಂ ಯಯೌ
॥ ೪೯ ॥

ದ್ರೌಪದೀ ಚ ತದಾಽಽಜ್ಞಾಯ ಪತೀನಾಮನಪೇಕ್ಷತಾಮ್।
ವಾಸುದೇವೇ ಭಗವತಿ ಹ್ಯೇಕಾಂತಮತಿರಾಪ ತಮ್
॥ ೫೦ ॥

ಯಃ ಶ್ರದ್ಧಯೈತದ್ಭಗವತ್ಪ್ರಿಯಾಣಾಂ
ಪಾಂಡೋಃ ಸುತಾನಾಮಿತಿ ಸಂಪ್ರಯಾಣಮ್।
ಶೃಣೋತ್ಯಲಂ ಸ್ವಸ್ತ್ಯಯನಂ ಪವಿತ್ರಂ
ಲಬ್ಧ್ವಾ ಹರೌ ಭಕ್ತಿಮುಪೈತಿ ಸಿದ್ಧಿಮ್ ॥ ೫೧ ॥

ಯಕ ಕಲಿಯುಗವು ಪ್ರಭಾವಿತಗೊಳಿಸಿದೆ ಎಂದು ಭೀಮಸೇನ, ಅರ್ಜುನನೇ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಜನ ತಮ್ಮಂದಿರು ನೋಡಿ, ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನ ಚರಣಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ದೃಢನಿಶ್ಚಯಗೈದು ತಮ್ಮ ಅಣ್ಣನೊಡನೆ ಹಿಂದೆ-ಹಿಂದೆ ನಡೆದುಬಿಟ್ಟರು. ॥ ೪೫ ॥ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ಲಾಭಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದು ಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಇನ್ನು ನಮಗೆ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಣ ಕಮಲ ಗಳೇ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರು ಅವನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಂಡರು. ॥ ೪೬ ॥ ಪಾಂಡವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಣಕಮಲಗಳ ಧ್ಯಾನ ದಿಂದ ಭಕ್ತಿಭಾವವು ಉಕ್ಕಿಬಂತು. ಅವರ ಬುದ್ಧಿಗಳು ಪೂರ್ಣ ರೂಪದಿಂದ ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮರು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲೆಸುವ ಆ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯ ಭಾವದಿಂದ ಸ್ಥಿರವಾದುವು. ಫಲಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ವಿಷಯಾಸಕ್ತ ದುಷ್ಟಜನರು ಎಂದೂ ಪಡೆಯಲಾರದ ಗತಿಯನ್ನು ವಿಶುದ್ಧ ಅಂತಃ ಕರಣದಿಂದ ಅವರು ಪಡೆದುಕೊಂಡರು. ॥ ೪೭-೪೮ ॥ ಸಂಯಮಿ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಮುಗ್ಧನಾದ ಭಗವನ್ಮಯ ವಿದುರನೂ ಕೂಡ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರಭಾಸಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ತ್ಯಜಿಸಿ ಬಿಟ್ಟನು. ಆಗ ಅವನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಬಂದ ಪಿತೃ ಗಳೊಂದಿಗೆ ಅವನು ತನ್ನ ಲೋಕ (ಯಮಲೋಕ)ಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಹೋದನು. ॥ ೪೯ ॥ ಈಗ ಪಾಂಡವರು ನಿರಪೇಕ್ಷರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ದ್ರೌಪದಿಯು ಗಮನಿಸಿ, ಅವಳು ಅನನ್ಯ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ, ಅವನನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಳು. ॥ ೫೦ ॥

ಪರಮಪವಿತ್ರವೂ, ಮಂಗಳಕರವೂ ಆದ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಿಯ ಭಕ್ತರಾದ ಪಾಂಡವರ ಮಹಾಪ್ರಯಾಣದ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆ ಯಿಂದ ಕೇಳುವವನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಿ ಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನು. ॥ ೫೧ ॥

ಹದಿನೈದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧೫ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧೇ
ಪಾಂಡವಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣಂ ನಾಮ ಪಂಚದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧೫ ॥

ಹದಿನಾರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮ-ಪೃಥ್ವೀ ಸಂವಾದ

ಸೂತ ಉವಾಚ

ತತಃ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ದ್ವಿಜವರ್ಯಶಿಕ್ಷಯಾ
ಮಹೀಂ ಮಹಾಭಾಗವತಃ ಶಶಾಸ ಹ।
ಯಥಾ ಹಿ ಸೂತ್ಯಾಮಭಿಜಾತಕೋವಿದಾಃ
ಸಮಾದಿಶನ್ವಿಪ್ರ ಮಹದ್ಗುಣಸ್ತಥಾ ॥ ೧ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮರಾದ ಶೌನಕರೇ! ಪಾಂಡವರ ಮಹಾಪ್ರಸ್ಥಾನದ ಬಳಿಕ ಪರಮ ಭಾಗವ ತೋತ್ತಮನಾದ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠರ ಉಪದೇಶ ದಂತೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆಳತೊಡಗಿದನು. ಆತನ ಜನ್ಮಸಮಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅವನ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅವನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಂಡು ಬಂದವು. ॥ ೧ ॥

ಸ ಉತ್ತರಸ್ಯ ತನಯಾಮುಪಯೇಮ ಇರಾವತೀಮ್ ।
ಜನಮೇಜಯಾದೀಂಶ್ಚತುರಸ್ತಸ್ಯಾಮುತ್ಪಾದಯತ್ಸುತಾನ್
॥ ೨ ॥

ಆಜಹಾರಾಶ್ವಮೇಧಾಂಸ್ತ್ರೀನ್ ಗಂಗಾಯಾಂ ಭೂರಿದಕ್ಷಿಣಾನ್ ।
ಶಾರದ್ವತಂ ಗುರುಂ ಕೃತ್ವಾ ದೇವಾ ಯತ್ರಾಕ್ಷಿಗೋಚರಾಃ
॥ ೩ ॥

ನಿಜಗ್ರಾಹೌಜಸಾ ವೀರಃ ಕಲಿಂ ದಿಗ್ವಿಜಯೇ ಕ್ವಚಿತ್ ।
ನೃಪಲಿಂಗಧರಂ ಶೂದ್ರಂ ಘ್ನಂತಂ ಗೋಮಿಥುನಂ ಪದಾ
॥ ೪ ॥

ಶೌನಕ ಉವಾಚ

ಕಸ್ಯ ಹೇತೋರ್ನಿಜಗ್ರಾಹ ಕಲಿಂ ದಿಗ್ವಿಜಯೇ ನೃಪಃ ।
ನೃದೇವಚಿಹ್ನಧೃಕ್‌ಶೂದ್ರಕೋಽಸೌ ಗಾಂ ಯಃ ಪದಾಹನತ್
॥ ೫ ॥

ತತ್ಕಥ್ಯತಾಂ ಮಹಾಭಾಗ ಯದಿ ಕೃಷ್ಣಕಥಾಶ್ರಯಮ್ ।
ಅಥವಾಸ್ಯ ಪದಾಂಭೋಜಮಕರಂದಲಿಹಾಂ ಸತಾಮ್ ।
ಕಿಮನ್ಯೈರಸದಾಲಾಪೈರಾಯುಷೋ ಯದಸದ್ವ್ಯಯಃ
॥ ೬ ॥

ಕ್ಷುದ್ರಾಯುಷಾಂ ನೃಣಾಮಂಗ ಮರ್ತ್ಯಾನಾಮೃತಮಿಚ್ಛತಾಮ್ ।
ಇಹೋಪಹೂತೋ ಭಗವಾನ್ಮೃತ್ಯುಃ ಶಾಮಿತ್ರಕರ್ಮಣಿ
॥ ೭ ॥

ನ ಕಶ್ಚಿನ್ಮ್ರಿಯತೇ ತಾವದ್ಯಾವದಾಸ್ತ ಇಹಾಂತಕಃ ।
ಏತದರ್ಥಂ ಹಿ ಭಗವಾನಾಹೂತಃ ಪರಮರ್ಷಿಭಿಃ ।
ಅಹೋ ನೃಲೋಕೇ ಪೀಯೇತ ಹರಿಲೀಲಾಮೃತಂ ವಚಃ
॥ ೮ ॥

ಮಂದಸ್ಯ ಮಂದಪ್ರಜ್ಞಸ್ಯ ವಯೋ ಮಂದಾಯುಷಶ್ಚ ವೈ ।
ನಿದ್ರಯಾ ಹ್ರಿಯತೇ ನಕ್ತಂ ದಿವಾ ಚ ವ್ಯರ್ಥಕರ್ಮಭಿಃ
॥ ೯ ॥

ಸೂತ ಉವಾಚ

ಯದಾ ಪರೀಕ್ಷಿತ್ಕುರುಜಾಂಗಲೇಽವಸತ್
ಕಲಿಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಂ ನಿಜಚಕ್ರವರ್ತಿತೇ ।
ನಿಶಮ್ಯ ವಾರ್ತಾಮನತಿಪ್ರಿಯಾಂ ತತಃ
ಶರಾಸನಂ ಸಂಯುಗಶೌಂಡಿರಾದದೇ ॥ ೧೦ ॥

ಅವನು ತನ್ನ ಸೋದರಮಾವನಾದ ಉತ್ತರನ ಪುತ್ರೀ 'ಇರಾವತಿ' ಎಂಬುವಳೊಡನೆ ವಿವಾಹವಾದನು. ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಜನಮೇಜಯನೇ ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ಕು ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದನು. ॥ ೨ ॥ ಕೃಪಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಆಚಾರ್ಯನನ್ನಾಗಿಸಿ ಕೊಂಡು ಗಂಗಾತೀರದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಶ್ವಮೇಧಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಆ ಎಲ್ಲ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಹೇರಳವಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣೆ ಕೊಡಲಾಯಿತು. ಆ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಬಂದು ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಹವಿರ್ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೩ ॥ ಒಮ್ಮೆ ಅವನು ದಿಗ್ವಿಜಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಲಿಯುಗವು ರಾಜವೇಷವನ್ನು ತೊಟ್ಟು ಒಂದು ಗೋವು ಮತ್ತು ಒಂದು ಎತ್ತು ಈ ಜೋಡಿಯನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ಒದೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದನು. ಆಗ ಪರೀಕ್ಷಿತನು ಅವನನ್ನು ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ನಿಗ್ರಹಿಸಿದನು. ॥ ೪ ॥

ಶೌನಕರು ಕೇಳಿದರು – ಸೂತಪುರಾಣಿಕರೇ! 'ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ದಿಗ್ವಿಜಯದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಲಿಪುರುಷನನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಿ, ಏಕೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟನು ? ಕೊಲ್ಲಲಿಲ್ಲವೇಕೆ ? ಏಕೆಂದರೆ, ಗೋವನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ಒದ್ದವನು ರಾಜನವೇಷ ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಅವನು ಅಧಮನಾದ ಶೂದ್ರನೇ ಆಗಿದ್ದನು. ಈ ಪ್ರಸಂಗವು ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲೀಲೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿದ್ದರೆ, ಅಥವಾ ಭಗವಂತನ ಚರಣಕಮಲಗಳ ಮಕರಂದವನ್ನು ಪಾನಮಾಡುವ ರಸಿಕ ಮಹಾನುಭಾವರೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಇರುವುದಾದರೆ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿರಿ. ಬೇರೆ ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದೇನಾಗಬೇಕು ? ಅದರಲ್ಲಿ ಆಯುಸ್ಸು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೫-೬ ॥ ಪೂಜ್ಯ ಸೂತರೇ! ಕೆಲವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಇಚ್ಛೆ ಇದ್ದರೂ, ಅವರು ಅಲ್ಪಾಯುಸ್ಸುಳ್ಳವರಾಗಿ ಕಾಲನಿಗೆ ಕವಳವಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹವರ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿಯೇ ಋತ್ವಿಜರು ಭಗವಾನ್ ಯಮದೇವರನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಆಹ್ವಾನಿಸಿ, ಶಾಮಿತ್ರಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ನೇಮಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ॥ ೭ ॥ ಯಮರಾಜನು ಇಲ್ಲಿ ಈ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿಯುಕ್ತನಾಗಿರುವವರೆಗೆ ಯಾರ ಮೃತ್ಯುವೂ ಆಗಲಾರದು. ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಗ್ರಸ್ತರಾದ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದ ಜೀವಿಗಳೂ ಕೂಡ ಭಗವಂತನ ಅಮೃತತುಲ್ಯ ಲೀಲಾ-ಕಥೆಗಳನ್ನು ಪಾನಮಾಡ ಬಹುದು ಎಂದು ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಭಗವಾನ್ ಯಮನನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕರೆಸಿದ್ದಾರೆ. ॥ ೮ ॥ ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಆಯುಸ್ಸು ಕಡಿಮೆ, ಜೊತೆಗೆ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯೂ ಅಲ್ಪವೇ. ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿನ ಮಂದಭಾಗ್ಯರಾದ ವಿಷಯೀ ಜನರ ಆಯುಸ್ಸು – ನಿದ್ದೆ ಯಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯು, ವ್ಯರ್ಥಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಹಗಲು ಹೀಗೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಕಳೆದುಹೋಗುತ್ತಿದೆ. ॥ ೯ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳಿದರು – ಶೌನಕರೇ! ರಾಜಾ ಪರೀಕ್ಷಿತನು ಕುರುಜಾಂಗಲ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ ತನ್ನ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಲಿಪುರುಷನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವನೆಂದು ಕೇಳಿದನು. ಆ ಅಪ್ರಿಯ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಆತನಿಗೆ ದುಃಖವಾಯಿತಾದರೂ, ಆ ದುಷ್ಟನಾದ ಕಲಿಯೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವ ಅವಕಾಶ ಸಿಕ್ಕಿತಲ್ಲ ಎಂದು ಸಮಾಧಾನಪಟ್ಟು, ಆ ಯುದ್ಧವೀರನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧನುಸ್ಸನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡನು. ॥ ೧೦ ॥ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಿಂಗರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಸಿಂಹಧ್ವಜದಿಂದ ಕೂಡಿದ

ಸ್ವಲಂಕೃತಂ ಶ್ಯಾಮತುರಂಗಯೋಜಿತಂ
ರಥಂ ಮೃಗೇಂದ್ರಧ್ವಜಮಾಶ್ರಿತಃ ಪುರಾತ್ ।
ವೃತೋ ರಥಾಶ್ವದ್ವಿಪಪತ್ತಿಯುಕ್ತಯಾ
ಸ್ವಸೇನಯಾ ದಿಗ್ವಿಜಯಾಯ ನಿರ್ಗತಃ ॥ ೧೧ ॥

ಭದ್ರಾಶ್ವಂ ಕೇತುಮಾಲಂ ಚ ಭಾರತಂ ಚೋತ್ತರಾನ್ ಕುರೂನ್ ।
ಕಿಂಪುರುಷಾದೀನಿ ವರ್ಷಾಣಿ ವಿಜಿತ್ಯ ಜಗೃಹೇ ಬಲಿಮ್
॥ ೧೨ ॥

ತತ್ರ ತತ್ರೋಪಶೃಣ್ವಾನಃ ಸ್ವಪೂರ್ವೇಷಾಂ ಮಹಾತ್ಮನಾಮ್ ।
ಪ್ರಗೀಯಮಾಣಂ ಚ ಯಶಃ ಕೃಷ್ಣಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಸೂಚಕಮ್
॥ ೧೩ ॥

ಆತ್ಮಾನಂ ಚ ಪರಿತ್ರಾತಮಶ್ವತ್ಥಾಮ್ನೋಽಸ್ತ್ರ ತೇಜಸಃ ।
ಸ್ನೇಹಂ ಚ ವೃಷ್ಣಿ ಪಾರ್ಥಾನಾಂ ತೇಷಾಂ ಭಕ್ತಿಂ ಚ ಕೇಶವೇ
॥ ೧೪ ॥

ತೇಭ್ಯಃ ಪರಮಸಂತುಷ್ಟಃ ಪ್ರೀತ್ಯುಜ್ಜೃಂಭಿತಲೋಚನಃ ।
ಮಹಾಧನಾನಿ ವಾಸಾಂಸಿ ದದೌ ಹಾರಾನ್ಮಹಾಮನಾಃ
॥ ೧೫ ॥

ಸಾರಥ್ಯ ಪಾರಷದಸೇವನಸಖ್ಯ ದೌತ್ಯ-
ವೀರಾಸನಾನುಗಮನಸ್ತವನಪ್ರಣಾಮಾನ್ ।
ಸ್ನಿಗ್ಧೇಷು ಪಾಂಡುಷು ಜಗತ್ಪ್ರಣತಿಂ ಚ ವಿಷ್ಣೋ-
ರ್ಭಕ್ತಿಂ ಕರೋತಿ ನೃಪತಿಶ್ಚರಣಾರವಿಂದೇ ॥ ೧೬ ॥

ತಸ್ಯೈವಂ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಪೂರ್ವೇಷಾಂ ವೃತ್ತಿಮನ್ವಹಮ್ ।
ನಾತಿದೂರೇ ಕಿಲಾಶ್ಚರ್ಯಂ ಯದಾಸೀತ್ತನ್ನಿಬೋಧ ಮೇ
॥ ೧೭ ॥

ಧರ್ಮಃ ಪದೈಕೇನ ಚರನ್ವಿಚ್ಛಾಯಾಮುಪಲಭ್ಯ ಗಾಮ್ ।
ಪೃಚ್ಛತಿ ಸ್ಮಾಶ್ರುವದನಾಂ ವಿವತ್ಸಾಮಿವ ಮಾತರಮ್
॥ ೧೮ ॥

ಧರ್ಮ ಉವಾಚ

ಕಚ್ಚಿದ್ಭದ್ರೇಽನಾಮಯಮಾತ್ಮನಸ್ತೇ
ವಿಚ್ಛಾಯಾಸಿ ಮ್ಲಾಯತೇಷನ್ಮುಖೇನ ।
ಆಲಕ್ಷಯೇ ಭವತೀಮಂತರಾಧಿಂ
ದೂರೇ ಬಂಧುಂ ಶೋಚಸಿ ಕಂಚನಾಂಬ ॥ ೧೯ ॥

ಶ್ಯಾಮಲವರ್ಣದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೂಡಿದ್ದ ರಥವನ್ನೇರಿ, ರಥಾಶ್ವಗಜಪದಾತಿಗಳೆಂಬ ಚತುರಂಗಬಲವನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕಾಗಿ ನಗರದಿಂದ ಹೊರವಂಟನು. ॥ ೧೧ ॥ ಅವನು ಭದ್ರಾಶ್ವ ಕೇತುಮಾಲ, ಭಾರತ, ಉತ್ತರ ಕುರು, ಕಿಂಪುರುಷವರ್ಷ ಮುಂತಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಜಯಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿಯ ರಾಜರಿಂದ ಕಪ್ಪ-ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡನು. ॥ ೧೨ ॥ ಆ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ವಂಶದ ಪೂರ್ವಜರಾದ ಮಹಾಪುರುಷರ ಕೀರ್ತಿಯು ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ ಆ ಕೀರ್ತಿಗಾನದಿಂದ ಪದೇ-ಪದೇ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯೂ ಪ್ರಕಟವಾಗುತಿತ್ತು. ॥ ೧೩ ॥ ಇದರೊಂದಿಗೆ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದ ವೃತ್ತಾಂತ, ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿದ್ದ ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಯಾದವರಿಗೂ ಪಾಂಡವರಿಗೂ ಇದ್ದ ಸ್ನೇಹಸಂಬಂಧ – ಇವುಗಳ ಸಮಾಚಾರವು ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೧೪ ॥ ಅಂತಹ ಚರಿತ್ರವನ್ನು ತನಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಜನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಪ್ರಸನ್ನತೆ ಉಂಟಾಗಿ, ಕಣ್ಣುಗಳು ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಅರಳುತ್ತಿದ್ದವು. ಪರಮೋದಾರಿಯಾದ ಅವನು ಅವರಿಗೆ ಬಹುಮೂಲ್ಯವಾದ ವಸ್ತ್ರ-ರತ್ನಹಾರಗಳನ್ನು ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೧೫ ॥ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರೇಮ ಪರವಶನಾಗಿ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಸಾರಥ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ, ಅವರ ಸಭಾಸದನಾದ, ಇಷ್ಟಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅವರ ಇತರ ಸೇವೆಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿದ, ಸ್ನೇಹಿತನಾಗಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ ದೂತನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ವೀರಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದು ಖಡ್ಗಧಾರಿಯಾಗಿ ಕಾವಲು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ, ಅನುಸರಣೆಮಾಡಿ ಹೊಗಳುತ್ತಿದ್ದ, ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಪ್ರಿಯತಮರಾದ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಇಡೀ ಜಗತ್ತೇ ತಲೆವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ – ಇವೇ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ಆತನಿಗೆ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಣಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೧೬ ॥ ಹೀಗೆ ಅವನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಪಾಂಡವರ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಆಗಲೇ ಒಂದು ದಿನ ಅವನ ಶಿಬಿರದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಘಟನೆಯು ನಡೆಯಿತು. ಅದನ್ನು ನಾನು ನಿಮಗೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ॥ ೧೭॥ ಧರ್ಮವು ಒಂದು ವೃಷಭ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಒಂಟಿಕಾಲಿನಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಧೇನುವಿನ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದ್ದ ಭೂದೇವಿಯ ಭೇಟಿಯಾಯಿತು. ಆ ಧೇನುವು ಮಗುವನ್ನು ಕಳೆಕೊಂಡ ತಾಯಿಯಂತೆ ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಾ ಕಳೆಗುಂದಿ ಕಳವಳಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಧರ್ಮ ವೃಷಭವು ಆಕೆಯನ್ನು ಕೇಳತೊಡಗಿತು. ॥ ೧೮ ॥

ಧರ್ಮವು ಹೇಳಿತು – ಮಂಗಳಾಂಗಿಯೇ! ನಿನ್ನ ಮುಖವು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಲಿನವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದು, ನೀನು ಕಳೆಗುಂದಿರುವೆ. ನಿನಗೆ ಯಾವುದೋ ದುಃಖವಿರಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ನಿನ್ನ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರು ಯಾರಾದರೂ ದೂರ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದು, ಅವರ ಬಗೆಗೆ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದೀಯೇನಮ್ಮಾ? ॥ ೧೯ ॥ 'ಈತನಿಗೆ ಮೂರು ಕಾಲುಗಳು ಮುರಿದುಹೋಗಿ ಒಂಟಿಕಾಲಿನಿಂದ ನಡೆಯುವ ಸ್ಥಿತಿ ಬಂದಿದೆಯಲ್ಲ' ಎಂದು ನನ್ನ ಬಗೆಗೇನಾದರೂ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವಲ್ಲ!

ಪಾದೈರ್ನ್ಯೂನಂ ಶೋಚಸಿ ಮೈಕಪಾದ-
ಮಾತ್ಮಾನಂ ವಾ ವೃಷಲೈರ್ಭೋಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮ್ ।
ಆಹೋ ಸುರಾದೀನ್ ಹೃತಯಜ್ಞಭಾಗಾನ್
ಪ್ರಜಾ ಉತಸ್ವಿನ್ನಘವತ್ಯವರ್ಷತಿ ॥ ೨೦ ॥

ಅರಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯ ಉರ್ವಿ ಬಾಲಾನ್
ಶೋಚಸ್ಯಥೋ ಪುರುಷಾದ್ಯೈರಿವಾರ್ತಾನ್ ।
ವಾಚಂ ದೇವೀಂ ಬ್ರಹ್ಮಕುಲೇ ಕುಕರ್ಮ-
ಣ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇ ರಾಜಕುಲೇ ಕುಲಾಗ್ರ್ಯಾನ್ ॥ ೨೧ ॥

ಕಿಂ ಕ್ಷತ್ರಬಂಧೂನ್ಕಲಿನೋಪಸೃಷ್ಟಾನ್
ರಾಷ್ಟ್ರಾಣಿ ವಾ ತೈರವರೋಪಿತಾನಿ ।
ಇತಸ್ತತೋ ವಾಶನಪಾನವಾಸಃ
ಸ್ನಾನವ್ಯವಾಯೋನ್ಮುಖಜೀವಲೋಕಮ್ ॥ ೨೨ ॥

ಯದ್ವಾಂಬ ತೇ ಭೂರಿಭರಾವತಾರ-
ಕೃತಾವತಾರಸ್ಯ ಹರೇರ್ಧರಿತ್ರಿ ।
ಅಂತರ್ಹಿತಸ್ಯ ಸ್ಮರತೀ ವಿಸೃಷ್ಟಾ
ಕರ್ಮಾಣಿ ನಿರ್ವಾಣವಿಲಂಬಿತಾನಿ ॥ ೨೩ ॥

ಇದಂ ಮಮಾಚಕ್ಷ್ವ ತವಾಧಿಮೂಲಂ
ವಸುಂಧರೇ ಯೇನ ವಿಕರ್ಶಿತಾಸಿ ।
ಕಾಲೇನ ವಾ ತೇ ಬಲಿನಾಂ ಬಲೀಯಸಾ
ಸುರಾರ್ಚಿತಂ ಕಿಂ ಹೃತಮಂಬ ಸೌಭಗಮ್ ॥ ೨೪ ॥

ಧರಣ್ಯುವಾಚ

ಭವಾನ್ಹಿ ವೇದ ತತ್ಸರ್ವಂ ಯನ್ಮಾಂ ಧರ್ಮಾನುಪೃಚ್ಛಸಿ ।
ಚತುರ್ಭಿರ್ವರ್ತಸೇ ಯೇನ ಪಾದೈರ್ಲೋಕಸುಖಾವಹೈಃ
॥ ೨೫ ॥

ಸತ್ಯಂ ಶೌಚಂ ದಯಾ ಕ್ಷಾಂತಿಸ್ತ್ಯಾಗಃ ಸಂತೋಷ ಆರ್ಜವಮ್ ।
ಶಮೋ ದಮಸ್ತಪಃ ಸಾಮ್ಯಂ ತಿತಿಕ್ಷೋಪರತಿಃ ಶ್ರುತಮ್
॥ ೨೬ ॥

ಜ್ಞಾನಂ ವಿರಕ್ತಿರೈಶ್ವರ್ಯಂ ಶೌರ್ಯಂ ತೇಜೋ ಬಲಂ ಸ್ಮೃತಿಃ ।
ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಕೌಶಲಂ ಕಾಂತಿರ್ಧೈರ್ಯಂ ಮಾರ್ದವಮೇವ ಚ
॥ ೨೭ ॥

ಅಥವಾ 'ಧರ್ಮನಾಶಕರು ನನ್ನನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾರಲ್ಲ!' ಎಂದು ನಿನ್ನ ಕುರಿತು ದುಃಖಪಡುತ್ತಿದ್ದೀಯಾ ? 'ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞದ ಹವಿರ್ಭಾಗಗಳು ದೊರಕುತ್ತಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಅವರ ಬಗೆಗೆ ಶೋಕವೇ? ಅಥವಾ ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆ-ಬೆಳೆಗಳಿಲ್ಲದೆ ಕಷ್ಟಪಡುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಜೆಗಳ ಕುರಿತು ದುಃಖಪಡುತ್ತಿರುವೆಯಾ? ॥ ೨೦॥ ರಾಕ್ಷಸರಂತಿರುವ ದುಷ್ಟರಿಂದ ಪೀಡಿತರಾಗಿ ರಕ್ಷಣೆಯಿಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸರ ಕುರಿತಾಗಲೀ, ಪೀಡೆಗೊಳಗಾಗಿರುವ ಬಾಲಕರ ವಿಷಯದಲ್ಲಾಗಲೀ ನಿನಗೆ ದುಃಖವಾಗುತ್ತಿದೆಯಾ? ವಿದ್ಯಾದೇವಿಯು ಕುಕರ್ಮಿಗಳಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ, ದುರವಸ್ಥೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿರುವುದನ್ನೋ, ಅಥವಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಬ್ರಹ್ಮದ್ರೋಹಿಗಳಾದ ರಾಜರನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನೋ ನೋಡಿ ನೀನು ಕಳವಳಪಡುತ್ತಿರುವೆಯಾ ? ॥ ೨೧ ॥ 'ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜರು ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ರಾಜರಾಗಿದ್ದು ಕಲಿಯಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರಲ್ಲ!' ಎಂದು ಆ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಧಮರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೀನು ಶೋಕಿಸುತ್ತಿರುವೆಯಾ ? ಅಥವಾ ಕಂಡ-ಕಂಡಲ್ಲಿ ತಿನ್ನುವುದು, ಕುಡಿಯುವುದು, ಉಡುವುದು, ಸ್ನಾನಮಾಡುವುದು, ಭೋಗಿಸುವುದು ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸದೆ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿಗಳಾದ ಜನರ ಕುರಿತು ಚಿಂತೆಪಡುತ್ತಿರುವೆಯಾ ? ॥ ೨೨ ॥ ಭೂದೇವಿಯೇ ! ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ಅತ್ಯಧಿಕ ಅಧರ್ಮದ ಭಾರವನ್ನು ಇಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವತರಿಸಿ ಈಗ ತನ್ನನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೋಕ್ಷಾಲಂಬನವಾದ ದಿವ್ಯ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಂಡು 'ಅಂತಹ ಸ್ವಾಮಿಯು ಕಣ್ಮರೆಯಾದನಲ್ಲ!' ಎಂದು ಶೋಕಿಸುತ್ತಿರುವೆಯಾ ? ॥ ೨೩ ॥ ದೇವಿ ! ನೀನಾದರೋ ಧನ-ರತ್ನಗಳ ಗಣಿಯಾಗಿರುವೆ. ಏತಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ಕೃಶಳಾಗಿ ಕೊರಗುತ್ತಿದ್ದೀಯೇ ? ಬಲಶಾಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಬಲಿಷ್ಠನಾದ ಕಾಲನು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಪೂಜ್ಯಳಾಗಿರುವ ನಿನ್ನ ಸೌಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ್ದಾನೆಯೇ ? ನನಗೆ ತಿಳಿಸು. ॥ ೨೪ ॥

ಪೃಥ್ವಿಯು ಹೇಳತೊಡಗಿದಳು – ಧರ್ಮದೇವನೇ! ನೀನು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿರುವ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಉತ್ತರಗಳು ನಿನಗೆ ತಿಳಿದೇ ಇದೆ. ಯಾರ ಆವಲಂಬನೆಯಿಂದ ನೀನು ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ನಿನ್ನ ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳಿಂದಲೂ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದೆಯೋ, ಅಂತಹ ಭಗವಂತನ ಅವತಾರವು ಸಮಾಪ್ತಿಯಾಯಿತಲ್ಲಾ! ಎಂದು ಶೋಕಪಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಸತ್ಯ, ಶುಚಿತ್ವ, ದಯೆ, ಕ್ಷಮೆ, ತ್ಯಾಗ, ಸಂತೋಷ, ಸರಳತೆ, ಒಳ-ಹೊರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ನಿಗ್ರಹ, ತಪಸ್ಸು, ಸಮತೆ, ಸೈರಣೆ, ಉಪರತಿ, ಶಾಸ್ತ್ರವಿಚಾರ, ಜ್ಞಾನ, ವೈರಾಗ್ಯ, ಐಶ್ವರ್ಯ, ಪರಾಕ್ರಮ, ತೇಜಸ್ಸು, ಬಲ, ಸ್ಮೃತಿ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಕೌಶಲ, ಕಾಂತಿ, ಧೈರ್ಯ, ಕೋಮಲತೆ, ನಿರ್ಭಯತ್ವ, ವಿನಯ, ಶೀಲ, ಸಾಹಸ, ಉತ್ಸಾಹ, ಬಲ, ಸೌಭಾಗ್ಯ ಗಾಂಭೀರ್ಯ, ಸ್ಥಿರತ್ವ, ಆಸ್ತಿಕತೆ, ಕೀರ್ತಿ, ಗೌರವ, ನಿರಹಂಕಾರತೆ ಮುಂತಾದ ಈ ಮೂವತ್ತೊಂಭತ್ತು ಅಪ್ರಾಕೃತ ಗುಣಗಳು ಹಾಗೂ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೀ ಮಹಾಪುರುಷರು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ (ಶರಣಾಗತ ವತ್ಸಲತೆ) ದಿವ್ಯಗುಣಗಳು ಮತ್ತು ಇನ್ನೂ ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳು ಕೊಂಚವೂ ಕ್ಷೀಣಿಸದೇ ಯಾವನಲ್ಲಿ ಸದಾ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರುವವೆಯೋ, ಅಂತಹ ಶ್ರೀನಿವಾಸನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು

ಪ್ರಾಗಲ್ಭ್ಯಂ ಪ್ರಶ್ರಯಃ ಶೀಲಂ ಸಹ ಓಜೋ ಬಲಂ ಭಗಃ ।
ಗಾಂಭೀರ್ಯಂ ಸ್ಥೈರ್ಯಮಾಸ್ತಿಕ್ಯಂ ಕೀರ್ತಿರ್ಮಾನೋಽನಹಂಕೃತಿಃ ॥ ೨೮ ॥

ಏತೇ ಚಾನ್ಯೇ ಚ ಭಗವನ್ನಿತ್ಯಾ ಯತ್ರ ಮಹಾಗುಣಾಃ ।
ಪ್ರಾರ್ಥ್ಯಾ ಮಹತ್ತ್ವಮಿಚ್ಛದ್ಭಿರ್ನ ವಿಯಂತಿ ಸ್ಮ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ॥ ೨೯ ॥

ತೇನಾಹಂ ಗುಣಪಾತ್ರೇಣ ಶ್ರೀನಿವಾಸೇನ ಸಾಂಪ್ರತಮ್ ।
ಶೋಚಾಮಿ ರಹಿತಂ ಲೋಕಂ ಪಾಪ್ಮನಾ ಕಲಿನೇಕ್ಷಿತಮ್ ॥ ೩೦ ॥

ಆತ್ಮಾನಂ ಚಾನುಶೋಚಾಮಿ ಭವಂತಂ ಚಾಮರೋತ್ತಮಮ್ ।
ದೇವಾನ್ ಪಿತೄನೃಷೀನ್ ಸಾಧೂನ್ ಸರ್ವಾನ್
ವರ್ಣಾಂಸ್ತಥಾಽಽಶ್ರಮಾನ್ ॥ ೩೧ ॥

ಬ್ರಹ್ಮಾದಯೋ ಬಹುತಿಥಂ ಯದಪಾಂಗಮೋಕ್ಷ-
ಕಾಮಾಸ್ತಪಃ ಸಮಚರನ್‌ಭಗವತ್ಪ್ರಪನ್ನಾಃ ।
ಸಾ ಶ್ರೀಃ ಸ್ವವಾಸಮರವಿಂದವನಂ ವಿಹಾಯ
ಯತ್ಪಾದಸೌಭಗಮಲಂ ಭಜತೇಽನುರಕ್ತಾ ॥ ೩೨ ॥

ತಸ್ಯಾಹಮಬ್ಜ ಕುಲಿಶಾಂಕುಶಕೇತುಕೇತೈಃ
ಶ್ರೀಮತ್ಪದೈರ್ಭಗವತಃ ಸಮಲಂಕೃತಾಂಗೀ ।
ತ್ರೀನತ್ಯರೋಚ ಉಪಲಭ್ಯ ತತೋ ವಿಭೂತಿಂ
ಲೋಕಾನ್ಸಮಾಂ ವ್ಯಸೃಜದುತ್ಸ್ಮಯತೀಂ ತದಂತೇ ॥ ೩೩ ॥

ಯೋ ವೈ ಮಮಾತಿಭರಮಾಸುರವಂಶರಾಜ್ಞಾ-
ಮಕ್ಷೌಹಿಣೀಶತಮಪಾನುದದಾತ್ಮತಂತ್ರಃ ।
ತ್ವಾಂ ದುಃಸ್ಥಮೂನಪದಮಾತ್ಮನಿ ಪೌರುಷೇಣ
ಸಂಪಾದಯನ್ಯದುಷು ರಮ್ಯಮಬಿಭ್ರದಂಗಮ್ ॥ ೩೪ ॥

ಕಾ ವಾ ಸಹೇತ ವಿರಹಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮಸ್ಯ
ಪ್ರೇಮಾವಲೋಕರುಚಿರಸ್ಮಿತವಲ್ಗುಜಲ್ಪೈಃ ।
ಸ್ಥೈರ್ಯಂ ಸಮಾನಮಹರನ್ಮಧುಮಾನಿನೀನಾಂ
ರೋಮೋತ್ಸವೋ ಮಮ ಯದಂಘ್ರಿವಿಟಂಕಿತಾಯಾಃ ॥ ೩೫ ॥

ತನ್ನ ಲೀಲೆಯನ್ನು ಉಪ ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟನಲ್ಲ! ಹಾಗೂ ಈ ಜಗತ್ತು ಪಾಪಮಯನಾದ ಕಲಿಯ ಕೆಟ್ಟದೃಷ್ಟಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತಲ್ಲ! ಎಂದು ನಾನು ಶೋಕಗ್ರಸ್ತಳಾಗಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೨೬-೩೦ ॥ ಹಾಗೆಯೇ ಶೋಚನೀಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ನನ್ನ ಕುರಿತು, ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ನಿನ್ನ ಕುರಿತು, ಆಶ್ರಯಹೀನರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಕುರಿತೂ, ಪಿತೃಗಳೂ, ಋಷಿಗಳೂ, ಸಾಧು-ಸಜ್ಜನರೂ, ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳೂ, ಆಶ್ರಮಗಳೂ ಇವುಗಳ ಕುರಿತಾಗಿಯೂ ದುಃಖಪಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೩೧ ॥ ಯಾವಾಕೆಯ ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಮುಂತಾದ ದೇವತೆಗಳು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗಿ ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೋ, ಅಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೂ ತನ್ನ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿರುವ ಕಮಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪರಮಪ್ರೇಮದಿಂದ ಯಾವಾತನ ಚರಣಕಮಲಗಳ ಸೊಬಗನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವಳೋ, ಅಂತಹ ಭಗವಂತನ ಕಮಲ, ವಜ್ರಾಯುಧ, ಅಂಕುಶ, ಧ್ವಜಗಳೇ ಮುಂತಾದ ದಿವ್ಯ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀಪಾದಪದ್ಮಗಳ ವಿನ್ಯಾಸದಿಂದ ಅಲಂಕೃತಳಾಗಿ ಮಹಾವೈಭವವನ್ನು ಪಡೆದು, ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಗರ್ವಪಡುತ್ತಾ ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನನ್ನು ಆ ಭಗವಂತನು ಕೈಬಿಟ್ಟುಹೋದನಲ್ಲ! ॥ ೩೨-೩೩ ॥

ನೀನು ನಿನ್ನ ಮೂರು ಚರಣಗಳು ಊನವಾಗಿ ಹೋದದ್ದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಬೇಯುತ್ತಿದ್ದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಪುರುಷಾರ್ಥದಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ತನ್ನೊಳಗೆಯೇ ಪುನಃ ಎಲ್ಲ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣ ಹಾಗೂ ಸ್ವಸ್ಥಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಅತ್ಯಂತ ರಮಣೀಯ ಶ್ಯಾಮಸುಂದರ ವಿಗ್ರಹನು ಯದುವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ, ಸಾವಿರಾರು ಅಕ್ಷೌಹಿಣೀ ಸೇನೆಯ ರೂಪದಿಂದಿದ್ದ ಅಸುರವಂಶೀ ರಾಜರನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ನನ್ನ ಭಾರೀ ದೊಡ್ಡ ಭಾರವನ್ನು ಇಳಿಸಿದನು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಪರಮ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದನು. ॥ ೩೪ ॥ ಅಂತಹ ಆ ಕೃಪಾಳು ದಯಾನಿಧಾನ ಭಗವಾನ್ ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಶ್ಯಾಮಸುಂದರನ ವಿರಹವನ್ನು ಯಾರು ತಾನೇ ಸಹಿಸಬಲ್ಲನು ? ಅವನು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ನಡೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ನನಗೆ ರೋಮಾಂಚವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನ ಚರಣಗಳ ದಿವ್ಯ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಅಂಕಿತವಾಗುವಾಗ ನಾನು ಅತ್ಯಂತ ಶೋಭಿತಳಾಗುತ್ತಿದ್ದೆ. ಈಗ ಅವನು ಇಲ್ಲದುದರಿಂದ ನನಗೆ ಬಹಳ ದುಃಖವಾಗುತ್ತಾ ಇದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು ಸಾವಿರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಯೇ ಇದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯರೆಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಮ್ಮ ಪ್ರೇಮಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ, ರುಚಿರ ಹಾಸ್ಯಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮತ್ತು ಮಧುರ ಭಾಷಣದಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಭಗವಂತನೂ ಕೂಡ ಅವರನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಆನಂದಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಎಲ್ಲರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದನು. ಇದರಿಂದ ಅವನ ರಾಣಿಯರಿಗೆ - ನಾವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪ್ರೇಮಿಸುವಷ್ಟೇ ಅವನೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರೇಮಿಸುತ್ತಿರುವನು ಮತ್ತು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೇಮದ ಸಮಾನತೆ ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಗರ್ವಪಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಭಗವಂತನು ಅವರ ಗರ್ವವನ್ನೂ ಕೂಡ ನಾಶಪಡಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ತನ್ನ ಶ್ರೀವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಈಗ ಅಂತರ್ಧಾನಗೊಳಿಸಿರುವನು. ॥ ೩೫ ॥

ತಯೋರೇವಂ ಕಥಯತೋಃ ಪೃಥಿವೀಧರ್ಮಯೋಸ್ತದಾ ।
ಪರೀಕ್ಷಿನ್ನಾಮ ರಾಜರ್ಷಿಃ ಪ್ರಾಪ್ತಃ ಪ್ರಾಚೀಂ ಸರಸ್ವತೀಮ್ ॥ ೩೬ ॥

ಹೀಗೆ ಧರ್ಮವೂ, ಪೃಥ್ವಿಯೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ರಾಜರ್ಷಿಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಸರಸ್ವತೀ ನದಿಯ ಪೂರ್ವತೀರಕ್ಕೆ ಬಂದು ತಲುಪಿದನು. ॥ ೩೬ ॥

ಹದಿನಾರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧೬ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧೇ
ಪೃಥ್ವೀಧರ್ಮಸಂವಾದೋ ನಾಮ ಷೋಡಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧೬ ॥

ಹದಿನೇಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಕಲಿಪುರುಷನನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದುದು

ಸೂತ ಉವಾಚ

ತತ್ರ ಗೋಮಿಥುನಂ ರಾಜಾ ಹನ್ಯಮಾನಮನಾಥವತ್ ।
ದಂಡಹಸ್ತಂ ಚ ವೃಷಲಂ ದದೃಶೇ ನೃಪಲಾಂಛನಮ್ ॥ ೧ ॥

ವೃಷಂ ಮೃಣಾಲಧವಲಂ ಮೇಹಂತಮಿವ ಬಿಭ್ಯತಮ್ ।
ವೇಪಮಾನಂ ಪದೈಕೇನ ಸೀದಂತಂ ಶೂದ್ರತಾಡಿತಮ್ ॥ ೨ ॥

ಗಾಂ ಚ ಧರ್ಮದುಘಾಂ ದೀನಾಂ ಭೃಶಂ ಶೂದ್ರಪದಾಹತಾಮ್ ।
ವಿವತ್ಸಾಂ ಸಾಶ್ರುವದನಾಂ ಕ್ಷಾಮಾಂ ಯವಸಮಿಚ್ಛತೀಮ್ ॥ ೩ ॥

ಪಪ್ರಚ್ಛ ರಥಮಾರೂಢಃ ಕಾರ್ತಸ್ವರಪರಿಚ್ಛದಮ್ ।
ಮೇಘಗಂಭೀರಯಾ ವಾಚಾ ಸಮಾರೋಪಿತಕಾರ್ಮುಕಃ ॥ ೪ ॥

ಕಸ್ತ್ವಂ ಮಚ್ಛರಣೇ ಲೋಕೇ ಬಲಾದ್ಧಂಸ್ಯಬಲಾನ್ಬಲೀ ।
ನರದೇವೋಽಸಿ ವೇಷೇಣ ನಟವತ್ಕರ್ಮಣಾದ್ವಿಜಃ ॥ ೫ ॥

ಯಸ್ತ್ವಂ ಕೃಷ್ಣೇ ಗತೇ ದೂರಂ ಸಹ ಗಾಂಡೀವಧನ್ವನಾ ।
ಶೋಚ್ಯೋಽಸ್ಯಶೋಚ್ಯಾನ್ರಹಸಿ ಪ್ರಹರನ್ವಧಮರ್ಹಸಿ ॥ ೬ ॥

ತ್ವಂ ವಾ ಮೃಣಾಲಧವಲಃ ಪಾದೈರ್ನ್ಯೂನಃ ಪದಾ ಚರನ್ ।
ವೃಷರೂಪೇಣ ಕಿಂ ಕಶ್ಚಿದ್ದೇವೋ ನಃ ಪರಿಖೇದಯನ್ ॥ ೭ ॥

ನ ಜಾತು ಕೌರವೇಂದ್ರಾಣಾಂ ದೋರ್ದಂಡಪರಿರಂಭಿತೇ ।
ಭೂತಲೇಽನುಪತಂತ್ಯಸ್ಮಿನ್ ವಿನಾ ತೇ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಶುಚಃ ॥ ೮ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಶೌನಕರೇ ! ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ನೋಡುತ್ತಾನೆ – ಒಬ್ಬ ಶೂದ್ರನು ರಾಜವೇಷಧಾರಿಯಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ದೊಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅನಾಥರಂತೆ ಇರುವ ಒಂದು ಹಸು, ಎತ್ತು ಜೋಡಿಯನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೧ ॥ ತಾವರೆಯ ದಂಟಿನಂತಿದ್ದ ಆ ಎತ್ತು ಒಂಟಿಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಗಡ-ಗಡ ನಡುಗುತ್ತಾ ಆ ಘಾತುಕನ ಏಟಿನಿಂದ ಪೀಡಿತವಾಗಿ ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೨ ॥ ಹಸುವು ಧರ್ಮೋಪಯೋಗಿ ಹಾಲು, ತುಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ಹವಿಸ್ಸು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಅದರ ಗೋಮಯವೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಹಸುವು ಪದೇ-ಪದೇ ಶೂದ್ರನ ಒದೆಯನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾ ಅತ್ಯಂತ ದೀನಳಾಗಿದ್ದಳು. ಮೊದಲೇ ಬಡಕಲಾಗಿದ್ದು, ಕರುವೂ ಅದರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಹಸಿವು ಬಾಧಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೀರು ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೩ ॥ ಸ್ವರ್ಣಾಲಂಕೃತ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ರಾಜಾ ಪರೀಕ್ಷಿತನು ತನ್ನ ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಬಾಣಹೂಡಿ ಮೇಘಗಂಭೀರವಾದ ವಾಣಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು. ॥ ೪ ॥ ಎಲವೋ ! ನೀನಾರು ? ಬಲಶಾಲಿಯಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ನನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ದುರ್ಬಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಏಕೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿರುವೆ ? ನಟನಂತೆ ರಾಜನ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದೀಯಾ, ಆದರೆ ಕರ್ಮದಿಂದ ಶೂದ್ರನಂತೆ ಕಂಡು ಬರುವೆಯಲ್ಲ ! ॥ ೫ ॥ ಗಾಂಡೀವ ಧನುರ್ಧರನಾದ ಅರ್ಜುನನೊಡನೆ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೂ ಪರಂಧಾಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಬಳಿಕ ನಿರಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ಇಂತಹ ಏಕಾಂತಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹಿಂಸೆಪಡಿಸುವ ನೀನು ಅಪರಾಧಿಯೇ ಆಗಿದ್ದು ಮರಣದಂಡನೆಗೆ ಅರ್ಹನಾಗಿರುವೆ. ॥ ೬ ॥ ರಾಜನು ಆ ವೃಷಭರೂಪೀ ಧರ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು – ಕಮಲದ ದಂಟಿನಂತೆ ಶುಭ್ರವಾದ ಬಣ್ಣದಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವ ನೀನಾರು ? ಮೂರು ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಒಂಟಿಕಾಲಿನಿಂದಲೇ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದು ನಮ್ಮನ್ನು ಖೇದಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಯಾವನಾದರೂ ದೇವತೆಯಾಗಿರುವೆಯಾ ? ॥ ೭ ॥ ಪುರುವಂಶದ ಅರಸರ ಬಾಹುದಂಡದಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಿತವಾದ ಈ ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಬೇರೆ ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಯೂ ದುಃಖದಿಂದ ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೮ ॥ ಎಲೈ

ಮಾ ಸೌರಭೇಯಾನುಶುಚೋ ವ್ಯೇತು ತೇ ವೃಷಲಾದ್ಭಯಮ್ ।
ಮಾ ರೋದೀರಂಬ ಭದ್ರಂ ತೇ ಖಲಾನಾಂ ಮಯಿ ಶಾಸ್ತರಿ
॥ ೯ ॥

ಯಸ್ಯ ರಾಷ್ಟ್ರೇ ಪ್ರಜಾಃ ಸರ್ವಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಂತೇ ಸಾಧ್ವ್ಯಸಾಧುಭಿಃ ।
ತಸ್ಯ ಮತ್ತಸ್ಯ ನಶ್ಯಂತಿ ಕೀರ್ತಿರಾಯುರ್ಭಗೋ ಗತಿಃ
॥ ೧೦ ॥

ಏಷ ರಾಜ್ಞಾಂ ಪರೋ ಧರ್ಮೋ ಹ್ಯಾರ್ತಾನಾಮಾರ್ತಿನಿಗ್ರಹಃ ।
ಅತ ಏನಂ ವಧಿಷ್ಯಾಮಿ ಭೂತದ್ರುಹಮಸತ್ತಮಮ್
॥ ೧೧ ॥

ಕೋಽವೃಶ್ಚತ್ತವ ಪಾದಾಂಸ್ತ್ರೀನ್ಸೌರಭೇಯ ಚತುಷ್ಪದ ।
ಮಾ ಭೂವಂಸ್ತ್ವಾದೃಶಾ ರಾಷ್ಟ್ರೇ ರಾಜ್ಞಾಂ ಕೃಷ್ಣಾನುವರ್ತಿನಾಮ್
॥ ೧೨ ॥

ಆಖ್ಯಾಹಿ ವೃಷ ಭದ್ರಂ ವಃ ಸಾಧೂನಾಮಕೃತಾಗಸಾಮ್ ।
ಆತ್ಮವೈರೂಪ್ಯಕರ್ತಾರಂ ಪಾರ್ಥಾನಾಂ ಕೀರ್ತಿದೂಷಣಮ್
॥ ೧೩ ॥

ಜನೇಽನಾಗಸ್ಯಘಂ ಯುಂಜನ್ಸರ್ವತೋಽಸ್ಯ ಚ ಮದ್ಭಯಮ್ ।
ಸಾಧೂನಾಂ ಭದ್ರಮೇವ ಸ್ಯಾದಸಾಧುದಮನೇ ಕೃತೇ
॥ ೧೪ ॥

ಅನಾಗಸ್ಸ್ವಿಹ ಭೂತೇಷು ಯ ಆಗಸ್ಕೃನ್ನಿರಂಕುಶಃ ।
ಆಹರ್ತಾಸ್ಮಿ ಭುಜಂ ಸಾಕ್ಷಾದಮರ್ತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಂಗದಮ್
॥ ೧೫ ॥

ರಾಜ್ಞೋ ಹಿ ಪರಮೋ ಧರ್ಮಃ ಸ್ವಧರ್ಮಸ್ಥಾನುಪಾಲನಮ್ ।
ಶಾಸತೋಽನ್ಯಾನ್ ಯಥಾಶಾಸ್ತ್ರಮನಾಪದ್ಯುತ್ಪಥಾನಿಹ
॥ ೧೬ ॥

ಧರ್ಮ ಉವಾಚ

ಏತದ್ವಃ ಪಾಂಡವೇಯಾನಾಂ ಯುಕ್ತಮಾರ್ತಾಭಯಂ ವಚಃ ।
ಯೇಷಾಂ ಗುಣಗಣೈಃ ಕೃಷ್ಣೋ ದೌತ್ಯಾದೌ ಭಗವಾನ್ಕೃತಃ
॥ ೧೭ ॥

ನ ವಯಂ ಕ್ಲೇಶಬೀಜಾನಿ ಯತಃ ಸ್ಯುಃ ಪುರುಷರ್ಷಭ ।
ಪುರುಷಂ ತಂ ವಿಜಾನೀಮೋ ವಾಕ್ಯಭೇದವಿಮೋಹಿತಾಃ
॥ ೧೮ ॥

ಕೇಚಿದ್ವಿಕಲ್ಪವಸನಾ ಆಹುರಾತ್ಮಾನಮಾತ್ಮನಃ ।
ದೈವಮನ್ಯೇ ಪರೇ ಕರ್ಮ ಸ್ವಭಾವಮಪರೇ ಪ್ರಭುಮ್
॥ ೧೯ ॥

ವೃಷಭವೇ! ಈಗ ನೀನು ದುಃಖಪಡದೆ ಈ ಧರ್ಮಘಾತುಕನಿಂದ ನಿರ್ಭಯನಾಗಿರು. ಅಮ್ಮಾ ಗೋಮಾತೇ! ದುಷ್ಟರಿಗೆ ಶಾಸನ ಮಾಡುವಂತಹ ನಾನೇ ಇಲ್ಲಿರುವಾಗ ನೀನು ಅಳಬೇಡ. ನಿನಗೆ ಮಂಗಳವಾಗಲಿ. ॥ ೯ ॥ ದೇವೀ! ಯಾವ ರಾಜನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ದುಷ್ಟರ ಉಪದ್ರವದಿಂದ ಹೆದರುತ್ತಾರೋ, ಅಂತಹ ಮೈಮರೆತ ರಾಜನ ಕೀರ್ತಿ, ಐಶ್ವರ್ಯ, ಆಯುಸ್ಸು ಮತ್ತು ಪರಲೋಕಗಳು ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ॥ ೧೦ ॥ ಪೀಡಿತರ ದುಃಖವನ್ನು ದೂರ ಮಾಡುವುದೇ ರಾಜರ ಪರಮಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಈ ಮಹಾ ದುಷ್ಟನೂ, ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಪೀಡಿಸುವವನೂ ಆದ ಇವನನ್ನು ನಾನು ಈಗಲೇ ಕೊಂದುಬಿಡುವೆನು. ॥ ೧೧ ॥ ಎಲೈ ವೃಷಭವೇ! ನೀನು ನಾಲ್ಕು ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿಯು. ನಿನ್ನ ಮೂರು ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಯಾರು ಮುರಿದು ಹಾಕಿದರು ? ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾಗಿರುವ ರಾಜರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಯಾರೂ ನಿನ್ನಂತೆ ದುಃಖಿಗಳಾಗಕೂಡದು. ॥ ೧೨ ॥ ವೃಷಭೋತ್ತಮಾ! ನಿನಗೆ ಮಂಗಳವಾಗಲೀ, ನಿನ್ನಂತಹ ನಿರಪರಾಧೀ ಸಾಧುವಿನ ಅಂಗಭಂಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಪಾಂಡವರ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಕಳಂಕ ತಂದಿರುವ ಆ ದುಷ್ಟನು ಯಾರು? ॥ ೧೩ ॥ ನಿರಪರಾಧಿಗಳಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವವನು ಎಲ್ಲೇ ಇದ್ದರೂ ಆತನು ನನಗೆ ಭಯಪಡುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕಾಗುವುದು. ದುಷ್ಟರನ್ನು ದಮನ ಮಾಡಿದಾಗಲೇ ಸಾಧುಗಳಿಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಗುವುದಲ್ಲವೇ ? ॥ ೧೪ ॥ ನಿರಂಕುಶನಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಾ ನಿರಪರಾಧಿಗಳಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಹಿಂಸೆಕೊಡುವವನು ದೇವಪುರುಷನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ನಾನು ಆತನ ತೋಳ್ಬಳೆಗಳಿಂದಲಂಕೃತವಾದ ಭುಜವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕುವೆನು. ॥ ೧೫ ॥ ಆಪತ್ಕಾಲವೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಮರ್ಯಾದೆ ಮೀರಿ ವರ್ತಿಸುವವರನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸಾರವಾಗಿ ದಂಡಿಸುತ್ತಾ, ತಮ್ಮ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿರುವವರನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಾ ಇರುವುದೇ ರಾಜರ ಪರಮಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ॥ ೧೬ ॥

ಧರ್ಮವೃಷಭವು ಹೇಳಿತು – ಮಹಾರಾಜನೇ! ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೌತ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದಂತಹ ಮಹಾತ್ಮರಾದ ಪಾಂಡವರ ವಂಶಜನಾದ ನೀನು ದುಃಖಿತರಿಗೆ ಈ ರೀತಿ ಆಶ್ವಾಸನೆಯನ್ನೀಯುವುದು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ. ॥ ೧೭ ॥ ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠನೇ! ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಮಾತುಗಳು ನಮ್ಮನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಈ ಕ್ಲೇಶಕ್ಕೆ ಯಾರು ಕಾರಣನೆಂಬುದು ನಮಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ॥ ೧೮ ॥ ಯಾವುದೇ ದೈವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದವರು ತಾವೇ-ತಮ್ಮನ್ನು ತಮ್ಮ ದುಃಖದ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ಪ್ರಾರಬ್ಧವನ್ನು ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಕೆಲವರು ಕರ್ಮವನ್ನು ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ಸ್ವಭಾವವನ್ನು, ಕೆಲವರು ಈಶ್ವರನನ್ನು ದುಃಖಗಳ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೯ ॥ ಯಾವ ತರ್ಕ-ವಿತರ್ಕಗಳಿಗೂ ನಿಲುಕದೆ, ಯಾವ ಮಾತಿಗೂ ಗೋಚರವಾಗದೆ ಇರುವ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವೂ ನಡೆಯುವುದು – ಎಂದು ಕೆಲವರು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಾಜರ್ಷಿಯೇ! ಇವುಗಳಲ್ಲಿ

ಅಪ್ರತರ್ಕ್ಯಾದನಿರ್ದೇಶ್ಯಾದಿತಿ ಕೇಷ್ವಪಿ ನಿಶ್ಚಯಃ ।
ಅತ್ರಾನುರೂಪಂ ರಾಜರ್ಷೇ ವಿಮೃಶಸ್ವಮನೀಷಯಾ ॥ ೨೦ ॥

ಸೂತ ಉವಾಚ

ಏವಂ ಧರ್ಮೇ ಪ್ರವದತಿ ಸ ಸಮ್ರಾಡ್ ದ್ವಿಜಸತ್ತಮ ।
ಸಮಾಹಿತೇನ ಮನಸಾ ವಿಖೇದಃ ಪರ್ಯಚಷ್ಟ ತಮ್ ॥ ೨೧ ॥

ರಾಜೋವಾಚ

ಧರ್ಮಂ ಬ್ರವೀಷಿ ಧರ್ಮಜ್ಞ ಧರ್ಮೋಽಸಿ ವೃಷರೂಪಧೃಕ್ ।
ಯದಧರ್ಮಕೃತಃ ಸ್ಥಾನಂ ಸೂಚಕಸ್ಯಾಪಿ ತದ್ಭವೇತ್ ॥ ೨೨ ॥

ಅಥವಾ ದೇವಮಾಯಾಯಾ ನೂನಂ ಗತಿರಗೋಚರಾ ।
ಚೇತಸೋ ವಚಸಶ್ಚಾಪಿ ಭೂತಾನಾಮಿತಿ ನಿಶ್ಚಯಃ ॥ ೨೩ ॥

ತಪಃ ಶೌಚಂ ದಯಾ ಸತ್ಯಮಿತಿ ಪಾದಾಃ ಕೃತೇ ಕೃತಾಃ ।
ಅಧರ್ಮಾಂಶೈಸ್ತ್ರಯೋ ಭಗ್ನಾಃ ಸ್ಮಯಸಂಗಮದೈಸ್ತವ ॥ ೨೪ ॥

ಇದಾನೀಂ ಧರ್ಮ ಪಾದಸ್ತೇ ಸತ್ಯಂ ನಿರ್ವರ್ತಯೇದ್ಯತಃ ।
ತಂ ಜಿಘೃಕ್ಷತ್ಯಧರ್ಮೋಽಯಮನೃತೇನೈಧಿತಃ ಕಲಿಃ ॥ ೨೫ ॥

ಇಯಂ ಚ ಭೂರ್ಭಗವತಾ ನ್ಯಾಸಿತೋರುಭರಾ ಸತೀ ।
ಶ್ರೀಮದ್ಭಿಸ್ತತ್ಪದನ್ಯಾಸೈಃ ಸರ್ವತಃ ಕೃತಕೌತುಕಾ ॥ ೨೬ ॥

ಶೋಚತ್ಯಶ್ರುಕಲಾ ಸಾಧ್ವೀ ದುರ್ಭಗೇವೋಜ್ಝಿತಾಧುನಾ ।
ಅಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾ ನೃಪವ್ಯಾಜಾಃ ಶೂದ್ರಾ ಭೋಕ್ಷ್ಯಂತಿ ಮಾಮಿತಿ ॥ ೨೭ ॥

ಇತಿ ಧರ್ಮಂ ಮಹೀಂ ಚೈವ ಸಾಂತ್ವಯಿತ್ವಾ ಮಹಾರಥಃ ।
ನಿಶಾತಮಾದದೇ ಖಡ್ಗಂ ಕಲಯೇಽಧರ್ಮಹೇತವೇ ॥ ೨೮ ॥

ತಂ ಜಿಘಾಂಸುಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ವಿಹಾಯ ನೃಪಲಾಂಛನಮ್ ।
ತತ್ಪಾದಮೂಲಂ ಶಿರಸಾ ಸಮಗಾದ್ಭಯವಿಹ್ವಲಃ ॥ ೨೯ ॥

ಪತಿತಂ ಪಾದಯೋರ್ವೀರಃ ಕೃಪಯಾ ದೀನವತ್ಸಲಃ ।
ಶರಣ್ಯೋ ನಾವಧೀಚ್ಛ್ಲೋಕ್ಯ ಆಹ ಚೇದಂ ಹಸನ್ನಿವ ॥ ೩೦ ॥

ಯಾವುದು ಸರಿ – ಎಂಬುದನ್ನು ನಿನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡಿಹೇಳು. ನನಗಂತೂ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಏನೂತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ॥ ೨೦ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಋಷಿಶ್ರೇಷ್ಠ ಶೌನಕರೇ! ಧರ್ಮಪುರುಷನ ಈ ಧರ್ಮಪ್ರವಚನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಖೇದರಹಿತನಾದನು. ॥ ೨೧ ॥

ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಹೇಳಿದನು – ಧರ್ಮಜ್ಞನಾದ ವೃಷಭವೇ! ನೀನು ಧರ್ಮದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ನೀನು ವೃಷಭರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮವೇ ಆಗಿರುವೆ. (ನೀನು ನಿನಗೆ ದುಃಖ ಕೊಡುವವನ ಹೆಸರನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ–) ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದವನಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ನರಕಾದಿ ಸ್ಥಾನಗಳು ಆತನ ಹೆಸರನ್ನು ಸೂಚಿಸುವವನಿಗೂ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ॥ ೨೨ ॥ ಅಥವಾ 'ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಾಯೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ, ಗತಿಯನ್ನೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಾಗಲೀ, ಮಾತಿನಿಂದಾಗಲೀ ನಿರೂಪಿಸುವುದು ಶಕ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ' ಎಂಬುದೇ ನಿಶ್ಚಿತ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿದೆ. ॥ ೨೩ ॥ "ಧರ್ಮದೇವನೇ! ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ತಪಸ್ಸು, ಪವಿತ್ರತೆ, ದಯೆ, ಸತ್ಯ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳು ಇದ್ದವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಈಗ ಮೂರುಪಾದಗಳು ಅಧರ್ಮದ ಅಂಶಗಳಾದ ಅಹಂಕಾರ, ಆಸಕ್ತಿ, ಮದ ಇವುಗಳಿಂದ ಮುರಿದುಹೋದುವು. ॥ ೨೪ ॥ ಈ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದವಾದ 'ಸತ್ಯ'ವೆಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿದೆ. ಅದರ ಬಲದಿಂದಲೇ ನೀನು ಬದುಕಿರುವೆ. ಅಸತ್ಯದಿಂದ ಪೋಷಿತವಾದ ಅಧರ್ಮರೂಪವಾದ ಕಲಿಯುಗವು ಆ ಪಾದವನ್ನು ನುಂಗಿಹಾಕಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದೆ. ॥ ೨೫ ॥ ಈ ಗೋಮಾತೆಯು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭೂಮಿತಾಯಿಯಾಗಿದ್ದು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು ಈಕೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಮಹಾಭಾರವನ್ನು ಇಳಿಸಿ ಈಕೆಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ್ದನು. ಆತನ ಸೌಂದರ್ಯನಿಧಿಯಾದ ಚರಣಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಈಕೆಗೆ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಲಂಕಾರ, ಆನಂದೋತ್ಸವಗಳು ಸಂಪನ್ನವಾಗಿದ್ದವು. ॥ ೨೬ ॥ ಈಗ ಆತನ ಅಗಲಿಕೆಯಿಂದ ಈ ಸಾಧ್ವಿಯು ದುರ್ಭಾಗ್ಯವತಿಯಂತೆ ಕಣ್ಣೀರುಸುರಿಸುತ್ತಾ – ಅಯ್ಯೋ! ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ್ರೋಹಿಗಳಾದ ಶೂದ್ರರು ರಾಜವೇಷಧಾರಿಗಳಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಆಳುವರಲ್ಲ!' ಎಂದು ಚಿಂತೆ ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ." ॥ ೨೭ ॥

ಮಹಾರಥಿಯಾದ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಹೀಗೆ ಧರ್ಮದೇವನನ್ನೂ, ಭೂದೇವಿಯನ್ನೂ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾಗಿರುವ ಕಲಿಪುರುಷನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಖಡ್ಗವನ್ನೆತ್ತಿದನು. ॥ ೨೮ ॥ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ತನ್ನನ್ನು ಈಗ ಸಂಹರಿಸಲು ಬಯಸುತ್ತಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿದ ಕಲಿಪುರುಷನು ಒಡನೆಯೇ ತನ್ನ ರಾಜವೇಷವನ್ನು ಕಳಚಿಹಾಕಿ ಭಯದಿಂದ ಕಳವಳಗೊಂಡು, ತಲೆಯನ್ನು ಆತನ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿ ಆತನಲ್ಲಿ ಶರಣಾದನು. ॥ ೨೯ ॥ ಪರೀಕ್ಷಿತನಾದರೋ ಮಹಾಯಶಸ್ವಿಯೂ, ದೀನವತ್ಸಲನೂ, ಶರಣಾಗತರಕ್ಷಕನೂ ಆಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಕಲಿ ಪುರುಷನು ತನ್ನ ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಅವನನ್ನು ಸಾಯಿಸದೆ ಕರುಣೆ ತೋರಿದನು. ಅವನು ಕಿರುನಗೆಯನ್ನು ಬೀರುತ್ತಾ ಕಲಿಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಇಂತೆಂದನು. ॥ ೩೦ ॥

ರಾಜೋವಾಚ

ನ ತೇ ಗುಡಾಕೇಶಯಶೋಧರಾಣಾಂ
ಬದ್ಧಾಂಜಲೇರ್ವೈ ಭಯಮಸ್ತಿ ಕಿಂಚಿತ್ ।
ನ ವರ್ತಿತವ್ಯಂ ಭವತಾ ಕಥಂಚನ
ಕ್ಷೇತ್ರೇ ಮದೀಯೆ ತ್ವಮಧರ್ಮಬಂಧುಃ ॥ ೩೧ ॥

ತ್ವಾಂ ವರ್ತಮಾನಂ ನರದೇವದೇಹೇ-
ಷ್ವನುಪ್ರವೃತ್ತೋಽಯಮಧರ್ಮಪೂಗಃ ।
ಲೋಭೋಽನೃತಂ ಚೌರ್ಯಮನಾರ್ಯಮಂಹೋ
ಜ್ಯೇಷ್ಠಾ ಚ ಮಾಯಾ ಕಲಹಶ್ಚ ದಂಭಃ ॥ ೩೨ ॥

ನ ವರ್ತಿತವ್ಯಂ ತದಧರ್ಮಬಂಧೋ
ಧರ್ಮೇಣ ಸತ್ಯೇನ ಚ ವರ್ತಿತವ್ಯೇ ।
ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತೇ ಯತ್ರ ಯಜಂತಿ ಯಜ್ಞೈ-
ರ್ಯಜ್ಞೇಶ್ವರಂ ಯಜ್ಞವಿತಾನವಿಜ್ಞಾಃ ॥ ೩೩ ॥

ಯಸ್ಮಿನ್ಹರಿರ್ಭಗವಾನಿಜ್ಯಮಾನ
ಇಜ್ಯಾಮೂರ್ತಿರ್ಯಜತಾಂ ಶಂ ತನೋತಿ ।
ಕಾಮಾನಮೋಘಾನ್ ಸ್ಥಿರಜಂಗಮಾನಾ-
ಮಂತರ್ಬಹಿರ್ವಾಯುರಿವೈಷ ಆತ್ಮಾ ॥ ೩೪ ॥

ಸೂತ ಉವಾಚ

ಪರೀಕ್ಷಿತೈವಮಾದಿಷ್ಟಃ ಸ ಕಲಿರ್ಜಾತವೇಪಥುಃ ।
ತಮುದ್ಯತಾಸಿಮಾಹೇದಂ ದಂಡಪಾಣಿಮಿವೋದ್ಯತಮ್
॥ ೩೫ ॥

ಕಲಿರುವಾಚ

ಯತ್ರ ಕ್ವಚನ ವತ್ಸ್ಯಾಮಿ ಸಾರ್ವಭೌಮ ತವಾಜ್ಞಯಾ ।
ಲಕ್ಷಯೇ ತತ್ರ ತತ್ರಾಪಿ ತ್ವಾಮಾತ್ತೇಷುಶರಾಸನಮ್
॥ ೩೬ ॥

ತನ್ಮೇ ಧರ್ಮಭೃತಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸ್ಥಾನಂ ನಿರ್ದೇಷ್ಟುಮರ್ಹಸಿ ।
ಯತ್ರೈವ ನಿಯತೋ ವತ್ಸ್ಯ ಆತಿಷ್ಠಂಸ್ತೇಽನುಶಾಸನಮ್
॥ ೩೭ ॥

ಸೂತ ಉವಾಚ

ಅಭ್ಯರ್ಥಿತಸ್ತದಾ ತಸ್ಮೈ ಸ್ಥಾನಾನಿ ಕಲಯೇ ದದೌ ।
ದ್ಯೂತಂ ಪಾನಂ ಸ್ತ್ರಿಯಃ ಸೂನಾ ಯತ್ರಾಧರ್ಮಶ್ಚತುರ್ವಿಧಃ
॥ ೩೮ ॥

ಪುನಶ್ಚ ಯಾಚಮಾನಾಯ ಜಾತರೂಪಮದಾತ್ಪ್ರಭುಃ ।
ತತೋಽನೃತಂ ಮದಂ ಕಾಮಂ ರಜೋ ವೈರಂ ಚ ಪಂಚಮಮ್
॥ ೩೯ ॥

ಅಮೂನಿ ಪಂಚ ಸ್ಥಾನಾನಿ ಹ್ಯಧರ್ಮಪ್ರಭವಃ ಕಲಿಃ ।
ಔತ್ತರೇಯೇಣ ದತ್ತಾನಿ ನ್ಯವಸತ್ತನ್ನಿ ದೇಶಕೃತ್
॥ ೪೦ ॥

ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಹೇಳಿದನು – 'ನೀನು ಕೈಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ಶರಣಾಗತನಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಜುನನ ಯಶಸ್ವೀ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ವೀರರಿಂದ ನಿನಗೆ ಯಾವ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ನೀನು ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಇರಕೂಡದು. ॥ ೩೧ ॥ ನೀನು ರಾಜರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೇ ಲೋಭ, ಅಸತ್ಯ, ಕಳ್ಳತನ, ದುಷ್ಟತನ, ಸ್ವಧರ್ಮತ್ಯಾಗ, ದಾರಿದ್ರ್ಯ, ಕಪಟ, ಕಲಹ, ದಂಭ ಮತ್ತು ಇತರ ಪಾಪಗಳು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿವೆ. ॥ ೩೨ ॥ ಆದುದರಿಂದ ಎಲೈ ಅಧರ್ಮದ ಮಿತ್ರನೇ! ನೀನು ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣವೂ ಇರಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಇದು ಸತ್ಯ, ಧರ್ಮಗಳ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವಿಧಿಯನ್ನರಿತ ಮಹಾತ್ಮರು ಯಜ್ಞದ ಮೂಲಕ ಯಜ್ಞಪುರುಷನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ॥ ೩೩ ॥ ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಯಜ್ಞರೂಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಯಜ್ಞಗಳ ಮೂಲಕ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಸನ್ಮಂಗಳವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಗಿರುವ ಆ ಸ್ವಾಮಿಯು ವಾಯುವಿನಂತೆ ಸಮಸ್ತ ಚರಾಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಒಳ-ಹೊರಗೂ ಏಕರಸವಾಗಿ ತುಂಬಿದ್ದು ಅವರ ಕಾಮನೆಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ॥ ೩೪ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಕಲಿಪುರುಷನು ನಡುಗತೊಡಗಿದನು. ಯಮರಾಜನಂತೆ ಕೊಲ್ಲಲು ಖಡ್ಗವನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿದ್ದ ಪರೀಕ್ಷಿತನಲ್ಲಿ ಕಲಿಯು ಹೀಗೆ ವಿನಂತಿಸಿಕೊಂಡನು – ॥ ೩೫ ॥

ಕಲಿಪುರುಷನು ಹೇಳಿದನು – ಸಾರ್ವಭೌಮನೇ! ನಿನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ನಾನು ಎಲ್ಲೇ ಇರಲು ಬಯಸಿದರೂ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಧನುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡಿ ನಿಂತಿರುವ ನಿನ್ನ ಮೂರ್ತಿಯೇ ಕಾಣುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ॥ ೩೬ ॥ ಧಾರ್ಮಿಕ ಶಿರೋಮಣಿಯೇ! ನಾನು ನಿನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾ ನಿಯತವಾಗಿ ವಾಸಿಸಬಹುದಾದ ಸ್ಥಾನವು ಯಾವುದೆಂಬುದನ್ನು ದಯಮಾಡಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸು. ॥ ೩೭ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಕಲಿಪುರುಷನ ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ರಾಜಾ ಪರೀಕ್ಷಿತನು ಆತನಿಗೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ವಾಸಮಾಡಲು – ಜೂಜು, ಮದ್ಯಪಾನ, ಅಧಾರ್ಮಿಕವಾದ ಸ್ತ್ರೀಸಂಗ, ಮತ್ತು ಹಿಂಸೆ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಜಾಗಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದನು. ಈ ನಾಲ್ಕು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಸತ್ಯ, ಮದ, ಆಸಕ್ತಿ, ನಿರ್ದಯತೆ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಅಧರ್ಮಗಳು ವಾಸಿಸುತ್ತವೆ. ॥ ೩೮ ॥ ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ತನ್ನ ವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ದಯಪಾಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಕಲಿಪುರುಷನು ಕೇಳಿದಾಗ, ಸಮರ್ಥನಾದ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಅವನಿಗೆ ವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ಥಾನ 'ಸುವರ್ಣ' (ಚಿನ್ನ) ವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಕಲಿಪುರುಷನಿಗೆ ಅಸತ್ಯ, ಮದ, ಕಾಮ, ವೈರ ಮತ್ತು ರಜೋಗುಣ ಎಂಬ ಐದು ಸ್ಥಾನಗಳಾದವು. ॥ ೩೯ ॥ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ತನಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಆ ಐದು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲೇ ಕಲಿಯು, ಅವನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾ ವಾಸಿಸತೊಡಗಿದನು. ॥ ೪೦ ॥ ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಕಲ್ಯಾಣ

ಅಥೈತಾನಿ ನ ಸೇವೇತ ಬುಭೂಷುಃ ಪುರುಷಃ ಕ್ವಚಿತ್ ।
ವಿಶೇಷತೋ ಧರ್ಮಶೀಲೋ ರಾಜಾ ಲೋಕಪತಿರ್ಗುರುಃ
॥ ೪೧ ॥

ವೃಷಸ್ಯ ನಷ್ಟಾಂಸ್ತ್ರೀನ್ಪಾದಾಂಸ್ತಪಃ ಶೌಚಂ ದಯಾಮಿತಿ ।
ಪ್ರತಿಸಂದಧ ಆಶ್ವಾಸ್ಯ ಮಹೀಂ ಚ ಸಮವರ್ಧಯತ್
॥ ೪೨ ॥

ಸ ಏಷ ಏತರ್ಹ್ಯಧ್ಯಾಸ್ತ ಆಸನಂ ಪಾರ್ಥಿವೋಚಿತಮ್ ।
ಪಿತಾಮಹೇನೋಪನ್ಯಸ್ತಂ ರಾಜ್ಞಾರಣ್ಯಂ ವಿವಿಕ್ಷತಾ
॥ ೪೩ ॥

ಆಸ್ತೇಽಧುನಾ ಸ ರಾಜರ್ಷಿಃ ಕೌರವೇಂದ್ರಃ ಶ್ರಿಯೋಲ್ಲಸನ್ ।
ಗಜಾಹ್ವಯೇ ಮಹಾಭಾಗಶ್ಚಕ್ರವರ್ತೀ ಬೃಹಚ್ಛ್ರವಾಃ
॥ ೪೪ ॥

ಇತ್ಥಂಭೂತಾನುಭಾವೋಽಯಮಭಿಮನ್ಯುಸುತೋ ನೃಪಃ ।
ಯಸ್ಯ ಪಾಲಯತಃ ಕ್ಷೋಣೀಂ ಯೂಯಂ ಸತ್ರಾಯ ದೀಕ್ಷಿತಾಃ
॥ ೪೫ ॥

ವನ್ನು ಬಯಸುವ ಪುರುಷನು ಈ ಐದು ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಸೇವಿಸಬಾರದು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಧರ್ಮಶೀಲರಾದ ರಾಜರು, ಪ್ರಜಾನಾಯಕರು, ಧರ್ಮೋಪದೇಶಮಾಡುವ ಗುರುಜನರು ತುಂಬಾ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು. ॥ ೪೧ ॥ ಅನಂತರ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ವೃಷಭರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ, ತಪಸ್ಸು, ಶೌಚ, ದಯೆ ಎಂಬ ಮೂರು ಪಾದಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿದನು. ಭೂದೇವಿಯನ್ನು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಿ ಆಕೆಯನ್ನು ಸಲಹಿದನು. ॥ ೪೨ ॥ ಆ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನೇ ತನ್ನ ಪಿತಾಮಹನು ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ತೆರಳುವಾಗ ತನಗೆ ಕೊಟ್ಟ ರಾಜಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಈಗಲೂ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೪೩ ॥ ಪರಮ ಯಶಸ್ವಿಯೂ, ಸೌಭಾಗ್ಯಸಂಪನ್ನನೂ ಆದ ಆ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ರಾಜರ್ಷಿಯು ಹಸ್ತಿನಾವತಿಯಲ್ಲಿ ಕೌರವಕುಲದ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೪೪ ॥ ಅಭಿಮನ್ಯುನಂದನ ರಾಜಾ ಪರೀಕ್ಷಿತನ ಪ್ರಭಾವ ಹೀಗಿದೆ. ಆ ಮಹಾನುಭಾವನು ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೇ ನೀವು ದೀರ್ಘಕಾಲ ನಡೆಯುವ ಈ ಸತ್ರಯಾಗದಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷಿತರಾಗಿರುವಿರಿ. * ॥ ೪೫ ॥

ಹದಿನೇಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧೭ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧೇ
ಕಲಿನಿಗ್ರಹೋ ನಾಮ ಸಪ್ತದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧೭ ॥

ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನಿಗೆ ಶೃಂಗೀ ಋಷಿಯ ಶಾಪ ಒದಗಿದುದು

ಸೂತ ಉವಾಚ

ಯೋ ವೈ ದ್ರೌಣ್ಯಸ್ತ್ರವಿಪ್ಲುಷ್ಟೋ ನ ಮಾತುರುದರೇ ಮೃತಃ ।
ಅನುಗ್ರಹಾದ್ ಭಗವತಃ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯಾದ್ಭುತಕರ್ಮಣಃ
॥ ೧ ॥

ಬ್ರಹ್ಮಕೋಪೋತ್ಥಿತಾದ್ಯಸ್ತು ತಕ್ಷಕಾತ್ಪ್ರಾಣವಿಪ್ಲವಾತ್ ।
ನ ಸಮ್ಮುಮೋಹೋರುಭಯಾದ್ಭಗವತ್ಯರ್ಪಿತಾಶಯಃ
॥ ೨ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಶೌನಕಾದಿಗಳೇ ! ಅದ್ಭುತ ಕರ್ಮಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ರಾಜಾ ಪರೀಕ್ಷಿತನು ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ದಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸಾಯದೆ ಉಳಿದುಕೊಂಡನು. ॥ ೧ ॥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶಾಪದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ ತಕ್ಷಕನು ಕಚ್ಚಲು ಬಂದಾಗಲೂ ಆತನು ಪ್ರಾಣನಾಶವಾಗುವುದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಮೋಹಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನು ತನ್ನ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಣೆಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ॥ ೨ ॥ ಅವನು ಸರ್ವಸಂಗ ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಗಂಗಾತೀರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶ ಪಡೆದು ಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂಪ

* ೪೩ರಿಂದ ೪೫ರವರೆಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನನ್ನು ವರ್ತಮಾನದಂತೆ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. "**ವರ್ತಮಾನಸಾಮೀಪ್ಯೇ ವರ್ತಮಾನವದ್ವಾ**" (ಪಾ-ಸೂ-೩/೩/೧೩೧) ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿಯ ಸೂತ್ರದಂತೆ ವರ್ತಮಾನದ ನಿಕಟವರ್ತಿ ಭೂತ ಮತ್ತು ನಿಕಟವರ್ತಿ ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿಗಾಗಿ ವರ್ತಮಾನದ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಬಹುದು. ಶ್ರೀವಲ್ಲಭಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವರು – ಆಗ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಭೌತಿಕವಾಗಿ ಮೃತನಾಗಿದ್ದರೂ, ಆತನ ಕೀರ್ತಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರಭಾವಗಳು ವರ್ತಮಾನದಂತೆ ವಿದ್ಯಮಾನವಾಗಿದ್ದವು. ಅವನ ಕುರಿತು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲು ಅವನ ಅಂತರವನ್ನು ಇಲ್ಲ ಇಲ್ಲವಾಗಿಸಿದೆ. ಅವನಿಗೆ ಭಗವಂತನ ಸಾಯುಜ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಆತನನ್ನು ತಮ್ಮ ಎದುರಿಗೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೇವಲ ಅವರಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹಾಗೆಯೇ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. "**ಆತ್ಮಾ ವೈ ಪುತ್ರನಾಮಾಸಿ**" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗನುಸಾರ ಜನಮೇಜಯನ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನೇ ರಾಜಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದನು. ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ವರ್ತಮಾನದಂತೆ ಅವನ ವರ್ಣನೆಯು ಕಥಾರಸವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಉತ್ಸೃಜ್ಯ ಸರ್ವತಃ ಸಂಗಂ ವಿಜ್ಞಾತಾಜಿತಸಂಸ್ಥಿತಿಃ ।
ವೈಯಾಸಕೇರ್ಜಹೌ ಶಿಷ್ಯೋ ಗಂಗಾಯಾಂ ಸ್ವಂ ಕಲೇವರಮ್ ॥ ೩ ॥

ನೋತ್ತಮಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಾನಾಂ ಜುಷತಾಂ ತತ್ಕಥಾಮೃತಮ್ ।
ಸ್ಯಾತ್ಸಂಭ್ರಮೋಽಂತಕಾಲೇಽಪಿ ಸ್ಮರತಾಂ ತತ್ಪದಾಂಬುಜಮ್ ॥ ೪ ॥

ತಾವತ್ಕಲಿರ್ನ ಪ್ರಭವೇತ್ ಪ್ರವಿಷ್ಟೋಽಪೀಹ ಸರ್ವತಃ ।
ಯಾವದೀಶೋ ಮಹಾನುರ್ವ್ಯಾಮಾಭಿಮನ್ಯವ ಏಕರಾಟ್ ॥ ೫ ॥

ಯಸ್ಮಿನ್ನಹನಿ ಯರ್ಹ್ಯೇವ ಭಗವಾನುತ್ಸಸರ್ಜ ಗಾಮ್ ।
ತದೈವೇಹಾನುವೃತ್ತೋಽಸಾವಧರ್ಮಪ್ರಭವಃ ಕಲಿಃ ॥ ೬ ॥

ನಾನುದ್ವೇಷ್ಟಿ ಕಲಿಂ ಸಮ್ರಾಟ್ಸಾರಂಗ ಇವ ಸಾರಭುಕ್ ।
ಕುಶಲಾನ್ಯಾಸು ಸಿದ್ಧ್ಯಂತಿ ನೇತರಾಣಿ ಕೃತಾನಿ ಯತ್ ॥ ೭ ॥

ಕಿಂ ನು ಬಾಲೇಷು ಶೂರೇಣ ಕಲಿನಾ ಧೀರಭೀರುಣಾ ।
ಅಪ್ರಮತ್ತಃ ಪ್ರಮತ್ತೇಷು ಯೋ ವೃಕೋ ನೃಷು ವರ್ತತೇ ॥ ೮ ॥

ಉಪವರ್ಣಿತಮೇತದ್ವಃ ಪುಣ್ಯಂ ಪಾರೀಕ್ಷಿತಂ ಮಯಾ ।
ವಾಸುದೇವಕಥೋಪೇತಮಾಖ್ಯಾನಂ ಯದಪೃಚ್ಛತ ॥ ೯ ॥

ಯಾ ಯಾಃ ಕಥಾ ಭಗವತಃ ಕಥನೀಯೋರುಕರ್ಮಣಃ ।
ಗುಣಕರ್ಮಾಶ್ರಯಾಃ ಪುಂಭಿಃ ಸಂಸೇವ್ಯಾಸ್ತಾ ಬುಭೂಷುಭಿಃ ॥ ೧೦ ॥

ಋಷಯ ಊಚುಃ

ಸೂತ ಜೀವ ಸಮಾಃ ಸೌಮ್ಯ ಶಾಶ್ವತೀರ್ವಿಶದಂ ಯಶಃ ।
ಯಸ್ತ್ವಂ ಶಂಸಸಿ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಮರ್ತ್ಯಾನಾಮಮೃತಂ ಹಿ ನಃ ॥ ೧೧ ॥

ಕರ್ಮಣ್ಯಸ್ಮಿನ್ನನಾಶ್ವಾಸೇ ಧೂಮಧೂಮ್ರಾತ್ಮನಾಂ ಭವಾನ್ ।
ಆಪಾಯಯತಿ ಗೋವಿಂದಪಾದಪದ್ಮಾಸವಂ ಮಧು ॥ ೧೨ ॥

ತುಲಯಾಮ ಲವೇನಾಪಿ ನ ಸ್ವರ್ಗಂ ನಾಪುನರ್ಭವಮ್ ।
ಭಗವತ್ಸಂಗಿ ಸಂಗಸ್ಯ ಮರ್ತ್ಯಾನಾಂ ಕಿಮುತಾಶಿಷಃ ॥ ೧೩ ॥

ವನ್ನರಿತುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ॥ ೩ ॥ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲೀಲಾಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಕೇಳುತ್ತ ಆ ಕಥಾಮೃತವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾ, ಅವನ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಇರುವ ಸುಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಣಾಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಗಾಬರಿ, ಗಲಿಬಿಲಿಗಳು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೪ ॥ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಅಭಿಮನ್ಯು ನಂದನ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದವರೆಗೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಕಲಿಯು ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನ ಆಟವೇನೂ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ॥ ೫ ॥ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯಾವದಿನ, ಯಾವ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಭೂಲೋಕವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದನೋ, ಅಗಿನಿಂದಲೇ ಅಧರ್ಮದ ಮೂಲಕಾರಣವಾದ ಕಲಿಯು ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾದರೂ ಪರೀಕ್ಷಿತನು ಅದನ್ನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದನು. ॥ ೬ ॥ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ದುಂಬಿಯಂತೆ ಸಾರವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ, ಅವನಿಗೆ ಕಲಿಯುಗದ ಮೇಲೆ ಯಾವ ದ್ವೇಷವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಇದರಲ್ಲಿ ಮಹಾನ್ ಗುಣವೊಂದಿದೆ. ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳಾದರೋ ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಫಲಕಾರಿಯಾಗುತ್ತವೆ ; ಆದರೆ ಪಾಪಕರ್ಮದ ಫಲವು ಶರೀರದಿಂದ ಮಾಡಿದಾಗಲೇ ಸಿಗುವುದು. ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರದಿಂದಲ್ಲ. ॥ ೭ ॥ ಈ ಕಲಿಯು ತೋಳದಂತೆ. ತೋಳವು ಬಾಲಕರ ಮೇಲೆ ಪರಾಕ್ರಮ ತೋರಿದರೂ ಧೈರ್ಯವುಳ್ಳ ಶೂರ-ವೀರರಿಗೆ ಭಯಪಡುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಕಲಿಪುರುಷನು ಪ್ರಮಾದಿ ಜನರನ್ನು ತನ್ನ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಸದಾ ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೮ ॥ ಶೌನಕಾದಿ ಋಷಿಗಳೇ ! ನೀವು ಕೇಳಿದಂತೆ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಕಥೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪವಿತ್ರವಾದ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನ ಕಥೆಯನ್ನು ನಿಮಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ॥ ೯ ॥ ಕೀರ್ತಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ, ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ, ನಾನಾ ದಿವ್ಯಲೀಲೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದಿವ್ಯಗುಣಗಳನ್ನೂ, ದಿವ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುವ ಯಾವ-ಯಾವ ದಿವ್ಯಕಥೆಗಳುಂಟೋ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಬಯಸುವ ಪುರುಷರು ಸೇವಿಸಬೇಕು. ॥ ೧೦ ॥

ಋಷಿಗಳು ಕೇಳಿದರು – ಸೌಮ್ಯ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಸೂತ ಪುರಾಣಿಕರೇ ! ನೀವು ಶಾಶ್ವತಕಾಲದವರೆಗೆ ಜೀವಿಸಿರಿ. ಏಕೆಂದರೆ, ಮೃತ್ಯುವಿನ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ನಮಗೆ ನೀವು ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಮೃತಮಯವಾದ ಧವಳಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿಸುತ್ತಿರುವಿರಿ. ॥ ೧೧ ॥ ಬಹಳಕಾಲ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ-ಮಾಡುತ್ತಾ ಆದರ ಹೊಗೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಶರೀರಗಳು ಬೂದು ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿತು. ಆದರೂ ಆ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವು ದೊರೆಯುವುದೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸವಿಲ್ಲ. ನೀವಾದರೋ ಈಗಲೇ ನಮಗೆ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಚಂದ್ರನ ಚರಣಕಮಲಗಳ ದಿವ್ಯೋನ್ಮಾದಕರವಾದ ಮಕರಂದವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿಸಿ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಇದರಿಂದ ನಮಗೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಶಾಂತಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆ. ॥ ೧೨ ॥ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ಲವಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಸತ್ಸಂಗದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಸ್ವರ್ಗವಾಗಲೀ, ಮೋಕ್ಷವಾಗಲೀ ಹೋಲಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿರುವಾಗ ತುಚ್ಛವಾದ ಮಾನುಷಭೋಗಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದೇನಿದೆ ? ॥ ೧೩ ॥ ಮಹನೀಯರಾದ

ಕೋ ನಾಮ ತೃಪ್ಯೇದ್ ರಸವಿತ್ಕಥಾಯಾಂ
ಮಹತ್ತಮೈಕಾಂತಪರಾಯಣಸ್ಯ ।
ನಾಂತಂ ಗುಣಾನಾಮಗುಣಸ್ಯ ಜಗ್ಮು-
ರ್ಯೋಗೇಶ್ವರಾ ಯೇ ಭವಪಾದ್ಮಮುಖ್ಯಾಃ ॥ ೧೪ ॥

ತನ್ನೋ ಭವಾನ್ವೈ ಭಗವತ್ಪ್ರಧಾನೋ
ಮಹತ್ತಮೈಕಾಂತ ಪರಾಯಣಸ್ಯ ।
ಹರೇರುದಾರಂ ಚರಿತಂ ವಿಶುದ್ಧಂ
ಶುಶ್ರೂಷತಾಂ ನೋ ವಿತನೋತು ವಿದ್ವನ್ ॥ ೧೫ ॥

ಸ ವೈ ಮಹಾಭಾಗವತಃ ಪರೀಕ್ಷಿದ್
ಯೇನಾಪವರ್ಗಾಖ್ಯಮದಭ್ರಬುದ್ಧಿಃ ।
ಜ್ಞಾನೇನ ವೈಯಾಸಕಿಶಬ್ದಿತೇನ
ಭೇಜೇ ಖಗೇಂದ್ರಧ್ವಜಪಾದಮೂಲಮ್ ॥ ೧೬ ॥

ತನ್ನಃ ಪರಂ ಪುಣ್ಯ ಮಸಂವೃತಾರ್ಥ-
ಮಾಖ್ಯಾನಮತ್ಯದ್ಭುತಯೋಗನಿಷ್ಠಮ್ ।
ಆಖ್ಯಾಹ್ಯನಂತಾಚರಿತೋಪಪನ್ನಂ
ಪಾರೀಕ್ಷಿತಂ ಭಾಗವತಾಭಿರಾಮಮ್ ॥ ೧೭ ॥

ಸೂತ ಉವಾಚ

ಅಹೋ ವಯಂ ಜನ್ಮಭೃತೋಽದ್ಯ ಹಾಸ್ಮ
ವೃದ್ಧಾನುವೃತ್ತ್ಯಾಪಿ ವಿಲೋಮಜಾತಾಃ ।
ದೌಷ್ಕುಲ್ಯಮಾಧಿಂ ವಿಧುನೋತಿ ಶೀಘ್ರಂ
ಮಹತ್ತಮಾನಾಮಭಿಧಾನಯೋಗಃ ॥ ೧೮ ॥

ಕುತಃ ಪುನರ್ಗೃಣತೋ ನಾಮ ತಸ್ಯ
ಮಹತ್ತಮೈಕಾಂತಪರಾಯಣಸ್ಯ ।
ಯೋಽನಂತ ಶಕ್ತಿರ್ಭಗವಾನನಂತೋ
ಮಹದ್ಗುಣತ್ವಾದ್ಯಮನಂತ ಮಾಹುಃ ॥ ೧೯ ॥

ಏತಾವತಾಲಂ ನನು ಸೂಚಿತೇನ
ಗುಣೈರಸಾಮ್ಯಾನತಿಶಾಯನಸ್ಯ ।
ಹಿತ್ವೇತರಾನ್ಪ್ರಾರ್ಥಯತೋ ವಿಭೂತಿ-
ರ್ಯಸ್ಯಾಂಘ್ರಿರೇಣುಂ ಜುಷತೇಽನಭೀಪ್ಸೋಃ ॥ ೨೦ ॥

ಏಕಮಾತ್ರ ಜೀವನ ಸರ್ವಸ್ವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲೀಲಾಕಥೆಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತನಾಗದಿರುವ ರಸಮರ್ಮಜ್ಞನು ಯಾರಿರಬಹುದು! ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಕೃತ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅತೀತನಾದ ಭಗವಂತನ ಅಚಿಂತ್ಯ, ಅನಂತ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳ ಪಾರವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಯೋಗೇಶ್ವರರೂ ಕಾಣಲಾರರು. ॥ ೧೪ ॥ ಎಲೈ ಜ್ಞಾನ ಶಿರೋಮಣಿಯೇ! ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಜೀವನದ ಧ್ರುವತಾರೆ ಯನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿರುವ ನೀವು ಸತ್ಪುರುಷರ ಏಕಮಾತ್ರ ಆಶ್ರಯ ನಾದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಉದಾರವೂ, ಪರಿಶುದ್ಧವೂ ಆದ ಚರಿತ್ರ ವನ್ನು ಇನ್ನೂ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿ ಹೇಳಿರಿ. ॥ ೧೫ ॥ ಭಗವಂತನ ಪರಮಪ್ರೇಮಿ ಮಹಾಬುದ್ಧಿವಂತನಾದ ಪರೀಕ್ಷಿತನು ಶ್ರೀಶುಕ ಮಹಾಮುನಿಗಳಿಂದ ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪೀ ಭಗವಂತನ ಚರಣಕಮಲಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡನು. ಆ ಜ್ಞಾನ ವನ್ನು ಹಾಗೂ ಪರೀಕ್ಷಿತನ ಪರಮ ಪವಿತ್ರ ಆಖ್ಯಾನವನ್ನು ದಯವಿಟ್ಟು ವರ್ಣಿಸಿರಿ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಮಾತು ಮರೆಯಾಗಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಭಗವತ್ ಪ್ರೇಮದ ಅದ್ಭುತ ಯೋಗ ನಿಷ್ಠೆಯ ನಿರೂಪಣೆಯೂ ಇರಬಹುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆ-ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದಿವ್ಯಲೀಲೆಗಳ ವರ್ಣನೆ ಇರಬಹುದು. ಭಗವಂತನ ಪ್ರಿಯ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಂತಹ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಕೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಬಹಳ ರಸ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ॥ ೧೬-೧೭ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಅಹಾ! ವಿಲೋಮಜಾತಿ ಯಾದ* ಸೂತಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಮಹಾತ್ಮರ ಸೇವೆ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣ ಇಂದು ನಮ್ಮ ಜನ್ಮ ಸಫಲವಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ, ಮಹಾತ್ಮ ರೊಡನೆ ಸಂಭಾಷಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ದುಷ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮನೋವ್ಯಥೆಯು ಬೇಗನೆ ತೊಲಗಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ॥ ೧೮ ॥ ಮತ್ತೆ ಸತ್ಪುರುಷರ ಏಕಮಾತ್ರ ಆಶ್ರಯನಾದ ಭಗವಂತನ ನಾಮವನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವವರ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವುದೇನಿದೆ? ಭಗವಂತನ ಶಕ್ತಿಯು ಅನಂತವಾಗಿದೆ, ಅವನು ಸ್ವಯಂ ಅನಂತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ವಾಸ್ತವ ವಾಗಿ ಅವನ ಗುಣಗಳ ಅನಂತತೆಯಿಂದಲೇ ಅವನನ್ನು ಅನಂತ ನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೯ ॥ ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳ ಸಮತೆ ಯನ್ನೂ ಕೂಡ ಯಾರೂ ಮಾಡಲಾರರೆಂದಾಗ, ಅವನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿ ನವರಾದರೋ ಹೇಗೆ ಆಗಬಲ್ಲರು? "ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆ ಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣೆತ್ತಿಯೂ ನೋಡದೆ, ಭಗವಂತನು ಬಯಸದಿದ್ದರೂ ಅವನ ಚರಣರಜವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವಳಲ್ಲ! ಅವನ ಗುಣಗಳ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಷ್ಟು ಹೇಳುವುದು ಸಾಕಾಗಿದೆ. ॥ ೨೦ ॥ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಯಾರ ಶ್ರೀಪಾದಪದ್ಮಗಳನ್ನು ತೊಳೆದಾಗ ಅವನ ಪಾದನಖದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ತೀರ್ಥವೇ ಗಂಗೆಯಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸಿತೋ, ಅದು ಶಿವನನ್ನು ಮತ್ತು ಇಡೀ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಿರುವಾಗ ತ್ರಿಭುವನ ದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾರು 'ಭಗವಾನ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ

* ಉಚ್ಚ-ವರ್ಣದ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ನಿಮ್ನ ವರ್ಣದ ಪುರುಷನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಂತಾನವು 'ವಿಲೋಮಜಾತ' ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಸೂತಜಾತಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ತಾಯಿ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ ತಂದೆ ಇವರಿಂದ ಉಂಟಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ 'ವಿಲೋಮಜಾತಿ' ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ.

ಅಥಾಪಿ ಯತ್ಪಾದನಖಾವಸೃಷ್ಟಂ
ಜಗದ್ವಿರಿಂಚೋಪಹೃತಾರ್ಹಣಾಂಭಃ ।
ಸೇಶಂ ಪುನಾತ್ಯನ್ಯತಮೋ ಮುಕುಂದಾತ್
ಕೋ ನಾಮ ಲೋಕೇ ಭಗವತ್ಪದಾರ್ಥಃ ॥ ೨೧ ॥

ಯತ್ರಾನುರಕ್ತಾಃ ಸಹಸೈವ ಧೀರಾ
ವ್ಯಪೋಹ್ಯ ದೇಹಾದಿಷು ಸಂಗಮೂಢಮ್ ।
ವ್ರಜಂತಿ ತತ್ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಮಂತ್ಯಂ
ಯಸ್ಮಿನ್ನಹಿಂಸೋಪಶಮಃ ಸ್ವಧರ್ಮಃ ॥ ೨೨ ॥

ಅಹಂ ಹಿ ಪೃಷ್ಟೋಽರ್ಯಮಣೋ ಭವದ್ಭಿ-
ರಾಚಕ್ಷ ಆತ್ಮಾವಗಮೋಽತ್ರ ಯಾವಾನ್ ।
ನಭಃ ಪತಂತ್ಯಾತ್ಮ ಸಮಂ ಪತತ್ತ್ರಿಣ-
ಸ್ತಥಾ ಸಮಂ ವಿಷ್ಣುಗತಿಂ ವಿಪಶ್ಚಿತಃ ॥ ೨೩ ॥

ಏಕದಾ ಧನುರುದ್ಯಮ್ಯ ವಿಚರನ್ಮೃಗಯಾಂ ವನೇ ।
ಮೃಗಾನನುಗತಃ ಶ್ರಾಂತಃ ಕ್ಷುಧಿತಸ್ತೃಷಿತೋ ಭೃಶಮ್ ॥ ೨೪ ॥

ಜಲಾಶಯಮಚಕ್ಷಾಣಃ ಪ್ರವಿವೇಶ ತಮಾಶ್ರಮಮ್ ।
ದದರ್ಶ ಮುನಿಮಾಸೀನಂ ಶಾಂತಂ ಮೀಲಿತಲೋಚನಮ್ ॥ ೨೫ ॥

ಪ್ರತಿರುದ್ಧೇಂದ್ರಿಯಪ್ರಾಣಮನೋಬುದ್ಧಿ ಮುಪಾರತಮ್ ।
ಸ್ಥಾನತ್ರಯಾತ್ಪರಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಭೂತಮವಿಕ್ರಿಯಮ್ ॥ ೨೬ ॥

ವಿಪ್ರಕೀರ್ಣಜಟಾಚ್ಛನ್ನಂ ರೌರವೇಣಾಜಿನೇನ ಚ ।
ವಿಶುಷ್ಯತ್ತಾಲುರುದಕಂ ತಥಾಭೂತಮಯಾಚತ ॥ ೨೭ ॥

ಅಲಬ್ಧ ತೃಣಭೂಮ್ಯಾದಿರಸಂಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಘ್ಯಸೂನೃತಃ ।
ಅವಜ್ಞಾತಮಿವಾತ್ಮಾನಂ ಮನ್ಯಮಾನಶ್ಚುಕೋಪ ಹ ॥ ೨೮ ॥

ಅಭೂತಪೂರ್ವಃ ಸಹಸಾಕ್ಷುತ್ತೃಡ್ ಭ್ಯಾಮರ್ದಿತಾತ್ಮನಃ ।
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಪ್ರತ್ಯಭೂದ್ಬ್ರಹ್ಮನ್ಮತ್ಸರೋ ಮನ್ಯುರೇವ ಚ ॥ ೨೯ ॥

ಸ ತು ಬ್ರಹ್ಮಋಷೇರಂಸೇ ಗತಾಸುಮುರಗಂ ರುಷಾ ।
ವಿನಿರ್ಗಚ್ಛಂಧನುಷ್ಕೋಟ್ಯಾ ನಿಧಾಯ ಪುರಮಾಗಮತ್ ॥ ೩೦ ॥

ಏಷ ಕಿಂ ನಿಭೃತಾಶೇಷಕರಣೋ ಮೀಲಿತೇಕ್ಷಣಃ ।
ಮೃಷಾ ಸಮಾಧಿರಾಹೋಸ್ವಿತ್ಕಿಂ ನು ಸ್ಯಾತ್ಕ್ಷತ್ರಬಂಧುಭಿಃ ॥ ೩೧ ॥

ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನ್ವರ್ಥ ವಿಷಯನಾಗಬಲ್ಲನು ? ॥ ೨೧ ॥ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಪರಮಪ್ರೇಮ ವನ್ನು ಪಡೆದ ಧೀರರು ಶರೀರ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿದ್ದ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೂಡಲೇ ತೊರೆದು ಅಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ಉಪಶಾಂತಿ ಗಳನ್ನೇ ತನ್ನ ಧರ್ಮವನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ, ಜೀವನದ ಕಟ್ಟಕಡೆಯ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪರಮಹಂಸ ಧರ್ಮವನ್ನು ಯಾವನ ನಿರಂತರ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊಂದುತ್ತಾರೋ ಅಂತಹ ಮುಕುಂದನು ತಾನೇ 'ಭಗವಾನ್' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣವಾದ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೨೨ ॥ ಎಲೈ ಸೂರ್ಯಸದೃಶರಾದ ಮಹಾತ್ಮರೇ! ನೀವು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಕೇಳ ಬೇಕೆಂದಿರುವ ವಿಷಯದ ಬಗೆಗೆ ನನಗೆ ತಿಳಿದಷ್ಟನ್ನು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾರಲು ಸಾಧ್ಯವಿರುವಂತೆಯೇ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೂ ಕೂಡ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಗನುಗುಣ ವಾಗಿಯೇ ತಿಳಿದು ವರ್ಣಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೨೩ ॥

ಒಂದು ದಿನ ಆ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಬಿಲ್ಲನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಬೇಟೆ ಯಾಡಲು ಕಾಡಿಗೆ ಹೋದನು. ಮೃಗಗಳ ಹಿಂದೆ ಓಡುತ್ತಾ- ಓಡುತ್ತಾ ಬಳಲಿ, ಅವನಿಗೆ ಹಸಿವು-ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳು ಉಂಟಾದವು. ॥ ೨೪ ॥ ನೀರು ಕುಡಿಯಲು ಯಾವುದೇ ಜಲಾಶಯವೂ ಕಾಣಿಸ ದಿರಲು ಆತನು ಹತ್ತಿರದ ಒಂದು ಋಷ್ಯಾಶ್ರಮವನ್ನು ಹೊಕ್ಕನು. ಅಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಧ್ಯಾನಸ್ಥರಾಗಿ ಶಾಂತಭಾವದಿಂದ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಓರ್ವ ಮುನಿಯನ್ನು ಕಂಡನು. ॥ ೨೫ ॥ ಅವರು ಇಂದ್ರಿಯ, ಪ್ರಾಣ, ಮನಸ್ಸು ಬುದ್ಧಿಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಿ ಸಂಸಾ ರಾತೀತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ಜಾಗ್ರತ್, ಸ್ವಪ್ನ, ಸುಷುಪ್ತಿ ಮೂರೂ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ನಿರ್ವಿಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪೀ ತುರೀಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತರಾಗಿದ್ದರು. ॥ ೨೬ ॥ ಕೆದರಿದ ಜಟೆಗಳಿಂದ ಅವರ ದೇಹ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗಿತ್ತು. ಅವರು ಕೃಷ್ಣಾಜಿನವನ್ನು ಹೊದ್ದಿದ್ದರು. ಅಂತಹ ಸಮಾಧಿಸ್ಥ ಮುನಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲಿಗೆ-ಗಂಟಲು ಒಣಗಿಹೋಗಿದ್ದ ರಾಜನು ನೀರನ್ನು ಕೇಳಿದನು. ॥ ೨೭ ॥ ಆದರೆ ಅವನಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಹುಲ್ಲಿನ ಆಸನವೂ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ, ಭೂಮಿ ಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲೂ ಕೂಡ ಯಾರೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ, ಅರ್ಘ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ ಉಪಚಾರವಾಗಲೀ, ಕಡೆಗೆ ಒಂದು ಸವಿಮಾತಾದರೂ ದೊರೆಯದಿದ್ದಾಗ, ತನಗೆ ಅಪಮಾನವಾಯಿತೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಆತನು ಬಹಳ ಕೋಪಗೊಂಡನು. ॥ ೨೮ ॥ ಶೌನಕರೇ ! ಹಸಿವು- ಬಾಯಾರಿಕೆಯಿಂದ ಪೀಡಿತನಾಗಿದ್ದ ಅವನಿಗೆ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮೇಲೆ ಅಸೂಯೆಯೂ, ಕ್ರೋಧವೂ ಉಂಟಾದವು. ಅವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಇಂತಹ ಘಟನೆ ಯಾಗಿತ್ತು. ॥ ೨೯ ॥ ಅಲ್ಲಿಂದ ಮರಳುವಾಗ ಅವನು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಒಂದು ಸತ್ತುಹೋಗಿದ್ದ ಹಾವನ್ನು ಧನುಸ್ಸಿನ ತುದಿಯಿಂದ ಎತ್ತಿ ಆ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಯ ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾಕಿ, ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ ದನು. ॥ ೩೦ ॥ ಈ ಮುನಿಯು ನಿಜವಾಗಿ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ ತನ್ನೆಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಿ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿದ್ದನೋ, ಅಥವಾ 'ಈ ರಾಜನಿಂದ ತನಗೇನಾಗಬೇಕು' ಎಂದು ತಾತ್ಸಾರದಿಂದ ಸಮಾಧಿ

ತಸ್ಯ ಪುತ್ರೋಽತಿತೇಜಸ್ವೀ ವಿಹರನ್ ಬಾಲಕೋಽರ್ಭಕೈಃ ।
ರಾಜ್ಞಾಘಂ ಪ್ರಾಪಿತಂ ತಾತಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ತತ್ರೇದಮಬ್ರವೀತ್
॥ ೩೨ ॥

ಅಹೋ ಅಧರ್ಮಃ ಪಾಲಾನಾಂ ಪೀವ್ನಾಂ ಬಲಿಭುಜಾಮಿವ ।
ಸ್ವಾಮಿನ್ಯಘಂ ಯದ್ದಾಸಾನಾಂ ದ್ವಾರಪಾನಾಂ ಶುನಾಮಿವ
॥ ೩೩ ॥

ಬ್ರಾಹ್ಮಣೈಃ ಕ್ಷತ್ರಬಂಧುರ್ಹಿ ದ್ವಾರಪಾಲೋ ನಿರೂಪಿತಃ ।
ಸ ಕಥಂ ತದ್ಗೃಹೇ ದ್ವಾಃಸ್ಥಃ ಸಭಾಂಡಂ ಭೋಕ್ತುಮರ್ಹತಿ
॥ ೩೪ ॥

ಕೃಷ್ಣೇ ಗತೇ ಭಗವತಿ ಶಾಸ್ತರ್ಯುತ್ಪಥಗಾಮಿನಾಮ್ ।
ತದ್ಭಿನ್ನಸೇತೂನದ್ಯಾಹಂ ಶಾಸ್ಮಿ ಪಶ್ಯತ ಮೇ ಬಲಮ್
॥ ೩೫ ॥

ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ರೋಷತಾಮ್ರಾಕ್ಷೋ ವಯಸ್ಯಾನೃಷಿ ಬಾಲಕಃ ।
ಕೌಶಿಕ್ಯಾಪ ಉಪಸ್ಪೃಶ್ಯ ವಾಗ್ವಜ್ರಂ ವಿಸಸರ್ಜ ಹ
॥ ೩೬ ॥

ಇತಿ ಲಂಘಿತಮರ್ಯಾದಂ ತಕ್ಷಕಃ ಸಪ್ತಮೇಽಹನಿ ।
ದಂಕ್ಷ್ಯತಿ ಸ್ಮ ಕುಲಾಂಗಾರಂ ಚೋದಿತೋ ಮೇ ಪಿತೃದ್ರುಹಮ್
॥ ೩೭ ॥

ತತೋಽಭ್ಯೇತ್ಯಾಶ್ರಮಂ ಬಾಲೋ ಗಲೇ ಸರ್ಪಕಲೇವರಮ್ ।
ಪಿತರಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ದುಃಖಾರ್ತೋ ಮುಕ್ತಕಂಠೋ ರುರೋದ ಹ
॥ ೩೮ ॥

ಸ ವಾ ಆಂಗಿರಸೋ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಶ್ರುತ್ವಾ ಸುತವಿಲಾಪನಮ್ ।
ಉನ್ಮೀಲ್ಯ ಶನಕೈರ್ನೇತ್ರೇ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸ್ವಾಂಸೇ ಮೃತೋರಗಮ್
॥ ೩೯ ॥

ವಿಸೃಜ್ಯ ಪುತ್ರಂ ಪಪ್ರಚ್ಛ ವತ್ಸ ಕಸ್ಮಾದ್ಧಿ ರೋದಿಷಿ ।
ಕೇನ ವಾ ತೇಽಪಕೃತಮಿತ್ಯುಕ್ತಃ ಸ ನ್ಯವೇದಯತ್
॥ ೪೦ ॥

ನಿಶಮ್ಯ ಶಪ್ತಮತದರ್ಹಂ ನರೇಂದ್ರಂ
ಸ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ನಾತ್ಮಜಮಭ್ಯನಂದತ್ ।
ಅಹೋ ಬತಾಂಹೋ ಮಹದದ್ಯ ತೇ ಕೃತ-
ಮಲ್ಪೀಯಸಿ ದ್ರೋಹ ಉರುರ್ದಮೋ ಧೃತಃ ॥ ೪೧ ॥

ನ ವೈ ನೃಭಿರ್ನರದೇವಂ ಪರಾಖ್ಯಂ
ಸಮ್ಮಾತುಮರ್ಹಸ್ಯವಿಪಕ್ವಬುದ್ಧೇ ।
ಯತ್ತೇಜಸಾ ದುರ್ವಿಷಹೇಣ ಗುಪ್ತಾ
ವಿಂದಂತಿ ಭದ್ರಾಣ್ಯಕುತೋಭಯಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ॥ ೪೨ ॥

ಯನ್ನು ನಟಿಸುತ್ತಿದ್ದನೋ ? ಮುಂತಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಾ ಆತನು ಹೊರಟು ಹೋದನು. ॥ ೩೧ ॥

ಆ ಮಹಾಮುನಿಯ ಹೆಸರು ಶಮೀಕ. ಅವರ ಪುತ್ರ 'ಶೃಂಗೀ' ಎಂಬುವನು ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಇತರ ಋಷಿಕುಮಾರರೊಡನೆ ಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅವನಿಗೆ-ರಾಜನು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದು ತಿಳಿಯಿತು. ಆಗ ಅವನು ಕಿಡಿ-ಕಿಡಿಯಾಗಿ ಹೀಗೆಂದನು –॥ ೩೨ ॥ 'ಛೇ! ಎಂತಹ ಅಧರ್ಮವಾಯಿತು ! ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಬಲಿಯನ್ನವನ್ನು ತಿಂದು ಬದುಕುವ ಕಾಗೆಯಂತೆಯೂ, ಬಾಗಿಲನ್ನು ಕಾಯುವ ನಾಯಿಯಂತೆಯೂ, ದಾಸರಂತೆಯೂ ಇರಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಈ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಧಮರು ಕೊಬ್ಬಿ ಹೀಗೆ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹ ಮಾಡುವುದೇ ? ॥ ೩೩ ॥ ಇಂತಹ ಕ್ಷತ್ರಿಯರನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನೇಮಿಸಿರುವರು. ಅವರು ಬಾಗಿಲಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕೇ ಹೊರತು ಒಳಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಹೇಗೆ ಅರ್ಹರಾದಾರು ? ॥ ೩೪ ॥ ದುರ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪರಂಧಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಬಳಿಕ ಎಲ್ಲೆಮೀರಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಇವರಿಗೆ ನಾನೇ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತೇನೆ. ನನ್ನ ತಪೋಬಲವನ್ನಾದರೂ ನೋಡಲಿ.'' ॥ ೩೫ ॥ ತನ್ನ ಸಂಗಡಿಗರೊಂದಿಗೆ ಹೀಗೆ ನುಡಿದು ಆ ಮುನಿಕುಮಾರನು ಕೋಪದಿಂದ ಕೆಂಪೇರಿದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿ ಕೌಶಿಕೀ ನದಿಯ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆಚಮನಮಾಡಿ ತನ್ನ ಮಾತೆಂಬ ವಜ್ರವನ್ನು ಹೀಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ॥ ೩೬ ॥ 'ಕುಲಗೆಡುಕನಾದ ಆ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ನನ್ನ ಪೂಜ್ಯನಾದ ತಂದೆಗೆ ಅಪಮಾನಮಾಡಿ, ಮೇರೆ ಮೀರಿ ನಡೆದಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಪ್ರೇರಣೆಯಂತೆ ಇಂದಿನಿಂದ ಏಳನೆಯ ದಿನ ತಕ್ಷಕ ಸರ್ಪವು ಅವನನ್ನು ಕಚ್ಚಿಬಿಡಲಿ.' ॥ ೩೭ ॥

ಹೀಗೆ ಶಾಪಕೊಟ್ಟ ಬಳಿಕ ಆ ಬಾಲಕನು ತನ್ನ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದು, ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ತ ಹಾವನ್ನು ಕಂಡು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಳತೊಡಗಿದನು. ॥ ೩೮ ॥ ಎಲೈ ಶೌನಕರೇ! ಆ ಆಂಗೀರಸಗೋತ್ರದ ಮುನಿವರ್ಯ ಶಮೀಕರು ಪುತ್ರನ ಅಳುವಿನ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಎಚ್ಚರಗೊಂಡು ಮೆಲ್ಲನೆ ಕಣ್ಣುತೆರೆದು ನೋಡಿದಾಗ ತನ್ನ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸತ್ತ ಹಾವನ್ನು ನೋಡಿದನು. ॥ ೩೯ ॥ ಅದನ್ನು ಕಿತ್ತೆಸೆದು ತನ್ನ ಪುತ್ರನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದರು – ಮಗೂ! ನೀನು ಏಕೆ ಅಳುತ್ತಿರುವೆ? ಯಾರು ನಿನಗೆ ಅಪಕಾರ ಮಾಡಿದರು ? ಎಂದು ಕೇಳಲಾಗಿ – ಶೃಂಗಿಯು ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಅರುಹಿದನು. ॥ ೪೦ ॥ ರಾಜನಿಗೆ ಶಾಪಕೊಟ್ಟ ಸಮಾಚಾರ ಕೇಳಿ ಆ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಯು ತನ್ನ ಪುತ್ರನನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಲಿಲ್ಲ, ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷಿತನು ಶಾಪಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ, ಅಯ್ಯೋ ! ಎಂತಹ ಪಾಪಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ ? ಮೂರ್ಖಬಾಲಕನೇ ! ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಅಪರಾಧಕ್ಕಾಗಿ ನೀನು ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ದಂಡವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ ? ॥ ೪೧ ॥ ಎಲೈ ದುಡುಕುಬುದ್ಧಿಯವನೇ ! ನಿನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯು ಪರಿಪಕ್ವವಾಗಿಲ್ಲ, ಆ ರಾಜನಾದರೋ ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಸ್ವರೂಪನು. ಅವನನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ತಡೆಯಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಆತನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಈ

ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇ ನರದೇವನಾಮ್ನಿ
ರಥಾಂಗಪಾಣಾವಯಮಂಗ ಲೋಕಃ ।
ತದಾ ಹಿ ಚೌರಪ್ರಚುರೋ ವಿನಂಕ್ಷ್ಯ-
ತ್ಯರಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋऽವಿವರೂಥವತ್ಕ್ಷಣಾತ್ ॥ ೪೩ ॥

ತದದ್ಯ ನಃ ಪಾಪಮುಪೈತ್ಯನನ್ವಯಂ
ಯನ್ನಷ್ಟನಾಥಸ್ಯ ವಸೋರ್ವಿಲುಂಪಕಾತ್ ।
ಪರಸ್ಪರಂ ಘ್ನಂತಿ ಶಪಂತಿ ವೃಂಜತೇ
ಪಶೂನ ಸ್ತ್ರಿಯೋऽರ್ಥಾನ್ಪುರುದಸ್ಯವೋ ಜನಾಃ ॥ ೪೪ ॥

ತದಾऽऽರ್ಯಧರ್ಮಶ್ಚ ವಿಲೀಯತೇ ನೃಣಾಂ
ವರ್ಣಾಶ್ರಮಾಚಾರಯುತಸ್ತ್ರಯೀಮಯಃ ।
ತತೋऽರ್ಥಕಾಮಾಭಿನಿವೇಶಿತಾತ್ಮನಾಂ
ಶುನಾಂ ಕಪೀನಾಮಿವ ವರ್ಣಸಂಕರಃ ॥ ೪೫ ॥

ಧರ್ಮಪಾಲೋ ನರಪತಿಃ ಸ ತು ಸಮ್ರಾಡ್ ಬೃಹಚ್ಛ್ರವಾಃ ।
ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮಹಾಭಾಗವತೋ ರಾಜರ್ಷಿರ್ಹಯಮೇಧಯಾಟ್ ।
ಕ್ಷುತ್ತೃಟ್ಶ್ರಮಯುತೋ ದೀನೋ ನೈವಾಸ್ಮಚ್ಛಾಪಮರ್ಹತಿ ॥ ೪೬ ॥

ಅಪಾಪೇಷು ಸ್ವಭೃತ್ಯೇಷು ಬಾಲೇನಾಪಕ್ವಬುದ್ಧಿನಾ ।
ಪಾಪಂ ಕೃತಂ ತದ್ಭಗವಾನ್ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ಕ್ಷಂತುಮರ್ಹತಿ ॥ ೪೭ ॥

ತಿರಸ್ಕೃತಾ ವಿಪ್ರಲಬ್ಧಾಃ ಶಪ್ತಾಃ ಕ್ಷಿಪ್ತಾ ಹತಾ ಅಪಿ ।
ನಾಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರತಿಕುರ್ವಂತಿ ತದ್ಭಕ್ತಾಃ ಪ್ರಭವೋऽಪಿ ಹಿ ॥ ೪೮ ॥

ಇತಿ ಪುತ್ರಕೃತಾಘೇನ ಸೋऽನುತಪ್ತೋ ಮಹಾಮುನಿಃ ।
ಸ್ವಯಂ ವಿಪ್ರಕೃತೋ ರಾಜ್ಞಾ ನೈವಾಘಂ ತದಚಿಂತಯತ್ ॥ ೪೯ ॥

ಪ್ರಾಯಶಃ ಸಾಧವೋ ಲೋಕೇ
ಪರೈರ್ದ್ವಂದ್ವೇಷು ಯೋಜಿತಾಃ ।
ನ ವ್ಯಥಂತಿ ನ ಹೃಷ್ಯಂತಿ
ಯತ ಆತ್ಮಾऽಗುಣಾಶ್ರಯಃ ॥ ೫೦ ॥

ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಸುರಕ್ಷಿತರಾಗಿ, ನಿರ್ಭಯದಿಂದ, ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿ ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ॥ ೪೨ ॥ ಯಾವಾಗ ರಾಜನ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಭಗವಂತನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಆಗ ಕಳ್ಳ-ಕಾಕರು ಹೆಚ್ಚಿ ಕಾವಲಿಲ್ಲದ ಕುರಿಮಂದೆಯಂತೆ ಈ ಲೋಕವು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ನಶಿಸಿಹೋದೀತು. ॥ ೪೩ ॥ ದೈವಸ್ವರೂಪೀ ರಾಜನನ್ನು ಕಳಕೊಂಡರೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಮಹಾ ಅನರ್ಥ ವೊದಗುವುದು. ಲೂಟಿ, ದರೋಡೆಗಳೂ, ಪರಸ್ಪರ ಹೊಡೆದಾಟ-ಬಡಿದಾಟಗಳೂ, ಬೈಗುಳಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತವೆ. ದನ-ಕರುಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಪಶುಗಳೂ, ಹೆಂಗಸರೂ, ಧನ-ಕನಕಾದಿ ಸಂಪತ್ತುಗಳೂ ಕೊಳ್ಳೆ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ॥ ೪೪ ॥ ಆಗ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆರ್ಯಧರ್ಮವು ಲೋಪವಾಗುವುದು. ಹಣದಲೋಭ ಮತ್ತು ಕಾಮವಾಸನೆಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗಿ ಜನರು ನಾಯಿ, ಕಪಿಗಳು ಸೇರು ವಿಕೆಯಂತೆ ಉಚ್ಛೃಂಖಲರಾಗಿ ವರ್ಣಸಂಕರ ಉಂಟಾಗುವುದು. ॥ ೪೫ ॥ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನಾದರೋ ಮಹಾಯಶಸ್ವೀ, ಧರ್ಮಧುರಂಧರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಅನೇಕ ಅಶ್ವಮೇಧಯಜ್ಞ ಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿರುವನು. ಭಗವಂತನ ಪ್ರಿಯಭಕ್ತನಾದ ರಾಜರ್ಷಿ ಯಾದ ಅವನು ಹಸಿವು-ಬಾಯಾರಿಕೆಯಿಂದ ಬಳಲಿದವನಾಗಿ ನಮ್ಮ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದನು. ಅವನು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ನಮ್ಮ ಶಾಪಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ॥ ೪೬ ॥ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಈ ಬಾಲಕನು ನಮ್ಮ ಸೇವೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ನಿಷ್ಪಾಪಿಯಾದ ರಾಜನಿಗೆ ಅಪರಾಧವನ್ನೆಸಗಿದ್ದಾನೆ. ಸರ್ವಾತ್ಮನಾದ ಭಗವಂತನು ಕೃಪೆಯಿಟ್ಟು ಇವನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಲಿ. ॥ ೪೭ ॥ ಭಗವಂತನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದರೂ ಅವರು ಸೇಡುತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇತರರಿಂದ ತಮಗೆ ಅಪಮಾನ, ಮೋಸ, ಬೈಗುಳ, ಆಕ್ಷೇಪಣೆ, ಹೊಡೆದಾಟ, ಬಡಿದಾಟ ಮುಂತಾದವುಗಳಾದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ॥ ೪೮ ॥ ಶಮೀಕ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಪುತ್ರನು ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧಕ್ಕಾಗಿ ತುಂಬಾ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವಾಯಿತು. ಪರೀ ಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ತಮಗೆ ಮಾಡಿದ್ದ ಅಪಮಾನವನ್ನಾದರೋ ಅವರು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಲೇ ಇಲ್ಲ. ॥ ೪೯ ॥ ಸಾಧು-ಸಂತರ ಸ್ವಭಾವವೇ ಹೀಗೆ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇತರರು ಅವರನ್ನು ನಿಂದಾ-ಸ್ತುತಿ ಮುಂತಾದ ದ್ವಂದ್ವಗಳಿಗೆ ಈಡುಮಾಡಿದರೂ ಅವರು ಸಾಮಾನ್ಯ ವಾಗಿ ಹರ್ಷಿತರಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ವ್ಯಥೆಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವರು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನರಿತು ಅದರಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಆತ್ಮನು ತ್ರಿಗುಣಾತೀತನಲ್ಲವೇ ? ॥ ೫೦ ॥

ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧೮ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧೇ
ವಿಪ್ರಶಾಪೋಪಲಂಭನಂ ನಾಮಾಷ್ಟಾದಶೋऽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧೮ ॥

ಹತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನ ಪ್ರಾಯೋಪವೇಶ, ಶುಕಮಹಾಮುನಿಯ ಆಗಮನ–

ಸೂತ ಉವಾಚ

ಮಹೀಪತಿಸ್ತ್ವಥ ತತ್ಕರ್ಮ ಗರ್ಹ್ಯಂ
ವಿಚಿಂತಯನ್ನಾತ್ಮಕೃತಂ ಸುದುರ್ಮನಾಃ ।
ಅಹೋ ಮಯಾ ನೀಚಮನಾರ್ಯವತ್ಕೃತಂ
ನಿರಾಗಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಗೂಢತೇಜಸಿ ॥ ೧ ॥

ಧ್ರುವಂ ತತೋ ಮೇ ಕೃತದೇವಹೇಲನಾ-
ದ್ದುರತ್ಯಯಂ ವ್ಯಸನಂ ನಾತಿದೀರ್ಘಾತ್ ।
ತದಸ್ತು ಕಾಮಂ ತ್ವಘನಿಷ್ಕೃತಾಯ ಮೇ
ಯಥಾ ನ ಕುರ್ಯಾಂ ಪುನರೇವಮದ್ಧಾ ॥ ೨ ॥

ಅದ್ಯೈವ ರಾಜ್ಯಂ ಬಲಮೃದ್ಧಕೋಶಂ
ಪ್ರಕೋಪಿತಬ್ರಹ್ಮಕುಲಾನಲೋ ಮೇ ।
ದಹತ್ವಭದ್ರಸ್ಯ ಪುನರ್ನ ಮೇಽಭೂತ್
ಪಾಪೀಯಸೀ ಧೀರ್ದ್ವಿಜದೇವಗೋಭ್ಯಃ ॥ ೩ ॥

ಸ ಚಿಂತಯನ್ನಿತ್ಥಮಥಾಶೃಣೋದ್ಯಥಾ
ಮುನೇಃ ಸುತೋಕ್ತೋ ನಿರ್ಋತಿಸ್ತಕ್ಷಕಾಖ್ಯಃ ।
ಸ ಸಾಧು ಮೇನೇ ನ ಚಿರೇಣ ತಕ್ಷಕಾ-
ನಲಂ ಪ್ರಸಕ್ತಸ್ಯ ವಿರಕ್ತಿಕಾರಣಮ್ ॥ ೪ ॥

ಅಥೋ ವಿಹಾಯೇಮಮಮುಂ ಚ ಲೋಕಂ
ವಿಮರ್ಶಿತೌ ಹೇಯತಯಾ ಪುರಸ್ತಾತ್ ।
ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರಿಸೇವಾಮಧಿಮನ್ಯಮಾನ
ಉಪಾವಿಶತ್ಪ್ರಾಯಮಮರ್ತ್ಯನದ್ಯಾಮ್ ॥ ೫ ॥

ಯಾ ವೈ ಲಸಚ್ಛ್ರೀತುಲಸೀವಿಮಿಶ್ರ-
ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರಿರೇಣ್ವಭ್ಯಧಿಕಾಂಬುನೇತ್ರೀ ।
ಪುನಾತಿ ಲೋಕಾನುಭಯತ್ರ ಸೇಶಾನ್
ಕಸ್ತಾಂ ನ ಸೇವೇತ ಮರಿಷ್ಯಮಾಣಃ ॥ ೬ ॥

ಇತಿ ವ್ಯವಚ್ಛಿದ್ಯ ಸ ಪಾಂಡವೇಯಃ
ಪ್ರಾಯೋಪವೇಶಂ ಪ್ರತಿ ವಿಷ್ಣುಪದ್ಯಾಮ್ ।
ದಧ್ಯೌ ಮುಕುಂದಾಂಘ್ರಿಮನನ್ಯಭಾವೋ
ಮುನಿವ್ರತೋ ಮುಕ್ತಸಮಸ್ತಸಂಗಃ ॥ ೭ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಶೌನಕಾದಿಗಳೇ! ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಬಂದ ರಾಜಾಪರೀಕ್ಷಿತ್ತನಿಗೆ ತನ್ನ ಆ ನಿಂದನೀಯ ಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಭಾರೀ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವಾಯಿತು. ಅವನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಬೇಸರವಾಗಿ ಅಂದುಕೊಂಡನು – ಅಯ್ಯೋ! ನಾನು ನಿರಪರಾಧಿಯೂ, ಗೂಢವಾದ ಬ್ರಹ್ಮತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಮಹಾತ್ಮನೂ ಆದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೊಂದಿಗೆ ಅನಾರ್ಯನಂತೆ ನೀಚ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಎಸಗಿಬಿಟ್ಟೆನಲ್ಲ! ॥ ೧ ॥ ಹೀಗೆ ದೈವಾಪಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅತಿಶೀಘ್ರವಾಗಿ ದಾಟಲಶಕ್ಯವಾದ ಅತಿದೊಡ್ಡ ವಿಪತ್ತು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಒದಗುವುದು. ನಾನೂ ಅದನ್ನೇ ಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅದರಿಂದ ನನ್ನ ಪಾಪದ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಾದೀತು. ಮತ್ತೆ ಎಂದಿಗೂ ಇಂತಹ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ದುಃಸಾಹಸವಾಗಲಾರದು. ॥ ೨ ॥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕ್ರೋಧಾಗ್ನಿಯು ಇಂದೇ ನನ್ನ ರಾಜ್ಯ, ಸೇನೆ, ತುಂಬಿದ ಭಂಡಾರ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಹಾಕಲಿ. ಮುಂದೆಂದಿಗೂ ದುಷ್ಟನಾದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ದೇವತೆಗಳು, ಗೋವುಗಳು ಇವರ ಕುರಿತು ಇಂತಹ ಪಾಪಬುದ್ಧಿಯು ಉಂಟಾಗದಿರಲಿ. ॥ ೩ ॥ ಅವನು ಹೀಗೆ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಶಮೀಕ ಮಹರ್ಷಿಗಳು 'ಗೌರಮುಖ'ನೆಂಬ ಶಿಷ್ಯನ ಮೂಲಕ ಹೇಳಿಕಳಿಸಿದರು – ''ಋಷಿಪುತ್ರನಾದ ಶೃಂಗಿಯ ಶಾಪದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾದ ತಕ್ಷಕನು ಇಂದಿನಿಂದ ಏಳನೆಯ ದಿನ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗುವನು' ಎಂಬ ಸಮಾಚಾರವು ಅವನ ಕಿವಿಗೆ ಬಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಜನು – 'ಆ ತಕ್ಷಕನೆಂಬ ಬೆಂಕಿಯು ರಾಜಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿರುವ ನನಗೆ ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು' ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡನು. ॥ ೪ ॥ ಅನಂತರ ಅವನು ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಈ ಲೋಕ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕಗಳ ಭೋಗಗಳನ್ನು ತುಚ್ಛವೂ, ತ್ಯಾಜ್ಯವೂ ಎಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದನು. ಈಗ ಅವನ್ನು ಸ್ವರೂಪತಃ ತ್ಯಾಗಗೈದು ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಣಕಮಲಗಳ ಸೇವೆಯನ್ನೇ ಪರಮೋತ್ತಮವಾದುದು ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ದೇವನದಿ ಗಂಗೆಯ ದಡದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಪ್ರಾಯೋಪವೇಶ ವ್ರತವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡನು. ॥ ೫ ॥ ಯಾವ ದೇವನದಿಯು ಘಮ-ಘಮಿಸುತ್ತಿರುವ ತುಲಸೀದಳಗಳು ಬೆರೆತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಧೂಳಿಯಿಂದ ಪರಮ ಪವಿತ್ರವಾಗಿರುವ ಜಲದಿಂದ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತಾ ಲೋಕಪಾಲರ ಸಹಿತವಾದ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಒಳಗೂ-ಹೊರಗೂ ಪಾವನಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ, ಅಂತಹ ಲೋಕಪಾವನೆಯಾದ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾರು ತಾನೇ ಸೇವಿಸಲಾರನು ? ॥ ೬ ॥

ಹೀಗೆ ಪಾಂಡವಕುಲತಿಲಕನು ಗಂಗಾನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಆಮರಣಾಂತ ಉಪವಾಸದ ನಿಶ್ಚಯಗೈದು ಸರ್ವಸಂಗ ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಮುನಿಧರ್ಮವನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಅನನ್ಯಭಾವದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಣಾರವಿಂದಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸತೊಡಗಿದನು. ॥ ೭ ॥ ಆಗಲೇ

ತತ್ರೋಪಜಗ್ಮುರ್ಭುವನಂ ಪುನಾನಾ
ಮಹಾನುಭಾವಾ ಮುನಯಃ ಸಶಿಷ್ಯಾಃ ।
ಪ್ರಾಯೇಣ ತೀರ್ಥಾಭಿಗಮಾಪದೇಶೈಃ
ಸ್ವಯಂ ಹಿ ತೀರ್ಥಾನಿ ಪುನಂತಿ ಸಂತಃ ॥ ೮ ॥

ಅತ್ರಿರ್ವಸಿಷ್ಠಶ್ಚ್ಯವನಃ ಶರದ್ವಾ-
ನರಿಷ್ಟನೇಮಿರ್ಭೃಗುರಂಗಿರಾಶ್ಚ ।
ಪರಾಶರೋ ಗಾಧಿಸುತೋಽಥ ರಾಮ
ಉತಥ್ಯ ಇಂದ್ರಪ್ರಮದೇಧ್ಮವಾಹೌ ॥ ೯ ॥

ಮೇಧಾತಿಥಿರ್ದೇವಲ ಆರ್ಷ್ಟಿಷೇಣೋ
ಭಾರದ್ವಾಜೋ ಗೌತಮಃ ಪಿಪ್ಪಲಾದಃ ।
ಮೈತ್ರೇಯ ಔರ್ವಃ ಕವಷಃ ಕುಂಭಯೋನಿ-
ರ್ದ್ವೈಪಾಯನೋ ಭಗವಾನ್ನಾರದಶ್ಚ ॥ ೧೦ ॥

ಅನ್ಯೇ ಚ ದೇವರ್ಷಿಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿವರ್ಯಾ
ರಾಜರ್ಷಿವರ್ಯಾ ಅರುಣಾದಯಶ್ಚ ।
ನಾನಾರ್ಷೇಯಪ್ರವರಾನ್ಸಮೇತಾ-
ನಭ್ಯರ್ಚ್ಯ ರಾಜಾ ಶಿರಸಾ ವವಂದೇ ॥ ೧೧ ॥

ಸುಖೋಪವಿಷ್ಟೇಷ್ವಥ ತೇಷು ಭೂಯಃ
ಕೃತಪ್ರಣಾಮಃ ಸ್ವಚಿಕೀರ್ಷಿತಂ ಯತ್ ।
ವಿಜ್ಞಾಪಯಾಮಾಸ ವಿವಿಕ್ತಚೇತಾ
ಉಪಸ್ಥಿತೋಽಗ್ರೇಽಭಿಗೃಹೀತಪಾಣಿಃ ॥ ೧೨ ॥

ರಾಜೋವಾಚ

ಅಹೋ ವಯಂ ಧನ್ಯತಮಾ ನೃಪಾಣಾಂ
ಮಹತ್ತಮಾನುಗ್ರಹಣೀಯಶೀಲಾಃ ।
ರಾಜ್ಞಾಂ ಕುಲಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪಾದಶೌಚಾದ್
ದೂರಾದ್ವಿ ಸೃಷ್ಟಂ ಬತ ಗರ್ಹ್ಯಕರ್ಮ ॥ ೧೩ ॥

ತಸ್ಯೈವ ಮೇಽಘಸ್ಯ ಪರಾವರೇಶೋ
ವ್ಯಾಸಕ್ತಚಿತ್ತಸ್ಯ ಗೃಹೇಷ್ವಭೀಕ್ಷ್ಣಮ್ ।
ನಿರ್ವೇದಮೂಲೋ ದ್ವಿಜಶಾಪರೂಪೋ
ಯತ್ರ ಪ್ರಸಕ್ತೋ ಭಯಮಾಶು ಧತ್ತೇ ॥ ೧೪ ॥

ತಂ ಮೋಪಯಾತಂ ಪ್ರತಿಯಂತು ವಿಪ್ರಾ
ಗಂಗಾ ಚ ದೇವೀ ಧೃತಚಿತ್ತಮೀಶೇ ।
ದ್ವಿಜೋಪಸೃಷ್ಟಃ ಕುಹಕಸ್ತಕ್ಷಕೋ ವಾ
ದಶತ್ವಲಂ ಗಾಯತ ವಿಷ್ಣುಗಾಥಾಃ ॥ ೧೫ ॥

ಪುನಶ್ಚ ಭೂಯಾದ್ಭಗವತ್ಯನಂತೇ
ರತಿಃ ಪ್ರಸಂಗಶ್ಚ ತದಾಶ್ರಯೇಷು ।
ಮಹತ್ಸು ಯಾಂ ಯಾಮುಪಯಾಮಿ ಸೃಷ್ಟಿಂ
ಮೈತ್ರ್ಯಸ್ತು ಸರ್ವತ್ರ ನಮೋ ದ್ವಿಜೇಭ್ಯಃ ॥ ೧೬ ॥

ತ್ರಿಲೋಕಗಳನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವ ಮಹಾನುಭಾವರಾದ ಅನೇಕ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಶಿಷ್ಯಸಮೇತರಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿದರು. ಸಾಧು-ಸಂತರು ಪ್ರಾಯಶಃ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಯ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಆ ತೀರ್ಥಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಪವಿತ್ರಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ॥ ೮ ॥ ಆಗ ಅಲ್ಲಿಗೆ – ಅತ್ರಿ, ವಸಿಷ್ಠ ಚ್ಯವನ, ಶರದ್ವಾನ್, ಅರಿಷ್ಟನೇಮಿ, ಭೃಗು, ಅಂಗಿರಾ, ಪರಾಶರ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ, ಪರಶುರಾಮ, ಉತಥ್ಯ, ಇಂದ್ರಪ್ರಮದ, ಇಧ್ಮವಾಹ, ಮೇಧಾತಿಥಿ, ದೇವಲ, ಆರ್ಷ್ಟಿಷೇಣ, ಭಾರದ್ವಾಜ, ಗೌತಮ, ಪಿಪ್ಪಲಾದ, ಮೈತ್ರೇಯ, ಔರ್ವ, ಕವಷ, ಅಗಸ್ತ್ಯ ಭಗವಾನ್ ವ್ಯಾಸರು, ದೇವರ್ಷಿ ನಾರದರು ಹಾಗೂ ಇವರಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಶ್ರೇಷ್ಠ ದೇವರ್ಷಿಗಳು, ಮಹರ್ಷಿಗಳು, ಅರುಣಾದಿ ರಾಜರ್ಷಿಯರು ಆಗಮಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ನಾನಾ ಗೋತ್ರದ ಮುಖ್ಯ-ಮುಖ್ಯ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ನೋಡಿದ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ – ಯಥಾಯೋಗ್ಯ ಸತ್ಕಾರಗೈದು, ಅವರ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಶಿರವನ್ನಿಟ್ಟು ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿದನು. ॥ ೯-೧೧ ॥ ಅನಂತರ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಸುಖಾಸೀನರಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಮಹಾರಾಜಾ ಪರೀಕ್ಷಿತನು ಪುನಃ ಅವರನ್ನು ವಂದಿಸಿ, ಅವರ ಮುಂದೆ ಕೈಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತು, ಶುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ತಾನು ಮುಂದೆ ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ಕಾರ್ಯನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿಜ್ಞಾಪನೆ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡನು. ॥ ೧೨ ॥

ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಹೇಳಿದನು – ಆಹಾ! ಎಂತಹ ಧನ್ಯತೆ! ತಮ್ಮಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠತಮರಾದ ಮಹಾತ್ಮರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದ ನಾನೇ ರಾಜರಲ್ಲಿ ಅತಿ ಧನ್ಯನು. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪಾದತೀರ್ಥದಿಂದ ಪರಿಶುದ್ಧರಾಗದೆ ದೂರರಾದ ರಾಜರ ಕುಲವು ನೀಚಕರ್ಮಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗುವುದು. ಇದು ಎಷ್ಟು ದುಃಖದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ. ॥ ೧೩ ॥ ನಾನೂ ಅಪರಾಧೀ ರಾಜನೇ ಆಗಿದ್ದೇನೆ. ನಿರಂತರ ದೇಹ-ಗೇಹಗಳಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತನಾದ ಕಾರಣ ನಾನೂ ಪಾಪರೂಪವೇ ಆಗಿದ್ದೇನೆ. ಇದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಂತನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಶಾಪರೂಪದಿಂದ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಕೃಪೆಮಾಡಲು ಆಗಮಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಶಾಪವು ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಇಂತಹ ಶಾಪದಿಂದ ಸಂಸಾರಾಸಕ್ತ ಪುರುಷರು ಭಯಗೊಂಡು ವಿರಕ್ತರಾಗುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೪ ॥ ಎಲೈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠರೇ! ಹೀಗೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ನಾನು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗಿದ್ದೇನೆಂದು ತಿಳಿಯಿರಿ. ಗಂಗಾಮಾತೆಯೂ ಹಾಗೇ ತಿಳಿಯಲಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ ಬರುವ ವಂಚಕನಾದ ತಕ್ಷಕನೇ ಬಂದು ನನ್ನನ್ನು ಕಚ್ಚಿದರೂ ಸರಿಯೇ. ನೀವು ಮಾತ್ರ ಬಿಡದೇ ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿರಿ. ॥ ೧೫ ॥ ಕರ್ಮವಶದಿಂದ ಮುಂದೆ ನಾನು ಎಷ್ಟುಬಾರಿ ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಆ ಎಲ್ಲ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನನಗೆ ಶ್ರೀಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ನೆಲಸಲಿ. ಆತನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಮಹಾತ್ಮರ ಸಂಗವು ದೊರೆಯುತ್ತಿರಲಿ. ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ನೇಹಭಾವವಿರುವಂತೆ ನೀವು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿರಿ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ನಮೋ ನಮಃ ॥ ೧೬ ॥

ಇತಿ ಸ್ಮ ರಾಜಾಧ್ಯವಸಾಯಯುಕ್ತಃ
ಪ್ರಾಚೀನಮೂಲೇಷು ಕುಶೇಷು ಧೀರಃ ।
ಉದಙ್ಮುಖೋ ದಕ್ಷಿಣಕೂಲ ಆಸ್ತೇ
ಸಮುದ್ರಪತ್ನ್ಯಾಃ ಸ್ವ ಸುತನ್ಯಸ್ತಭಾರಃ ॥ ೧೭ ॥

ಏವಂ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ನರದೇವದೇವೇ
ಪ್ರಾಯೋಪವಿಷ್ಟೇ ದಿವಿ ದೇವಸಂಘಾಃ ।
ಪ್ರಶಸ್ಯ ಭೂಮೌ ವ್ಯಕಿರನ್ಪ್ರಸೂನೈ-
ರ್ಮುದಾ ಮುಹುರ್ದುಂದುಭಯಶ್ಚ ನೇದುಃ ॥ ೧೮ ॥

ಮಹರ್ಷಯೋ ವೈ ಸಮುಪಾಗತಾ ಯೇ
ಪ್ರಶಸ್ಯ ಸಾಧ್ವಿತ್ಯನುಮೋದಮಾನಾಃ ।
ಊಚುಃ ಪ್ರಜಾನುಗ್ರಹಶೀಲಸಾರಾ
ಯದುತ್ತಮಶ್ಲೋಕಗುಣಾಭಿರೂಪಮ್ ॥ ೧೯ ॥

ನ ವಾ ಇದಂ ರಾಜರ್ಷಿವರ್ಯ ಚಿತ್ರಂ
ಭವತ್ಸು ಕೃಷ್ಣಂ ಸಮನುವ್ರತೇಷು ।
ಯೇಽಧ್ಯಾಸನಂ ರಾಜಕಿರೀಟಜುಷ್ಟಂ
ಸದ್ಯೋ ಜಹುರ್ಭಗವತ್ಪಾರ್ಶ್ವಕಾಮಾಃ ॥ ೨೦ ॥

ಸರ್ವೇ ವಯಂ ತಾವದಿಹಾಸ್ಮಹೇಽದ್ಯ
ಕಲೇವರಂ ಯಾವದಸೌ ವಿಹಾಯ ।
ಲೋಕಂ ಪರಂ ವಿರಜಸ್ಕಂ ವಿಶೋಕಂ
ಯಾಸ್ಯತ್ಯಯಂ ಭಾಗವತಪ್ರಧಾನಃ ॥ ೨೧ ॥

ಆಶ್ರುತ್ಯ ತದೃಷಿಗಣವಚಃ ಪರೀಕ್ಷಿತ್
ಸಮಂ ಮಧುಚ್ಯುದ್ಗುರು ಚಾವ್ಯಲೀಕಮ್ ।
ಆಭಾಷತೈನಾನಭಿನಂದ್ಯ ಯುಕ್ತಾನ್
ಶುಶ್ರೂಷಮಾಣಶ್ಚರಿತಾನಿ ವಿಷ್ಣೋಃ ॥ ೨೨ ॥

ಸಮಾಗತಾಃ ಸರ್ವತ ಏವ ಸರ್ವೇ
ವೇದಾ ಯಥಾ ಮೂರ್ತಿಧರಾಸ್ತ್ರಿಪೃಷ್ಠೇ ।
ನೇಹಾಥವಾಮುತ್ರ ಚ ಕಶ್ಚನಾರ್ಥ
ಋತೇ ಪರಾನುಗ್ರಹಮಾತ್ಮಶೀಲಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ತತಶ್ಚ ವಃ ಪೃಚ್ಛ್ಯಮಿಮಂ ವಿಪೃಚ್ಛೇ
ವಿಶ್ರಭ್ಯ ವಿಪ್ರಾ ಇತಿಕೃತ್ಯತಾಯಾಮ್ ।
ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಮ್ರಿಯಮಾಣೈಶ್ಚ ಕೃತ್ಯಂ
ಶುದ್ಧಂ ಚ ತತ್ರಾಮೃಶತಾಭಿಯುಕ್ತಾಃ ॥ ೨೪ ॥

ಹೀಗೆ ದೃಢನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿದ ಧೀರನಾದ ಆ ರಾಜೇಂದ್ರನು ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಪುತ್ರನಾದ ಜನಮೇಜಯನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಗಂಗಾ ನದಿಯ ದಕ್ಷಿಣತೀರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾಗ್ರವಾಗಿ ಹಾಸಿದ ದರ್ಭೆಗಳ ಮೇಲೆ ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಕುಳಿತು ಕೊಂಡನು. ॥ ೧೭ ॥ ಏಕಛತ್ರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಪರೀಕ್ಷಿತನು ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಯೋಪವೇಶವ್ರತವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ಕುಳಿತುಕೊಂಡಾಗ, ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದ ದೇವತೆಗಳು ಆತನನ್ನು ಆನಂದದಿಂದ ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಾ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಹೂಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸಿದರು. ದೇವದುಂದುಭಿಗಳು ಮತ್ತೆ-ಮತ್ತೆ ಮೊಳಗತೊಡಗಿದವು. ॥ ೧೮ ॥ ಹಾಗೆಯೇ ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಮಹರ್ಷಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಭಲೇ! ಭಲೇ! ಎಂದು ಹೇಳಿ ಪರೀಕ್ಷಿತನ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದರು ಹಾಗೂ ಅನುಮೋದಿಸಿದರು. ಋಷಿಗಳಾದರೋ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಜನರಮೇಲೆ ಅನುಗ್ರಹದ ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಅವರ ಎಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಯೂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕೃಪೆದೋರಲೆಂದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆ ಮಹಾತ್ಮರು ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತನಾದ ಪರೀಕ್ಷಿತನಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮಾತನ್ನಾಡಿದರು. ॥ ೧೯ ॥ 'ರಾಜರ್ಷಿಶ್ರೇಷ್ಠನೇ! ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇವಕನೂ, ಅನುಯಾಯಿಯೂ, ಪಾಂಡುವಂಶೀಯನೂ ಆದ ನಿನಗೆ ಇದು ಆಶ್ಚರ್ಯದ ಮಾತಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ, ನೀವೆಲ್ಲ ಭಗವಂತನ ಸನ್ನಿಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಸಾಮಂತರಾಜರ ಕಿರೀಟಗಳಿಂದ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಕ್ಷಣಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ತ್ಯಜಿಸಿಬಿಟ್ಟಿರಿ. ॥ ೨೦ ॥ "ಈ ಪರಮ ಭಾಗವತೋತ್ತಮನಾದ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ತನ್ನ ನಶ್ವರವಾದ ದೇಹವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಮಾಯಾದೋಷದಿಂದಲೂ, ಶೋಕದಿಂದಲೂ ರಹಿತನಾಗಿ ಭಗವದ್ಧಾಮವನ್ನು ಹೊಂದುವವರೆಗೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇರೋಣ' ಎಂದು ಅವರು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದರು. ॥ ೨೧ ॥

ಮಹಾಯೋಗಿಗಳಾದ ಆ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಮಧುರವೂ, ಗಂಭೀರವೂ, ಸತ್ಯವೂ, ಸಮವೂ ಆದ ಆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಅವರನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಿ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಮನೋಹರವಾದ ಚರಿತ್ರವನ್ನು ಕೇಳುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಇಂತು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು. ॥ ೨೨ ॥ ಎಲೈ ಮಹಾತ್ಮರೇ! ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲಿಗೆ ದಯಮಾಡಿಸಿರುವ ತಾವು ಸತ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಸಾಕಾರವಾದ ವೇದಗಳಿಗೆ ಸಮಾನರಾಗಿದ್ದೀರಿ. ಇತರರ ಮೇಲೆ ಅನುಗ್ರಹ ತೋರುವುದು ನಿಮ್ಮ ಸಹಜ ಸ್ವಭಾವವೇ ಆಗಿದ್ದು, ನಿಮಗೆ ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಯಾವ ಸ್ವಾರ್ಥವೂ ಇಲ್ಲ. ॥ ೨೩ ॥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠರೇ! ನಿಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಪೂರ್ಣವಾದ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ನಾನು ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತೇನೆ. ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ತಿಳಿಸಿರಿ. ಎಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮರಣ ಸಮಯವು ಹತ್ತಿರವಾಗಿರುವಾಗಲು ಅಂತಃಕರಣ ಹಾಗೂ ಶರೀರದಿಂದ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಶುದ್ಧಕರ್ಮವು ಯಾವುದು ? * ॥ ೨೪ ॥

* ಇಲ್ಲಿ ರಾಜನು ಮಹರ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿರುವನು – (೧) ಜೀವನು ಸದಾಕಾಲ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ತವ್ಯವೇನು? (೨) ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲೇ ಮರಣಹೊಂದಲಿರುವವರು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ತವ್ಯಗಳೇನು? ಇದೇ ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಅವನು ಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೇಳುವನು. ಆ ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಉತ್ತರವನ್ನೇ ಎರಡನೇ ಸ್ಕಂಧದಿಂದ ಹನ್ನೆರಡನೇ ಸ್ಕಂಧದವರೆಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ತತ್ರಾಭವದ್ಭಗವಾನ್ವ್ಯಾಸಪುತ್ರೋ
ಯದೃಚ್ಛಯಾ ಗಾಮಟಮಾನೋಽನಪೇಕ್ಷಃ ।
ಅಲಕ್ಷ್ಯಲಿಂಗೋ ನಿಜಲಾಭತುಷ್ಟೋ
ವೃತಶ್ಚ ಬಾಲೈ ರವಧೂತವೇಷಃ ॥ ೨೫ ॥

ತಂ ದ್ವ್ಯಷ್ಟವರ್ಷಂ ಸುಕುಮಾರಪಾದ-
ಕರೋರುಬಾಹ್ವಂ ಸಕಪೋಲಗಾತ್ರಮ್ ।
ಚಾರ್ವಾಯತಾಕ್ಷೋನ್ನಸತುಲ್ಯಕರ್ಣ-
ಸುಭ್ರ್ವಾನನಂ ಕಂಬು ಸುಜಾತಕಂಠಮ್ ॥ ೨೬ ॥

ನಿಗೂಢಜತ್ರುಂ ಪೃಥುತುಂಗವಕ್ಷಸ-
ಮಾವರ್ತನಾಭಿಂ ವಲಿವಲ್ಗೂದರಂ ಚ ।
ದಿಗಂಬರಂ ವಕ್ತ್ರವಿಕೀರ್ಣಕೇಶಂ
ಪ್ರಲಂಬಬಾಹುಂ ಸ್ವಮರೋತ್ತಮಾಭಮ್ ॥ ೨೭ ॥

ಶ್ಯಾಮಂ ಸದಾಪೀಚ್ಯವಯೋಽಂಗ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾ
ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಮನೋಜ್ಞಂ ರುಚಿರಸ್ಮಿತೇನ ।
ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಿತಾಸ್ತೇ ಮುನಯಃ ಸ್ವಾಸನೇಭ್ಯ-
ಸ್ತಲ್ಲಕ್ಷಣಜ್ಞಾ ಅಪಿ ಗೂಢವರ್ಚಸಮ್ ॥ ೨೮ ॥

ಸ ವಿಷ್ಣುರಾತೋಽತಿಥಯ ಆಗತಾಯ
ತಸ್ಮೈ ಸಪರ್ಯಾಂ ಶಿರಸಾಜಹಾರ ।
ತತೋ ನಿವೃತ್ತಾ ಹ್ಯಬುಧಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋಽರ್ಭಕಾ
ಮಹಾಸನೇ ಸೋಪವಿವೇಶ ಪೂಜಿತಃ ॥ ೨೯ ॥

ಸ ಸಂವೃತಸ್ತತ್ರ ಮಹಾನ್ಮಹೀಯಸಾಂ
ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿರಾಜರ್ಷಿದೇವರ್ಷಿಸಂಘೈಃ ।
ವ್ಯರೋಚತಾಲಂ ಭಗವಾನ್ಯಥೇಂದು-
ರ್ಗ್ರಹರ್ಕ್ಷತಾರಾನಿಕರೈಃ ಪರೀತಃ ॥ ೩೦ ॥

ಪ್ರಶಾಂತಮಾಸೀನಮಕುಂಠಮೇಧಸಂ
ಮುನಿಂ ನೃಪೋ ಭಾಗವತೋಽಭ್ಯುಪೇತ್ಯ ।
ಪ್ರಣಮ್ಯ ಮೂರ್ಧ್ನಾವಹಿತಃ ಕೃತಾಂಜಲಿ-
ರ್ನತ್ವಾ ಗಿರಾ ಸೂನೃತಯಾನ್ವಪೃಚ್ಛತ್ ॥ ೩೧ ॥

ಪರೀಕ್ಷಿದುವಾಚ

ಅಹೋ ಅದ್ಯ ವಯಂ ಬ್ರಹ್ಮನ್ಸತ್ಸೇವ್ಯಾಃ ಕ್ಷತ್ರಬಂಧವಃ ।
ಕೃಪಯಾತಿಥಿರೂಪೇಣ ಭವದ್ಭಿಸ್ತೀರ್ಥಕಾಃ ಕೃತಾಃ ॥ ೩೨ ॥

ಅದೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ಸಂಚಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ವಿರಕ್ತಶಿರೋಮಣಿಗಳಾದ ವ್ಯಾಸಪುತ್ರ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡರು. ಆ ಮಹಾತ್ಮರಾದರೋ ಪರಮಾತ್ಮನ ಲಾಭದಿಂದ ಸದಾ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿದ್ದರು. ವರ್ಣ ಅಥವಾ ಆಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಯಾವ ಹೊರ ಚಿಹ್ನೆಗಳೂ ಇಲ್ಲದೆ ಅವಧೂತವೇಷದಲ್ಲಿದ್ದರು. ಹುಡುಗರೂ, ಹೆಂಗಸರೂ ಅವರ ಸುತ್ತಲೂ ನೆರೆದಿದ್ದರು. ॥ ೨೫ ॥ ಹದಿನಾರು ವರ್ಷ ತಾರುಣ್ಯದ ಅವರು ಚೆಲುವಿನ ಗಣಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಅವರ ಕೈ-ಕಾಲುಗಳು, ಮೊಣಕಾಲುಗಳು, ಭುಜಗಳು, ಕೆನ್ನೆಗಳು ಹಾಗೂ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಅಂಗಗಳು ಸುಕುಮಾರವಾಗಿದ್ದವು. ಅಂದ-ಚೆಂದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿಶಾಲವಾದ ನೇತ್ರಗಳು, ಎತ್ತರವಾದ ಮೂಗು, ಸಮವಾದ ಕಿವಿಗಳು, ರಮಣೀಯವಾದ ಹುಬ್ಬುಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಮುಖ, ಶಂಖದಂತೆ ಸುಂದರವಾದ ಕಂಠ, ಮುಚ್ಚಿದ ಹೆಗಲುಸಂದುಗಳು, ವಿಶಾಲವೂ-ಉನ್ನತವೂ ಆದ ಎದೆ, ಸುಳಿಯನ್ನು ಹೋಲುವ ಹೊಕ್ಕಳು, ತ್ರಿವಳಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಉದರ ಪ್ರದೇಶ, ಉದ್ದವಾದ ತೋಳುಗಳು ಮತ್ತು ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಕೆದರಿ ಹರಡಿದ್ದ ಕೂದಲುಗಳಿಂದ ಮನಮೋಹಕವಾದ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ, ದಿಗಂಬರರಾಗಿ, ಅವರು ದೇವೋತ್ತಮರಂತೆ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೨೬-೨೭ ॥ ಶ್ಯಾಮಲವಾದ ಶರೀರಕಾಂತಿ, ರೂಪ-ಲಾವಣ್ಯ ಮತ್ತು ಮಧುರ ಮಂದಹಾಸಗಳಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕಣ್ಮನಗಳನ್ನು ಸದಾ ಸೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರೂ, ಅದರ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನರಿತ ಮುನಿಗಳು ಅವರನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದರು. ಒಡನೆಯೇ ಎಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಆಸನಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವರನ್ನು ಗೌರವಿಸಲು ಎದ್ದುನಿಂತರು. ॥ ೨೮ ॥

ವಿಷ್ಣುರಾತ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಅತಿಥಿಯಾಗಿ ದಯಮಾಡಿಸಿದ್ದ ಅವರಿಗೆ ತಲೆಬಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿದನು. ಅವರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯದ ಬಾಲಕರು, ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಅವರ ಈ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಹೊರಟುಹೋದರು. ಆಗ ಎಲ್ಲರಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿತರಾದ ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದರು. ॥ ೨೯ ॥ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಗಳೂ, ರಾಜರ್ಷಿಗಳೂ ಇವರ ಸಮೂಹದಿಂದ ಆವೃತರಾದ ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಗಳೂ, ಅತಿಪೂಜ್ಯರೂ, ಆದ ಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಗ್ರಹ-ನಕ್ಷತ್ರ ತಾರಾಮಂಡಲಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಭಗವಾನ್ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಶೋಭಾಯಮಾನರಾಗಿದ್ದರು. ॥ ೩೦ ॥ ಪ್ರಶಾಂತರಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಅದ್ಭುತ ಮೇಧಾಸಂಪನ್ನರಾದ ಆ ಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳ ಬಳಿಗೆ ಪರಮಭಾಗವತೋತ್ತಮನಾದ ಆ ರಾಜರ್ಷಿಯು ಬಂದು ಸಾವಧಾನವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ತಲೆಬಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಸತ್ಯವೂ ಪ್ರಿಯವೂ ಆದ ವಾಣಿಯಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ॥ ೩೧ ॥

ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಹೇಳಿದನು – ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ತಮರಾದ ಮುನಿವರ್ಯರೇ ! ಆಹಾ ! ಈಗ ನಾವು ಧನ್ಯರಾದೆವು. ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಧಮರಾದ ನಾವೂ ಕೂಡ ಈಗ ಸತ್ಸಂಗಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾದೆವು.

ಯೇಷಾಂ ಸಂಸ್ಮರಣಾತ್ಪುಂಸಾಂ ಸದ್ಯಃ ಶುದ್ಧ್ಯಂತಿ ವೈ ಗೃಹಾಃ ।
ಕಿಂ ಪುನರ್ದರ್ಶನಸ್ಪರ್ಶಪಾದಶೌಚಾಸನಾದಿಭಿಃ
॥ ೩೩ ॥

ಸಾನ್ನಿಧ್ಯಾತ್ತೇ ಮಹಾಯೋಗಿನ್ಪಾತಕಾನಿ ಮಹಾಂತ್ಯಪಿ ।
ಸದ್ಯೋ ನಶ್ಯಂತಿ ವೈ ಪುಂಸಾಂ ವಿಷ್ಣೋರಿವ ಸುರೇತರಾಃ
॥ ೩೪ ॥

ಅಪಿ ಮೇ ಭಗವಾನ್ ಪ್ರೀತಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಪಾಂಡುಸುತಪ್ರಿಯಃ ।
ಪೈತೃಷ್ವಸೇಯಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥಂ ತದ್ಗೋತ್ರಸ್ಯಾತ್ತಬಾಂಧವಃ
॥ ೩೫ ॥

ಅನ್ಯಥಾ ತೇಽವ್ಯಕ್ತಗತೇರ್ದರ್ಶನಂ ನಃ ಕಥಂ ನೃಣಾಮ್ ।
ನಿತರಾಂ ಮ್ರಿಯಮಾಣಾನಾಂ ಸಂಸಿದ್ಧಸ್ಯ ವನೀಯಸಃ
॥ ೩೬॥

ಅತಃ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ಸಂಸಿದ್ಧಿಂ ಯೋಗಿನಾಂ ಪರಮಂ ಗುರುಮ್ ।
ಪುರುಷಸ್ಯೇಹ ಯತ್ಕಾರ್ಯಂ ಮ್ರಿಯಮಾಣಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾ
॥ ೩೭॥

ಯಚ್ಛ್ರೋತವ್ಯಮಥೋ ಜಪ್ಯಂ ಯತ್ಕರ್ತವ್ಯಂ ನೃಭಿಃ ಪ್ರಭೋ ।
ಸ್ಮರ್ತವ್ಯಂ ಭಜನೀಯಂ ವಾ ಬ್ರೂಹಿ ಯದ್ವಾ ವಿಪರ್ಯಯಮ್
॥ ೩೮ ॥

ನೂನಂ ಭಗವತೋ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಗೃಹೇಷು ಗೃಹಮೇಧಿನಾಮ್ ।
ನ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಹ್ಯವಸ್ಥಾನಮಪಿ ಗೋದೋಹನಂ ಕ್ವಚಿತ್
॥ ೩೯ ॥

ಸೂತ ಉವಾಚ

ಏವಮಾಭಾಷಿತಃ ಪೃಷ್ಟಃ ಸ ರಾಜ್ಞಾ ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಯಾ ಗಿರಾ ।
ಪ್ರತ್ಯಭಾಷತ ಧರ್ಮಜ್ಞೋ ಭಗವಾನ್ಬಾದರಾಯಣಿಃ
॥ ೪೦ ॥

ಸಾಧು-ಸಜ್ಜನರ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡೆವು. ತಾವು ಕೃಪೆ ಯಿಟ್ಟು ಅತಿಥಿಗಳಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ನಮ್ಮನ್ನೆಲ್ಲರನ್ನೂ ತೀರ್ಥ ದಂತೆ ಪವಿತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಿರಿ. ॥ ೩೨ ॥ ನಿಮ್ಮಂತಹವರ ಸ್ಮರಣ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಗೃಹಸ್ಥರ ಮನೆಗಳು ಪವಿತ್ರವಾಗುವುವು. ಹೀಗಿರು ವಾಗ ನಿಮ್ಮ ನೇರವಾದ ದರ್ಶನ, ಸ್ಪರ್ಶನ, ಪಾದಪ್ರಕ್ಷಾಳನ, ಆಸನ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅವಕಾಶ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗ ಹೇಳುವು ದೇನಿದೆ ? ॥ ೩೩ ॥ ಮಹಾಯೋಗಿಗಳೇ ! ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಮುಂದೆ ದೈತ್ಯರು ನಾಶಹೊಂದುವಂತೆ – ತಮ್ಮ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯಮಾತ್ರ ದಿಂದಲೇ ಮಹಾಪಾತಕಗಳೂ ಕೂಡ ಒಡನೆಯೇ ಧ್ವಂಸವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತವೆ. ॥ ೩೪ ॥ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಮಿತ್ರನಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿರು ವನು. ತನ್ನ ಸೋದರತ್ತೆಯ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ ಭಗವಂತನು ಪಾಂಡವರ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ನನ್ನ ಮೇಲೂ ಆತ್ಮೀಯವಾದ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಿರುವನು. ॥ ೩೫ ॥ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತಮ್ಮಂತಹ ಏಕಾಂತ ಜೀವಿಗಳೂ, ಗೂಢಸಂಚಾರಿಗಳೂ ಆದ ಮಹಾತ್ಮರೂ ತಾವಾಗಿಯೇ ದಯಮಾಡಿಸಿ ಮರಣವು ಸಮೀಪಿಸುವ ನಮ್ಮಂತಹ ಪ್ರಾಕೃತ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ದರ್ಶನಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೇ ? ॥ ೩೬ ॥ ತಾವಾದರೋ ಯೋಗಿಗಳಿಗೂ ಪರಮಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದೀರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸರ್ವಥಾ ಮರಣಾಸನ್ನನಾದ ಪುರುಷನು ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ?' ಈ ಕುರಿತು ಸಿದ್ಧಿಯ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಸಾಧನೆಯ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೩೭ ॥ ಮಹಾತ್ಮರೇ ! ಮನುಷ್ಯನಾದವನು ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ? ಯಾವುದನ್ನು ಶ್ರವಣಿಸಬೇಕು, ಯಾರ ಜಪ, ಯಾರ ಸ್ಮರಣೆ, ಯಾರ ಭಜನೆ ಮಾಡಬೇಕು ? ಹಾಗೂ ಯಾವುದನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು ? ॥ ೩೮ ॥ ಬ್ರಹ್ಮತೇಜೋಮಯ ರಾದ ಪೂಜ್ಯರೇ ! ತಮ್ಮ ದರ್ಶನವು ಅತ್ಯಂತ ದುರ್ಲಭವಾದುದು. ಏಕೆಂದರೆ ತಾವು ಗೃಹಸ್ಥರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ, ಅಥವಾ ಬೇರೆಡೆ ಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ, ಹಸುವು ಹಾಲು ಕರೆವಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಸಹ ನಿಲ್ಲುವುದನ್ನು ಪ್ರಾಯಶಃ ನೋಡಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ॥ ೩೯ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಶೌನಕರೇ ! ಆ ಸಾರ್ವಭೌಮನು ಹೀಗೆ ಅತಿಮಧುರವಾದ ವಾಣಿಯಿಂದ ಸಂಭಾಷಿಸಿ, ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಲು, ಸಕಲಧರ್ಮಗಳ ಮರ್ಮವನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದ ವ್ಯಾಸನಂದನರಾದ ಭಗವಾನ್ ಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಆತನಿಗೆ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸತೊಡಗಿದರು. ॥ ೪೦ ॥

ಹತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. *॥ ೧೯ ॥*

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧೇ
ಶುಕಾಗಮನಂ ನಾಮೈಕೋನವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧೯ ॥

ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ಕಂಧವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತು.

॥ ಶ್ರೀರಾಧಾಕೃಷ್ಣಾಭ್ಯಾಂ ನಮಃ ॥

ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಮಹಾಪುರಾಣ

ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ಕಂಧ

ಯಸ್ಯಾವತಾರಕರ್ಮಾಣಿ ಗಾಯಂತಿ ಹ್ಯಸ್ಮದಾದಯಃ ।
ನ ಯಂ ವಿದಂತಿ ತತ್ತ್ವೇನ ತಸ್ಮೈ ಭಗವತೇ ನಮಃ ॥

॥ ಓಂ ನಮೋಭಗವತೇ ವಾಸುದೇವಾಯ ॥

ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಮಹಾಪುರಾಣಮ್

ದ್ವಿತೀಯಃ ಸ್ಕಂಧಃ

ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಧ್ಯಾನವಿಧಿ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ವಿರಾಟ್‌ಸ್ವರೂಪದ ವರ್ಣನೆ

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ವರೀಯಾನೇಷ ತೇ ಪ್ರಶ್ನಃ ಕೃತೋ ಲೋಕಹಿತೋ ನೃಪ ।
ಆತ್ಮವಿತ್ಸಮ್ಮತಃ ಪುಂಸಾಂ ಶ್ರೋತವ್ಯಾದಿಷು ಯಃ ಪರಃ
॥ ೧ ॥

ಶ್ರೋತವ್ಯಾದೀನಿ ರಾಜೇಂದ್ರ ನೃಣಾಂ ಸಂತಿ ಸಹಸ್ರಶಃ ।
ಅಪಶ್ಯತಾಮಾತ್ಮತತ್ತ್ವಂ ಗೃಹೇಷು ಗೃಹಮೇಧಿನಾಮ್
॥ ೨ ॥

ನಿದ್ರಯಾ ಹ್ರಿಯತೇ ನಕ್ತಂ ವ್ಯವಾಯೇನ ಚ ವಾ ವಯಃ ।
ದಿವಾ ಚಾರ್ಥೇಹಯಾ ರಾಜನ್ಕುಟುಂಬ ಭರಣೇನ ವಾ
॥ ೩ ॥

ದೇಹಾಪತ್ಯಕಲತ್ರಾದಿಷ್ವಾತ್ಮಸೈನ್ಯೇಷ್ವಸತ್ಸ್ವಪಿ ।
ತೇಷಾಂ ಪ್ರಮತ್ತೋ ನಿಧನಂ ಪಶ್ಯನ್ನಪಿ ನ ಪಶ್ಯತಿ
॥ ೪ ॥

ತಸ್ಮಾದ್ಭಾರತ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ಭಗವಾನೀಶ್ವರೋ ಹರಿಃ ।
ಶ್ರೋತವ್ಯಃ ಕೀರ್ತಿತವ್ಯಶ್ಚ ಸ್ಮರ್ತವ್ಯಶ್ಚೇಚ್ಛತಾಭಯಮ್
॥ ೫ ॥

ಏತಾವಾನ್ ಸಾಂಖ್ಯ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಂ ಸ್ವಧರ್ಮಪರಿನಿಷ್ಠಯಾ ।
ಜನ್ಮಲಾಭಃ ಪರಃ ಪುಂಸಾಮಂತೇ ನಾರಾಯಣಸ್ಮೃತಿಃ
॥ ೬ ॥

ಪ್ರಾಯೇಣ ಮುನಯೋ ರಾಜನ್ನಿವೃತ್ತಾ ವಿಧಿಷೇಧತಃ ।
ನೈರ್ಗುಣ್ಯಸ್ಥಾ ರಮಂತೇ ಸ್ಮ ಗುಣಾನುಕಥನೇ ಹರೇಃ
॥ ೭ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳಿದರು – "ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನೇ! ನೀನು ಲೋಕಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಕೇಳಿರುವ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ತುಂಬಾ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ಮನುಷ್ಯರ ಶ್ರವಣ, ಕೀರ್ತನ, ಸ್ಮರಣೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಏನೇನುಂಟೋ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಉತ್ತಮವಾದುದು ಇದು. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದುದು ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ॥ ೧ ॥ ರಾಜೇಂದ್ರನೇ! ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನರಿಯದೆ ಮನೆಯ ಕೆಲಸ-ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮಗ್ನರಾದ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಕೇಳಲು, ಯೋಚಿಸಲು, ಮಾಡಲು ಸಾವಿರಾರು ವಿಷಯಗಳಿರುತ್ತವೆ. ॥ ೨ ॥ ಅವರ ಆಯುಸ್ಸೆಲ್ಲಾ ಇವುಗಳಲ್ಲೇ ಕಳೆದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅವರ ರಾತ್ರಿಯು ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲೋ, ಸ್ತ್ರೀಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲೋ ಕಳೆದುಹೋದರೆ ಹಗಲು ಹಣ ಸಂಪಾದನೆಯ ಹಗರಣಗಳಲ್ಲಿ, ಕುಟುಂಬ ಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ॥ ೩. ॥ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಘನಿಷ್ಠ ಸಂಬಂಧವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವ ಶರೀರ, ಪತ್ನೀ, ಪುತ್ರ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಏನೆಲ್ಲ ಇದೆಯೋ, ಅವೆಲ್ಲ ಅಸತ್ಪದಾರ್ಥಗಳು. ಆದರೆ ಜೀವಿಯು ಹಗಲು-ಇರುಳು ಅವೆಲ್ಲವೂ ಸಾವಿಗೆ ಈಡಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಇದ್ದರೂ ಎಚ್ಚರವಾಗದಷ್ಟು ಮೋಹದಲ್ಲಿ ಹುಚ್ಚನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೪ ॥ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿತನೇ! ಅಭಯಪದವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಚ್ಛಿಸುವವನಾದರೋ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲೀಲೆಗಳನ್ನೇ ಶ್ರವಣ, ಕೀರ್ತನ, ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ತದಾಕಾರ ವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ॥ ೫ ॥ ಜ್ಞಾನಯೋಗದಿಂದಾಗಲೀ, ಭಕ್ತಿಯೋಗದಿಂದಾಗಲೀ, ಸ್ವಧರ್ಮ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದಾಗಲೀ ಹೇಗಾದರೂ ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣ ಸ್ಮರಣೆ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಮನುಷ್ಯ ಜೀವನದ ಪರಮಲಾಭವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಯೋಗದ ಮೂಲಕ ತನ್ನನ್ನು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ॥ ೬ ॥ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನೇ! ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರುವ, ವಿಧಿ-ನಿಷೇಧಗಳನ್ನು ಮೀರಿರುವ ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಋಷಿ-ಮುನಿಗಳೂ ಕೂಡ ಪ್ರಾಯಶಃ ಭಗವಂತನ ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದರಲ್ಲೇ ರಮಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. (**ಮಚ್ಚಿತ್ತಾ ಮದ್ಗತಪ್ರಾಣಾ ಬೋಧಯಂತಃ ಪರಸ್ಪರಮ್। ಕಥಯಂತಶ್ಚ ಮಾಂ ನಿತ್ಯಂ ತುಷ್ಯಂತಿ ಚ ರಮಂತಿ ಚ॥**) (ಭಗವದ್ಗೀತೆ ೧೦/೯) ॥ ೭ ॥

ಇದಂ ಭಾಗವತಂ ನಾಮ ಪುರಾಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಸಮ್ಮಿತಮ್ ।
ಅಧೀತವಾನ್ದ್ವಾಪರಾದೌ ಪಿತುರ್ದ್ವೈಪಾಯನಾದಹಮ್
॥ ೮ ॥

ಪರಿನಿಷ್ಠಿತೋಽಪಿ ನೈರ್ಗುಣ್ಯ ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕಲೀಲಯಾ ।
ಗೃಹೀತಚೇತಾ ರಾಜರ್ಷೇ ಆಖ್ಯಾನಂ ಯದಧೀತವಾನ್
॥ ೯ ॥

ತದಹಂ ತೇಽಭಿಧಾಸ್ಯಾಮಿ ಮಹಾಪೌರುಷಿಕೋ ಭವಾನ್ ।
ಯಸ್ಯ ಶ್ರದ್ದಧತಾಮಾಶು ಸ್ಯಾನ್ಮುಕುಂದೇ ಮತಿಃ ಸತೀ
॥ ೧೦ ॥

ಏತನ್ನಿರ್ವಿದ್ಯ ಮಾನಾನಾಮಿಚ್ಛತಾಮಕುತೋಭಯಮ್ ।
ಯೋಗಿನಾಂ ನೃಪ ನಿರ್ಣೀತಂ ಹರೇರ್ನಾಮಾನುಕೀರ್ತನಮ್
॥ ೧೧ ॥

ಕಿಂ ಪ್ರಮತ್ತಸ್ಯ ಬಹುಭಿಃ ಪರೋಕ್ಷೈರ್ಹಾಯನೈರಿಹ ।
ವರಂ ಮುಹೂರ್ತಂ ವಿದಿತಂ ಘಟೇತ ಶ್ರೇಯಸೇ ಯತಃ
॥ ೧೨ ॥

ಖಟ್ವಾಂಗೋ ನಾಮ ರಾಜರ್ಷಿರ್ಜ್ಞಾತ್ವೇಯತ್ತಾ ಮಿಹಾಯುಷಃ ।
ಮುಹೂರ್ತಾತ್ಸರ್ವಮುತ್ಸೃಜ್ಯ ಗತವಾನಭಯಂ ಹರಿಮ್
॥ ೧೩ ॥

ಅಂತಹ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯ ದಿವ್ಯ ಪ್ರಬಂಧವಾಗಿ ವೇದ ಸದೃಶವೂ, ಬ್ರಹ್ಮರೂಪವೂ ಆಗಿರುವ ಈ ಭಾಗವತವೆಂಬ ಮಹಾ ಪುರಾಣವನ್ನು ನಾನು ದ್ವಾಪರಯುಗದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ತೀರ್ಥರೂಪರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನರಿಂದ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದೆ. ॥ ೮ ॥ ರಾಜರ್ಷಿಯೇ ! ನಾನು ನಿರ್ಗುಣಸ್ವರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳವನು. ಆದರೂ ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿಯಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಧುರಲೀಲೆಗಳು ಬಲವಂತವಾಗಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡವು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಈ ಪುರಾಣವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದೆ.* ॥ ೯ ॥ ನೀನು ಭಗವಂತನ ಪರಮಭಕ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಇದನ್ನು ನಾನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನಿಡುವವರ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬೇಗನೇ ತೊಡಗಿಕೊಳ್ಳುವವು. ॥ ೧೦ ॥ ಎಲೈ ರಾಜನೇ ! ಲೋಕ-ಪರಲೋಕದ ಯಾವುದೇ ವಸ್ತುವನ್ನು ಬಯಸುವವರಿಗೆ, ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ದುಃಖಗಳನ್ನನುಭವಿಸಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ, ನಿರ್ಭಯವಾದ ಮೋಕ್ಷಪದವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಬಯಸುವ ಸಾಧಕರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಯೋಗಸಂಪನ್ನ ಸಿದ್ಧ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಭಗವನ್ನಾಮಕೀರ್ತನರೂಪವಾದ ಈ ಪುರಾಣವು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವೆಂದು ಸಮಸ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ॥ ೧೧ ॥ ತಮ್ಮ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದವರು ಎಷ್ಟೇ ವರ್ಷಗಳು ಬದುಕಿದ್ದರೂ ಏನು ಲಾಭ ? ಅವರಿಗರಿವಿಲ್ಲದಂತೆಯೇ ಅವರ ಆಯುಸ್ಸು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಕಳೆದುಹೋಗುವುದು. ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಧನೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾವಧಾನವಾಗಿದ್ದು ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತ ಕಾಲ ಬದುಕಿದ್ದರೂ ಅದು ಸಫಲವೇ ಆಗುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಜೀವನು ಬಯಸಿದರೆ ತನ್ನ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಒಂದೇ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲನು. ॥ ೧೨ ॥ ರಾಜರ್ಷಿ ಖಟ್ವಾಂಗನು ತನ್ನ ಆಯುಸ್ಸಿನ ಸಮಾಪ್ತಿಯ ಸಮಯವನ್ನರಿತು ಎರಡೇ ಘಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಸಂಗಪರಿತ್ಯಾಗಿಯಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಅಭಯಪದವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡನು. ॥ ೧೩ ॥ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನೇ !

* ಈ ಭಾಗವತ ಪುರಾಣವನ್ನು ತನ್ನ ಪುತ್ರನಾದ ಶುಕಮುನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯು ವ್ಯಾಸರಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅವನಾದರೋ ಪೂರ್ಣ ವೈರಾಗ್ಯವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದನು. ಯಾವುದೇ ಮಮತೆ ಅವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಒಮ್ಮೆ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಶಿಷ್ಯರು ಭಾಗವತದ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದನ್ನು ಶುಕಮುನಿಯು ಕೇಳಿದರು –

ಅಹೋ ಬಕೀ ಯಂ ಸ್ತನಕಾಲಕೂಟಂ ಜಿಘಾಂಸಯಾ ಪಾಯಯದಪ್ಯಸಾಧ್ವೀ । ಲೇಭೇ ಗತಿಂ ಧಾತ್ರ್ಯುಚಿತಾಂ ತತೋಽನ್ಯಂ ಕಂ ವಾ ದಯಾಲುಂ ಶರಣಂ ವ್ರಜೇಮ ॥ *(ಭಾಗವತ ೩/೨/೨೩)*

ಬರ್ಹಾಪೀಡಂ ನಟವರವಪುಃ ಕರ್ಣಯೋಃ ಕರ್ಣಿಕಾರಂ ಬಿಭ್ರದ್ ವಾಸಃ ಕನಕಕಪಿಶಂ ವೈಜಯಂತೀಂ ಚ ಮಾಲಾಮ್ ।
ರಂಧ್ರಾನ್ ವೇಣೋರಧರ ಸುಧಯಾ ಪೂರಯನ್ ಗೋಪವೃಂದೈಃ ವೃಂದಾರಣ್ಯಂ ಸ್ವಪದರಮಣಂ ಪ್ರಾವಿಶದ್ ಗೀತಕೀರ್ತಿಃ ॥
(ಭಾಗವತ ೧೦/೨೧/೫)

ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳು ಕೇಳುತ್ತಲೇ ಶುಕರು ಭಗವಂತನ ಲೀಲಾಮೃತದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಹೋದರು ಹಾಗೂ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಕಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟರು. ಮತ್ತೆ ಪೂಜ್ಯರಾದ ತಂದೆಯಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದರು.

ಈ ಭಾಗವತ ಗ್ರಂಥರತ್ನದ ಭಾವಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು-ಅರಿತುಕೊಂಡು ಮನನ-ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ಕುರಿತು ಭಕ್ತಿಯು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಭಕ್ತನ ಉದ್ಧಾರದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಶಂಕೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಭಕ್ತನ ಉದ್ಧಾರವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಂತನೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನೇ ಹೇಳಿರುವನು –

ತೇಷಾ ಮಹಂ ಸಮುದ್ಧರ್ತಾ ಮೃತ್ಯುಸಂಸಾರಸಾಗರಾತ್ । ಭವಾಮಿ ನಚಿರಾತ್ಪಾರ್ಥ ಮಯ್ಯಾವೇಶಿತಚೇತಸಾಮ್ ॥ *(ಭಗವದ್ಗೀತೆ ೧೨/೭)*

ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಗವತದ ಮುಖ್ಯ-ಮುಖ್ಯ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪದೇ-ಪದೇ ಓದುತ್ತಾ ಇರುವ ಅಭ್ಯಾಸವಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಭಗವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊಸ-ಹೊಸ ಭಾವಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಭಗವಂತನ ವಿಶೇಷಕೃಪೆಯ ಅನುಭವವಾಗತೊಡಗುತ್ತದೆ.

ತವಾಪ್ಯೇತರ್ಹಿ ಕೌರವ್ಯ ಸಪ್ತಾಹಂ ಜೀವಿತಾವಧಿಃ ।
ಉಪಕಲ್ಪಯ ತತ್ಸರ್ವಂ ತಾವದ್ಯತ್ಸಾಂಪರಾಯಿಕಮ್ ॥ ೧೪ ॥

ಅಂತಕಾಲೇ ತು ಪುರುಷ ಆಗತೇ ಗತಸಾಧ್ವಸಃ ।
ಛಿಂದ್ಯಾದಸಂಗ ಶಸ್ತ್ರೇಣ ಸ್ಪೃಹಾಂ ದೇಹೇಽನು ಯೇ ಚ ತಮ್ ॥ ೧೫ ॥

ಗೃಹಾತ್ಪ್ರವ್ರಜಿತೋ ಧೀರಃ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥಜಲಾಪ್ಲುತಃ ।
ಶುಚೌ ವಿವಿಕ್ತ ಆಸೀನೋ ವಿಧಿವತ್ಕಲ್ಪಿತಾಸನೇ ॥ ೧೬ ॥

ಅಭ್ಯಸೇನ್ಮನಸಾ ಶುದ್ಧಂ ತ್ರಿವೃದ್ಬ್ರಹ್ಮಾಕ್ಷರಂ ಪರಮ್ ।
ಮನೋ ಯಚ್ಛೇಜ್ಜಿತಶ್ವಾಸೋ ಬ್ರಹ್ಮಬೀಜಮವಿಸ್ಮರನ್ ॥ ೧೭ ॥

ನಿಯಚ್ಛೇದ್ವಿಷಯೇಭ್ಯೋಽಕ್ಷಾನ್ಮನಸಾ ಬುದ್ಧಿಸಾರಥಿಃ ।
ಮನಃ ಕರ್ಮಭಿರಾಕ್ಷಿಪ್ತಂ ಶುಭಾರ್ಥೇ ಧಾರಯೇದ್ಧಿಯಾ ॥ ೧೮ ॥

ತತ್ರೈಕಾವಯವಂ ಧ್ಯಾಯೇದವ್ಯುಚ್ಛಿನ್ನೇನ ಚೇತಸಾ ।
ಮನೋ ನಿರ್ವಿಷಯಂ ಯುಕ್ತ್ವಾ ತತಃ ಕಿಂಚನ ನ ಸ್ಮರೇತ್ ।
ಪದಂ ತತ್ಪರಮಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ಮನೋ ಯತ್ರ ಪ್ರಸೀದತಿ ॥ ೧೯ ॥

ರಜಸ್ತಮೋಭ್ಯಾಮಾಕ್ಷಿಪ್ತಂ ವಿಮೂಢಂ ಮನ ಆತ್ಮನಃ ।
ಯಚ್ಛೇದ್ಧಾರಣಯಾ ಧೀರೋ ಹಂತಿ ಯಾ ತತ್ಕೃತಂ ಮಲಮ್ ॥ ೨೦ ॥

ಈಗಲಾದರೋ ನಿನ್ನ ಜೀವನದ ಅವಧಿ ಏಳುದಿನಗಳಿವೆ. ಅಷ್ಟರೊಳಗೆ ನೀನು ನಿನ್ನ ಪರಲೋಕವನ್ನು ಸುಧಾರಿಸಿ ಪರಮಪದವನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತಹ ಉಪಾಯವನ್ನು ಮಾಡು. ॥ ೧೪ ॥

ಅಂತ್ಯಕಾಲ ಬಂದಾಗ ಮನುಷ್ಯನು ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ? ಎಂದು ಕೇಳಿರುವೆಯಲ್ಲ? ಆಗ ಅವನು ಗಾಬರಿಗೊಳ್ಳಬಾರದು. ನಿರ್ಭಯನಾಗಿದ್ದು, ವೈರಾಗ್ಯವೆಂಬ ಶಸ್ತ್ರದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವರ ಕುರಿತೂ ಇರುವ ಮಮತೆಯನ್ನು ಕಡಿದುಹಾಕಬೇಕು. ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಸ್ಪೃಹೆಯನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಏಕಮಾತ್ರ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೊಡಗಿಸ ಬೇಕು. ॥ ೧೫ ॥ ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ, ಪವಿತ್ರವೂ, ಏಕಾಂತವೂ ಆದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕ ಆಸನವನ್ನು ಹಾಕಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಾಗೂ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಬೇಕು. ॥ ೧೬ ॥ ಅನಂತರ ಅಕಾರ, ಉಕಾರ, ಮಕಾರಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಮಾತ್ರೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪರಮಪವಿತ್ರವಾದ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಜಪಿಸಬೇಕು. ಪ್ರಾಣವಾಯುವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮಬೀಜ ಪ್ರಣವವನ್ನು ಕಿಂಚಿತ್ತಾದರೂ ಮರೆಯದೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಮಜಪವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ॥ ೧೭ ॥ ಶುದ್ಧಬುದ್ಧಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೂಲಕ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸಬೇಕು. ಕರ್ಮದ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಚಂಚಲ ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಿಚಾರದ ಮೂಲಕ ಸಮಜಾಯಿಸಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಮನೀ* ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು. ಮನಸ್ಸು ಶಾಂತವಾಗುತ್ತಲೇ ಬುದ್ಧಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪುನಃ ಪುನಃ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಪರಮಾತ್ಮನ ಚಿಂತನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಶುದ್ಧ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೧೮ ॥ ಆ ದಿವ್ಯ ಮಂಗಳವಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಅವಯವವನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾದ ಚಿತ್ತದಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಒಂದೊಂದೇ ಅವಯವವನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾ-ಮಾಡುತ್ತಾ ವಿಷಯವಾಸನಾರಹಿತವಾದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮತ್ತೆ ಯಾವ ವಿಷಯದ ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸದಂತೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಅದೇ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪರಮಪದವು. ಅದನ್ನು ಪಡೆದರೇನೇ ಮನಸ್ಸು ಪರಮಾನಂದಭರಿತವಾಗಿ ಪ್ರಸನ್ನವಾಗುವುದು. ॥ ೧೯ ॥ ಹಾಗೆ ಭಗವಂತನ ಧ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ ಮನಸ್ಸು ರಜೋಗುಣದಿಂದ ಚಂಚಲವಾದರೆ, ಅಥವಾ ತಮೋಗುಣದಿಂದ ಮೂಢವಾದರೆ ಆಗ ಗಾಬರಿಪಡಬಾರದು. ಧೈರ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಯೋಗಧಾರಣೆಯಿಂದ ಅದನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಅವನ ಮಲ,

* ಅಮನೀಭಾವದ ತಾತ್ಪರ್ಯ – ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪದೇ-ಪದೇ ಕೇಳಿರಿ, ಎಲೈ ಮನಸ್ಸೆ ನಿನಗೇನು ಬೇಕು ? ನನಗೇನೂ ಬೇಡ ಎಂಬ ಉತ್ತರ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಕೇಳುತ್ತಾ ಇರುವುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಕಲ್ಪ-ವಿಕಲ್ಪಗಳ ವೃತ್ತಿಗಳು ನಿಧಾನವಾಗಿ ನಿಂತುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅಮನೀ ಭಾವವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮನಸ್ಸೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಕ್ಷುಬ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಅಮನೀಭಾವ ಪಡೆದಿದ್ದರಿಂದ ಇತರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೇಲೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಹತೋಟಿ ಬಂದುಬಿಡುತ್ತದೆ.

ಯಸ್ಯಾಂ ಸಂಧಾರ್ಯಮಾಣಾಯಾಂ ಯೋಗಿನೋ ಭಕ್ತಿಲಕ್ಷಣಃ ।
ಆಶು ಸಂಪದ್ಯತೇ ಯೋಗ ಆಶ್ರಯಂ ಭದ್ರಮೀಕ್ಷತಃ
॥ ೨೧ ॥

ರಾಜೋವಾಚ

ಯಥಾ ಸಂಧಾರ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಧಾರಣಾ ಯತ್ರ ಸಮ್ಮತಾ ।
ಯಾದೃಶೀ ವಾ ಹರೇದಾಶು ಪುರುಷಸ್ಯ ಮನೋಮಲಮ್
॥ ೨೨ ॥

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಜಿತಾಸನೋ ಜಿತಶ್ವಾಸೋ ಜಿತಸಂಗೋ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಃ ।
ಸ್ಥೂಲೇ ಭಗವತೋ ರೂಪೇ ಮನಃ ಸಂಧಾರಯೇದ್ಧಿಯಾ
॥ ೨೩ ॥

ವಿಶೇಷಸ್ತಸ್ಯ ದೇಹೋಽಯಂ ಸ್ಥವಿಷ್ಠಶ್ಚ ಸ್ಥವೀಯಸಾಮ್ ।
ಯತ್ರೇದಂ ದೃಶ್ಯತೇ ವಿಶ್ವಂ ಭೂತಂ ಭವ್ಯಂ ಭವಚ್ಚ ಸತ್
॥ ೨೪ ॥

ಅಂಡಕೋಶೇ ಶರೀರೇಽಸ್ಮಿನ್ಸಪ್ತಾವರಣಸಂಯುತೇ ।
ವೈರಾಜಃ ಪುರುಷೋ ಯೋಽಸೌ ಭಗವಾನ್ ಧಾರಣಾಶ್ರಯಃ
॥ ೨೫ ॥

ಪಾತಾಲಮೇತಸ್ಯ ಹಿ ಪಾದಮೂಲಂ
ಪಠಂತಿ ಪಾರ್ಷ್ಣಿಪ್ರಪದೇ ರಸಾತಲಮ್ ।
ಮಹಾತಲಂ ವಿಶ್ವಸೃಜೋಽಥ ಗುಲ್ಫೌ
ತಲಾತಲಂ ವೈ ಪುರುಷಸ್ಯ ಜಂಘೇ ॥ ೨೬ ॥

ದ್ವೇ ಜಾನುನೀ ಸುತಲಂ ವಿಶ್ವಮೂರ್ತೇ-
ರೂರುದ್ವಯಂ ವಿತಲಂ ಚಾತಲಂ ಚ ।
ಮಹೀತಲಂ ತಜ್ಜಘನಂ ಮಹೀಪತೇ
ನಭಸ್ತಲಂ ನಾಭಿಸರೋ ಗೃಣಂತಿ ॥ ೨೭ ॥

ವಿಕ್ಷೇಪ, ಆವರಣರೂಪವಾದ ಮೂರೂ ಮಲಗಳು ತೊರೆದು ಮನಸ್ಸು ನಿರ್ಮಲವಾಗುವುದು. ಆಗ ಪರಮಾತ್ಮನ ಚಿಂತನೆಯು ಸಹಜವಾಗಿ ಆಗತೊಡಗುತ್ತದೆ. ॥ ೨೦ ॥ ಧಾರಣೆಯಿಂದ ಸ್ಥಿರನಾದ ಯೋಗಿಯು ಧ್ಯಾನದಿಂದ ತನ್ನ ಪರಮ ಮಂಗಲಮಯ ಆಶ್ರಯನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯೋಗವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.'' ॥ ೨೧ ॥

ಪರೀಕ್ಷಿತನು ಕೇಳಿದನು – ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಯೇ! ಈ ಧಾರಣೆಯನ್ನು ಯಾವ ಸಾಧನೆಯಿಂದ, ಯಾವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಮನೋಮಲವನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ನಾಶಪಡಿಸುವ ಈ ಧಾರಣೆಯ ಸ್ವರೂಪವೇನು? ದಯಮಾಡಿ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಬೇಕು. ॥ ೨೨ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಯೋಗಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಮಹಾರಾಜಾ! ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿಗೆ ಆಸನವನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತೆ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದ ಮೂಲಕ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿ, ಎಲ್ಲಿಯೂ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಇಡಬಾರದು. ಹೀಗಾದ ಬಳಿಕ ಇರುವ ದೃಶ್ಯವರ್ಗವನ್ನು ಭಗವಂತನದೇ ಸ್ಥೂಲ ವಿರಾಟ್ ಶರೀರವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಇದನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸಮಗ್ರ ವಿಶ್ವವು ಇದೇ ನಿರ್ಗುಣ-ನಿರಾಕಾರ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಗುಣ-ಸಾಕಾರ ವಿಗ್ರಹವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಧಾರಣೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಭಾವಿಸಿ ಸರ್ವತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ನೋಡಬೇಕು. ॥ ೨೩ ॥ ವಿಶೇಷ ರೂಪದಿಂದ ಕಂಡುಬರುವ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ, ಈಗ ಇರುವ, ಮುಂದೆ ಇರಬಹುದಾದ ಈ ವಿಶ್ವವು ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡದಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ಥೂಲದೇಹವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಎಲ್ಲ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಇದೊಂದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ಥೂಲ ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಆ ನಿರ್ಗುಣ-ನಿರಾಕಾರ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ತನ್ನಲ್ಲೇ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು ಮತ್ತು ಅವನೇ ಈ ರೂಪವಾಗಿ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿತನಾಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಭಾವಿಸಿ ಸರ್ವತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದನ್ನೇ ನೋಡಬೇಕು. ॥ ೨೪ ॥ ಜಲ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ಅಹಂಕಾರ, ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿ ಹೀಗೆ ಏಳು ಆವರಣಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆಂಬ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನನ್ನು ವೈರಾಜನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. (**'ವಿವಿಧಂ ರಾಜತೇ ಶೋಭತೇ ಇತಿ ವಿರಾಟ್'** ಅರ್ಥಾತ್ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ವಿಲಸಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.) ಈ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಈ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಭಗವಂತನದೇ ಸ್ಥೂಲ ವಿರಾಟ್‌ರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿದು ಸರ್ವತ್ರ ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಈ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಧಾರಣೆ ಮಾಡಬೇಕು. ॥ ೨೫ ॥ ತತ್ತ್ವಜ್ಞರಾದವರು ಅವನನ್ನು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ – ಪಾತಾಳವು ಆ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನ ಪಾದಮೂಲವು. ಆತನ ಹಿಮ್ಮಡಿ ಮತ್ತು ತುದಿಗಾಲುಗಳು ರಸಾತಲವು. ಆತನ ಎರಡೂ ಹರಡುಗಳು ಮಹಾತಲ ಲೋಕವು. ತಲಾತಲವು ಆ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನ ಮೊಣಕಾಲುಗಳು. ॥ ೨೬ ॥ ಆ ವಿಶ್ವಮೂರ್ತಿಯ ಎರಡು ಮಂಡಿಗಳೇ ಸುತಲ ಲೋಕವು. ವಿತಲ ಮತ್ತು ಅತಲಲೋಕಗಳು ಅವನ ಎರಡು ತೊಡೆಗಳು. ಭೂತಲವು ಸೊಂಟದ ಮುಂಭಾಗವಾಗಿದೆ. ಮಹಾರಾಜಾ! ಆತನ ಹೊಕ್ಕುಳೇ ಭುವರ್ಲೋಕ (ಅಂತರಿಕ್ಷ). ॥ ೨೭ ॥ ಆದಿ

ಉರಃಸ್ಥಲಂ ಜ್ಯೋತಿರನೀಕಮಸ್ಯ
ಗ್ರೀವಾ ಮಹರ್ವದನಂ ವೈ ಜನೋಽಸ್ಯ ।
ತಪೋ ರರಾಟೀಂ ವಿದುರಾದಿಪುಂಸಃ
ಸತ್ಯಂ ತು ಶೀರ್ಷಾಣಿ ಸಹಸ್ರಶೀರ್ಷ್ಣಃ ॥ ೨೮ ॥

ಇಂದ್ರಾದಯೋ ಬಾಹವ ಆಹುರುಸ್ರಾಃ
ಕರ್ಣೌ ದಿಶಃ ಶ್ರೋತ್ರಮಮುಷ್ಯ ಶಬ್ದಃ ।
ನಾಸತ್ಯದಸ್ರೌ ಪರಮಸ್ಯ ನಾಸೇ
ಘ್ರಾಣೋಽಸ್ಯ ಗಂಧೋ ಮುಖಮಗ್ನಿರಿದ್ಧಃ ॥ ೨೯ ॥

ದ್ಯೌ ರಕ್ಷಿಣೀ ಚಕ್ಷುರಭೂತ್ಪತಂಗಃ
ಪಕ್ಷ್ಮಾಣಿ ವಿಷ್ಣೋರಹನೀ ಉಭೇ ಚ ।
ತದ್ಭ್ರೂವಿಜೃಂಭಃ ಪರಮೇಷ್ಠಿಧಿಷ್ಣ್ಯ-
ಮಾಪೋಽಸ್ಯ ತಾಲೂ ರಸ ಏವ ಜಿಹ್ವಾ ॥ ೩೦ ॥

ಛಂದಾಂಸ್ಯನಂತಸ್ಯ ಶಿರೋ ಗೃಣಂತಿ
ದಂಷ್ಟ್ರಾ ಯಮಃ ಸ್ನೇಹಕಲಾ ದ್ವಿಜಾನಿ ।
ಹಾಸೋ ಜನೋನ್ಮಾದಕರೀ ಚ ಮಾಯಾ
ದುರಂತಸರ್ಗೋ ಯದಪಾಂಗಮೋಕ್ಷಃ ॥ ೩೧ ॥

ವ್ರೀಡೋತ್ತರೋಷ್ಠೋಽಧರ ಏವ ಲೋಭೋ
ಧರ್ಮಃ ಸ್ತನೋಽಧರ್ಮಪಥೋಽಸ್ಯ ಪೃಷ್ಠಮ್ ।
ಕಸ್ತಸ್ಯ ಮೇಢ್ರಂ ವೃಷಣೌ ಚ ಮಿತ್ರೌ
ಕುಕ್ಷಿಃ ಸಮುದ್ರಾ ಗಿರಯೋಽಸ್ಥಿಸಂಘಾಃ ॥ ೩೨ ॥

ನದ್ಯೋಽಸ್ಯ ನಾಡ್ಯೋಽಥ ತನೂರುಹಾಣಿ
ಮಹೀರುಹಾ ವಿಶ್ವತನೋರ್ನೃಪೇಂದ್ರ ।
ಅನಂತ ವೀರ್ಯಃ ಶ್ವಸಿತಂ ಮಾತರಿಶ್ವಾ
ಗತಿರ್ವಯಃ ಕರ್ಮ ಗುಣಪ್ರವಾಹಃ ॥ ೩೩ ॥

ಈಶಸ್ಯ ಕೇಶಾನ್ವಿದುರಂಬುವಾಹಾನ್
ವಾಸಸ್ತು ಸಂಧ್ಯಾಂ ಕುರುವರ್ಯ ಭೂಮ್ನಃ ।
ಅವ್ಯಕ್ತ ಮಾಹುರ್ಹೃದಯಂ ಮನಶ್ಚ
ಸ ಚಂದ್ರಮಾಃ ಸರ್ವವಿಕಾರಕೋಶಃ ॥ ೩೪ ॥

ವಿಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಂ ಮಹಿಮಾಮನಂತಿ
ಸರ್ವಾತ್ಮನೋಽಂತಃಕರಣಂ ಗಿರಿತ್ರಮ್ ।
ಅಶ್ವಾಶ್ವತರ್ಯುಷ್ಟ್ರ ಗಜಾ ನಖಾನಿ
ಸರ್ವೇ ಮೃಗಾಃ ಪಶವಃ ಶ್ರೋಣಿದೇಶೇ ॥ ೩೫ ॥

ವಯಾಂಸಿ ತದ್ವ್ಯಾಕರಣಂ ವಿಚಿತ್ರಂ
ಮನುರ್ಮನೀಷಾ ಮನುಜೋ ನಿವಾಸಃ ।
ಗಂಧರ್ವವಿದ್ಯಾಧರಚಾರಣಾಪ್ಸರಃ-
ಸ್ವರಸ್ಮೃತೀರಸುರಾನೀಕವೀರ್ಯಃ ॥ ೩೬ ॥

ಪುರುಷನಾದ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಎದೆಯನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವೆಂದೂ, ಕತ್ತನ್ನು ಮಹರ್ಲೋಕವೆಂದೂ, ಮುಖವನ್ನು ಜನೋಲೋಕವೆಂದೂ, ಹಣೆಯನ್ನು ತಪೋಲೋಕವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆ ಸಾವಿರ ತಲೆಗಳುಳ್ಳ ಪುರುಷನ ಶಿರಸ್ಸುಗಳ ಸಮೂಹವೇ ಸತ್ಯಲೋಕವು. ॥ ೨೮ ॥ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಆತನ ಭುಜಗಳು, ಆತನಿಗೆ ದಿಕ್ಕುಗಳೇ ಕಿವಿಗಳು. ಶಬ್ದವೇ ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯಗಳು. ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ ಪರಮಪುರುಷನ ಮೂಗಿನಹೊಳ್ಳೆಗಳು. ಗಂಧವು ಆತನ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವು. ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಅಗ್ನಿಯೇ ಆತನ ಮುಖ. ॥ ೨೯ ॥ ದ್ಯುಲೋಕವು ಆ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ನೇತ್ರಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡುವ ಶಕ್ತಿಯೇ ಸೂರ್ಯನು. ಎರಡು ರೆಪ್ಪೆಗಳೇ ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿಗಳು. ಆತನ ಹುಬ್ಬುಗಳ ವಿಲಾಸವೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು. ನೀರು ಆತನ ದವಡೆಗಳು. ರಸವೇ ಆತನ ನಾಲಿಗೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ॥ ೩೦ ॥ ವೇದಗಳನ್ನು ಆ ಅನಂತನ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರಸ್ಥಾನವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆತನ ಕೋರೆದಾಡೆಯು ಯಮರಾಜನು. ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಸ್ನೇಹರೂಪವಾದ ಕಲೆಗಳು ಅರ್ಥಾತ್ ಪ್ರೇಮ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಿಯ ವಿತರಣಕೇಂದ್ರವೇ ಆತನ ದಂತಗಳು ಮತ್ತು ಜಗತ್ತನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸುವ ಮಾಯೆಯು ಆತನ ಮುಗುಳ್ನಗೆಯು. ಈ ಅನಂತವಾದ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಆತನ ಕಡೆಗಣ್ಣನೋಟವು. ॥ ೩೧ ॥ ಲಜ್ಜೆಯು ಅವನ ಮೇಲ್ತುಟಿ, ಆತನ ಕೆಳತುಟಿಯೇ ಲೋಭವು. ಧರ್ಮವು ಸ್ತನಗಳು, ಅಧರ್ಮವು ಬೆನ್ನು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯೇ ಆತನ ಜನನೇಂದ್ರಿಯವು. ಮಿತ್ರಾವರುಣರೇ ವೃಷಣಗಳು. ಸಮುದ್ರಗಳು ಆತನ ಹೊಟ್ಟೆ, ಪರ್ವತಗಳು ಮೂಳೆಗಳು. ॥ ೩೨ ॥ ರಾಜೇಂದ್ರನೇ! ವಿಶ್ವಮೂರ್ತಿಯಾದ ಆ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನ ನಾಡಿಗಳೇ ನದಿಗಳು. ಮೈಗೂದಲುಗಳೇ ವೃಕ್ಷಗಳು. ಅನಂತಬಲಸಂಪನ್ನನಾದ ವಾಯುವೇ ಆತನ ಉಸಿರು. ಕಾಲವು ಅವನ ನಡಿಗೆ, ಗುಣಗಳ ಹರಿದಾಟವೇ ಅವನ ಕರ್ಮವು. ॥ ೩೩ ॥ ಪರೀಕ್ಷಿತನೇ! ಮೋಡಗಳನ್ನು ಅವನ ಕೇಶಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸಂಧ್ಯೆಯು ಆ ಅನಂತನ ವಸ್ತ್ರವು. ಅವ್ಯಕ್ತ (ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿ)ವನ್ನು ಅವನ ಹೃದಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲ ವಿಕಾರಗಳ ಕೋಶವಾದ ಮನಸ್ಸೇ ಚಂದ್ರನು. ॥ ೩೪॥ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಆ ಸರ್ವಾತ್ಮಕನಾದ ಸ್ವಾಮಿಯ ಚಿತ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ರುದ್ರದೇವರನ್ನು ಅಹಂಕಾರವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಕುದುರೆ, ಹೇಸರಗತ್ತೆ, ಒಂಟೆ, ಆನೆಗಳು ಅವನ ಉಗುರುಗಳು, ಅರಣ್ಯವಾಸಿಗಳಾದ ಎಲ್ಲ ಮೃಗಗಳೂ ಆತನ ನಡುವಿನಲ್ಲಿವೆ. ॥ ೩೫ ॥ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಆತನ ಅದ್ಭುತವಾದ ರಚನಾಕೌಶಲ್ಯ, ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವೇ ಆತನ ಬುದ್ಧಿಯು. ಮನುವಿನ ಸಂತಾನವಾದ ಮನುಷ್ಯರೇ ಅವನ ವಾಸಸ್ಥಾನ. ಗಂಧರ್ವರು, ವಿದ್ಯಾಧರರು, ಚಾರಣರು, ಅಪ್ಸರಸ್ತ್ರೀಯರು ಅವನ ಷಡ್ಜವೇ ಮುಂತಾದ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳ ಸ್ಮೃತಿಗಳು. ದೈತ್ಯರ ಸೇನೆಯೇ ಆತನ ವೀರ್ಯವು. ॥ ೩೬ ॥ ಆತನಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮುಖ, ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಭುಜಗಳು, ವೈಶ್ಯರು ತೊಡೆಗಳು, ಶೂದ್ರರು ಕಾಲುಗಳು. ಇಂದ್ರ, ವರುಣ, ಕುಬೇರ ಮುಂತಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಯಜ್ಞಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ದೇವತಾರೂಪನೂ ಅವನೇ. ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸಂಪನ್ನವಾಗುವ ಯಜ್ಞ

ಬ್ರಹ್ಮಾನನಂ ಕ್ಷತ್ರಭುಜೋ ಮಹಾತ್ಮಾ
ವಿಡೂರುರಂಘ್ರಿಶ್ರಿತಕೃಷ್ಣವರ್ಣಃ ।
ನಾನಾಭಿಧಾಭೀಜ್ಯಗಣೋಪಪನ್ನೋ
ದ್ರವ್ಯಾತ್ಮಕಃ ಕರ್ಮ ವಿತಾನಯೋಗಃ ॥ ೩೭ ॥

ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಅವನೇ. ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ ವಸ್ತುವೂ ಪರಮಾತ್ಮನೇ. (**ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಹವಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಾಗ್ನೌ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಹುತಮ್। ಬ್ರಹ್ಮೈವ ತೇನ ಗಂತವ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಕರ್ಮಸಮಾಧಿನಾ ॥**) (ಭಗವದ್ಗೀತೆ ೪/೨೪). ॥ ೩೭॥ ಪ್ರಿಯ ಪರೀಕ್ಷಿತನೇ! ಭಗವಂತನ ಈ ವಿರಾಟ್‌ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಾನು ನಿನಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಈ ವಿರಾಟ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವು ಆ ಪರಮಾತ್ಮನದೇ ಸ್ಥೂಲರೂಪವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಬೇರೆ-ಬೇರೆಯಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಭಗವಂತನ ಸಗುಣರೂಪವನ್ನು ನೋಡಬೇಕು. ಅವನ ವಿಶ್ವ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕಲಾಕೌಶಲ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾ ಭಗವಂತನ ಆಶ್ಚರ್ಯಮಯ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ದರ್ಶಿಸುತ್ತಾ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ-ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಬುದ್ಧಿಯ ಮೂಲಕ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ – ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅವನೇ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಇಷ್ಟು ರೂಪಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿರುವನು. ॥ ೩೮ ॥

ಇಯಾನಸಾವೀಶ್ವರವಿಗ್ರಹಸ್ಯ
ಯಃ ಸನ್ನಿವೇಶಃ ಕಥಿತೋ ಮಯಾ ತೇ ।
ಸಂಧಾರ್ಯತೇಽಸ್ಮಿನ್ವಪುಷಿ ಸ್ಥವಿಷ್ಠೇ
ಮನಃ ಸ್ವಬುದ್ಧ್ಯಾ ನ ಯತೋಽಸ್ತಿ ಕಿಂಚಿತ್ ॥ ೩೮ ॥

ಆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಮುಂತಾದ ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನೇ ಎಲ್ಲರ ಆತ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಏಕನೂ, ಅದ್ವಿತೀಯನೂ ಆಗಿರುವನು. ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಕಾಣುವವನು ತನ್ನೊಳಗೆಯೇ ಸ್ವಪ್ನಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತಾನೂ ಸೇರಿ ಎಲ್ಲರೀತಿಯ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಪರಮಾತ್ಮನು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆನಂದದ ಅಪಾರ ಸಮುದ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನನ್ನೇ ಭಜಿಸಬೇಕು. ಸಾಂಸಾರಿಕ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ರಮಿಸ ಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಅದರಲ್ಲಿನ ಆಸಕ್ತಿಯೇ ಪತನದ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಭಗವಂತನ ಭಕ್ತಿ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲೇ ಜೀವಿಯ ಕಲ್ಯಾಣವಿದೆ. ॥ ೩೯ ॥

ಸ ಸರ್ವಧೀವೃತ್ತ್ಯನುಭೂತಸರ್ವ
ಆತ್ಮಾ ಯಥಾ ಸ್ವಪ್ನಜನೇಕ್ಷಿತೈಕಃ ।
ತಂ ಸತ್ಯಮಾನಂದನಿಧಿಂ ಭಜೇತ
ನಾನ್ಯತ್ರ ಸಜ್ಜೇದ್ಯತ ಆತ್ಮಪಾತಃ ॥ ೩೯ ॥

ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಕಂಧೇ ಮಹಾಪುರುಷಸಂಸ್ಥಾನುವರ್ಣನಂ ನಾಮ ಪ್ರಥಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧ ॥

ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಸ್ಥೂಲ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪಗಳ ಧಾರಣಾಯೋಗ ಹಾಗೂ ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸದ್ಯೋಮುಕ್ತಿಯ ವರ್ಣನೆ

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಏವಂ ಪುರಾ ಧಾರಣಯಾತ್ಮಯೋನಿ-
ರ್ನಷ್ಟಾಂ ಸ್ಮೃತಿಂ ಪ್ರತ್ಯವರುಧ್ಯ ತುಷ್ಟಾತ್ ।
ತಥಾ ಸಸರ್ಜೇದಮಮೋಘದೃಷ್ಟಿ-
ರ್ಯಥಾಪ್ಯಯಾತ್ಪ್ರಾಗ್ವ್ಯವಸಾಯಬುದ್ಧಿಃ ॥ ೧ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – "ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಧಾರಣಾಯೋಗದ ಮೂಲಕವೇ ಶ್ರೀಭಗವಂತನನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸಿ ಅವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ – ಹಿಂದೆ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲುಪ್ತವಾಗಿದ್ದ ಸೃಷ್ಟಿವಿಷಯಕ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡರು. ಆದರಿಂದಲೇ ಅಮೋಘವೂ, ನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಿಕವೂ ಆದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಮೊದಲಿದ್ದಂತೆ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದರು. ॥ ೧ ॥ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಫಲಗಳ ಪ್ರಲೋಭನೆಗಳಿಗೆ

ಶಾಬ್ದಸ್ಯ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಏಷ ಪಂಥಾ
ಯನ್ನಾಮಭಿರ್ಧ್ಯಾಯತಿ ಧೀರಪಾರ್ಥೈಃ ।
ಪರಿಭ್ರಮಂಸ್ತತ್ರ ನ ವಿಂದತೇಽರ್ಥಾನ್
ಮಾಯಾಮಯೇ ವಾಸನಯಾ ಶಯಾನಃ ॥ ೨ ॥

ಒಳಗಾಗದೆ ವಿರಕ್ತನಾಗಿ ಶ್ರೀಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಧಾರಣಾಯೋಗವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕು. ವೇದಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಆಕರ್ಷಕ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಫಲಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರು ಅವುಗಳಿಂದ ಮರುಳಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಬುದ್ಧಿಯು ಸ್ವರ್ಗವೇ ಮುಂತಾದ ನಿರರ್ಥಕ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಸುಖವಾಸನೆಯ ಕನಸು ಕಾಣುತ್ತಾ ಅಲೆದಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮಾಯಾಮಯ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಸುಖ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೨ ॥

ಅತಃ ಕವಿರ್ನಾಮಸು ಯಾವದರ್ಥಃ
ಸ್ಯಾದಪ್ರಮತ್ತೋ ವ್ಯವಸಾಯಬುದ್ಧಿಃ ।
ಸಿದ್ಧೇಽನ್ಯಥಾರ್ಥೇ ನ ಯತೇತ ತತ್ರ
ಪರಿಶ್ರಮಂ ತತ್ರ ಸಮೀಕ್ಷಮಾಣಃ ॥ ೩ ॥

ಆದ್ದರಿಂದ ವಿವೇಕಿಯು ಈ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ನಾಮಗಳುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟೇ ವ್ಯವಹಾರ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅವುಗಳು ನಿಸ್ಸಾರವೇ ಆಗಿವೆ ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಒಂದು ಕ್ಷಣವಾದರೂ ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಬಾರದು. ಸಾಂಸಾರಿಕ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಪ್ರಾರಬ್ಧವಶದಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆಯೇ ದೊರಕುವುದಾದರೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ಗಳಿಸುವ ಪರಿಶ್ರಮವು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದೇ ತಿಳಿದು ಅವುಗಳಿಗಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬಾರದು. ॥ ೩ ॥

ಸತ್ಯಾಂ ಕ್ಷಿತೌ ಕಿಂ ಕಶಿಪೋಃ ಪ್ರಯಾಸೈ-
ರ್ಬಾಹೌ ಸ್ವಸಿದ್ಧೇ ಹ್ಯುಪಬರ್ಹಣೈಃ ಕಿಮ್ ।
ಸತ್ಯಂಜಲೌ ಕಿಂ ಪುರುಧಾನ್ನಪಾತ್ರ್ಯಾ
ದಿಗ್ವಲ್ಕಲಾದೌ ಸತಿ ಕಿಂ ದುಕೂಲೈಃ ॥ ೪ ॥

ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗುವುದರಿಂದಲೇ ಸುಖನಿದ್ರೆ, ಆಯಾಸ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದಿದ್ದರೆ ಮಂಚಕ್ಕಾಗಿ ಏಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಬೇಕು ? ದೇವರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ತಾನಾಗಿ ದೊರೆತ ತೋಳುಗಳು ಇರುವಾಗ ತಲೆದಿಂಬುಗಳು ಏಕೆ ಬೇಕು ? ಬೊಗಸೆಯಿಂದಲೇ ಆಹಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಕೆಲಸ ಸಾಗುವುದಾದರೆ ಅನೇಕ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವುದೇಕೆ ? ನಾರುಮಡಿಯನ್ನೇ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಥವಾ ದಿಗಂಬರನಾಗಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಜೀವನ ನಿರ್ವಹಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಾಗ ಪಟ್ಟುವಸ್ತ್ರಗಳು ಏಕೆ ಬೇಕು ? ॥ ೪ ॥

ಚೀರಾಣಿ ಕಿಂ ಪಥಿ ನ ಸಂತಿ ದಿಶಂತಿ ಭಿಕ್ಷಾಂ
ನೈವಾಂಘ್ರಿಪಾಃ ಪರಭೃತಃ ಸರಿತೋಽಪ್ಯಶುಷ್ಯನ್ ।
ರುದ್ಧಾ ಗುಹಾಃ ಕಿಮಜಿತೋಽವತಿ ನೋಪಸನ್ನಾನ್
ಕಸ್ಮಾದ್ಭಜಂತಿ ಕವಯೋ ಧನದುರ್ಮದಾಂಧಾನ್ ॥ ೫ ॥

ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಚಿಂದಿಬಟ್ಟೆಗಳು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲವೇ ? ಹಸಿವಾದಾಗ ಪರೋಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇರುವ ವೃಕ್ಷಗಳು ಹೂವು-ಹಣ್ಣುಗಳ ಭಿಕ್ಷೆ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲವೇ ? ಬಾಯಾರಿದವರಿಗೆ ನದಿಗಳು ಒಣಗಿಹೋಗಿವೆಯೇ ? ವಸತಿಗೆ ಜಾಗ ಬೇಕಾದಾಗ ಗುಹೆಗಳ ಬಾಗಿಲುಗಳು ಮುಚ್ಚಿಹೋಗಿವೆಯೇ ? ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಶ್ರೀಭಗವಂತನೇ ಶರಣುಬಂದವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವೇ ? ಹೀಗಿದ್ದರೂ ವಿವೇಕಿಗಳು ಅಹಂಕಾರದ ಅಮಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀಮಂತರನ್ನು ಏಕೆ ಸೇವಿಸಬೇಕು ? ॥ ೫ ॥

ಏವಂ ಸ್ವಚಿತ್ತೇ ಸ್ವತ ಏವ ಸಿದ್ಧ
ಆತ್ಮಾ ಪ್ರಿಯೋಽರ್ಥೋ ಭಗವಾನನಂತಃ ।
ತಂ ನಿರ್ವೃತೋ ನಿಯತಾರ್ಥೋ ಭಜೇತ
ಸಂಸಾರಹೇತೂಪರಮಶ್ಚ ಯತ್ರ ॥ ೬ ॥

ಹೀಗೆ ವಿರಕ್ತನಾದ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲೇ ಸರ್ವದಾ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧನಾಗಿ ನಮ್ಮ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪನೇ ಆಗಿ, ಪರಮಪ್ರಿಯತಮನಾಗಿರುವ ಪರಮಸತ್ಯಸ್ವರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ಅನಂತನು ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಪರಮಪ್ರೇಮದಿಂದಲೂ, ಆನಂದದಿಂದಲೂ ಆತನನ್ನೇ ಭಜಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ, ಆತನ ಭಜನೆಯಿಂದಲೇ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಜ್ಞಾನವು ತೊಲಗುವುದು. ॥ ೬ ॥

ಕಸ್ತಾಂ ತ್ವನಾದೃತ್ಯ ಪರಾನುಚಿಂತಾಮ್
ಋತೇ ಪಶೂನಸತೀಂ ನಾಮ ಯುಂಜ್ಯಾತ್ ।
ಪಶ್ಯಂಜನಂ ಪತಿತಂ ವೈತರಣ್ಯಾಂ
ಸ್ವಕರ್ಮಜಾನ್ಪರಿತಾಪಾಂಜುಷಾಣಮ್ ॥ ೭ ॥

ಪಶುಗಳ ಮಾತೇನೋ ಬೇರೆಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ವೈತರಣೀ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಜನರು ಬಿದ್ದು, ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವಾದ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿಯೂ ಕೂಡ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಮಂಗಳಮಯವಾದ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡದೆ, ಅಸತ್ ವಿಷಯ ಭೋಗಗಳಲ್ಲೇ ತನ್ನ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಅಲೆಯಲು ಬಿಡುವವನು ಮನುಷ್ಯನೇ ಅಲ್ಲ. ॥ ೭ ॥

ಕೇಚಿತ್ಸ್ವದೇಹಾಂತರ್ಹೃದಯಾವಕಾಶೇ
ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರಂ ಪುರುಷಂ ವಸಂತಮ್ ।
ಚತುರ್ಭುಜಂ ಕಂಜರಥಾಂಗ ಶಂಖ-
ಗದಾಧರಂ ಧಾರಣಯಾ ಸ್ಮರಂತಿ ॥ ೮ ॥

ಪ್ರಸನ್ನವಕ್ತ್ರಂ ನಲಿನಾಯತೇಕ್ಷಣಂ
ಕದಂಬಕಿಂಜಲ್ಕಪಿಶಂಗವಾಸಸಮ್ ।
ಲಸನ್ಮಹಾರತ್ನ ಹಿರಣ್ಮಯಾಂಗದಂ
ಸ್ಫುರನ್ಮಹಾರತ್ನ ಕಿರೀಟಕುಂಡಲಮ್ ॥ ೯ ॥

ಉನ್ನಿದ್ರಹೃತ್ಪಂಕಜಕರ್ಣಿಕಾಲಯೇ
ಯೋಗೇಶ್ವರಾಸ್ಥಾಪಿತಪಾದಪಲ್ಲವಮ್ ।
ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಕೌಸ್ತುಭರತ್ನ ಕಂಧರ-
ಮಮ್ಲಾನಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾ ವನಮಾಲಯಾಽಽಚಿತಮ್ ॥೧೦॥

ವಿಭೂಷಿತಂ ಮೇಖಲಯಾಂಗುಲೀಯಕೈ-
ರ್ಮಹಾಧನೈರ್ನೂಪುರಕಂಕಣಾದಿಭಿಃ ।
ಸ್ನಿಗ್ಧಾ ಮಲಾಕುಂಚಿತನೀಲಕುಂತಲೈ-
ರ್ವಿರೋಚಮಾನಾನನಹಾಸಪೇಶಲಮ್ ॥೧೧॥

ಅದೀನಲೀಲಾಹಸಿತೇಕ್ಷಣೋಲ್ಲಸತ್
ಭ್ರೂಭಂಗಸಂಸೂಚಿತಭೂರ್ಯನುಗ್ರಹಮ್ ।
ಈಕ್ಷೇತ ಚಿಂತಾಮಯಮೇನಮೀಶ್ವರಂ
ಯಾವನ್ಮನೋ ಧಾರಣಯಾವತಿಷ್ಠತೇ ॥೧೨॥

ಏಕೈಕಶೋಽಂಗಾನಿ ಧಿಯಾನುಭಾವಯೇತ್
ಪಾದಾದಿ ಯಾವದ್ಧಸಿತಂ ಗದಾಭೃತಃ ।
ಜಿತಂ ಜಿತಂ ಸ್ಥಾನಮಪೋಹ್ಯ ಧಾರಯೇತ್
ಪರಂ ಪರಂ ಶುದ್ಧ್ಯತಿ ಧೀರ್ಯಥಾ ಯಥಾ ॥೧೩॥

ರಾಜೇಂದ್ರಾ! ಸ್ಥೂಲವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಯೋಗಧಾರಣೆಯನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆನು. ಕೆಲವು ಸಾಧಕರು ತಮ್ಮ ಶರೀರದೊಳಗೆ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಭಗವಂತನ ಗೇಣುದ್ದದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಯೋಗಧಾರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಹೀಗೆ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ – ನಮ್ಮ ಹೃದಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆ ಭಗವಂತನು ನಾಲ್ಕುಭುಜಗಳುಳ್ಳವ ನಾಗಿದ್ದು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಶಂಖ, ಸುದರ್ಶನ ಚಕ್ರ, ಕೌಮೋದಕೀ ಗದೆ, ಲೀಲಾಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೮ ॥ ಆತನ ಪ್ರಸನ್ನವಾದ ಮುಖಕಮಲ, ಕಮಲದಂತೆ ವಿಶಾಲವೂ, ಕೋಮಲವೂ ಆದ ಕಣ್ಣುಗಳು, ಕದಂಬ ಪುಷ್ಪದ ಕೇಸರದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಪೀತಾಂಬರದ ಉಡಿಗೆ, ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಘಟಿತ ಭುಜಕೀರ್ತಿಗಳು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ತಲೆ ಮತ್ತು ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಮೂಲ್ಯರತ್ನಗಳಿಂದ ಥಳ-ಥಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಿರೀಟ-ಕುಂಡಲಗಳು ಬೆಳಗುತ್ತಿವೆ. ॥ ೯ ॥ ಯೋಗೇಶ್ವರರು ತಮ್ಮ ಅರಳಿದ ಹೃದಯ ಕಮಲದ ಕರ್ಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಆತನ ಚರಣಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರು ತ್ತಾರೆ. ಅವನ ಹೃದಯದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀವತ್ಸಚಿಹ್ನೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಯ ಶೋಭೆ, ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಬಾಡದಿರುವ ವನಮಾಲೆಯೂ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದೆ. ॥ ೧೦ ॥ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ಕಟಿಸೂತ್ರ, ಕೈ ಬೆರಳುಗಳಲ್ಲಿ ಉಜ್ವಲವಾದ ಉಂಗುರ ಗಳು, ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲಂದುಗೆ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಂಕಣ ಮುಂತಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವನು. ನಯವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ನೀಲವರ್ಣದ ಗುಂಗುರು ಕೂದಲುಗಳ ಕಮನೀಯವಾದ ಕೇಶರಾಶಿ. ಅವನ ಮುಖಕಮಲವು ಮಂದ-ಮಂದ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ಯಿಂದ ಅರಳಿನಿಂತಿದೆ. ॥ ೧೧ ॥ ಸುಂದರವಾದ ಲೀಲೆಯ ನಗೆನೋಟದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಾ ಭಕ್ತರಮೇಲೆ ಅನುಗ್ರಹದ ಮಳೆ ಯನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಿರುವ ಹುಬ್ಬುಗಳು. ಇಂತಹ ಸೌಂದರ್ಯ, ಲಾವಣ್ಯಪೂರ್ಣವಾದ ದಿವ್ಯ ಮಂಗಳವಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಧಾರಣಾಯೋಗದಿಂದ ಸ್ಥಿರವಾಗುವವರೆಗೂ ಪದೇ-ಪದೇ ಈ ಚಿಂತನಸ್ವರೂಪ ಭಗವಂತನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಇರಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸ ಬೇಕು. ಮತ್ತೆ-ಮತ್ತೆ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಇರುವಾಗ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧಾರಣೆಯು ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದು. ಬಳಿಕ ಭಗವಂತನ ಧ್ಯಾನವು ಭಗವತ್ಕೃಪೆಯಿಂದ ತಾನೇ-ತಾನಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ. ॥ ೧೨ ॥ ಹೀಗೆ ನಿಷ್ಠೆ ಯಾತ್ತಿಕಾ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಭಗವಂತನ ಚರಣಕಮಲಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುಗುಳ್ನಗೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖಕಮಲದವರೆವಿಗೂ ಒಂದೊಂದು ಅವಯವನ್ನು ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಧರಿಸಬೇಕು. ಬುದ್ಧಿಯು ಶುದ್ಧವಾದಂತೆಲ್ಲ ಚಿತ್ತವು ಅವನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಒಂದೊಂದು ಅಂಗದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನವು ಸ್ಥಿರವಾದ ನಂತರ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಗವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸತೊಡಗಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯು ಶುದ್ಧವಾಗಿ, ಚಿತ್ತವು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ॥ ೧೩ ॥ ಈ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿದ್ದಾನೆ ಹಾಗೂ ಅವನೇ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಈ ಸಗುಣರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವನು. ಹೀಗೆ ಪರಾತ್ಪರನೂ, ಸಾಕ್ಷಿ ರೂಪನೂ ಆದ ಜಗತ್ಪತಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯೋಗಸಮಾಧಿ ಉಂಟಾಗುವ

ಯಾವನ್ನ ಜಾಯೇತ ಪರಾವರೇऽಸ್ಮಿನ್
ವಿಶ್ವೇಶ್ವರೇ ದ್ರಷ್ಟರಿ ಭಕ್ತಿಯೋಗಃ ।
ತಾವತ್ ಸ್ಥವೀಯಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ರೂಪಂ
ಕ್ರಿಯಾವಸಾನೇ ಪ್ರಯತಃ ಸ್ಮರೇತ ॥ ೧೪ ॥

ಸ್ಥಿರಂ ಸುಖಂ ಚಾಸನಮಾಶ್ರಿತೋ ಯತಿ-
ರ್ಯದಾ ಜಿಹಾಸುರಿಮಮಂಗ ಲೋಕಮ್ ।
ಕಾಲೇ ಚ ದೇಶೇ ಚ ಮನೋ ನ ಸಜ್ಜಯೇತ್
ಪ್ರಾಣಾನ್ನಿ ಯಚ್ಛೇನ್ಮನಸಾ ಜಿತಾಸುಃ ॥ ೧೫ ॥

ಮನಃ ಸ್ವಬುದ್ಧ್ಯಾ ಮಲಯಾ ನಿಯಮ್ಯ
ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಏತಾಂ ನಿನಯೇತ್ತಮಾತ್ಮನಿ ।
ಆತ್ಮಾನಮಾತ್ಮನ್ಯವರುಧ್ಯ ಧೀರೋ
ಲಬ್ಧೋಪಶಾಂತಿರ್ವಿರಮೇತ ಕೃತ್ಯಾತ್ ॥ ೧೬ ॥

ನ ಯತ್ರ ಕಾಲೋऽನಿಮಿಷಾಂ ಪರಃ ಪ್ರಭುಃ
ಕುತೋ ನು ದೇವಾ ಜಗತಾಂ ಯ ಈಶಿರೇ ।
ನ ಯತ್ರ ಸತ್ತ್ವಂ ನ ರಜಸ್ತಮಶ್ಚ
ನ ವೈ ವಿಕಾರೋ ನ ಮಹಾನ್ಪ್ರಧಾನಮ್ ॥ ೧೭ ॥

ಪರಂ ಪದಂ ವೈಷ್ಣವಮಾಮನಂತಿ ತದ್
ಯನ್ನೇತಿ ನೇತೀತ್ಯತದುತ್ಸಿಸೃಕ್ಷವಃ ।
ವಿಸೃಜ್ಯ ದೌರಾತ್ಮ್ಯಮನನ್ಯಸೌಹೃದಾ
ಹೃದೋಪಗುಹ್ಯಾರ್ಹಪದಂ ಪದೇ ಪದೇ ॥ ೧೮ ॥

ಇತ್ಥಂ ಮುನಿಸ್ತೂಪರಮೇದ್ವ್ಯವಸ್ಥಿತೋ
ವಿಜ್ಞಾನದೃಗ್ವೀರ್ಯಸುರಂಧಿತಾಶಯಃ ।
ಸ್ವಪಾರ್ಷ್ಣಿನಾऽऽಪೀಡ್ಯ ಗುದಂ ತತೋऽನಿಲಂ
ಸ್ಥಾನೇಷು ಷಟ್ಸೂನ್ನಮಯೇಜ್ಜಿತಕ್ಲಮಃ ॥ ೧೯ ॥

ವರೆಗೂ ನಿತ್ಯ-ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯ ನಂತರ ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಸ್ಥೂಲರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಇರಬೇಕು. ॥ ೧೪ ॥

ಆಸನವು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಬಹಳಹೊತ್ತು ಸುಖವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತಾಗಬೇಕು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿ, ಯೋಗಿಯು ಈ ಲೋಕವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಭಗವಂತನ ವೈಕುಂಠಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿದಾಗ, ಯಾವುದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೋಗಗೊಡದೆ ಕೇವಲ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದ ಮೂಲಕ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳ ಬೇಕು. ಮತ್ತೆ ಕೇವಲ ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ॥ ೧೫ ॥ ಅನಂತರ ಶುದ್ಧವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಂಯಮ ಗೊಳಿಸಿ, ಮನಸ್ಸಿನೊಡನೆ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನಲ್ಲಿಯೂ, ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನನ್ನು ಅಂತರಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ, ಆ ಅಂತರಾತ್ಮನನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಲಯಗೊಳಿಸಿ, ಆ ಧೀರಪುರುಷನು ಪರಮಶಾಂತಿಪೂರ್ಣವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆಮೇಲೆ ಅವನಿಗೆ ಯಾವ ಕರ್ತವ್ಯವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. **(ಆತ್ಮ ಸಂಸ್ಥಂ ಮನಃಕೃತ್ವಾ ನ ಕಿಂಚಿದಪಿ ಚಿಂತಯೇತ್ - ಗೀತಾ ೬)** ॥ ೧೬ ॥ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ತ್ವ ಗುಣವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಅಂದಬಳಿಕ ರಜೋಗುಣ - ತಮೋಗುಣಗಳ ಪ್ರಸಂಗವಾದರೂ ಎಲ್ಲಿ ಬಂದೀತು ? ಅಹಂಕಾರ, ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ, ಪ್ರಕೃತಿಯ ಕೂಡ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಅಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳ ನಿಯಾಮಕ ಕಾಲನ ಬೇಳೆಯೂ ಬೇಯದಿರುವಾಗ ದೇವತೆಗಳಾಗಲೀ, ಅವರಿಗೆ ಅಧೀನರಾಗಿರುವ ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಾದರೋ ಹೇಗೆ ಇರಬಲ್ಲರು ? ॥ ೧೭ ॥ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಸಮಸ್ತವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಲು ಬಯಸುವ ಯೋಗಿಗಳು **'ನೇತಿ-ನೇತಿ'** 'ಇದೂ ಅಲ್ಲ! ಇದೂ ಅಲ್ಲ!' ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಆತ್ಮಬುದ್ಧಿ ಯನ್ನು ತ್ಯಾಗಗೈದು ಪರಮಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೃದಯದಿಂದ ಪದೇ-ಪದೇ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಅನನ್ಯ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣರಾಗುವರೋ – ಅದೇ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪರಮಪದವಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಮ್ಮತಿ ಇದೆ. ॥ ೧೮ ॥*

ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಯ ಬಲದಿಂದ ಚಿತ್ತದ ವಾಸನೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠನಾದ ಯೋಗಿಯು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು. ಮೊದಲು ಹಿಮ್ಮಡಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಗುದವನ್ನು ಒತ್ತಿಕೊಂಡು ಸ್ಥಿರನಾಗಬೇಕು. ಮತ್ತೆ ಗಾಬರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಣವಾಯುವನ್ನು ಷಟ್-ಚಕ್ರಭೇದನ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕು. ॥ ೧೯ ॥ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳಯೋಗಿಯು ನಾಭಿಚಕ್ರವಾದ ಮಣಿಪೂರದಲ್ಲಿರುವ

* ಶ್ಲೋಕ ೮ರಿಂದ ೧೮ರ ತನಕದ ಪ್ರಸಂಗವು ಸದ್ಯೋಮುಕ್ತಿಯದಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಎಲ್ಲ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಧ್ಯಾನದ ಮೂಲಕ ಧಾರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಚಿರಂತನ ಸ್ಥಿತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಭಕ್ತಿಯೋಗವು ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ. ಭಕ್ತನ ಉದ್ಧಾರವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಂತನೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಭಕ್ತನ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯು ಭಗವಂತನ ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸದ್ಯೋಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಶ್ಲೋಕ ೧೯ ರಿಂದ ೩೧ರತನಕ ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗದ ಪ್ರಸಂಗ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈಗ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಸಿಗುವ ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿಯ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾರೆ.

ನಾಭ್ಯಾಂ ಸ್ಥಿತಂ ಹೃದ್ಯಧಿರೋಪ್ಯ ತಸ್ಮಾ-
ದುದಾನಗತ್ಯೋರಸಿ ತಂ ನಯೇನ್ಮುನಿಃ ।
ತತೋಽನುಸಂಧಾಯ ಧಿಯಾ ಮನಸ್ವೀ
ಸ್ವತಾಲುಮೂಲಂ ಶನಕೈರ್ನಯೇತ ॥ ೨೦ ॥

ತಸ್ಮಾದ್ಭ್ರುವೋರಂತರಮುನ್ನಯೇತ
ನಿರುದ್ಧಸಪ್ತಾಯತನೋಽನಪೇಕ್ಷಃ ।
ಸ್ಥಿತ್ವಾ ಮುಹೂರ್ತಾರ್ಧಮಕುಂಠದೃಷ್ಟಿ-
ರ್ನಿರ್ಭಿದ್ಯ ಮೂರ್ಧನ್ವಿಸೃಜೇತ್ಪರಂ ಗತಃ ॥ ೨೧ ॥

ಯದಿ ಪ್ರಯಾಸ್ಯನ್ನೃಪ ಪಾರಮೇಷ್ಠ್ಯಂ
ವೈಹಾಯಸಾನಾಮುತ ಯದ್ವಿಹಾರಮ್ ।
ಅಷ್ಟಾಧಿಪತ್ಯಂ ಗುಣಸನ್ನಿವಾಯೇ
ಸಹೈವ ಗಚ್ಛೇನ್ಮನಸೇಂದ್ರಿಯೈಶ್ಚ ॥ ೨೨ ॥

ಯೋಗೇಶ್ವರಾಣಾಂ ಗತಿಮಾಹುರಂತ-
ರ್ಬಹಿಸ್ತ್ರಿಲೋಕ್ಯಾಃ ಪವನಾಂತರಾತ್ಮನಾಮ್ ।
ನ ಕರ್ಮಭಿಸ್ತಾಂ ಗತಿಮಾಪ್ನುವಂತಿ
ವಿದ್ಯಾ ತಪೋಯೋಗಸಮಾಧಿಭಾಜಾಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ವೈಶ್ವಾನರಂ ಯಾತಿ ವಿಹಾಯಸಾ ಗತಃ
ಸುಷುಮ್ಣಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಪಥೇನ ಶೋಚಿಷಾ ।
ವಿಧೂತಕಲ್ಕೋಽಥ ಹರೇರುದಸ್ತಾತ್
ಪ್ರಯಾತಿ ಚಕ್ರಂ ನೃಪ ಶೈಶುಮಾರಮ್ ॥ ೨೪ ॥

ತದ್ವಿಶ್ವನಾಭಿಂ ತ್ವತಿವರ್ತ್ಯ ವಿಷ್ಣೋ-
ರಣೀಯಸಾ ವಿರಜೇನಾತ್ಮನೈಕಃ ।
ನಮಸ್ಕೃತಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಮುಪೈತಿ
ಕಲ್ಪಾಯುಷೋ ಯದ್ವಿಬುಧಾ ರಮಂತೇ ॥ ೨೫ ॥

ವಾಯುವನ್ನು ಹೃದಯಚಕ್ರವಾದ ಅನಾಹತಚಕ್ರಕ್ಕೂ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಉದಾನವಾಯುವಿನ ಮೂಲಕ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದ ಮೇಲಿರುವ ವಿಶುದ್ಧ ಚಕ್ರಕ್ಕೂ, ಮತ್ತೆ ಆ ವಾಯುವನ್ನು ಮೆಲ್ಲ-ಮೆಲ್ಲನೆ ತಾಲು ಮೂಲಕ್ಕೂ (ಅಂದರೆ ವಿಶುದ್ಧ ಚಕ್ರದ ತುದಿಗೆ) ಆಜ್ಞಾಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಸಬೇಕು. ॥ ೨೦ ॥ ಅನಂತರ ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳು, ಎರಡು ಕಿವಿಗಳು, ಮೂಗುಹೊಳ್ಳೆಗಳು ಮತ್ತು ಬಾಯಿ ಎಂಬ ಈ ಏಳು ರಂಧ್ರಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಆ ತಾಲುಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ವಾಯುವನ್ನು ಹುಬ್ಬುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಆಜ್ಞಾಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಬೇಕು. ಯಾವುದೇ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಇಚ್ಛೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅರ್ಧಗಳಿಗೆ ಕಾಲ ಆ ವಾಯುವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ತಡೆದು ಸ್ಥಿರವಾದ ಲಕ್ಷ್ಯದೊಡನೆ ಅದನ್ನು ಸಹಸ್ರಾರಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಅನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರವನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಶರೀರ-ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗಬೇಕು. ಇಂತಹ ಯೋಗಿಯು **'ಸರ್ವಂ ಖಲು ಇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ'** ಹೀಗೆ ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡು ಸರ್ವತ್ರ ಒಂದೇ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾದ ಬಳಿಕ ಪರಮಪದವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವರು. ॥ ೨೧ ॥

ಪರೀಕ್ಷಿತನೇ! ಯೋಗಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಲೀ, ಎಂಟುಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಸಿದ್ಧರೊಡನೆ ವಿಹರಿಸುವ ಅಥವಾ ತ್ರಿಗುಣಮಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಯಾವುದೇ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಲೀ, ಇದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆತನು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಹೊರಡಬೇಕು. ॥ ೨೨ ॥ ಯೋಗಿಗಳ ಶರೀರವು ವಾಯುವಿನಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಉಪಾಸನೆ, ತಪಸ್ಸು, ಯೋಗ, ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಸೇವನೆ ಮಾಡಿದ ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ, ಮೂರೂ ಲೋಕಗಳ ಒಳಗೆ-ಹೊರಗೆ, ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ ಇರುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವರಿಗೆ ಈ ರೀತಿ ಅಡೆ-ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಂಚರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೨೩. ॥ ಪರೀಕ್ಷಿತನೇ! ಯೋಗಿಯು ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯ ಮಾರ್ಗ ಸುಷುಮ್ನೆಯ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ಅವನು ಮೊದಲು ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಿಂದ ಅಗ್ನಿಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಅವನಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರುವ ದೋಷಗಳೂ ಸುಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತವೆ. ಅನಂತರ ಅವನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಶಿಂಶುಮಾರವೆಂಬ ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯ ಚಕ್ರವನ್ನು ತಲುಪುತ್ತಾನೆ. ॥ ೨೪ ॥ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಈ ಶಿಂಶುಮಾರಚಕ್ರವು ವಿಶ್ವಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವ ಕೇಂದ್ರವಾದ ನಾಭಿಯಂತಿದೆ. ಮಹಾಯೋಗಿಯು ಅದನ್ನು ದಾಟಿ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ, ನಿರ್ಮಲವೂ ಆದ ಶರೀರದಿಂದ ಒಂಟಿಯಾಗಿಯೇ ಮಹರ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಆ ಮಹರ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದಲೂ ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಡುವ ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಒಂದು ಕಲ್ಪದವರೆಗೆ ಬದುಕುವ ದೇವತೆಗಳು ಅಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾರೆ. ॥ ೨೫ ॥

ಅಥೋ ಅನಂತಸ್ಯ ಮುಖಾನಲೇನ
ದಂದಹ್ಯಮಾನಂ ಸ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ವಿಶ್ವಮ್ ।
ನಿರ್ಯಾತಿ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಜುಷ್ಟಧಿಷ್ಣ್ಯಂ
ಯದ್ದ್ವೈಪರಾರ್ಧ್ಯಂ ತದು ಪಾರಮೇಷ್ಠ್ಯಮ್ ॥ ೨೬ ॥

ನ ಯತ್ರ ಶೋಕೋ ನ ಜರಾ ನ ಮೃತ್ಯು-
ರ್ನಾರ್ತಿರ್ನ ಚೋದ್ವೇಗ ಋತೇ ಕುತಶ್ಚಿತ್ ।
ಯಚ್ಚಿತ್ತತೋದಃ ಕೃಪಯಾನಿದಂವಿದಾಂ
ದುರಂತದುಃಖಪ್ರಭವಾನುದರ್ಶನಾತ್ ॥ ೨೭ ॥

ತತೋ ವಿಶೇಷಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯ ನಿರ್ಭಯ-
ಸ್ತೇನಾತ್ಮನಾಪೋಽನಲಮೂರ್ತಿರತ್ವರನ್ ।
ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯೋ ವಾಯುಮುಪೇತ್ಯ ಕಾಲೇ
ವಾಯ್ವಾತ್ಮನಾ ಖಂ ಬೃಹದಾತ್ಮಲಿಂಗಮ್ ॥ ೨೮ ॥

ಘ್ರಾಣೇನ ಗಂಧಂ ರಸನೇನ ವೈ ರಸಂ
ರೂಪಂ ತು ದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಶ್ವಸನಂ ತ್ವಚೈವ ।
ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ಚೋಪೇತ್ಯ ನಭೋಗುಣತ್ವಂ
ಪ್ರಾಣೇನ ಚಾಕೂತಿಮುಪೈತಿ ಯೋಗೀ ॥ ೨೯ ॥

ಸ ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮೇಂದ್ರಿಯಸಂನಿಕರ್ಷಂ
ಮನೋಮಯಂ ದೇವಮಯಂ ವಿಕಾರ್ಯಮ್ ।
ಸಂಸಾದ್ಯ ಗತ್ಯಾ ಸಹ ತೇನ ಯಾತಿ
ವಿಜ್ಞಾನತತ್ತ್ವಂ ಗುಣಸಂನಿರೋಧಮ್ ॥ ೩೦ ॥

ತೇನಾತ್ಮನಾಽಽತ್ಮಾನಮುಪೈತಿ ಶಾಂತ-
ಮಾನಂದಮಾನಂದ ಮಯೋಽವಸಾನೇ ।
ಏತಾಂ ಗತಿಂ ಭಾಗವತೀಂ ಗತೋ ಯಃ
ಸ ವೈ ಪುನರ್ನೇಹ ವಿಷಜ್ಜತೇಽಂಗ ॥ ೩೧ ॥

ಏತೇ ಸೃತೀ ತೇ ನೃಪ ವೇದಗೀತೇ
ತ್ವಯಾಭಿಪೃಷ್ಟೇ ಹ ಸನಾತನೇ ಚ ।
ಯೇ ವೈ ಪುರಾ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಆಹ ಪೃಷ್ಟ
ಆರಾಧಿತೋ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವಃ ॥ ೩೨ ॥

ಅನಂತರ ಆ ಯೋಗಿಯು ಪ್ರಳಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕಗಳು ಆದಿಶೇಷನ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಡುವ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಸುಟ್ಟುಹೋಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರರು ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವ ದಿವ್ಯ ಸ್ಥಾನ. ಈ ಲೋಕದ ಆಯುಸ್ಸು ಬ್ರಹ್ಮನ ಆಯುಸ್ಸಿನಷ್ಟು ಎರಡು ಪರಾರ್ಧವಿರುತ್ತದೆ. ॥ ೨೬ ॥ ಅಲ್ಲಿ ಶೋಕ-ಮೋಹಗಳಿಲ್ಲ, ಮುಪ್ಪಾಗಲೀ, ಮರಣವಾಗಲೀ ಇಲ್ಲ. ಯಾರಿಂದಲೂ ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯ ಉದ್ವೇಗವಾಗಲೀ, ಭಯವಾಗಲೀ, ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ದುಃಖ ಇರುವುದಾದರೆ – ಪರಮಪದಕ್ಕೆ ಹೋಗದೆ ಇರುವ ಜನರು ಅನುಭವಿಸುವ ಹುಟ್ಟು-ಸಾವುಗಳ ಅತಿಘೋರವಾದ ಸಂಕಟವನ್ನು ಕಂಡು ದಯೆಯಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೋವಾಗುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ. ॥ ೨೭ ॥ ಸತ್ಯಲೋಕವನ್ನು ತಲುಪಿದ ಬಳಿಕ ಆ ಯೋಗಿಯು ನಿರ್ಭಯನಾಗಿ ತನ್ನ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರವನ್ನು ಪೃಥ್ವಿತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಬಿಟ್ಟು ಆತುರವಿಲ್ಲದೆ ಏಳು ಆವರಣಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪೃಥ್ವಿರೂಪದಿಂದ ಜಲವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಜಲರೂಪದಿಂದ ತೇಜೋರೂಪವಾದ ಆವರಣಗಳನ್ನು ತಲುಪಿ ಅವನು ಜ್ಯೋತಿರೂಪದಿಂದ ವಾಯುರೂಪವಾದ ಆವರಣಕ್ಕೆ ಬರುವನು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅನಂತತೆಯ ಅರಿವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಆಕಾಶ ರೂಪದ ಆವರಣವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಈ ಆಕಾಶವು ಬೃಹತ್ ಆತ್ಮನ ಚಿಹ್ನೆಯಾಗಿದೆ. ॥ ೨೮॥ ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಆವರಣಗಳನ್ನು ದಾಟಿಹೋಗುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆತನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಕೂಡ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವು ಗಂಧತನ್ಮಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ರಸನೇಂದ್ರಿಯವು ರಸತನ್ಮಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ನೇತ್ರವು ರೂಪತನ್ಮಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ತ್ವಚೆಯು ಸ್ಪರ್ಶತನ್ಮಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ಶ್ರೋತ್ರವು ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ಮತ್ತು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಗಳು ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸೇರಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ॥ ೨೯ ॥ ಈ ರೀತಿ ಯೋಗಿಯು ಪಂಚಭೂತಗಳ ಸ್ಥೂಲ-ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಆವರಣಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಅಹಂಕಾರ ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಭೂತಗಳನ್ನು ತಾಮಸ ಅಹಂಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ರಾಜಸ ಅಹಂಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ, ಮನಸ್ಸು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ಅಹಂಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಲಯಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅನಂತರ ಅಹಂಕಾರ ಸಹಿತ ಲಯರೂಪವಾದ ಗತಿಯ ಮೂಲಕ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಕೊನೆಗೆ ಸಮಸ್ತ ಗುಣಗಳ ಲಯಸ್ಥಾನವಾದ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪವಾದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ॥ ೩೦ ॥ ಮಹಾರಾಜಾ ! ಮಹಾಪ್ರಳಯದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪವಾದ ಆವರಣವು ಲಯಹೊಂದಿದಾಗ ಆ ಯೋಗಿಯು ತಾನೂ ಆನಂದಸ್ವರೂಪನಾಗಿ, ಆವರಣರಹಿತನಾಗಿ, ಪರಮಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನೂ, ಪ್ರಶಾಂತನೂ ಆಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಭಗವನ್ಮಯ ಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು ಮತ್ತೆ ಈ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಬೇಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೩೧ ॥ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನೇ ! ನಿನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ

ನ ಹ್ಯತೋಽನ್ಯಃ ಶಿವಃ ಪಂಥಾ ವಿಶತಃ ಸಂಸೃತಾವಿಹ ।
ವಾಸುದೇವೇ ಭಗವತಿ ಭಕ್ತಿಯೋಗೋ ಯತೋ ಭವೇತ್
॥ ೩೩ ॥

ವಾಗಿ ನಾನು ವೇದಗಳು ಹೇಳುವ ಸನಾತನವಾದ ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ಸದ್ಯೋಮುಕ್ತಿ, ಎರಡನೆಯದು ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿ. ಹಿಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಆರಾಧಿಸಿ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದಾಗ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನು ಆತನಿಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನಾಗಿ ಇದನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದನು. ॥ ೩೨ ॥

ಸಂಸಾರಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಯಾವ ಸಾಧನೆಯಿಂದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯ ಪ್ರೇಮಮಯ ಭಕ್ತಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೋ, ಅದಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೂ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾದ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲ. ॥ ೩೩ ॥ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದಿಂದ ಎಲ್ಲ ವೇದಗಳನ್ನು ಮೂರುಬಾರಿ ಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡಿ ಯಾವುದರಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮಕನಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯ ಪ್ರೇಮ ಉಂಟಾಗುವುದೋ, ಅದೇ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿದರು. ॥ ೩೪ ॥ ಸಮಸ್ತ ಚರಾಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಆತ್ಮರೂಪದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಲಕ್ಷಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವ ಏಕಮಾತ್ರ ದ್ರಷ್ಟಾ ಆತನೇ. ದೃಶ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳಾದ ಬುದ್ಧಿ ಮುಂತಾದವುಗಳು ತರ್ಕದಿಂದ ಆತನಲ್ಲಿಗೆ ಒಯ್ಯುವ ಲಕ್ಷಣಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ॥ ೩೫ ॥ ಪರೀಕ್ಷಿತನೇ! ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ಎಲ್ಲ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಮಸ್ತ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ತನ್ನೊಳಗೆ ಇರುವ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕುರಿತಾದ ಶ್ರವಣ, ಕೀರ್ತನೆ, ಸ್ಮರಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಮನುಷ್ಯರ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಇದೇ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ಉಪಾಯವಾಗಿದೆ. ॥ ೩೬ ॥ ರಾಜನೇ! ಸಂತ-ಸತ್ಪುರುಷರು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪೀ ಭಗವಂತನ ಕಥಾಮೃತವನ್ನು ಹಂಚುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಯಾರು ತಮ್ಮ ಕಿವಿಗಳೆಂಬ ದೊನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ಪಾನಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಅವರ ಹೃದಯದಿಂದ ವಿಷಯಗಳ ಕಾಲುಷ್ಯವು ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅವರು ಶುದ್ಧರಾಗಿ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಣಕಮಲಗಳ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ॥ ೩೭ ॥

ಭಗವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನ ತ್ರಿರನ್ವೀಕ್ಷ್ಯ ಮನೀಷಯಾ ।
ತದಧ್ಯವಸ್ಯತ್ ಕೂಟಸ್ಥೋ ರತಿರಾತ್ಮನ್ಯತೋ ಭವೇತ್
॥ ೩೪ ॥

ಭಗವಾನ್ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಲಕ್ಷಿತಃ ಸ್ವಾತ್ಮನಾ ಹರಿಃ ।
ದೃಶ್ಯೈರ್ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿಭಿರ್ದ್ರಷ್ಟಾ ಲಕ್ಷಣೈರನುಮಾಪಕೈಃ
॥ ೩೫ ॥

ತಸ್ಮಾತ್ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ರಾಜನ್ ಹರಿಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವದಾ ।
ಶ್ರೋತವ್ಯಃ ಕೀರ್ತಿತವ್ಯಶ್ಚ ಸ್ಮರ್ತವ್ಯೋ ಭಗವಾನ್ನೃಣಾಮ್
॥ ೩೬ ॥

ಪಿಬಂತಿ ಯೇ ಭಗವತ ಆತ್ಮನಃ ಸತಾಂ
ಕಥಾಮೃತಂ ಶ್ರವಣಪುಟೇಷು ಸಂಭೃತಮ್ ।
ಪುನಂತಿ ತೇ ವಿಷಯವಿದೂಷಿತಾಶಯಂ
ವ್ರಜಂತಿ ತಚ್ಚರಣಸರೋರುಹಾಂತಿಕಮ್ ॥ ೩೭ ॥

ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೨ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಕಂಧೇ
ಪುರುಷಸಂಸ್ಥಾವರ್ಣನಂ ನಾಮ ದ್ವಿತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೨ ॥

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಕಾಮನೆಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳ ಉಪಾಸನೆ ಮತ್ತು ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಧಾನತೆಯ ನಿರೂಪಣೆ

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಏವಮೇತನ್ನಿಗದಿತಂ ಪೃಷ್ಟವಾನ್ಯದ್ಭವಾನ್ ಮಮ ।
ನೃಣಾಂ ಯನ್ಮ್ರಿಯಮಾಣಾನಾಂ ಮನುಷ್ಯೇಷು ಮನೀಷಿಣಾಮ್
॥ ೧ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಮರಣಕಾಲವು ಸಮೀಪಿಸಿದಾಗ ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದ ಮನುಷ್ಯನು ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ? ಎಂದು ನೀನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ನಾನು ಉತ್ತರ ಹೇಳಿಯಾಯಿತು. ॥ ೧ ॥ ಲೌಕಿಕವನ್ನು ಬಯಸುವವರು ಯಾವ-ಯಾವ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಏನೇನನ್ನು ಬೇಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಈಗ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ

ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಕಾಮಸ್ತು ಯಜೇತ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಮ್ ।
ಇಂದ್ರಮಿಂದ್ರಿಯಕಾಮಸ್ತು ಪ್ರಜಾಕಾಮಃ ಪ್ರಜಾಪತೀನ್
॥ ೨ ॥

ದೇವೀಂ ಮಾಯಾಂ ತು ಶ್ರೀಕಾಮ
ಸ್ತೇಜಸ್ಕಾಮೋ ವಿಭಾವಸುಮ್ ।
ವಸುಕಾಮೋ ವಸೂನ್ ರುದ್ರಾನ್
ವೀರ್ಯಕಾಮೋಽಥ ವೀರ್ಯವಾನ್ ॥ ೩ ॥

ಅನ್ನಾದ್ಯಕಾಮಸ್ತ್ವದಿತಿಂ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋಽದಿತೇಃ ಸುತಾನ್ ।
ವಿಶ್ವಾನ್ ದೇವಾನ್ರಾಜ್ಯಕಾಮಃ ಸಾಧ್ಯಾನ್ಸಂಸಾಧಕೋ ವಿಶಾಮ್
॥ ೪ ॥

ಆಯುಷ್ಕಾಮೋಽಶ್ವಿನೌ ದೇವೌ ಪುಷ್ಟಿಕಾಮ ಇಲಾಂ ಯಜೇತ್ ।
ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಕಾಮಃ ಪುರುಷೋ ರೋದಸೀ ಲೋಕಮಾತರೌ
॥ ೫ ॥

ರೂಪಾಭಿಕಾಮೋ ಗಂಧರ್ವಾನ್ ಸ್ತ್ರೀಕಾಮೋಽಪ್ಸರ ಉರ್ವಶೀಮ್ ।
ಆಧಿಪತ್ಯಕಾಮಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಯಜೇತ ಪರಮೇಷ್ಠಿನಮ್
॥ ೬ ॥

ಯಜ್ಞಂ ಯಜೇದ್ಯಶಸ್ಕಾಮಃ ಕೋಶಕಾಮಃ ಪ್ರಚೇತಸಮ್ ।
ವಿದ್ಯಾಕಾಮಸ್ತು ಗಿರಿಶಂ ದಾಂಪತ್ಯಾರ್ಥ ಉಮಾಂ ಸತೀಮ್
॥ ೭ ॥

ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕಂ ತಂತುಂ ತನ್ವನ್ ಪಿತೄನ್ಯಜೇತ್ ।
ರಕ್ಷಾಕಾಮಃ ಪುಣ್ಯಜನಾನೋಜಸ್ಕಾಮೋ ಮರುದ್ಗಣಾನ್
॥ ೮ ॥

ರಾಜ್ಯಕಾಮೋ ಮನೂನ್ದೇವಾನ್ನಿರ್ಋತಿಂ ತ್ವಭಿಚರನ್ಯಜೇತ್ ।
ಕಾಮಕಾಮೋ ಯಜೇತ್ಸೋಮಂ ಅಕಾಮಃ ಪುರುಷಂ ಪರಮ್
॥ ೯ ॥

ಅಕಾಮಃ ಸರ್ವಕಾಮೋ ವಾ ಮೋಕ್ಷಕಾಮ ಉದಾರಧೀಃ ।
ತೀವ್ರೇಣ ಭಕ್ತಿಯೋಗೇನ ಯಜೇತ ಪುರುಷಂ ಪರಮ್
॥ ೧೦ ॥

ಏತಾವಾನೇವ ಯಜತಾಮಿಹ ನಿಃಶ್ರೇಯಸೋದಯಃ ।
ಭಗವತ್ಯಚಲೋ ಭಾವೋ ಯದ್ ಭಾಗವತಸಂಗತಃ
॥ ೧೧ ॥

ಜ್ಞಾನಂ ಯದಾಪ್ರತಿನಿವೃತ್ತ ಗುಣೋರ್ಮಿಚಕ್ರ-
ಮಾತ್ಮಪ್ರಸಾದ ಉತ ಯತ್ರ ಗುಣೇಷ್ವಸಂಗಃ ।
ಕೈವಲ್ಯ ಸಮ್ಮತಪಥಸ್ತ್ವಥ ಭಕ್ತಿಯೋಗಃ
ಕೋ ನಿರ್ವೃತೋ ಹರಿಕಥಾಸು ರತಿಂ ನ ಕುರ್ಯಾತ್
॥ ೧೨ ॥

ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯನ್ನೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಶೇಷಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವನು ಇಂದ್ರನನ್ನೂ, ಸಂತಾನದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಉಳ್ಳವರು ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳನ್ನು ಉಪಾಸಿಸಬೇಕು. ॥ ೨ ॥ ಸಂಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಶ್ರೀದೇವಿಯನ್ನೂ, ತೇಜಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ, ಧನಕ್ಕಾಗಿ ವಸುಗಳನ್ನೂ, ವೀರ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವವರು ರುದ್ರರನ್ನೂ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ॥ ೩ ॥ ಹೇರಳವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಅದಿತಿದೇವಿಯನ್ನೂ, ಸ್ವರ್ಗಕಾಮನೆಗಾಗಿ ಅದಿತಿಯ ಪುತ್ರರಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ರಾಜ್ಯದ ಅಭಿಲಾಷೆಯುಳ್ಳವನು ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ತನಗೆ ಅನುಕೂಲರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸಬೇಕು. ॥ ೪ ॥ ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವನು ಅಶ್ವಿನೀಕುಮಾರರನ್ನೂ, ಪುಷ್ಟಿಗಾಗಿ ಪೃಥ್ವಿಯನ್ನೂ, ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಬಯಸುವವರು ಲೋಕದ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳಾದ ದ್ಯಾವಾ-ಪೃಥ್ವಿಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸಬೇಕು. ॥ ೫ ॥ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಗಂಧರ್ವರನ್ನೂ, ಪತ್ನಿಯ ಆಸೆಯಿದ್ದರೆ ಊರ್ವಶಿ ಎಂಬ ಅಪ್ಸರೆಯನ್ನೂ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅಧಿಪತಿ ಯಾಗಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆಯಿದ್ದರೆ ಪರಮೇಷ್ಠಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನೂ ಉಪಾಸಿಸಬೇಕು. ॥ ೬ ॥ ಯಶಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಯಜ್ಞಪುರುಷನನ್ನೂ, ಕೋಶದ ಆಸೆಯುಳ್ಳವನು ವರುಣನನ್ನೂ, ವಿದ್ಯಾಕಾಮನೆಗಾಗಿ ಶಂಕರನನ್ನೂ, ದಾಂಪತ್ಯಪ್ರೇಮ ಬಯಸುವವರು ಉಮಾದೇವಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ॥ ೭ ॥ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲು ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೂ, ವಂಶಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಪಿತೃಗಳನ್ನೂ, ಪೀಡೆಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಯಕ್ಷರನ್ನೂ, ಬಲಶಾಲಿಯಾಗಲು ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ॥ ೮ ॥ ರಾಜ್ಯಕಾಮನೆಯುಳ್ಳವನು ಮನ್ವಂತರಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯರಾದ ಮನುಗಳನ್ನೂ, ಆಭಿಚಾರಿಕ ಕರ್ಮಗಳಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಋತಿಯನ್ನೂ, ಕಾಮಭೋಗಗಳಿಗೆ ಚಂದ್ರನನ್ನೂ, ನಿಷ್ಕಾಮಭಾವವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಆಸೆಯುಳ್ಳವರು ಪರಮಪುರುಷ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನನ್ನೂ ಆರಾಧಿಸಬೇಕು. ॥ ೯ ॥ ಉದಾರವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದ ಮನುಷ್ಯನು ನಿಷ್ಕಾಮನಾಗಿರಲೀ, ಸಕಾಮನಾಗಿರಲೀ, ಅಥವಾ ಮೋಕ್ಷಕಾಮನಾಗಿರಲೀ, ಅವನು ತೀವ್ರವಾದ ಭಕ್ತಿಯೋಗದಿಂದ ಆ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಪುರುಷೋತ್ತಮನನ್ನೇ ಆರಾಧಿಸಬೇಕು. ॥ ೧೦ ॥ ಭಗವಂತನ ಪ್ರೇಮೀಭಕ್ತರ ಸಂಗಮಾಡಿ, ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಅವಿಚಲವಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲೇ ಎಲ್ಲ ಸಾಧಕರಿಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡದಾದ ಹಿತವಿದೆ. ॥ ೧೧ ॥ ಇಂತಹ ಸತ್ಪುರುಷರ ಸತ್ಸಂಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಭಗವಂತನ ಲೀಲಾ-ಕಥೆಗಳಿಂದ ಸಂಸಾರಸಾಗರದ ತ್ರಿಗುಣಮಯ ಅಲೆಗಳ ಹೊಡೆತಗಳು ಶಾಂತವಾಗಿ, ಹೃದಯವು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಆನಂದದ ಅನುಭವವಾಗುವಂತಹ ದುರ್ಲಭಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯು ಉಳಿಯದೆ ಕೈವಲ್ಯ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸರ್ವಸಮ್ಮತವಾದ ಭಕ್ತಿಯೋಗವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ರಸಮಯವಾದ ಹರಿಕಥೆಗಳ ರುಚಿಹತ್ತಿದ ಬಳಿಕ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೇ ಅದರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ? ॥ ೧೨ ॥

ಶೌನಕ ಉವಾಚ

ಇತ್ಯಭಿವ್ಯಾಹೃತಂ ರಾಜಾ ನಿಶಮ್ಯ ಭರತರ್ಷಭಃ ।
ಕಿಮನ್ಯತ್ಪೃಷ್ಟವಾನ್ಭೂಯೋ ವೈಯಾಸಕಿಮೃಷಿಂ ಕವಿಮ್
॥ ೧೩ ॥

ಏತಚ್ಛುಶ್ರೂಷತಾಂ ವಿದ್ವನ್ಸೂತ ನೋಽರ್ಹಸಿ ಭಾಷಿತುಮ್ ।
ಕಥಾ ಹರಿಕಥೋದರ್ಕಾಃ ಸತಾಂ ಸ್ಯುಃ ಸದಸಿ ಧ್ರುವಮ್
॥ ೧೪ ॥

ಸ ವೈ ಭಾಗವತೋ ರಾಜಾ ಪಾಂಡವೇಯೋ ಮಹಾರಥಃ ।
ಬಾಲಕ್ರೀಡನಕೈಃ ಕ್ರೀಡನ್ ಕೃಷ್ಣಕ್ರೀಡಾಂ ಯ ಆದದೇ
॥ ೧೫ ॥

ವೈಯಾಸಕಿಶ್ಚ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವಪರಾಯಣಃ ।
ಉರುಗಾಯಗುಣೋದಾರಾಃ ಸತಾಂ ಸ್ಯುರ್ಹಿ ಸಮಾಗಮೇ
॥ ೧೬ ॥

ಆಯುರ್ಹರತಿ ವೈ ಪುಂಸಾಂ ಉದ್ಯನ್ನಸ್ತಂ ಚ ಯನ್ನಸೌ ।
ತಸ್ಯರ್ತೇ ಯತ್ಕ್ಷಣೋ ನೀತ ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಯಾ
॥ ೧೭ ॥

ತರವಃ ಕಿಂ ನ ಜೀವಂತಿ ಭಸ್ತ್ರಾಃ ಕಿಂ ನ ಶ್ವಸಂತ್ಯುತ ।
ನ ಖಾದಂತಿ ನ ಮೇಹಂತಿ ಕಿಂ ಗ್ರಾಮಪಶವೋಽಪರೇ
॥ ೧೮ ॥

ಶ್ವವಿಡ್ವರಾಹೋಷ್ಟ್ರಖರೈಃ ಸಂಸ್ತುತಃ ಪುರುಷಃ ಪಶುಃ ।
ನ ಯತ್ಕರ್ಣಪಥೋಪೇತೋ ಜಾತು ನಾಮ ಗದಾಗ್ರಜಃ
॥ ೧೯ ॥

ಬಿಲೇ ಬತೋರುಕ್ರಮವಿಕ್ರಮಾನ್ ಯೇ
ನ ಶೃಣ್ವತಃ ಕರ್ಣಪುಟೇ ನರಸ್ಯ ।
ಜಿಹ್ವಾಸತೀ ದಾರ್ದುರಿಕೇವ ಸೂತ
ನ ಚೋಪಗಾಯತ್ಯುರುಗಾಯಗಾಥಾಃ ॥ ೨೦ ॥

ಭಾರಃ ಪರಂ ಪಟ್ಟ ಕಿರೀಟಜುಷ್ಟ-
ಮಪ್ಯುತ್ತಮಾಂಗಂ ನ ನಮೇನ್ಮುಕುಂದಮ್ ।
ಶಾವೌ ಕರೌ ನೋ ಕುರುತಃ ಸಪರ್ಯಾಂ
ಹರೇರ್ಲಸತ್ಕಾಂಚನಕಂಕಣೌ ವಾ ॥ ೨೧ ॥

ಬರ್ಹಾಯಿತೇ ತೇ ನಯನೇ ನರಾಣಾಂ
ಲಿಂಗಾನಿ ವಿಷ್ಣೋರ್ನ ನಿರೀಕ್ಷತೋ ಯೇ ।
ಪಾದೌ ನೃಣಾಂ ತೌ ದ್ರುಮಜನ್ಮಭಾಜೌ
ಕ್ಷೇತ್ರಾಣಿ ನಾನುವ್ರಜತೋ ಹರೇರ್ಯೌ ॥ ೨೨ ॥

ಶೌನಕರು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ – ಸೂತಪುರಾಣಿಕರೇ ! ಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದ ಭರತಕುಲತಿಲಕನಾದ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಜ್ಞಾನಿಶ್ರೇಷ್ಠರೂ, ವರ್ಣನಕಲಾನಿಪುಣರೂ ಆದ ವ್ಯಾಸಪುತ್ರರನ್ನು ಮತ್ತೇನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು ? ॥ ೧೩ ॥ ಮಹಾತ್ಮರಾದ ಸೂತರೇ ! ನೀವಾದರೋ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಲ್ಲವರಾಗಿದ್ದೀರಿ. ಸತ್ಪುರುಷರು ಸೇರಿದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಕಥಾಮೃತದ ಆಸ್ವಾದನೆಯಲ್ಲೇ ಪರ್ಯವಸಾನ ಹೊಂದುವ ಮಾತುಗಳೇ ನಡೆಯುವುವು ತಾನೇ ? ನಾವುಗಳು ಅದನ್ನು ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಕೇಳಲಿಚ್ಛಿಸುವೆವು. ನೀವು ದಯವಿಟ್ಟು ಹೇಳುವವರಾಗಿರಿ. ॥ ೧೪ ॥ ಪಾಂಡವಕುಲ ನಂದನನಾದ ಮಹಾರಥೀ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಪರಮ ಭಾಗವತೋತ್ತಮನಾಗಿದ್ದನು. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಟವಾಡುವಾಗಲೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಬಂಧವಾದ ಆಟಗಳಿಂದಲೇ ಹೆಚ್ಚಿನ ರಸವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೧೫ ॥ ಭಗವನ್ಮಯ ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳೂ ಕೂಡ ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದಲೇ ಭಗವತ್ಪರಾಯಣರಾಗಿದ್ದರು. ಇಂತಹ ಸತ್ಪುರುಷರ ಸಮಾಗಮವಾದಾಗ ಭಗವಂತನ ಮಂಗಳಮಯ ಗುಣಗಳ ದಿವ್ಯ ಚರ್ಚೆಯೇ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ನಡೆದಿರಬೇಕು. ॥ ೧೬ ॥ ಮನುಷ್ಯರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಗಳ ಗಾನ-ಶ್ರವಣದಲ್ಲಿ ಕಳೆಯುವ ಕಾಲವೇ ಸಾರ್ಥಕವಾದ ಕಾಲವು. ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದ ಆಯುಸ್ಸು ವ್ಯರ್ಥವೇ ಸರಿ. ಭಗವಾನ್ ಭಾಸ್ಕರನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಉದಯಾಸ್ತದಿಂದ ಅವರ ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವನು. ॥ ೧೭ ॥ ವೃಕ್ಷಗಳು ಜೀವಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವೇ ? ಕಮ್ಮಾರನ ಚರ್ಮದ ತಿದಿಯು ಉಸಿರಾಡುವುದಿಲ್ಲವೇ ? ಗ್ರಾಮದ ಸಾಕುಪ್ರಾಣಿಗಳು ಮನುಷ್ಯರಂತೆ ತಿಂದುಂಡು ಬದುಕುವುದಿಲ್ಲವೇ ? ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಥಾ ಮೃತವು ಯಾವಾಗಲೂ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳದಿರುವ ನರಪಶುವು – ನಾಯಿ, ಹಂದಿ, ಒಂಟೆ, ಕತ್ತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ನೀಚವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ॥ ೧೮-೧೯ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರೇ ! ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದಿವ್ಯಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳದೆ ಇರುವ ಮನುಷ್ಯನ ಕಿವಿಗಳು ಇಲಿಗಳ ಬಿಲದಂತೆಯಲ್ಲವೇ ? ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಭಗವಂತನ ಲೀಲಾ-ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹಾಡದವನ ನಾಲಿಗೆಯು ಕಪ್ಪೆಗಳ ನಾಲಿಗೆಗೆ ಸಮಾನವಲ್ಲವೇ ? ॥ ೨೦ ॥ ಭಗವಾನ್ ಮುಕುಂದನ ಚರಣಗಳಿಗೆ ಎರಗದಿರುವ ತಲೆಯು ರೇಶ್ಮೆಯ ರುಮಾಲು, ರತ್ನಕಿರೀಟಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಕೇವಲ ಹೊರೆಯೆಂದೇ ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಸೇವೆ-ಪೂಜೆಗಳನ್ನು ಮಾಡದ ಕೈಗಳು ಥಳ-ಥಳಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಕಂಕಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಹೆಣದ ಕೈಗಳಂತೆ ಆಗಿವೆ. ॥ ೨೧ ॥ ಭಗವಂತನ ಸ್ಮರಣೆ ಕೊಡಿಸುವಂತಹ ಮೂರ್ತಿ, ತೀರ್ಥ, ನದಿಗಳನ್ನು ದರ್ಶಿಸದೇ ಇರುವ ಕಣ್ಣುಗಳು ನವಿಲುಗರಿಯ ಕಣ್ಣುಗಳಂತೆ ಇವೆ. ಭಗವಂತನ ದಿವ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೆ ಹೋಗದಿರುವ ಕಾಲುಗಳು ಮರಗಾಲುಗಳೇ ಸರಿ. ಅಥವಾ ವೃಕ್ಷಜಾತಿಯ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಕಾಲುಗಳು. ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯವಿದ್ದರೂ ಅವು ನಡೆಯಲಾರವು. ॥ ೨೨ ॥

ಜೀವಚ್ಛವೋ ಭಾಗವತಾಂಘ್ರಿರೇಣುಂ
ನ ಜಾತು ಮರ್ತ್ಯೋಽಭಿಲಭೇತ ಯಸ್ತು ।
ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪದ್ಯಾ ಮನುಜಸ್ತುಲಸ್ಯಾಃ
ಶ್ವಸಂಛವೋ ಯಸ್ತು ನ ವೇದ ಗಂಧಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ತದಶ್ಮಸಾರಂ ಹೃದಯಂ ಬತೇದಂ
ಯದ್ಗೃಹ್ಯಮಾಣೈರ್ಹರಿನಾಮಧೇಯೈಃ ।
ನ ವಿಕ್ರಿಯೇತಾಥ ಯದಾ ವಿಕಾರೋ
ನೇತ್ರೇ ಜಲಂ ಗಾತ್ರರುಹೇಷು ಹರ್ಷಃ ॥ ೨೪ ॥

ಅಥಾಭಿಧೇಹ್ಯಂಗ ಮನೋಽನುಕೂಲಂ
ಪ್ರಭಾಷಸೇ ಭಾಗವತಪ್ರಧಾನಃ ।
ಯದಾಹ ವೈಯಾಸಕಿರಾತ್ಮವಿದ್ಯಾ-
ವಿಶಾರದೋ ನೃಪತಿಂ ಸಾಧು ಪೃಷ್ಟಃ ॥ ೨೫ ॥

ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಾದ ಸಂತರ ಚರಣಧೂಳಿಯನ್ನು ಎಂದೂ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಮುಡಿದುಕೊಳ್ಳದ ಮನುಷ್ಯನು ಬದುಕಿ ದ್ದರೂ ಶವಕ್ಕೆ ಸಮಾನನು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಣಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ ತುಳಸಿಯನ್ನು ಆಘ್ರಾಣಿಸದ ಮನುಷ್ಯನು ಉಸಿರಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಹೆಣದಂತೆಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೨೩ ॥ ಸೂತಪುರಾಣಿಕರೇ! ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಹರಿಯ ದಿವ್ಯನಾಮಗಳ ಶ್ರವಣ-ಸಂಕೀರ್ತನೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಯಾರ ಹೃದಯವು ಕರಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಆನಂದಬಾಷ್ಪಗಳು ಒಸರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಹರ್ಷದ ರೋಮಾಂಚನ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅದು ವಾಸ್ತವ ಹೃದಯವಾಗಿರದೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ತುಂಡೇ ಆಗಿದೆ. ॥ ೨೪ ॥ ಮಹಾತ್ಮರೇ! ನಿಮ್ಮ ಮಧುರವಾದ ವಾಣಿಯು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ರಮಣೀಯವಾಗಿ, ಅತ್ಯಂತ ಹಿತಕರವಾಗಿದೆ. ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಶ್ರದ್ಧಾ-ಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಭಗವಂತನ ಪರಮಭಕ್ತರಾದ ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾ ವಿಶಾರದರಾದ ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಏನು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿದರೋ ಅದನ್ನು ನಮಗೆ ದಯಮಾಡಿ ಹೇಳುವವರಾಗಿರಿ. ॥ ೨೫ ॥

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೩ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಕಂಧೇ ತೃತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೩ ॥

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಸೃಷ್ಟಿವಿಷಯಕ ರಾಜನ ಪ್ರಶ್ನೆ – ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳ ಕಥಾರಂಭ

ಸೂತ ಉವಾಚ

ವೈಯಾಸಕೇರಿತಿ ವಚಸ್ತತ್ತ್ವನಿಶ್ಚಯಮಾತ್ಮನಃ ।
ಉಪಧಾರ್ಯ ಮತಿಂ ಕೃಷ್ಣೇ ಔತ್ತರೇಯಃ ಸತೀಂ ವ್ಯಧಾತ್
॥ ೧ ॥

ಆತ್ಮಜಾಯಾಸುತಾಗಾರಪಶುದ್ರವಿಣಬಂಧುಷು ।
ರಾಜ್ಯೇ ಚಾವಿಕಲೇ ನಿತ್ಯಂ ವಿರೂಢಾಂ ಮಮತಾಂ ಜಹೌ
॥ ೨ ॥

ಪಪ್ರಚ್ಛ ಚೇಮಮೇವಾರ್ಥಂ ಯನ್ಮಾಂ ಪೃಚ್ಛಥ ಸತ್ತಮಾಃ ।
ಕೃಷ್ಣಾನುಭಾವಶ್ರವಣೇ ಶ್ರದ್ದಧಾನೋ ಮಹಾಮನಾಃ
॥ ೩ ॥

ಸಂಸ್ಥಾಂ ವಿಜ್ಞಾಯ ಸಂನ್ಯಸ್ಯ ಕರ್ಮ ತ್ರೈವರ್ಗಿಕಂ ಚ ಯತ್ ।
ವಾಸುದೇವೇ ಭಗವತಿ ಆತ್ಮಭಾವಂ ದೃಢಂ ಗತಃ
॥ ೪ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಶೌನಕಾದಿ ಮಹರ್ಷಿಗಳೇ! ಪರಮಾತ್ಮತತ್ತ್ವದ ಬಗೆಗೆ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ, ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ತನ್ನ ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಅನನ್ಯ ಭಾವದಿಂದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಣಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ॥ ೧ ॥ ಶರೀರ, ಪತ್ನೀ, ಪುತ್ರರು, ಅರಮನೆ, ಪಶು, ಧನ, ಬಂಧು-ಮಿತ್ರರು ಮತ್ತು ನಿಷ್ಕಂಟಕರಾಜ್ಯ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ದೃಢವಾದ ಮಮತೆಯನ್ನು, ಅವನು ಒಂದೇ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ತ್ಯಜಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ॥ ೨ ॥ ಎಲೈ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರೇ! ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ತನ್ನ ಮೃತ್ಯುವಿನ ನಿಶ್ಚಿತ ಸಮಯವನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದನು. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಂನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದನು. ಬಳಿಕ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಪೂರ್ಣಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೇಳಲು ಅವನು ಶ್ರೀಶುಕಮುನಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಅದನ್ನೇ ನೀವುಗಳೂ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಲ್ಲ! ॥ ೩-೪ ॥

ರಾಜೋವಾಚ

ಸಮೀಚೀನಂ ವಚೋ ಬ್ರಹ್ಮನ್ಸರ್ವಜ್ಞಸ್ಯ ತವಾನಘ ।
ತಮೋ ವಿಶೀರ್ಯತೇ ಮಹ್ಯಂ ಹರೇಃ ಕಥಯತಃ ಕಥಾಮ್
॥ ೫ ॥

ಭೂಯ ಏವ ವಿವಿತ್ಸಾಮಿ ಭಗವಾನಾತ್ಮಮಾಯಯಾ ।
ಯಥೇದಂ ಸೃಜತೇ ವಿಶ್ವಂ ದುರ್ವಿಭಾವ್ಯಮಧೀಶ್ವರೈಃ
॥ ೬ ॥

ಯಥಾ ಗೋಪಾಯತಿ ವಿಭುರ್ಯಥಾ ಸಂಯಚ್ಛತೇ ಪುನಃ ।
ಯಾಂ ಯಾಂ ಶಕ್ತಿಮುಪಾಶ್ರಿತ್ಯ ಪುರುಶಕ್ತಿಃ ಪರಃ ಪುಮಾನ್ ।
ಆತ್ಮಾನಂ ಕ್ರೀಡಯನ್ಕ್ರೀಡನ್ಕರೋತಿ ವಿಕರೋತಿ ಚ
॥ ೭ ॥

ನೂನಂ ಭಗವತೋ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಹರೇರದ್ಭುತಕರ್ಮಣಃ ।
ದುರ್ವಿಭಾವ್ಯಮಿವಾಭಾತಿ ಕವಿಭಿಶ್ಚಾಪಿ ಚೇಷ್ಟಿತಮ್
॥ ೮ ॥

ಯಥಾ ಗುಣಾಂಸ್ತು ಪ್ರಕೃತೇರ್ಯುಗಪತ್ಕ್ರಮಶೋಽಪಿ ವಾ ।
ಬಿಭರ್ತಿ ಭೂರಿಶಸ್ತ್ವೇಕಃ ಕುರ್ವನ್ ಕರ್ಮಾಣಿ ಜನ್ಮಭಿಃ
॥ ೯ ॥

ವಿಚಿಕಿತ್ಸಿತಮೇತನ್ಮೇ ಬ್ರವೀತು ಭಗವಾನ್ಯಥಾ ।
ಶಾಬ್ದೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನಿಷ್ಣಾತಃ ಪರಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ಭವಾನ್ಖಲು
॥ ೧೦ ॥

ಸೂತ ಉವಾಚ

ಇತ್ಯುಪಾಮಂತ್ರಿತೋ ರಾಜ್ಞಾ ಗುಣಾನುಕಥನೇ ಹರೇಃ ।
ಹೃಷೀಕೇಶಮನುಸ್ಮೃತ್ಯ ಪ್ರತಿವಕ್ತುಂ ಪ್ರಚಕ್ರಮೇ
॥ ೧೧ ॥

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ನಮಃ ಪರಸ್ಮೈ ಪುರುಷಾಯ ಭೂಯಸೇ
ಸದುದ್ಭವಸ್ಥಾನನಿರೋಧಲೀಲಯಾ ।
ಗೃಹೀತಶಕ್ತಿತ್ರಿತಯಾಯ ದೇಹಿನಾ-
ಮಂತರ್ಭವಾಯಾನುಪಲಕ್ಷ್ಯವರ್ತ್ಮನೇ ॥ ೧೨ ॥

ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಕೇಳಿದನು – ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಗಳೇ ! ಸರ್ವಜ್ಞರೂ, ಪರಮಪವಿತ್ರರೂ ಆದ ಮಹಾತ್ಮರೇ ! ತಮ್ಮ ಮಾತು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಹಾಗೂ ಸಮುಚಿತವಾಗಿದೆ. ತಾವು ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಂತೆ ನನ್ನ ಅಜ್ಞಾನದ ತೆರೆಯೂ ಕಳಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ. ಜ್ಞಾನದ ಬೆಳಕನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೫ ॥ ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ತನ್ನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಹೇಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇನ್ನೂ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಅತ್ಯಂತ ರಹಸ್ಯಮಯವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಕಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ॥ ೬॥ ಭಗವಂತನು ಈ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ ? ಮತ್ತೆ ಹೇಗೆ ಸಂಹರಿಸುತ್ತಾನೆ ? ಅನಂತ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಯಾವ-ಯಾವ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಈ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಆಟಿಕೆಗಳಾಗಿ ಆಟವಾಡುತ್ತಾನೆ ? ಮಕ್ಕಳು ಆಟಕ್ಕಾಗಿ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವ ಆಟವನ್ನು ಹೇಗೆ ಆಡುತ್ತಾನೆ ? ಹೀಗೆ ಮಾಡುವಾಗಲೂ ಅವನಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಆಸಕ್ತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ! ಅವನು ಇದರಿಂದ ಅಸಂಗನಾಗಿಯೇ ಇರುವನಲ್ಲ! ॥ ೭ ॥ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಲೀಲೆಗಳು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅದ್ಭುತ-ಅಚಿಂತ್ಯವಾಗಿವೆ. ಅವನ ಲೀಲೆಗಳ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಮಹಾಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಕಷ್ಟವೇ ಸರಿ. ॥ ೮ ॥ ಒಬ್ಬಂಟಿಗನೇ ಆದ ಭಗವಂತನು ಅನೇಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಪುರುಷರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಭಿನ್ನ-ಭಿನ್ನವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಧರಿಸುತ್ತಾನೋ? ಅಥವಾ ಅನೇಕ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ತಾಳಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಕ್ರಮಶಃ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ? ॥ ೯ ॥ ಪೂಜ್ಯರಾದ ನೀವು ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮ ವೇದ ಮತ್ತು ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮತತ್ತ್ವ ಇವೆರಡೂ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತರಾದವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಸಂದೇಹವನ್ನು ದಯಮಾಡಿ ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಬೇಕು. ॥ ೧೦ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ರಾಜಾಪರೀಕ್ಷಿತನು ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಈ ರೀತಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾಗ ಶುಕಮುನಿಗಳು ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮತ್ತೆ-ಮತ್ತೆ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ಪ್ರವಚನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ॥ ೧೧ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಆ ಭಗವಾನ್ ಪುರುಷೋತ್ತಮನ ಚರಣಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕೋಟಿ, ಕೋಟಿ ಪ್ರಣಾಮಗಳು. ಅವನು ವಿಶ್ವದ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ, ಪ್ರಳಯ ಇವುಗಳ ಲೀಲೆಯನ್ನು ನಡೆಸಲು ಸತ್ತ್ವ, ರಜ, ತಮೋಗುಣರೂಪವಾದ ಮೂರು ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ಮಹೇಶ್ವರರ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಅವನು ಸಮಸ್ತ ಚರಾಚರಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅವನನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಮಾರ್ಗವು ಬುದ್ಧಿಯ ವಿಷಯವಲ್ಲ. ಅವನು ಸ್ವತಃ ಅನಂತನಾಗಿದ್ದು ಅವನ ಮಹಿಮೆಯೂ ಅನಂತವಾಗಿದೆ. ॥ ೧೨ ॥ ಸಾಧು-ಸಂತರ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಕರುಣಿಸುವವನೂ, ದುಷ್ಟರನ್ನು ದಮನಗೈದು

ಭೂಯೋ ನಮಃ ಸದ್ವೃಜಿನಚ್ಛಿದೇಽಸತಾ-
ಮಸಂಭವಾಯಾಖಿಲಸತ್ತ್ವ ಮೂರ್ತಯೇ ।
ಪುಂಸಾಂ ಪುನಃ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯ ಆಶ್ರಮೇ
ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾನಾಮನುಮೃಗ್ಯದಾಶುಷೇ ॥ ೧೩ ॥

ನಮೋ ನಮಸ್ತೇಽಸ್ತ್ವೃಷಭಾಯ ಸಾತ್ವತಾಂ
ವಿದೂರಕಾಷ್ಠಾಯ ಮುಹುಃ ಕುಯೋಗಿನಾಮ್ ।
ನಿರಸ್ತಸಾಮ್ಯಾತಿಶಯೇನ ರಾಧಸಾ
ಸ್ವಧಾಮನಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ರಂಸ್ಯತೇ ನಮಃ ॥ ೧೪ ॥

ಯತ್ಕೀರ್ತನಂ ಯತ್ಸ್ಮರಣಂ ಯದೀಕ್ಷಣಂ
ಯದ್ವಂದನಂ ಯಚ್ಛ್ರವಣಂ ಯದರ್ಹಣಮ್ ।
ಲೋಕಸ್ಯ ಸದ್ಯೋ ವಿಧುನೋತಿ ಕಲ್ಮಷಂ
ತಸ್ಮೈ ಸುಭದ್ರಶ್ರವಸೇ ನಮೋ ನಮಃ ॥ ೧೫ ॥

ವಿಚಕ್ಷಣಾ ಯಚ್ಚರಣೋಪಸಾದನಾತ್
ಸಂಗಂ ವ್ಯುದಸ್ಯೋಭಯತೋಽಂತರಾತ್ಮನಃ ।
ವಿಂದಂತಿ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಗತಿಂ ಗತಕ್ಲಮಾ-
ಸ್ತಸ್ಮೈ ಸುಭದ್ರಶ್ರವಸೇ ನಮೋ ನಮಃ ॥ ೧೬ ॥

ತಪಸ್ವಿನೋ ದಾನಪರಾ ಯಶಸ್ವಿನೋ
ಮನಸ್ವಿನೋ ಮಂತ್ರವಿದಃ ಸುಮಂಗಲಾಃ ।
ಕ್ಷೇಮಂ ನ ವಿಂದಂತಿ ವಿನಾ ಯದರ್ಪಣಂ
ತಸ್ಮೈ ಸುಭದ್ರಶ್ರವಸೇ ನಮೋ ನಮಃ ॥ ೧೭ ॥

ಕಿರಾತಹೂಣಾಂಧ್ರಪುಲಿಂದಪುಲ್ಕಸಾ
ಆಭೀರಕಂಕಾಯವನಾಃ ಖಸಾದಯಃ ।
ಯೇಽನ್ಯೇ ಚ ಪಾಪಾ ಯದುಪಾಶ್ರಯಾಶ್ರಯಾಃ
ಶುದ್ಧ್ಯಂತಿ ತಸ್ಮೈ ಪ್ರಭವಿಷ್ಣವೇ ನಮಃ ॥ ೧೮ ॥

ಸ ಏಷ ಆತ್ಮಾಽಽತ್ಮವತಾಮಧೀಶ್ವರ-
ಸ್ತ್ರಯೀಮಯೋ ಧರ್ಮಮಯಸ್ತಪೋಮಯಃ ।
ಗತವ್ಯಲೀಕೈರಜಶಂಕರಾದಿಭಿ-
ರ್ವಿತರ್ಕ್ಯಲಿಂಗೋ ಭಗವಾನ್ಪ್ರಸೀದತಾಮ್ ॥ ೧೯ ॥

ಅವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವವನೂ, ಪರಮಹಂಸಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇರುವವರ ಅಭೀಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವವನೂ, ಸರ್ವಸಮನಾಗಿದ್ದು ಸರ್ವರಿಗೂ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನೂ ಆದ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪುನಃ ಪುನಃ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ॥ ೧೩ ॥ ಅವನು ಬಹಳ ಭಕ್ತವತ್ಸಲನಾಗಿರುವನು. ಹಟದಿಂದ ಭಕ್ತಿಹೀನ ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವವರು ಅವನ ನೆರಳನ್ನೂ ಮುಟ್ಟಲಾರರು. ಅವನಂತೆ ಯಾರಿಗೂ ಐಶ್ವರ್ಯ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಅವನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹೇಗಿದ್ದೀತು ? ಇಂತಹ ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದ ತನ್ನ ಧಾಮದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರುವ ಆ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪದೇ-ಪದೇ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು. ॥ ೧೪ ॥ ಯಾರ ಕೀರ್ತನೆ, ಸ್ಮರಣೆ, ದರ್ಶನ, ವಂದನೆ, ಶ್ರವಣ, ಪೂಜೆಗಳು ಜೀವರ ಪಾಪಗಳನ್ನು ತತ್‌ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ನಾಶಮಾಡುತ್ತವೆಯೋ, ಅಂತಹ ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿಯಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನಮೋ ನಮಃ ॥ ೧೫ ॥ ವಿವೇಕಿಗಳು ಯಾರ ಚರಣಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗತರಾಗಿ ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಿಂದ ಇಹಲೋಕ-ಪರಲೋಕಗಳ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆಯುವರೋ, ಯಾವುದೇ ಪರಿಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವರೋ, ಆ ಮಂಗಳಕೀರ್ತಿಯಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು. ॥ ೧೬ ॥ ಎಷ್ಟೇ ದೊಡ್ಡ ತಪಸ್ವಿಗಳಾಗಲೀ, ದಾನಿಗಳಾಗಲೀ, ಯಶಸ್ವಿಗಳಾಗಲೀ, ಪ್ರಶಸ್ತಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರಾಗಲೀ, ಮಂತ್ರಜ್ಞರಾಗಲೀ, ಸದಾಚಾರಿಗಳಾಗಲೀ – ತಮ್ಮ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ ತಮ್ಮನ್ನೂ ಆತನ ಚರಣಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಣೆಮಾಡದೆ ಹೋದರೆ ಅವರಿಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ದೊರೆಯಲಾರದು. ಅಂತಹ ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಕೋಟಿ-ಕೋಟಿ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು. ॥ ೧೭ ॥ ಕಿರಾತರಾಗಲೀ, ಹೂಣರಾಗಲೀ, ಆಂಧ್ರರಾಗಲೀ, ಪುಲಿಂದರಾಗಲೀ, ಪುಲ್ಕಸರಾಗಲೀ, ಆಭೀರರಾಗಲೀ, ಕಂಕರಾಗಲೀ, ಯವನರಾಗಲೀ, ಖಸರಾಗಲೀ, ಇತರ ಯಾವುದೇ ಜಾತಿಯವರೇ ಆಗಲೀ, ಎಂತಹ ಪಾಪಿಷ್ಠನೇ ಆಗಲೀ, ಯಾರ ಶರಣಾಗತ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಶರಣಾದರೆ ಪವಿತ್ರರಾಗುವರೋ, ಅಂತಹ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಭಗವಂತನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ॥ ೧೮ ॥ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪನಾಗಿಯೂ, ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿಯೂ, ಕರ್ಮಕಾಂಡಿಗಳಿಗೆ ವೇದಮೂರ್ತಿಯಾಗಿಯೂ, ಧಾರ್ಮಿಕರಿಗೆ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪನೂ ಆಗಿ, ತಪಸ್ವಿಗಳಿಗೆ ತಪಸ್ಸ್ವರೂಪಿಯಾಗಿ, ಅವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳೂ ಕೂಡ ತಮ್ಮ ಶುದ್ಧ ಹೃದಯದಿಂದ ಅವನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತರಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹ ಆ ಭಗವಂತನು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಅನುಗ್ರಹದ ಮಳೆಗರೆಯಲಿ. ॥ ೧೯ ॥ ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಪತಿಯೂ, ಯಜ್ಞಗಳ ಅಧಿಪತಿಯೂ, ಪ್ರಜಾಪತಿಯೂ, ಬುದ್ಧಿಗಳ ಒಡೆಯನೂ, ಸರ್ವಲೋಕ ಪತಿಯೂ, ಧರಾಧಿಪತಿಯೂ, ಯದುಕುಲದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ ಅಂಧಕ, ವೃಷ್ಣಿ ಸಾತ್ವತರೇ ಮುಂತಾದ ಯಾದವರ ರಕ್ಷಕನೂ, ಪರಮಗತಿಯೂ ಆಗಿ ಬೆಳಗಿದ ಭಕ್ತವತ್ಸಲನೂ,

ಶ್ರಿಯಃ ಪತಿರ್ಯಜ್ಞಪತಿಃ ಪ್ರಜಾಪತಿ-
ರ್ಧಿಯಾಂ ಪತಿರ್ಲೋಕಪತಿರ್ಧರಾಪತಿಃ ।
ಪತಿರ್ಗತಿಶ್ಚಾಂಧಕವೃಷ್ಣಿ ಸಾತ್ವತಾಂ
ಪ್ರಸೀದತಾಂ ಮೇ ಭಗವಾನ್ಸತಾಂ ಪತಿಃ ॥ ೨೦ ॥

ಯದಂಘ್ರ್ಯಭಿಧ್ಯಾನಸಮಾಧಿಧೌತಯಾ
ಧಿಯಾನುಪಶ್ಯಂತಿ ಹಿ ತತ್ತ್ವ ಮಾತ್ಮನಃ ।
ವದಂತಿ ಚೈತತ್ಕವಯೋ ಯಥಾರುಚಂ
ಸ ಮೇ ಮುಕುಂದೋ ಭಗವಾನ್ಪ್ರಸೀದತಾಮ್ ॥ ೨೧ ॥

ಪ್ರಚೋದಿತಾ ಯೇನ ಪುರಾ ಸರಸ್ವತೀ
ವಿತನ್ವತಾಜಸ್ಯ ಸತೀಂ ಸ್ಮೃತಿಂ ಹೃದಿ ।
ಸ್ವಲಕ್ಷಣಾ ಪ್ರಾದುರಭೂತ್ಕಿಲಾಸ್ಯತಃ
ಸ ಮೇ ಋಷೀಣಾಮೃಷಭಃ ಪ್ರಸೀದತಾಮ್ ॥ ೨೨ ॥

ಭೂತೈರ್ಮಹದ್ಭಿರ್ಯ ಇಮಾಃ ಪುರೋ ವಿಭು-
ರ್ನಿರ್ಮಾಯ ಶೇತೇ ಯದಮೂಷು ಪೂರುಷಃ ।
ಭುಂಕ್ತೇ ಗುಣಾನ್ ಷೋಡಶ ಷೋಡಶಾತ್ಮಕಃ
ಸೋಽಲಂಕೃಷೀಷ್ಟ ಭಗವಾನ್ವಚಾಂಸಿ ಮೇ ॥ ೨೩ ॥

ನಮಸ್ತಸ್ಮೈ ಭಗವತೇ ವಾಸುದೇವಾಯ ವೇಧಸೇ ।
ಪಪುರ್ಜ್ಞಾನಮಯಂ ಸೌಮ್ಯಾ ಯನ್ಮುಖಾಂಬುರುಹಾಸವಮ್
॥ ೨೪ ॥

ಏತದೇವಾತ್ಮಭೂ ರಾಜನ್ ನಾರದಾಯ ವಿಪೃಚ್ಛತೇ ।
ವೇದಗರ್ಭೋಽಭ್ಯಧಾತ್ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಯದಾಹ ಹರಿರಾತ್ಮನಃ
॥ ೨೫ ॥

ಸಾಧು-ಸಂತರ ಸರ್ವಸ್ವನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಲೀ. ॥ ೨೦ ॥ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಯಾವನ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳ ಧ್ಯಾನಸಮಾಧಿಯಿಂದಲೇ ಶುದ್ಧವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರೋ, ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಅಭಿರುಚಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಯಾರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅಂತಹ ಭಕ್ತಿ, ಮುಕ್ತಿ, ಸ್ತೋತ್ರಶಕ್ತಿ ಪ್ರದಾತನಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ. ॥ ೨೧ ॥ ಸೃಷ್ಟಿ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಾರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಜಾಗ್ರತಗೊಳಿಸಲು ಜ್ಞಾನದ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿಯಾದ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡಿದನೋ, ಆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಮುಖದಿಂದ ಶಿಕ್ಷಾ, ವ್ಯಾಕರಣಾದಿ ಆರು ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವೇದಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸಿದನೋ, ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಲಿ. ॥ ೨೨ ॥ ಭಗವಂತನೇ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಈ ಶರೀರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಗೈದು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವರೂಪದಿಂದ ಮಲಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಐದು ಪ್ರಾಣಗಳು, ಒಂದು ಮನಸ್ಸು ಹೀಗೆ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಹದಿನಾರು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸರ್ವಭೂತಮಯನಾದ ಭಗವಂತನು ತನ್ನ ಗುಣಗಳಿಂದ ನನ್ನ ವಾಣಿಯನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಲಿ. ॥ ೨೩ ॥ ಆ ವಾಸುದೇವನ ಅವತಾರವಾದ, ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ, ಭಗವಾನ್ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು. ಆ ಮಹಾನುಭಾವರ ಮುಖಕಮಲದಿಂದ ಮಕರಂದದಂತೆ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಜ್ಞಾನ ಸುಧೆಯನ್ನೇ ಅಲ್ಲವೇ ಸಾಧು-ಸತ್ಪುರುಷರು ಸದಾ ಪಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ! ॥ ೨೪ ॥

ಓ ರಾಜೇಂದ್ರನೇ ! ಇದನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿದ್ದನು. ತಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದ ನಾರದರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಅದನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ಅದನ್ನೇ ನಾನು ನಿನಗೆ ಈಗ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೨೫ ॥

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೪ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಕಂಧೇ ಚತುರ್ಥೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೪ ॥

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಸೃಷ್ಟಿಯ ವರ್ಣನೆ

ನಾರದ ಉವಾಚ

ದೇವದೇವ ನಮಸ್ತೇಽಸ್ತು ಭೂತಭಾವನ ಪೂರ್ವಜ ।
ತದ್ವಿಜಾನೀಹಿ ಯಜ್ಜ್ಞಾನಮಾತ್ಮತತ್ತ್ವನಿದರ್ಶನಮ್
॥ ೧ ॥

ಯದ್ರೂಪಂ ಯದಧಿಷ್ಠಾನಂ ಯತಃ ಸೃಷ್ಟಮಿದಂ ಪ್ರಭೋ ।
ಯತ್ಸಂಸ್ಥಂ ಯತ್ಪರಂ ಯಚ್ಚ ತತ್ತತ್ತ್ವಂ ವದ ತತ್ತ್ವತಃ
॥ ೨ ॥

ನಾರದರು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ – ದೇವ ದೇವನೇ ! ಚತುರ್ಮುಖನೇ! ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ನೀನು ಎಲ್ಲ ಭೂತಗಳನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದವನು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮೊದಲಿಗನು. ಆತ್ಮತತ್ತ್ವದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು ಆಗುವಂತಹ ಆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನನಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸು. ॥ ೧ ॥ ಪ್ರಭೋ ! ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ವರೂಪವೇನು ? ಲಕ್ಷಣವೇನು ? ಇದರ ಆಧಾರ ಯಾವುದು ? ಇದನ್ನು ಯಾರು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದರು ? ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಇದು ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆ ? ಇದು ಯಾರಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿದೆ ? ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಈ ಜಗತ್ತು ಅಂದರೇನು ? ಇದರ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ನನಗೆ ತಿಳಿಸು. ॥ ೨ ॥ ನಿನಗೆ ಇದೆಲ್ಲವೂ ತಿಳಿದಿದೆ, ಏಕೆಂದರೆ,

ಸರ್ವಂ ಹ್ಯೇತದ್ಭವಾನ್ವೇದ ಭೂತಭವ್ಯಭವತ್ಪ್ರಭುಃ ।
ಕರಾಮಲಕವದ್ ವಿಶ್ವಂ ವಿಜ್ಞಾನಾವಸಿತಂ ತವ ॥ ೩ ॥

ಯದ್ವಿಜ್ಞಾನೋ ಯದಾಧಾರೋ ಯತ್ಪರಸ್ತ್ವಂ ಯದಾತ್ಮಕಃ ।
ಏಕಃ ಸೃಜಸಿ ಭೂತಾನಿ ಭೂತೈರೇವಾತ್ಮ ಮಾಯಯಾ ॥ ೪ ॥

ಆತ್ಮನ್ ಭಾವಯಸೇ ತಾನಿ ನ ಪರಾಭಾವಯನ್ಸ್ವಯಮ್ ।
ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಮವಷ್ಟಭ್ಯ ಊರ್ಣನಾಭಿರಿವಾಕ್ಲಮಃ ॥ ೫ ॥

ನಾಹಂ ವೇದ ಪರಂ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ನಾಪರಂ ನ ಸಮಂ ವಿಭೋ ।
ನಾಮರೂಪಗುಣೈರ್ಭಾವ್ಯಂ ಸದಸತ್ಕಿಂಚಿದನ್ಯತಃ ॥ ೬ ॥

ಸ ಭವಾನಚರದ್ಘೋರಂ ಯತ್ತಪಃ ಸುಸಮಾಹಿತಃ ।
ತೇನ ಖೇದಯಸೇ ನಸ್ತ್ವಂ ಪರಾಶಂಕಾಂ ಪ್ರಯಚ್ಛಸಿ ॥ ೭ ॥

ಏತನ್ಮೇ ಪೃಚ್ಛತಃ ಸರ್ವಂ ಸರ್ವಜ್ಞ ಸಕಲೇಶ್ವರ ।
ವಿಜಾನೀಹಿ ಯಥೈವೇದಮಹಂ ಬುಧ್ಯೇಽನುಶಾಸಿತಃ ॥ ೮ ॥

ಬ್ರಹ್ಮೋವಾಚ

ಸಮ್ಯಕ್ಕಾರುಣಿಕಸ್ಯೇದಂ ವತ್ಸ ತೇ ವಿಚಿಕಿತ್ಸಿತಮ್ ।
ಯದಹಂ ಚೋದಿತಃ ಸೌಮ್ಯ ಭಗವದ್ವೀರ್ಯದರ್ಶನೇ ॥ ೯ ॥

ನಾನೃತಂ ತವ ತಚ್ಚಾಪಿ ಯಥಾ ಮಾಂ ಪ್ರಬ್ರವೀಷಿ ಭೋಃ ।
ಅವಿಜ್ಞಾಯ ಪರಂ ಮತ್ತ ಏತಾವತ್ತ್ವಂ ಯತೋ ಹಿ ಮೇ ॥ ೧೦ ॥

ಯೇನ ಸ್ವರೋಚಿಷಾ ವಿಶ್ವಂ ರೋಚಿತಂ ರೋಚಯಾಮ್ಯಹಮ್ ।
ಯಥಾರ್ಕೋಽಗ್ನಿರ್ಯಥಾ ಸೋಮೋ ಯಥರ್ಕ್ಷಗ್ರಹತಾರಕಾಃ ॥ ೧೧ ॥

ತಸ್ಮೈ ನಮೋ ಭಗವತೇ ವಾಸುದೇವಾಯ ಧೀಮಹಿ ।
ಯನ್ಮಾಯಯಾ ದುರ್ಜಯಯಾ ಮಾಂ ಬ್ರುವಂತಿ ಜಗದ್ಗುರುಮ್ ॥ ೧೨ ॥

ವಿಲಜ್ಜಮಾನಯಾ ಯಸ್ಯ ಸ್ಥಾತುಮೀಕ್ಷಾಪಥೇಽಮುಯಾ ।
ವಿಮೋಹಿತಾ ವಿಕತ್ಥಂತೇ ಮಮಾಹಮಿತಿ ದುರ್ಧಿಯಃ ॥ ೧೩ ॥

ನೀನು ಭೂತ, ಭವಿಷ್ಯ, ವರ್ತಮಾನ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿರುವೆ. ನೀನು ಸರ್ವಜ್ಞನು. ವಿಶ್ವವೆಲ್ಲವೂ ಅಂಗೈನೆಲ್ಲಿಯಂತೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಅರಿವಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗಿದೆ. ॥ ೩ ॥ ನಿನಗೆ ಈ ಜ್ಞಾನವು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿತು? ನೀನು ಯಾರ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದೀಯೇ? ನಿನ್ನ ಸ್ವಾಮಿ ಯಾರು? ಸ್ವರೂಪವೇನು? ಮಾಯಾ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ನೀನೊಬ್ಬನೇ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಸುತ್ತಿರುವೆಯಲ್ಲ! ಇದೆಂತಹ ಆಶ್ಚರ್ಯದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ! ॥ ೪ ॥ ಜೇಡರಹುಳವು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ತನ್ನ ಮುಖದಿಂದಲೇ ಬಲೆಯನ್ನು ಹೊರಪಡಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಆಡುತ್ತಿರುವಂತೆ, ನೀನು ನಿನ್ನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿ ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ನಿನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡರೂ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವಿಕಾರಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೫ ॥ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಾಮ, ರೂಪ, ಗುಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾಗುವ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ನೀನಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದಂತಹ ಸತ್, ಅಸತ್, ಉತ್ತಮ, ಮಧ್ಯಮ, ಅಧಮ ಮುಂತಾದ ಯಾವ ವಸ್ತುವೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲವು ನಿನ್ನಿಂದಲೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ॥ ೬ ॥ ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲರ ಒಡೆಯನಾಗಿಯೂ ನೀನು ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಘೋರ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ನನಗೆ ಮೋಹದೊಂದಿಗೆ 'ನಿನ್ನಿಂದಲೂ ದೊಡ್ಡವನು ಯಾರಾದರೂ ಇರಬಹುದೇ?' ಎಂಬ ಶಂಕೆಯೂ ಆಗುತ್ತಿದೆ. ॥ ೭ ॥ ತಂದೆಯೇ! ನೀನು ಸರ್ವಜ್ಞನೂ ಸರ್ವೇಶ್ವರನೂ ಆಗಿರುವೆ. ನಾನು ಕೇಳುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನನಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮನವರಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ದಯಮಾಡಿ ತಿಳಿಸುವವರಾಗಿರಿ. ॥ ೮ ॥

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೇಳಿದರು – ಮಗು ನಾರದಾ! ನೀನು ಜೀವಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕರುಣೆಯಿಟ್ಟು ಈ ಒಳ್ಳೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿರುವೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಇದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಪ್ರೇರಣೆಯು ನನಗುಂಟಾಗಿದೆ. ॥ ೯ ॥ ನೀನು ನನ್ನ ಕುರಿತು ಹೇಳಿದುದೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ಯವೇ. ಏಕೆಂದರೆ, ನನಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರುವ ಪರತತ್ತ್ವದ ಅರಿವು ಉಂಟಾಗುವವರೆಗೂ ನೀನು ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಭಾವಗಳೂ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಸಮಗ್ರಶಕ್ತಿಯು ಪರಮಪಿತಾ ಪರಮಾತ್ಮನದ್ದೇ ಆಗಿದೆ. ಅವನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೇ ಈ ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮವು ನಡೆಯುತ್ತಾ ಇದೆ. ॥ ೧೦ ॥ ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಅಗ್ನಿ, ಗ್ರಹ, ನಕ್ಷತ್ರ, ತಾರೆಗಳು ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದಲೇ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗುವಂತೆಯೇ, ನಾನೂ ಕೂಡ ಅದೇ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶ ಭಗವಂತನ ಚಿನ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತನಾಗಿ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವೆನು. ಅರ್ಥಾತ್ – ಜಗತ್ತನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಿರುವೆನು. ॥ ೧೧ ॥ ಯಾರ ದುರ್ಜಯ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಹಿತರಾಗಿ ಜನರು ನನ್ನನ್ನೇ ಜಗದ್ಗುರು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ, ಆ ಮಾಯಾಧೀಶನಾದ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನನ್ನು ನಾನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ, ವಂದಿಸುತ್ತೇನೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಜಗದ್ಗುರು ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಆಗಿರುವನು **(ಕೃಷ್ಣಂ ವಂದೇ ಜಗದ್ಗುರುಮ್)**. ॥ ೧೨ ॥ ಆ ಮಾಯೆಯಾದರೋ ಅವನ ಕಣ್ಣುಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಲಾರದೆ ನಾಚಿ ದೂರದಿಂದಲೇ ಓಡಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ಆ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಹಿತರಾಗಿ 'ನಾನು, ನನ್ನದು' ಹೀಗೆ ಹರಟುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೩ ॥

ದ್ರವ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಚ ಕಾಲಶ್ಚ ಸ್ವಭಾವೋ ಜೀವ ಏವ ಚ ।
ವಾಸುದೇವಾತ್ಪರೋ ಬ್ರಹ್ಮನ್ನಚಾನ್ಯೋಽರ್ಥೋಽಸ್ತಿತತ್ತ್ವತಃ
॥ ೧೪ ॥

ನಾರಾಯಣಪರಾ ವೇದಾ ದೇವಾ ನಾರಾಯಣಾಂಗಜಾಃ ।
ನಾರಾಯಣಪರಾ ಲೋಕಾ ನಾರಾಯಣಪರಾ ಮಖಾಃ
॥ ೧೫ ॥

ನಾರಾಯಣಪರೋ ಯೋಗೋ ನಾರಾಯಣಪರಂ ತಪಃ ।
ನಾರಾಯಣಪರಂ ಜ್ಞಾನಂ ನಾರಾಯಣಪರಾ ಗತಿಃ
॥ ೧೬ ॥

ತಸ್ಯಾಪಿ ದ್ರಷ್ಟುರೀಶಸ್ಯ ಕೂಟಸ್ಥಸ್ಯಾಖಿಲಾತ್ಮನಃ ।
ಸೃಜ್ಯಂ ಸೃಜಾಮಿ ಸೃಷ್ಟೋಽಹಮೀಕ್ಷಯೈವಾಭಿಚೋದಿತಃ
॥ ೧೭ ॥

ಸತ್ತ್ವಂ ರಜಸ್ತಮ ಇತಿ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ಗುಣಾಸ್ತ್ರಯಃ ।
ಸ್ಥಿತಿಸರ್ಗನಿರೋಧೇಷು ಗೃಹೀತಾ ಮಾಯಯಾ ವಿಭೋಃ
॥ ೧೮ ॥

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಕರ್ತೃತ್ವೇ ದ್ರವ್ಯಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯಾಃ ।
ಬಧ್ನಂತಿ ನಿತ್ಯದಾ ಮುಕ್ತಂ ಮಾಯಿನಂ ಪುರುಷಂ ಗುಣಾಃ
॥ ೧೯ ॥

ಸ ಏಷ ಭಗವಾಂಲ್ಲಿಂಗೈಸ್ತ್ರಿಭಿರೇಭಿರಧೋಕ್ಷಜಃ ।
ಸ್ವಲಕ್ಷಿತಗತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಮಮ ಚೇಶ್ವರಃ
॥ ೨೦ ॥

ಕಾಲಂ ಕರ್ಮ ಸ್ವಭಾವಂ ಚ ಮಾಯೇಶೋ ಮಾಯಯಾ ಸ್ವಯಾ ।
ಆತ್ಮನ್ಯದೃಚ್ಛಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ವಿಬುಭೂಷುರುಪಾದದೇ
॥ ೨೧ ॥

ಕಾಲಾದ್ಗುಣವ್ಯತಿಕರಃ ಪರಿಣಾಮಃ ಸ್ವಭಾವತಃ ।
ಕರ್ಮಣೋ ಜನ್ಮ ಮಹತಃ ಪುರುಷಾಧಿಷ್ಠಿತಾದಭೂತ್
॥ ೨೨ ॥

ಮಹತಸ್ತು ವಿಕುರ್ವಾಣಾದ್ರಜಃ ಸತ್ತ್ವೋಪಬೃಂಹಿತಾತ್ ।
ತಮಃಪ್ರಧಾನಸ್ತ್ವಭವದ್ ದ್ರವ್ಯಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಃ
॥ ೨೩ ॥

ಸೋಽಹಂಕಾರ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ವಿಕುರ್ವನ್ಸಮಭೂತ್ತ್ರಿಧಾ ।
ವೈಕಾರಿಕಸ್ತೈಜಸಶ್ಚ ತಾಮಸಶ್ಚೇತಿ ಯದ್ಭಿದಾ ।
ದ್ರವ್ಯಶಕ್ತಿಃ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿರ್ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿರಿತಿ ಪ್ರಭೋ
॥ ೨೪ ॥

ನಾರದಾ! ದ್ರವ್ಯವಾಗಲೀ, ಕರ್ಮವಾಗಲೀ, ಕಾಲವಾಗಲೀ, ಸ್ವಭಾವವಾಗಲೀ, ಜೀವವೇ ಆಗಲಿ ಯಾವುದೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಆ ವಾಸುದೇವನಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವೂ ಇಲ್ಲ. ॥ ೧೪ ॥ ನಾರಾಯಣನೇ ವೇದಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವು. ಆ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವ ದೇವತೆಗಳೂ ನಾರಾಯಣನ ಅಂಗದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವರೇ. ಎಲ್ಲ ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ಆರಾಧಿಸಲ್ಪಡುವವನೂ ನಾರಾಯಣನೇ. ಆ ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ಹೊಂದುವ ಲೋಕಗಳೂ ನಾರಾಯಣನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿವೆ. ॥ ೧೫ ॥ ಎಲ್ಲ ಯೋಗಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯನಾಗಿರುವವನು ನಾರಾಯಣನೇ. ಎಲ್ಲ ತಪಸ್ಸುಗಳು ನಾರಾಯಣನಿಗಾಗಿಯೇ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತವೆ. ಜ್ಞಾನಗಮ್ಯನೂ ನಾರಾಯಣನೇ. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪರಮಗತಿಯು ಆ ನಾರಾಯಣನೇ. ॥ ೧೬ ॥ ಅವನು ದ್ರಷ್ಟಾ ಆಗಿದ್ದರೂ ಈಶ್ವರನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಒಡೆಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಕೂಟಸ್ಥ ನಿರ್ವಿಕಾರನಾಗಿದ್ದರೂ ಸರ್ವಸ್ವರೂಪನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನೇ ನನ್ನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದವನು. ಅವನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ, ನಾನು ಅವನ ಇಚ್ಛೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತೇನೆ. ॥ ೧೭ ॥ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಗುಣಾತೀತನು. ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಸತ್ತ್ವ, ರಜ, ತಮೋಗುಣಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಗುಣಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ॥ ೧೮ ॥ ಆ ಮೂರು ಗುಣಗಳೇ ದ್ರವ್ಯ, ಜ್ಞಾನ, ಕ್ರಿಯೆ ಇವುಗಳ ಆಶ್ರಯಪಡೆದು, ಸ್ವರೂಪತಃ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನೂ, ಮಾಯಾತೀತನೂ ಆದ ಪುರುಷನು ಮಾಯೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾದಾಗ ಕಾರ್ಯ, ಕಾರಣ, ಕರ್ತೃತ್ವ ಇವುಗಳ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಬಂಧಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೧೯ ॥ ನಾರದಾ ! ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತ ಆ ಭಗವಂತನೇ ತ್ರಿಗುಣಗಳ ಆವರಣಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮರೆಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವನು. ಇದರಿಂದ ಜನರು ಅವನನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರರು. ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಮತ್ತು ನನಗೂ ಅವನೇ ಏಕಮಾತ್ರ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೨೦ ॥

ಮಾಯಾಧೀಶನಾದ ಆ ಭಗವಂತನಿಗೆ **'ಬಹು ಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯ'** (ತಾನೇ ಅನೇಕನಾಗಬೇಕು) ಎಂಬ ಇಚ್ಛೆಯು ಉಂಟಾದಾಗ ತನ್ನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಸೇರಿದ ಕಾಲ, ಕರ್ಮ, ಸ್ವಭಾವ ಇವುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ॥ ೨೧ ॥ ಭಗವಂತನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಕಾಲವು ತ್ರಿಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು. ಸ್ವಭಾವವು ಅವುಗಳನ್ನು ರೂಪಾಂತರ ಮಾಡಿತು. ಕರ್ಮವು ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಜನ್ಮನೀಡಿತು. ॥ ೨೨ ॥ ರಜೋಗುಣ ಮತ್ತು ಸತ್ತ್ವಗುಣಗಳು ವೃದ್ಧಿಗೊಂಡಾಗ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ವಿಕಾರ ಉಂಟಾಯಿತೋ, ಅದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ, ಕ್ರಿಯೆ, ದ್ರವ್ಯರೂಪವಾಗಿ ತಮಃಪ್ರಧಾನವಾದ ವಿಕಾರ ವುಂಟಾಯಿತು. ॥ ೨೩ ॥ ಆ ವಿಕಾರವೇ ಅಹಂಕಾರವು. ಅದು ವಿಕಾರಗೊಂಡು ವೈಕಾರಿಕಾಹಂಕಾರ, ತೈಜಸಾಹಂಕಾರ, ತಾಮಸಾಹಂಕಾರ ಎಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯಾಯಿತು. ನಾರದಾ ! ಅವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ, ದ್ರವ್ಯಶಕ್ತಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿವೆ. ॥ ೨೪ ॥ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೆ ಕಾರಣರೂಪವಾದ ತಾಮಸಾಹಂಕಾರದಲ್ಲಿ ವಿಕಾರ ಉಂಟಾದಾಗ ಅದರಿಂದ ಆಕಾಶವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು. ಆಕಾಶದ ತನ್ಮಾತ್ರೆ ಮತ್ತು ಗುಣ ಶಬ್ದವಾಗಿದೆ. ಈ

ತಾಮಸಾದಪಿ ಭೂತಾದೇರ್ವಿಕುರ್ವಾಣಾದಭೂನ್ನಭಃ ।
ತಸ್ಯ ಮಾತ್ರಾಗುಣಃ ಶಬ್ದೋ ಲಿಂಗಂ ಯದ್ದ್ರಷ್ಟೃ ದೃಶ್ಯಯೋಃ
॥ ೨೫ ॥

ನಭಸೋಽಥ ವಿಕುರ್ವಾಣಾದಭೂತ್ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣೋಽನಿಲಃ ।
ಪರಾನ್ವಯಾಚ್ಛಬ್ದವಾಂಶ್ಚ ಪ್ರಾಣ ಓಜಃ ಸಹೋ ಬಲಮ್
॥ ೨೬ ॥

ವಾಯೋರಪಿ ವಿಕುರ್ವಾಣಾತ್ಕಾಲಕರ್ಮಸ್ವಭಾವತಃ ।
ಉದಪದ್ಯತ ತೇಜೋ ವೈ ರೂಪವತ್ ಸ್ಪರ್ಶಶಬ್ದವತ್
॥ ೨೭ ॥

ತೇಜಸಸ್ತು ವಿಕುರ್ವಾಣಾದಾಸೀದಂಭೋ ರಸಾತ್ಮಕಮ್ ।
ರೂಪವತ್ ಸ್ಪರ್ಶವಚ್ಚಾಂಭೋ ಘೋಷವಚ್ಚ ಪರಾನ್ವಯಾತ್
॥ ೨೮ ॥

ವಿಶೇಷಸ್ತು ವಿಕುರ್ವಾಣಾದಂಭಸೋ ಗಂಧವಾನಭೂತ್ ।
ಪರಾನ್ವಯಾದ್ ರಸಸ್ಪರ್ಶಶಬ್ದರೂಪಗುಣಾನ್ವಿತಃ
॥ ೨೯ ॥

ವೈಕಾರಿಕಾನ್ಮನೋ ಜಜ್ಞೇ ದೇವಾ ವೈಕಾರಿಕಾ ದಶ ।
ದಿಗ್ವಾತಾರ್ಕಪ್ರಚೇತೋಽಶ್ವಿ ವಹ್ನೀಂದ್ರೋಪೇಂದ್ರಮಿತ್ರಕಾಃ
॥ ೩೦ ॥

ತೈಜಸಾತ್ತು ವಿಕುರ್ವಾಣಾದಿಂದ್ರಿಯಾಣಿ ದಶಾಭವನ್ ।
ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಃ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿರ್ಬುದ್ಧಿಃ ಪ್ರಾಣಶ್ಚ ತೈಜಸೌ ।
ಶ್ರೋತ್ರಂತ್ವಗ್ಘ್ರಾಣ ದೃಗ್ಜಿಹ್ವಾವಾಗ್ದೋರ್ಮೇಢ್ರಾಂಘ್ರಿಪಾಯವಃ
॥ ೩೧ ॥

ಯದೈತೇಽಸಂಗತಾ ಭಾವಾ ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಮನೋಗುಣಾಃ ।
ಯದಾಯತನನಿರ್ಮಾಣೇ ನ ಶೇಕುರ್ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ತಮ
॥ ೩೨ ॥

ತದಾ ಸಂಹತ್ಯ ಚಾನ್ಯೋಽನ್ಯಂ ಭಗವಚ್ಛಕ್ತಿ ಚೋದಿತಾಃ ।
ಸದಸತ್ತ್ವ ಮುಪಾದಾಯ ಚೋಭಯಂ ಸಸೃಜುರ್ಹ್ಯದಃ
॥ ೩೩ ॥

ವರ್ಷಪೂಗಸಹಸ್ರಾಂತೇ ತದಂಡಮುದಕೇಶಯಮ್ ।
ಕಾಲಕರ್ಮಸ್ವಭಾವಸ್ಥೋ ಜೀವೋಽಜೀವಮಜೀವಯತ್
॥ ೩೪ ॥

ಸ ಏವ ಪುರುಷಸ್ತಸ್ಮಾದಂಡಂ ನಿರ್ಭಿದ್ಯ ನಿರ್ಗತಃ ।
ಸಹಸ್ರೋರ್ವಂಘ್ರಿಬಾಹ್ವಕ್ಷಃ ಸಹಸ್ರಾನನಶೀರ್ಷವಾನ್
॥ ೩೫ ॥

ಶಬ್ದದ ಮೂಲಕವೇ ದೃಷ್ಟಾ, ದೃಶ್ಯದ ಬೋಧ ಉಂಟಾಗುವುದು. ॥ ೨೫ ॥ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ವಿಕಾರ ಉಂಟಾದಾಗ ಅದರಿಂದ ವಾಯುವಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಯಿತು. ಅದರ ಗುಣ ಸ್ಪರ್ಶ. ಇದಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಕಾರಣದ ಗುಣವಾದ ಶಬ್ದವೂ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಫೂರ್ತಿ, ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನಶಕ್ತಿ, ಓಜಸ್ಸು ಬಲಗಳೂ ಇದರ ರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. ॥ ೨೬ ॥ ಕಾಲ, ಕರ್ಮ, ಸ್ವಭಾವಗಳಿಂದ ವಾಯುವಿನಲ್ಲೂ ವಿಕಾರ ಉಂಟಾಯಿತು. ಅದರಿಂದ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಯಿತು. ಇದರ ಪ್ರಧಾನಗುಣ ರೂಪವು. ಇದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಾರಣಗಳಾದ ಆಕಾಶ, ವಾಯುಗಳ ಗುಣಗಳಾದ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶಗಳೂ ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ॥ ೨೭ ॥ ತೇಜಸ್ಸಿನ ವಿಕಾರದಿಂದ ಜಲದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಯಿತು. ಇದರ ಗುಣ ರಸ. ತನ್ನ ಕಾರಣ ತತ್ತ್ವಗಳ ಗುಣ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ ಇವುಗಳೂ ಜಲದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ॥ ೨೮ ॥ ಜಲದ ವಿಕಾರದಿಂದ ಪೃಥ್ವಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಯಿತು. ಇದರ ಗುಣ ಗಂಧ. 'ಕಾರಣದ ಗುಣಗಳು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತವೆ.' ಈ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ – ಈ ನಾಲ್ಕೂ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪೃಥ್ವಿಯು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ॥ ೨೯ ॥ ವೈಕಾರಿಕ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃಗಳಾದ ಹತ್ತು ದೇವತೆಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಯಿತು. ದಿಕ್ಕುಗಳು, ವಾಯು, ಸೂರ್ಯ, ವರುಣ, ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು, ಅಗ್ನಿ, ಇಂದ್ರ, ಉಪೇಂದ್ರ, ಮಿತ್ರ, ಪ್ರಜಾಪತಿ ಇವರೆ ಆ ಹತ್ತು ದೇವತೆಗಳು. ॥ ೩೦ ॥ ತೈಜಸ ಅರ್ಥಾತ್ – ರಾಜಸ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಶ್ರೋತ್ರ, ತ್ವಕ್, ನೇತ್ರ, ಜಿಹ್ವೆ ಮತ್ತು ಘ್ರಾಣ – ಈ ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಹಾಗೂ ವಾಣಿ, ಹಸ್ತ, ಪಾದ, ಗುದ, ಜನನೇಂದ್ರಿಯ – ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಉತ್ಪನ್ನವಾದುವು. ಜೊತೆಗೆ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಬುದ್ಧಿಯೂ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ರೂಪವಾದ ಪ್ರಾಣವೂ ತೈಜಸಾಹಂಕಾರದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾದುವು. ॥ ೩೧ ॥

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠ ನಾರದಾ ! ಈ ಪಂಚಭೂತಗಳೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ, ಮನಸ್ಸೂ, ತ್ರಿಗುಣಗಳೂ ಪರಸ್ಪರ ಸೇರದೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿದ್ದಾಗ ಅವುಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಭೋಗಗಳ ಸಾಧನರೂಪಿ ಶರೀರದ ರಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡದಾದವು. ॥ ೩೨ ॥ ಭಗವಂತನು ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಇವನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದಾಗ ಇವು ಪರಸ್ಪರ ಒಂದರೊಡನೆ ಒಂದು ಬೆರೆತು ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ವ್ಯಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಸಮಷ್ಟಿರೂಪವಾದ ಪಿಂಡಾಂಡ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಎರಡನ್ನೂ ರಚಿಸಿದವು. ॥ ೩೩ ॥ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡರೂಪವಾದ ಅಂಡವು ಒಂದು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಕಾಲ ನಿರ್ಜೀವವಾಗಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ಮತ್ತೆ ಕಾಲ, ಕರ್ಮ, ಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಭಗವಂತನು ಅದನ್ನು ಜೀವಂತಗೊಳಿಸಿದನು, ಅರ್ಥಾತ್ – ಜೀವರೂಪದಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ॥ ೩೪ ॥ ಆ ಅಂಡವನ್ನು ಒಡೆದುಕೊಂಡು ಅದರಿಂದ ಹೊರಟು ಬಂದವನೇ ಸಾವಿರತೊಡೆ, ಸಾವಿರಪಾದ, ಸಾವಿರಭುಜ, ಸಾವಿರ ನೇತ್ರ, ಸಾವಿರಮುಖ, ಸಾವಿರ ತಲೆಗಳುಳ್ಳ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನು. ॥ ೩೫ ॥ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಉಪಾಸನೆಗೋಸ್ಕರ ಆ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನ

ಯಸ್ಯೇಹಾವಯವೈರ್ಲೋಕಾನ್ಕಲ್ಪಯಂತಿ ಮನೀಷಿಣಃ ।
ಕಟ್ಯಾದಿಭಿರಧಃ ಸಪ್ತ ಸಪ್ತೋರ್ಧ್ವಂ ಜಘನಾದಿಭಿಃ
॥ ೩೬ ॥

ಪುರುಷಸ್ಯ ಮುಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ
ಕ್ಷತ್ರಮೇತಸ್ಯ ಬಾಹವಃ ।
ಊರ್ವೋರ್ವೈಶ್ಯೋ ಭಗವತಃ
ಪದ್ಭ್ಯಾಂ ಶೂದ್ರೋಽಭ್ಯಜಾಯತ ॥ ೩೭ ॥

ಭೂರ್ಲೋಕಃ ಕಲ್ಪಿತಃ ಪದ್ಭ್ಯಾಂ ಭುವರ್ಲೋಕೋಽಸ್ಯ ನಾಭಿತಃ ।
ಹೃದಾ ಸ್ವರ್ಲೋಕ ಉರಸಾ ಮಹರ್ಲೋಕೋ ಮಹಾತ್ಮನಃ
॥ ೩೮ ॥

ಗ್ರೀವಾಯಾಂ ಜನಲೋಕಶ್ಚ ತಪೋಲೋಕಃ ಸ್ತನದ್ವಯಾತ್ ।
ಮೂರ್ಧಭಿಃ ಸತ್ಯಲೋಕಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ ಸನಾತನಃ
॥ ೩೯ ॥

ತತ್ಕಟ್ಯಾಂ ಚಾತಲಂ ಕ್ಲೃಪ್ತಮೂರುಭ್ಯಾಂ ವಿತಲಂ ವಿಭೋಃ ।
ಜಾನುಭ್ಯಾಂ ಸುತಲಂ ಶುದ್ಧಂ ಜಂಘಾಭ್ಯಾಂ ತು ತಲಾತಲಮ್
॥ ೪೦ ॥

ಮಹಾತಲಂ ತು ಗುಲ್ಫಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಪದಾಭ್ಯಾಂ ರಸಾತಲಮ್ ।
ಪಾತಾಲಂ ಪಾದತಲತ ಇತಿ ಲೋಕಮಯಃ ಪುಮಾನ್
॥ ೪೧ ॥

ಭೂರ್ಲೋಕಃ ಕಲ್ಪಿತಃ ಪದ್ಭ್ಯಾಂ ಭುವರ್ಲೋಕೋಽಸ್ಯ ನಾಭಿತಃ ।
ಸ್ವರ್ಲೋಕಃ ಕಲ್ಪಿತೋ ಮೂರ್ಧ್ನಾ ಇತಿ ವಾ ಲೋಕಕಲ್ಪನಾ
॥ ೪೨ ॥

ಅಂಗಗಳಲ್ಲೇ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳನ್ನೂ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆತನ ನಡುವಿನಿಂದ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಏಳು ಪಾತಾಳಗಳನ್ನೂ, ಸೊಂಟದ ಮೇಲಿರುವ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಏಳು ಸ್ವರ್ಗಗಳನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ॥ ೩೬ ॥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಈ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನ ಬಾಯಿಯಿಂದಲೂ, ಭುಜಗಳಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೂ, ವೈಶ್ಯರು ಆ ಭಗವಂತನ ತೊಡೆಗಳಿಂದಲೂ, ಶೂದ್ರರು ಪಾದಗಳಿಂದಲೂ ಜನಿಸಿದರು. ॥ ೩೭ ॥ ಕಾಲಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಕಟಿಯವರೆಗೆ ಏಳೂ ಪಾತಾಳಗಳೂ ಮತ್ತು ಭೂಲೋಕವು ಕಲ್ಪಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆತನ ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಭುವರ್ಲೋಕವನ್ನೂ, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಲೋಕವನ್ನೂ, ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಹರ್ಲೋಕವನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ॥ ೩೮ ॥ ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಜನೋಲೋಕವೂ, ಎರಡು ಸ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ತಪೋಲೋಕವೂ, ಮಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ನಿತ್ಯನಿವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಸತ್ಯಲೋಕವೂ ಭಾವಿತವಾಗಿದೆ. ॥ ೩೯ ॥ ಆ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ಅತಲ ಲೋಕವೂ, ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ವಿತಲವೂ, ಮಂಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಪವಿತ್ರವಾದ ಸುತಲಲೋಕವೂ, ಮೊಣಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ತಲಾತಲಲೋಕವೂ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿದೆ. ॥ ೪೦ ॥ ಕಾಲಿನ ಹರಡುಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾತಲವೂ, ಪಾದಾಗ್ರದಲ್ಲಿ ರಸಾತಲವೂ, ಅಂಗಾಲಿನಲ್ಲಿ ಪಾತಾಳವನ್ನೂ ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನು ಸರ್ವಲೋಕಮಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೪೧ ॥ ಅಥವಾ ಆ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ, ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಲೋಕ, ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಭುವರ್ಲೋಕ, ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು. ॥ ೪೨ ॥

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೫ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಕಂಧೇ ಪಂಚಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೫ ॥

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ವಿರಾಟ್‌ಸ್ವರೂಪದ ವಿಭೂತಿಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಬ್ರಹ್ಮೋವಾಚ

ವಾಚಾಂ ವಹ್ನೇರ್ಮುಖಂ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಛಂದಸಾಂ ಸಪ್ತ ಧಾತವಃ ।
ಹವ್ಯಕವ್ಯಾಮೃತಾನ್ನಾನಾಂ ಜಿಹ್ವಾ ಸರ್ವರಸಸ್ಯ ಚ
॥ ೧ ॥

ಸರ್ವಾಸೂನಾಂ ಚ ವಾಯೋಶ್ಚ
ತನ್ನಾಸೇ ಪರಮಾಯನೇ ।
ಅಶ್ವಿನೋರೋಷಧೀನಾಂ ಚ
ಘ್ರಾಣೋ ಮೋದಪ್ರಮೋದಯೋಃ ॥ ೨ ॥

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ದೇವರ್ಷಿನಾರದನೇ! ಆ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನ ಮುಖದಿಂದ ವಾಣಿಯೂ, ವಾಣಿಯ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃ ದೇವತೆ ಅಗ್ನಿಯೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದುವು. ಗಾಯತ್ರೀ, ಉಷ್ಣಿಕ್, ಅನುಷ್ಟುಪ್, ಬೃಹತೀ, ಪಂಕ್ತಿ, ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್, ಜಗತೀ – ಎಂಬ ಏಳು ಛಂದಸ್ಸುಗಳು ಆತನ ಏಳು ಧಾತುಗಳಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದವು. ಮನುಷ್ಯರು, ಪಿತೃದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳು ಇವರುಗಳಿಗೆ ಭೋಜ್ಯವಾಗಿರುವ ಅಮೃತಮಯ ಅನ್ನವೂ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರದ ಸರಗಳೂ, ರಸನೇಂದ್ರಿಯ ಹಾಗೂ ಅದರ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃ ದೇವತೆ ವರುಣನು ಆತನ ನಾಲಿಗೆಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನನಾದನು. ॥ ೧ ॥ ಅವನ ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ, ಸಮಾನ– ಈ ಐದು ಪ್ರಾಣಗಳೂ, ಅವುಗಳ ದೇವತೆಯಾದ ಪ್ರಾಣ ದೇವರೂ (ವಾಯು) ಮತ್ತು ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಅಶ್ವಿನೀ ಕುಮಾರರೂ, ಸಮಸ್ತ ಔಷಧಿಗಳೂ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ಹಾಗೂ ವಿಶೇಷ ಗಂಧಗಳೂ ಉತ್ಪನ್ನವಾದುವು. ॥ ೨ ॥ ಅವನ ನೇತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ರೂಪ

ರೂಪಾಣಾಂ ತೇಜಸಾಂ ಚಕ್ಷುರ್ದಿವಃ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಚಾಕ್ಷಿಣೀ ।
ಕರ್ಣೌ ದಿಶಾಂ ಚ ತೀರ್ಥಾನಾಂ ಶ್ರೋತ್ರಮಾಕಾಶಶಬ್ದಯೋಃ ।
ತದ್ಗಾತ್ರಂ ವಸ್ತು ಸಾರಾಣಾಂ ಸೌಭಗಸ್ಯ ಚ ಭಾಜನಮ್
॥ ೩ ॥

ತ್ವಗಸ್ಯ ಸ್ಪರ್ಶವಾಯೋಶ್ಚ ಸರ್ವಮೇಧಸ್ಯ ಚೈವ ಹಿ ।
ರೋಮಾಣ್ಯುದ್ಭಿಜ್ಜಜಾತೀನಾಂ ಯೈರ್ವಾ ಯಜ್ಞಸ್ತು ಸಂಭೃತಃ
॥ ೪ ॥

ಕೇಶಶ್ಮಶ್ರುನಖಾನ್ಯಸ್ಯ ಶಿಲಾಲೋಹಾಭ್ರವಿದ್ಯುತಾಮ್ ।
ಬಾಹವೋ ಲೋಕಪಾಲಾನಾಂ ಪ್ರಾಯಶಃ ಕ್ಷೇಮಕರ್ಮಣಾಮ್
॥ ೫ ॥

ವಿಕ್ರಮೋ ಭೂರ್ಭುವಃ ಸ್ವಶ್ಚ ಕ್ಷೇಮಸ್ಯ ಶರಣಸ್ಯ ಚ ।
ಸರ್ವಕಾಮವರಸ್ಯಾಪಿ ಹರೇಶ್ಚರಣ ಆಸ್ಪದಮ್
॥ ೬ ॥

ಅಪಾಂ ವೀರ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ಗಸ್ಯ ಪರ್ಜನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ।
ಪುಂಸಃ ಶಿಶ್ನ ಉಪಸ್ಥಸ್ತು ಪ್ರಜಾತ್ಯಾನಂದನಿರ್ವೃತೇಃ
॥ ೭ ॥

ಪಾಯುರ್ಯಮಸ್ಯ ಮಿತ್ರಸ್ಯ ಪರಿಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ನಾರದ ।
ಹಿಂಸಾಯಾ ನಿರ್ಋತೇರ್ಮೃತ್ಯೋರ್ನಿರಯಸ್ಯ ಗುದಃ ಸ್ಮೃತಃ
॥ ೮ ॥

ಪರಾಭೂತೇರಧರ್ಮಸ್ಯ ತಮಸಶ್ಚಾಪಿ ಪಶ್ಚಿಮಃ ।
ನಾಡ್ಯೋ ನದನದೀನಾಂ ತು ಗೋತ್ರಾಣಾಮಸ್ಥಿಸಂಹತಿಃ
॥ ೯ ॥

ಅವ್ಯಕ್ತರಸಸಿಂಧೂನಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ನಿಧನಸ್ಯ ಚ ।
ಉದರಂ ವಿದಿತಂ ಪುಂಸೋ ಹೃದಯಂ ಮನಸಃ ಪದಮ್
॥ ೧೦ ॥

ಧರ್ಮಸ್ಯ ಮಮ ತುಭ್ಯಂ ಚ ಕುಮಾರಾಣಾಂ ಭವಸ್ಯ ಚ ।
ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚ ಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ಪರಸ್ಯಾತ್ಮಾ ಪರಾಯಣಮ್
॥ ೧೧ ॥

ಅಹಂ ಭವಾನ್ಭವಶ್ಚೈವ ತ ಇಮೇ ಮುನಯೋಽಗ್ರಜಾಃ ।
ಸುರಾಸುರನರಾ ನಾಗಾಃ ಖಗಾ ಮೃಗಸರೀಸೃಪಾಃ
॥ ೧೨ ॥

ಮತ್ತು ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಗೂ ಹಾಗೂ ನೇತ್ರಗೋಳಕವು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೂ, ಸೂರ್ಯನಿಗೂ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಸಮಸ್ತ ದಿಕ್ಕುಗಳು ಮತ್ತು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವ ತೀರ್ಥಗಳೂ ಕಿವಿಗಳಿಂದಲೂ ಹಾಗೂ ಆಕಾಶ-ಶಬ್ದಗಳು ಆತನ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಿಂದಲೂ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದವು. ಆತನ ಶರೀರವು ಪ್ರಪಂಚದ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳ ಸಾರ, ಸೌಂದರ್ಯದ ಕೋಶವಾಗಿದೆ. ॥ ೩ ॥ ಸಮಸ್ತ ಯಜ್ಞಗಳೂ ಸ್ಪರ್ಶ ಮತ್ತು ವಾಯುವೂ ಆತನ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದವು. ಅವನ ರೋಮಗಳು ಎಲ್ಲ ಉದ್ಭಿಜ್ಜ-ವೃಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಯಜ್ಞೋಪಯೋಗೀ ಅರಳಿ, ಅತ್ತಿ, ಕಗ್ಗಲಿ, ಮುತ್ತುಗ ಮುಂತಾದ ವನಸ್ಪತಿಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನವು. ॥ ೪ ॥ ಅವನ ರೋಮ - ಗಡ್ಡ - ಮೀಸೆ ಮತ್ತು ಉಗುರುಗಳಿಂದ ಮೇಘ, ಮಿಂಚು, ಶಿಲೆ, ಕಬ್ಬಿಣ ಮುಂತಾದ ಧಾತುಗಳೂ ಹಾಗೂ ಅವನ ಭುಜಗಳಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಲೋಕಪಾಲರು ಪ್ರಕಟರಾದರು. ॥ ೫ ॥ ಅವನು ನಡೆದಾಡುವುದು ಭೂಃ, ಭುವಃ ಸುವಃ ಮೂರೂ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವು. ಶರಣಾಗತರ ರಕ್ಷಣೆ, ಭಯನಿವಾರಣೆ ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳ ಈಡೇರಿಕೆಗಳಿಗೂ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚರಣಕಮಲಗಳೇ ಆಶ್ರಯವು. ॥ ೬ ॥ ಆ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನ ಲಿಂಗವು ಜಲ, ವೀರ್ಯ, ಸೃಷ್ಟಿ, ಮೇಘ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಪತಿದೇವತೆಗೆ ಆಧಾರವು. ಅವನ ಜನನೇಂದ್ರಿಯವು ಸಂತಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಸುಖದ ಸ್ಥಾನವು ॥ ೭ ॥ ನಾರದಾ ! ಆ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನ ಪಾಯು-ಇಂದ್ರಿಯವು ಯಮನಿಗೂ, ಮಿತ್ರನಿಗೂ ಮಲವಿಸರ್ಜನೆಗೂ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಗುದದ್ವಾರವು ಹಿಂಸೆಗೂ, ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಗೂ, ನರಕಕ್ಕೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನವು. ॥ ೮ ॥ ಆತನ ಬೆನ್ನಿನಿಂದ ಪರಾಜಯ, ಅಧರ್ಮ, ಅಜ್ಞಾನಗಳೂ, ನಾಡಿಗಳಿಂದ ನದೀ-ನದಗಳೂ, ಮೂಳೆಗಳಿಂದ ಪರ್ವತಗಳೂ ನಿರ್ಮಾಣವಾದುವು. ॥ ೯ ॥ ಅವ್ಯಕ್ತ ಅರ್ಥಾತ್ - ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿ, ರಸವೆಂಬ ಧಾತು, ಸಮುದ್ರಗಳೂ, ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಮೃತ್ಯುವೂ ಅವನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ. ಅವನ ಹೃದಯವೇ ಮನಸ್ಸಿನ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯು. ॥ ೧೦ ॥ ನಾರದಾ ! ಧರ್ಮಕ್ಕೂ, ನನಗೂ, ನಿನಗೂ, ಸನಕಾದಿಗಳಿಗೂ, ಶಂಕರನಿಗೂ, ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ, ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೂ, ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಉದ್ಗಮಸ್ಥಾನ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನೇ ಎಲ್ಲರ ಆತ್ಮನಾಗಿರುವನು. ॥ ೧೧ ॥ ಹೆಚ್ಚೇನು ಹೇಳಲಿ! ನಾನೂ, ನೀನೂ, ನಿನ್ನ ಅಣ್ಣಂದಿರಾದ ಸನಕಾದಿಗಳೂ, ದೇವಾಸುರ-ಮನುಷ್ಯರೂ ನಾಗ-ಪಕ್ಷಿ-ಮೃಗಗಳೂ, ತೆವಳುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ, ಗಂಧರ್ವರೂ, ಅಪ್ಸರೆಯರೂ, ಯಕ್ಷರೂ, ರಾಕ್ಷಸರೂ, ಭೂತ-ಪ್ರೇತಗಳೂ, ಸರ್ಪಗಳೂ, ಪಶುಗಳೂ, ಪಿತೃದೇವತೆಗಳೂ, ಸಿದ್ಧರೂ, ವಿದ್ಯಾಧರರೂ, ಚಾರಣರೂ, ವೃಕ್ಷಗಳೂ, ಆಕಾಶ-ನೀರು-ನೆಲಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಇತರ ನಾನಾಜೀವಿಗಳೂ, ಗ್ರಹ-ನಕ್ಷತ್ರಗಳೂ, ಬಾಲವುಳ್ಳ ತಾರೆಗಳೂ, ಚುಕ್ಕೆಗಳೂ, ತಾರೆಗಳೂ, ಮಿಂಚು-ಮೋಡಗಳೂ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಆ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನ ಅವಯವಗಳು. ಭೂತ-ಭವಿಷ್ಯ-ವರ್ತಮಾನಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಎಲ್ಲವೂ ಆತನೇ. ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆ

ಗಂಧರ್ವಾಪ್ಸರಸೋ ಯಕ್ಷಾ ರಕ್ಷೋಭೂತಗಣೋರಗಾಃ ।
ಪಶವಃ ಪಿತರಃ ಸಿದ್ಧಾ ವಿದ್ಯಾಧ್ರಾಶ್ಚಾರಣಾ ದ್ರುಮಾಃ
॥ ೧೩ ॥

ಅನ್ಯೇ ಚ ವಿವಿಧಾ ಜೀವಾ ಜಲಸ್ಥಲನಭೌಕಸಃ ।
ಗ್ರಹರ್ಕ್ಷಕೇತವಸ್ತಾರಾಸ್ತಡಿತಃ ಸ್ತನಯಿತ್ನವಃ
॥ ೧೪ ॥

ಸರ್ವಂ ಪುರುಷ ಏವೇದಂ ಭೂತಂ ಭವ್ಯಂ ಭವಚ್ಚ ಯತ್ ।
ತೇನೇದಮಾವೃತಂ ವಿಶ್ವಂ ವಿತಸ್ತಿಮಧಿತಿಷ್ಠತಿ
॥ ೧೫ ॥

ಸ್ವಧಿಷ್ಣ್ಯಂ ಪ್ರತಪನ್ಪ್ರಾಣೋ ಬಹಿಶ್ಚ ಪ್ರತಪತ್ಯಸೌ ।
ಏವಂ ವಿರಾಜಂ ಪ್ರತಪಂಸ್ತಪತ್ಯಂತರ್ಬಹಿಃ ಪುಮಾನ್
॥ ೧೬ ॥

ಸೋಽಮೃತಸ್ಯಾಭಯಸ್ಯೇಶೋ ಮರ್ತ್ಯಮನ್ನಂ ಯದತ್ಯಗಾತ್ ।
ಮಹಿಮೈಷ ತತೋ ಬ್ರಹ್ಮನ್ಪುರುಷಸ್ಯ ದುರತ್ಯಯಃ
॥ ೧೭ ॥

ಪಾದೇಷು ಸರ್ವಭೂತಾನಿ
ಪುಂಸಃ ಸ್ಥಿತಿಪದೋ ವಿದುಃ ।
ಅಮೃತಂ ಕ್ಷೇಮಮಭಯಂ
ತ್ರಿಮೂರ್ಧ್ನೋಽಧಾಯಿ ಮೂರ್ಧಸು ॥ ೧೮ ॥

ಪಾದಾಸ್ತ್ರಯೋ ಬಹಿಶ್ಚಾಸನ್ನ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಯ ಆಶ್ರಮಾಃ ।
ಅಂತಸ್ತ್ರಿಲೋಕ್ಯಾಸ್ತ್ವಪರೋ ಗೃಹಮೇಧೋಽಬೃಹದ್ವ್ರತಃ
॥ ೧೯ ॥

ಸೃತೀ ವಿಚಕ್ರಮೇ ವಿಷ್ವಂಙ್ ಸಾಶನಾನಶನೇ ಉಭೇ ।
ಯದವಿದ್ಯಾ ಚ ವಿದ್ಯಾ ಚ ಪುರುಷಸ್ತೂಭಯಾಶ್ರಯಃ
॥ ೨೦ ॥

ಗಳಿಂದಲೂ ಆವರಿಸಿ ತುಂಬಿರುವನಲ್ಲದೆ ಹತ್ತು ಅಂಗುಲಗಳಷ್ಟು* ಮೇಲೆ ಇದನ್ನು ಮೀರಿಯೂ ಇದ್ದಾನೆ. ॥ ೧೨-೧೫ ॥ ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ಮಂಡಲವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾ , ಒಳಗೂ, ಹೊರಗೂ ವಿಶ್ವದ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಹರಡುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಪುರಾಣಪುರುಷ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಕೂಡ ಸಮಗ್ರ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನನ್ನು (ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು) ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾ , ಅದರ ಒಳಗೆ-ಹೊರಗೆ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕಾಶಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ॥ ೧೬ ॥ ಮುನಿವರ್ಯಾ ! ಮನುಷ್ಯನ ಕ್ರಿಯೆ ಮತ್ತು ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಏನೆಲ್ಲ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೋ, ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮೀರಿಇದ್ದು ಅಮೃತ ಹಾಗೂ ಅಭಯಪದ (ಮೋಕ್ಷಪದ)ದ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿರುವನು. ಅವನ ಮಹಿಮೆಯ ಪಾರವನ್ನು ಯಾರೂ ಹೊಂದಲಾರರು. ॥ ೧೭ ॥ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳು ಭಗವಂತನ ಒಂದು ಪಾದ (ಅಂಶ) ಮಾತ್ರವಾಗಿದೆ ಹಾಗೂ ಅವನ ಅಂಶಮಾತ್ರ ಸ್ಥಿತಿಪದದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ವಾಸಿಸುತ್ತವೆ. ವಿರಾಟಪುರುಷನ ಮೂರ್ಧ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ಜನೋಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಮೃತ ತಪೋಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇಮ ಮತ್ತು ಸತ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಭಯಪದವಿದೆ. ಈ ಮೂರೂ ಲೋಕಗಳು ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನ ಮೂರ್ಧ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ತ್ರಿಮೂರ್ಧಾ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ॥ ೧೮ ॥

ಜನೋಲೋಕ, ತಪೋಲೋಕ, ಸತ್ಯಲೋಕ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವಿವಾಹಿತರೂ, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳೂ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥರೂ, ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳೂ ವಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಅವನ ಹೊರಗಿನ ಪಾದವಾಗಿದೆ. ದೀರ್ಘಕಾಲೀನ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯರಹಿತರಾದ ಗೃಹಸ್ಥರು ಭೂಲೋಕ, ಭುವರ್ಲೋಕ, ಸ್ವರ್ಲೋಕಗಳೊಳಗೇ ವಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಅವನ ಒಳಗಿನ ಪಾದವಾಗಿದೆ. ಭಗವಂತನ ಹತ್ತು ಅಂಗುಲದಲ್ಲೇ ಇದೆಲ್ಲ ಪ್ರಪಂಚವಿದೆ. ಆದರೆ ಭಗವಂತನು ಅವೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಅತೀತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೧೯ ॥ ಭಗವಂತನು ಮನುಷ್ಯರಿಗಾಗಿ ಎರಡು ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ಯಾವುದರಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆಯಬಲ್ಲನು. ಒಂದು ಸ+ಅಶನ, ಅರ್ಥಾತ್ ಸಕಾಮ ಅನುಷ್ಠಾನ. ಇನ್ನೊಂದು ಅನ+ಅಶನ, ಅರ್ಥಾತ್ ನಿಷ್ಕಾಮ ಅನುಷ್ಠಾನ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಕಾಮ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಕಾಮ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ವಿದ್ಯೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪಾಸನಾ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಸಕಾಮದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿವೆ. ಅವು ಅವಿದ್ಯಾ ಮೂಲಕವಾಗಿವೆ. ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ, ಜೀವಾತ್ಮನು ಎರಡರಲ್ಲಿನ ಯಾವುದೇ ಮಾರ್ಗವನ್ನು

* ದಶಾಂಗುಲ ಇದೊಂದು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಹೆಬ್ಬೆರಳು ಮತ್ತು ತೋರುಬೆರಳು ಚಾಚಿದಾಗ ಅದರ ಮಧ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಇದೆ. ಇದೇ ಸಾಮಾನ್ಯ ೧೦ ಅಂಗುಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೇ ದಶಾಂಗುಲ ನ್ಯಾಯವೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ – ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಏಳು ಆವರಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಾಗ ವೇದಾಂತ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ – ಪೃಥ್ವಿಗಿಂತ ಹತ್ತುಪಟ್ಟು ಜಲವಿದೆ. ಜಲದ ಹತ್ತುಪಟ್ಟು ಅಗ್ನಿಯೂ, ಅಗ್ನಿಗಿಂತ ಹತ್ತುಪಟ್ಟು ವಾಯುವೂ, ವಾಯುವಿನಿಂದ ಹತ್ತುಪಟ್ಟು ಆಕಾಶವೂ, ಆಕಾಶಕ್ಕಿಂತ ಹತ್ತುಪಟ್ಟು ಅಹಂಕಾರವೂ, ಅಹಂಕಾರಕ್ಕಿಂತ ಹತ್ತುಪಟ್ಟು ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವೂ, ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಹತ್ತು ಪಟ್ಟು ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿ ದೊಡ್ಡದಾಗಿದೆ. ಆ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಭಗವಂತನ ಕೇವಲ ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಭಗವಂತನ ಮಹತ್ವ ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ದಶಾಂಗುಲ-ನ್ಯಾಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.
ಹತ್ತು ಅಂಗುಲಗಳಿಗೂ ಮೀರಿದ್ದಾನೆ – ಎಂದರೆ ಈ ವಿಶ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ತುಂಬಾ ಮೇಲಿರುವವನು. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತುಂಬಿ ಮೀರಿರುವನು – ಎಂದು ಆಧಿಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾದ ಅವನು ಕೇವಲ ಹತ್ತು ಅಂಗುಲಗಳಷ್ಟು ದೊಡ್ಡವನು ಎಂದರೆ ಪರಿಮಾಣದ ನಿರ್ದೇಶವಲ್ಲ (ಶ್ರೀಧರೀಯ).

ಯಸ್ಮಾದಂಡಂ ವಿರಾಡ್ ಜಜ್ಞೇ ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಗುಣಾತ್ಮಕಃ ।
ತದ್ದ್ರವ್ಯಮತ್ಯಗಾದ್ವಿಶ್ವಂ ಗೋಭಿಃ ಸೂರ್ಯ ಇವಾತಪನ್ ॥ ೨೧ ॥

ಯದಾಸ್ಯ ನಾಭ್ಯಾನ್ನಲಿನಾದಹಮಾಸಂ ಮಹಾತ್ಮನಃ ।
ನಾವಿದಂ ಯಜ್ಞಸಂಭಾರಾನ್ಪುರುಷಾವಯವಾದೃತೇ ॥ ೨೨ ॥

ತೇಷು ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಪಶವಃ ಸವನಸ್ಪತಯಃ ಕುಶಾಃ ।
ಇದಂ ಚ ದೇವಯಜನಂ ಕಾಲಶ್ಚೋರುಗುಣಾನ್ವಿತಃ ॥ ೨೩ ॥

ವಸ್ತೂನ್ಯೋಷಧಯಃ ಸ್ನೇಹಾ ರಸಲೋಹಮೃದೋ ಜಲಮ್ ।
ಋಚೋ ಯಜೂಂಷಿ ಸಾಮಾನಿ ಚಾತುರ್ಹೋತ್ರಂ ಚ ಸತ್ತಮ ॥ ೨೪ ॥

ನಾಮಧೇಯಾನಿ ಮಂತ್ರಾಶ್ಚ ದಕ್ಷಿಣಾಶ್ಚ ವ್ರತಾನಿ ಚ ।
ದೇವತಾನುಕ್ರಮಃ ಕಲ್ಪಃ ಸಂಕಲ್ಪಸ್ತಂತ್ರಮೇವ ಚ ॥ ೨೫ ॥

ಗತಯೋ ಮತಯಃ ಶ್ರದ್ಧಾ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಂ ಸಮರ್ಪಣಮ್ ।
ಪುರುಷಾವಯವೈರೇತೇ ಸಂಭಾರಾಃ ಸಂಭೃತಾ ಮಯಾ ॥ ೨೬ ॥

ಇತಿ ಸಂಭೃತಸಂಭಾರಃ ಪುರುಷಾವಯವೈರಹಮ್ ।
ತಮೇವ ಪುರುಷಂ ಯಜ್ಞಂ ತೇನೈವಾಯಜಮೀಶ್ವರಮ್ ॥ ೨೭ ॥

ತತಸ್ತೇ ಭ್ರಾತರ ಇಮೇ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಪತಯೋ ನವ ।
ಅಯಜನ್ ವ್ಯಕ್ತಮವ್ಯಕ್ತಂ ಪುರುಷಂ ಸುಸಮಾಹಿತಾಃ ॥ ೨೮ ॥

ತತಶ್ಚ ಮನವಃ ಕಾಲೇ ಈಜಿರೇ ಋಷಯೋಽಪರೇ ।
ಪಿತರೋ ವಿಬುಧಾ ದೈತ್ಯಾ ಮನುಷ್ಯಾಃ ಕ್ರತುಭಿರ್ವಿಭುಮ್ ॥ ೨೯ ॥

ನಾರಾಯಣೇ ಭಗವತಿ ತದಿದಂ ವಿಶ್ವಮಾಹಿತಮ್ ।
ಗೃಹೀತಮಾಯೋರುಗುಣಃ ಸರ್ಗಾದಾವಗುಣಃ ಸ್ವತಃ ॥ ೩೦ ॥

ಸೃಜಾಮಿ ತನ್ನಿಯುಕ್ತೋಽಹಂ ಹರೋ ಹರತಿ ತದ್ವಶಃ ।
ವಿಶ್ವಂ ಪುರುಷರೂಪೇಣ ಪರಿಪಾತಿ ತ್ರಿಶಕ್ತಿಧೃಕ್ ॥ ೩೧ ॥

ಹಿಡಿಯಬಲ್ಲನು. ಎರಡೂ ಮಾರ್ಗಗಳ ಆಧಾರ ಈ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೨೦ ॥ ಏಕೆಂದರೆ, ಆ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನಿಂದಲೇ ಭೂತಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೂ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಆ ಪುರಾಣಪುರುಷ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಅತೀತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸೂರ್ಯನು ಬೆಳಗುತ್ತಾ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ವಿಶ್ವವೆಲ್ಲವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ವಿಶ್ವದಿಂದ ಬೇರೆಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಮಗ್ರ ವಿಶ್ವವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಅದನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಆದರೆ ಅವನು ಇದರಿಂದ ಅತೀತನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೨೧ ॥

ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಆ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನ ನಾಭಿಕಮಲದಿಂದ ನಾನು ಜನಿಸಿದಾಗ ನನಗೆ ಯಜ್ಞಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಆ ಪುರುಷನ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾವ ಸಾಮಗ್ರಿಯೂ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ ॥ ೨೨ ॥ ಆಗ ನಾನು ಅವನ ಅಂಗಗಳಲ್ಲೇ ಯಜ್ಞದ ಪಶು, ಯೂಪಸ್ತಂಭ, ಕುಶ, ಯಜ್ಞಭೂಮಿ, ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಉತ್ತಮ ಕಾಲವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡೆನು. ॥ ೨೩ ॥ ಋಷಿಶ್ರೇಷ್ಠನೇ ! ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಆವಶ್ಯಕವಾದ ಪಾತ್ರೆ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳು, ಗೋಧಿ, ಅಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದ ಓಷಧಿಗಳು, ತುಪ್ಪವೇ ಮುಂತಾದ ಜಿಡ್ಡು ಪದಾರ್ಥಗಳು, ಆರು ರಸಗಳು, ಕಬ್ಬಿಣ, ಮಣ್ಣು, ನೀರು, ಋಕ್ಕು, ಯಜುಸ್ಸು, ಸಾಮಗಳು, ಚಾತುರ್ಹೋತ್ರ, ಯಜ್ಞಗಳ ನಾಮಧೇಯಗಳು, ಮಂತ್ರಗಳು, ದಕ್ಷಿಣೆ, ವ್ರತ, ದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು, ಕಲ್ಪಗ್ರಂಥಗಳು, ಸಂಕಲ್ಪ, ತಂತ್ರ, ಗತಿ, ಮತಿ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಮತ್ತು ಸಮರ್ಪಣೆ ಗಳೆಂಬ – ಈ ಎಲ್ಲ ಯಜ್ಞಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಆ ಪುರುಷನ ಅಂಗಗಳಿಂದಲೇ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದೆನು. ॥ ೨೪-೨೬ ॥ ಹೀಗೆ ಆ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನ ಅಂಗಗಳಿಂದಲೇ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದ ನಾನು ಆ ಯಜ್ಞರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಯಜ್ಞದ ಮೂಲಕ ಪೂಜಿಸಿದೆನು. ॥ ೨೭ ॥ ಅನಂತರ ನಿನ್ನ ಸೋದರರಾದ ಒಂಭತ್ತು ಮಂದಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳೂ ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತ ಮತ್ತು ಅವ್ಯಕ್ತ ಸ್ವರೂಪನಾದ, ವಿರಾಟ್ ಮತ್ತು ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪನಾದ ಆ ಪುರುಷನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದರು. ॥ ೨೮ ॥ ಇದಾದ ಬಳಿಕ ಆಗಾಗ ಮನುಗಳು, ಋಷಿಗಳು, ಪಿತೃಗಳು, ದೇವತೆಗಳು, ದೈತ್ಯರು, ಮನುಷ್ಯರು ಯಜ್ಞಗಳ ಮೂಲಕ ಆ ಭಗವಂತನ ಆರಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ॥ ೨೯ ॥ ನಾರದಾ ! ಈ ಇಡೀ ವಿಶ್ವವು ಆ ಭಗವಂತನಾದ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದೆ. ಸ್ವಯಂ ಗುಣಾತೀತನಾಗಿದ್ದರೂ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯಿಂದ ತ್ರಿಗುಣಗಳನ್ನು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು. ॥ ೩೦ ॥ ಅವನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ ನಾನು ಈ ವಿಶ್ವವನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅವನಿಗೆ ಅಧೀನನಾಗಿಯೇ ರುದ್ರನು ಇದನ್ನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಸ್ವತಃ ವಿಷ್ಣುರೂಪದಿಂದ ಇದನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನೇ ಸತ್ತ್ವ, ರಜ, ತಮಸ್ಸು ಎಂಬ ಮೂರು ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವನು. ॥ ೩೧ ॥ ಮಗು ! ನೀನು ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವೆನು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆ ಭಗವಂತನನ್ನು

ಇತಿ ತೇऽಭಿಹಿತಂ ತಾತ ಯಥೇದಮನುಪೃಚ್ಛಸಿ ।
ನಾನ್ಯದ್ಭಗವತಃ ಕಿಂಚಿದ್ಭಾವ್ಯಂ ಸದಸದಾತ್ಮಕಮ್
॥ ೩೨ ॥

ನ ಭಾರತೀ ಮೇऽಙ್ಗ ಮೃಷೋಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ
ನ ವೈ ಕ್ವಚಿನ್ಮೇ ಮನಸೋ ಮೃಷಾ ಗತಿಃ ।
ನ ಮೇ ಹೃಷೀಕಾಣಿ ಪತಂತ್ಯಸತ್ಪಥೇ
ಯನ್ಮೇ ಹೃದೌತ್ಕಂಠ್ಯವತಾ ಧೃತೋ ಹರಿಃ ॥ ೩೩ ॥

ಸೋऽಹಂ ಸಮಾಮ್ನಾಯಮಯಸ್ತಪೋಮಯಃ
ಪ್ರಜಾಪತೀನಾಮಭಿವಂದಿತಃ ಪತಿಃ ।
ಆಸ್ಥಾಯ ಯೋಗಂ ನಿಪುಣಂ ಸಮಾಹಿತ-
ಸ್ತಂ ನಾಧ್ಯಗಚ್ಛಂ ಯತ ಆತ್ಮಸಂಭವಃ ॥ ೩೪ ॥

ನತೋऽಸ್ಮ್ಯಹಂ ತಚ್ಚರಣಂ ಸಮೀಯುಷಾಂ
ಭವಚ್ಛಿದಂ ಸ್ವಸ್ತ್ಯಯನಂ ಸುಮಂಗಲಮ್ ।
ಯೋ ಹ್ಯಾತ್ಮಮಾಯಾವಿಭವಂ ಸ್ಮ ಪರ್ಯಗಾದ್
ಯಥಾ ನಭಃ ಸ್ವಾಂತಮಥಾಪರೇ ಕುತಃ ॥ ೩೫ ॥

ನಾಹಂ ನ ಯೂಯಂ ಯದೃತಾಂ ಗತಿಂ ವಿದು-
ರ್ನ ವಾಮದೇವಃ ಕಿಮುತಾಪರೇ ಸುರಾಃ ।
ತನ್ಮಾಯಯಾ ಮೋಹಿತಬುದ್ಧಯಸ್ತ್ವಿದಂ
ವಿನಿರ್ಮಿತಂ ಚಾತ್ಮಸಮಂ ವಿಚಕ್ಷ್ಮಹೇ ॥ ೩೬ ॥

ಯಸ್ಯಾವತಾರಕರ್ಮಾಣಿ ಗಾಯಂತಿ ಹ್ಯಸ್ಮದಾದಯಃ ।
ನ ಯಂ ವಿದಂತಿ ತತ್ತ್ವೇನ ತಸ್ಮೈ ಭಗವತೇ ನಮಃ
॥ ೩೭ ॥

ಬಿಟ್ಟು ಸದ್ರೂಪವಾಗಲೀ, ಅಸದ್ರೂಪವಾಗಲೀ, ಕಾರ್ಯ-ಕಾರಣ ವಾಗಲೀ ಯಾವ ವಸ್ತುವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿ.* ॥ ೩೨ ॥

ಪ್ರಿಯ ನಾರದನೇ! ನಾನು ಪ್ರೇಮಪೂರ್ಣ ಹೃದಯದಿಂದ ಭಗವಂತನ ಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ನನ್ನ ಮಾತು ಎಂದಿಗೂ ಸುಳ್ಳಾಗುವುದು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಕಲ್ಪವು ಎಂದೂ ಅಸತ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ನನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಎಂದಿಗೂ ಮರ್ಯಾದೆ ಮೀರಿ ದುರ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸು ವುದಿಲ್ಲ ॥ ೩೩ ॥ ನಾನು ವೇದಮಯನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ತಪೋಮಯ ನಾಗಿದ್ದೇನೆ ; ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳಿಂದಲೂ ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪ ಡುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ಇಂತಹ ನನಗೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ಯೋಗನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸಿದಾಗಲೂ ನನ್ನ ಮೂಲಕಾರಣನಾದ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಮೊದಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ ॥ ೩೪ ॥ (ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನಾದರೋ ಏಕಮಾತ್ರ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ದೊರೆಯುವನು.) ನಾನಾದರೋ ಪರಮ ಮಂಗಲಮಯನಾದ ಹಾಗೂ ಶರಣುಬಂದ ಭಕ್ತರ ಭವ ಬಂಧನವನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡುವ ಕ್ಷೇಮಪ್ರದನಾದ ಭಗವಂತನ ಚರಣಗಳಿಗೇ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅವನಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಅನಂತ ಅಪಾರ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಮೇರೆಯೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಂತೆ ಭಗವಂತನ ಅನಂತ ಮಹಿಮೆಗೆ ಪಾರವಿಲ್ಲ. ಆತನ ಮಾಯೆಯ ವೈಭವವು ಅಪಾರ ವಾದುದು, ಅನಂತವಾದುದು. ಆಕಾಶವು ತನ್ನ ಅನಂತತೆಯನ್ನು ತಾನು ತಿಳಿಯದಂತೆಯೇ ಅವನೂ ಕೂಡ ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಅರಿಯನು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಇತರರು ಹೇಗೆ ಅರಿಯ ಬಲ್ಲರು ? ॥ ೩೫ ॥ ನಾನು, ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳಾದ ನೀವೂ, ದೇವ ದೇವನಾದ ವಾಮದೇವನೂ ಅವನ ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯೆವು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಇತರ ದೇವತೆಗಳು ಹೇಗೆ ಅರಿಯಬಲ್ಲರು ? ಆತನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಹಿತರಾದ ನಾವು ಆತನನ್ನು ತಿಳಿಯುವು ದಿರಲಿ, – ಆತನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಾರೆವು. ನಮ್ಮ-ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅದನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಆ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಾಣಿ ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿಯ ಮೂಲಕ ವರ್ಣಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ॥ ೩೬ ॥** ನಾವು ಕೇವಲ ಆತನ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗಾನಮಾಡ ಬಲ್ಲೆವೇ ಹೊರತು, ಅವನ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರೆವು. ಅಂತಹ ಭಗವಂತನ ಶ್ರೀಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ನಾನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ॥ ೩೭ ॥

* ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಹೇಳಿರುವನು –
ಮತ್ತಃ ಪರತರಂ ನಾನ್ಯತ್ಕಿಂಚಿದಸ್ತಿ ಧನಂಜಯ । ಮಯಿ ಸರ್ವಮಿದಂ ಪ್ರೋತಂ ಸೂತ್ರೇ ಮಣಿಗಣಾ ಇವ ॥ *(ಭಗವದ್ಗೀತೆ ೭/೭)*
ಹೇ ಧನಂಜಯನೇ! ನನಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಯಾವುದೇ ಪರಮ ಕಾರಣವು ಇಲ್ಲವಾಗಿದೆ. ಈ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜಗತ್ತು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನೂಲಿನ ಮಣಿಗಳಂತೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಪೋಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

** ಕುರುಡರು ಆನೆಯನ್ನು ಕಂಡ ಇದೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ – ಒಮ್ಮೆ ಮೂರುಜನ ಕುರುಡರು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆನೆ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಒಬ್ಬನು ಆನೆಯ ಕಾಲನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಹೇಳಿದನು – ಆನೆಯೆಂದರೆ ಕಂಭವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಕಿವಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ – ಆನೆಯೆಂದರೆ ಮೊರವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಮೂರನೆಯವನು ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ – ಆನೆಯೆಂದರೆ ದೊಡ್ಡ ಹೆಬ್ಬಾವಿನಂತಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಆನೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೂವರೂ ಕುರುಡರು ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಗನುಸಾರವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವಂತೆಯೇ, ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಮಾನ್ಯತೆಯ ಭೇದವಿರುತ್ತದೆ. ನಿಜವಾಗಿ ಆ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಮಾತಿನಿಂದ ವರ್ಣಿಸಲು ಆಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ.

ಸ ಏಷ ಆದ್ಯಃ ಪುರುಷಃ ಕಲ್ಪೇ ಕಲ್ಪೇ ಸೃಜತ್ಯಜಃ ।
ಆತ್ಮಾಽಽತ್ಮನ್ಯಾತ್ಮನಾಽಽತ್ಮಾನಂ ಸಂಯಚ್ಛತಿ ಚ ಪಾತಿ ಚ ॥ ೩೮ ॥

ವಿಶುದ್ಧಂ ಕೇವಲಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಸಮ್ಯಗವಸ್ಥಿತಮ್ ।
ಸತ್ಯಂ ಪೂರ್ಣಮನಾದ್ಯಂತಂ ನಿರ್ಗುಣಂ ನಿತ್ಯಮದ್ವಯಮ್ ॥ ೩೯ ॥

ಋಷೇ ವಿದಂತಿ ಮುನಯಃ ಪ್ರಶಾಂತಾತ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಶಯಾಃ ।
ಯದಾ ತದೇವಾಸತ್ತರ್ಕೈಸ್ತಿರೋಧೀಯೇತ ವಿಪ್ಲುತಮ್ ॥ ೪೦ ॥

ಆದ್ಯೋಽವತಾರಃ ಪುರುಷಃ ಪರಸ್ಯ
ಕಾಲಃ ಸ್ವಭಾವಃ ಸದಸನ್ಮನಶ್ಚ ।
ದ್ರವ್ಯಂ ವಿಕಾರೋ ಗುಣ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ
ವಿರಾಟ್ ಸ್ವರಾಟ್ ಸ್ಥಾಸ್ನು ಚರಿಷ್ಣು ಭೂಮ್ನಃ ॥ ೪೧ ॥

ಅಹಂ ಭವೋ ಯಜ್ಞ ಇಮೇ ಪ್ರಜೇಶಾ
ದಕ್ಷಾದಯೋ ಯೇ ಭವದಾದಯಶ್ಚ ।
ಸ್ವರ್ಲೋಕಪಾಲಾಃ ಖಗಲೋಕಪಾಲಾ
ನೃಲೋಕಪಾಲಾಸ್ತಲಲೋಕಪಾಲಾಃ ॥ ೪೨ ॥

ಗಂಧರ್ವವಿದ್ಯಾಧರಚಾರಣೇಶಾ
ಯೇ ಯಕ್ಷರಕ್ಷೋರಗನಾಗನಾಥಾಃ ।
ಯೇ ವಾ ಋಷೀಣಾಮೃಷಭಾಃ ಪಿತೄಣಾಂ
ದೈತ್ಯೇಂದ್ರ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರದಾನವೇಂದ್ರಾಃ ।
ಅನ್ಯೇಚಯೇ ಪ್ರೇತಪಿಶಾಚಭೂತ -
ಕೂಷ್ಮಾಂಡಯಾದೋಮೃಗಪಕ್ಷ್ಯಧೀಶಾಃ ॥ ೪೩ ॥

ಯತ್ಕಿಂ ಚ ಲೋಕೇ ಭಗವನ್ಮಹಸ್ವ-
ದೋಜಃಸಹಸ್ವದ್ಬಲವತ್ ಕ್ಷಮಾವತ್ ।
ಶ್ರೀಹ್ರೀವಿಭೂತ್ಯಾತ್ಮವದದ್ಭುತಾರ್ಣಂ
ತತ್ತ್ವಂ ಪರಂ ರೂಪವದಸ್ವರೂಪಮ್ ॥ ೪೪ ॥

ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೋ ಯಾನೃಷ ಆಮನಂತಿ
ಲೀಲಾವತಾರಾನ್ಪುರುಷಸ್ಯ ಭೂಮ್ನಃ ।
ಆಪೀಯತಾಂ ಕರ್ಣಕಷಾಯಶೋಷಾ-
ನನುಕ್ರಮಿಷ್ಯೇ ತ ಇಮಾನ್ಸುಪೇಶಾನ್ ॥ ೪೫ ॥

ಆತನು ಜನ್ಮರಹಿತನಾದ ಆದಿಪುರುಷನು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನನ್ನು-ತಾನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು, ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ಉಪ ಸಂಹಾರವನ್ನೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ॥ ೩೮ ॥ ಅವನು ಮಾಯಾಲೇಶವಿಲ್ಲದ ಶುದ್ಧಜ್ಞಾನ ಸ್ವರೂಪನು. ಅಂತರಾತ್ಮನಾದ ಆತ್ಮನಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವವನೂ, ಸತ್ಯವೂ, ಪರಿಪೂರ್ಣನೂ, ಆದ್ಯಂತರಹಿತನೂ, ಗುಣಾತೀತನೂ, ನಿತ್ಯನೂ, ಅದ್ವಿತೀಯನೂ ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅವನು. ॥ ೩೯ ॥ ಮಹರ್ಷಿಯೇ ! ಮಹಾತ್ಮರು ತಮ್ಮ ಅಂತಃಕರಣ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರಶಾಂತ ಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಆವನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕೆಟ್ಟ ತರ್ಕಗಳ ಮುಸುಕು ಹಾಕಿಕೊಂಡಾಗ ಅವನು ಮರೆಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೪೦ ॥

ಪರಮಾತ್ಮನ ಮೊದಲನೆಯ ಅವತಾರವೇ ಈ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನದು. ಕಾಲ, ಸ್ವಭಾವ, ಕಾರ್ಯ, ಕಾರಣ, ಮನಸ್ಸು ಪಂಚ-ಭೂತಗಳು, ಅಹಂಕಾರ, ತ್ರಿಗುಣಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಶರೀರ, ಅದರ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆ, ಸ್ಥಾವರ-ಜಂಗಮ ಜೀವರು – ಇವೆಲ್ಲವೂ ಆ ಭಗವಾನ್ ಅನಂತನದೇ ರೂಪಗಳಾಗಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅವನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಮಹಿಮೆಗೆ ಪಾರವಿಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ಅನಂತನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯೂ, ಭೂಮನೂ ಅರ್ಥಾತ್ ಮಹತ್ತಾಗಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೪೧ ॥ ನಾನು, ಶಂಕರನು, ಯಜ್ಞಪುರುಷನಾದ ವಿಷ್ಣು, ದಕ್ಷನೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳು, ನೀನು ಮತ್ತು ನಿನ್ನಂತಹ ದಿವ್ಯ ಮಹರ್ಷಿಗಳು, ಸ್ವರ್ಗಾಧಿಪತಿಗಳು, ದಿವ್ಯಪಕ್ಷಿಗಳ ಅಧಿಪತಿಗಳು, ನರಪತಿಗಳು, ಪಾತಾಳವೇ ಮುಂತಾದ ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕಗಳ ಪಾಲಕರು, ಗಂಧರ್ವ-ವಿದ್ಯಾಧರ-ಚಾರಣರ ಅಧಿನಾಯಕರು, ಯಕ್ಷ-ರಾಕ್ಷಸ-ಸರ್ಪ-ನಾಗಜಾತಿಗಳ ನಾಯ ಕರು, ಮಹರ್ಷಿಗಳು, ಪಿತೃಪತಿಗಳು, ದೈತ್ಯೇಂದ್ರರು, ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರರು, ದಾನವ ಅರಸುಗಳು ಮತ್ತು ಭೂತ-ಪ್ರೇತ-ಪಿಶಾಚ-ಕೂಷ್ಮಾಂಡ, ಜಲಜಂತುಗಳು, ಮೃಗಗಳು, ಪಕ್ಷಿಗಳ ಒಡೆಯರು, ಐಶ್ವರ್ಯ, ತೇಜಸ್ಸು, ಇಂದ್ರಿಯಬಲ, ಮನೋಬಲ, ಶರೀರಬಲ ಅಥವಾ ಕ್ಷಮೆಯಿಂದ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿರುವ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳು ಅಥವಾ ವಿಶೇಷವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ, ಲಜ್ಜೆ ವೈಭವ ಮತ್ತು ವಿಭೂತಿಗಳಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ, ಅದ್ಭುತವಾದ ರೂಪ-ಸಂಪತ್ತುಗಳಿಂದ ಖ್ಯಾತವಾದುವುಗಳೂ, ರೂಪರಹಿತನಾಗಿ ಅತಿಶಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವರೂ, ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲರೂ, ಎಲ್ಲವೂ ಆ ಪರಮತತ್ತ್ವಮಯ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ॥ ೪೨-೪೪ ॥ ನಾರದನೇ ! ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ಆ ಪರಮಪುರುಷನ ಪರಮ ಪವಿತ್ರವಾದ ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನವಾದ ಅನೇಕ ಲೀಲಾವತಾರಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿವೆ. ಅವು ಕಿವಿಗಳಿಗೆ ಇಂಪಾಗಿ ಕಿವಿಗಳ ಕೊಳೆಯನ್ನು ತೊಳೆದು ಹಾಕುವ ದಿವ್ಯಚರಿತ್ರಗಳು. ಅವುಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಾನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತೇನೆ ; ಸಾವಧಾನವಾಗಿ ಶ್ರವಣಿಸು." ॥ ೪೫ ॥

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೬ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಕಂಧೇ ಷಷ್ಠೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೬ ॥

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಭಗವಂತನ ಲೀಲಾವತಾರಗಳ ಕಥೆ

ಬ್ರಹ್ಮೋವಾಚ

ಯತ್ರೋದ್ಯತಃ ಕ್ಷಿತಿತಲೋದ್ಧರಣಾಯ ಬಿಭ್ರತ್
ಕ್ರೌಡೀಂ ತನುಂ ಸಕಲಯಜ್ಞಮಯೀಮನಂತಃ ।
ಅಂತರ್ಮಹಾರ್ಣವ ಉಪಾಗತಮಾದಿದೈತ್ಯಂ
ತಂ ದಂಷ್ಟ್ರಯಾದ್ರಿಮಿವ ವಜ್ರಧರೋ ದದಾರ ॥ ೧ ॥

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ನಾರದನೇ! "ಪ್ರಳಯ ಜಲದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಹೋಗಿದ್ದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಲು ಅನಂತನಾದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಸಮಸ್ತ ಯಜ್ಞಮಯವಾದ ವರಾಹ ದೇಹವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡನು. ಆ ಅವತಾರದಲ್ಲಿ ಅವನು ಸಮುದ್ರದೊಳಗೆಯೇ ತನ್ನನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಬಂದ ಆದಿದೈತ್ಯ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನನ್ನು – ಇಂದ್ರನು ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಪರ್ವತವನ್ನು ಭೇದಿಸಿದಂತೆ, ತನ್ನ ಕೋರೆದಾಡೆಗಳಿಂದ ಸೀಳಿಹಾಕಿದನು. ॥ ೧ ॥

ಜಾತೋ ರುಚೇರಜನಯತ್ ಸುಯಮಾನ್ ಸುಯಜ್ಞ
ಆಕೂತಿಸೂನುರಮರಾನಥ ದಕ್ಷಿಣಾಯಾಮ್ ।
ಲೋಕತ್ರಯಸ್ಯ ಮಹತೀಮಹರದ್ಯದಾಽಽರ್ತಿಂ
ಸ್ವಾಯಂಭುವೇನ ಮನುನಾ ಹರಿರಿತ್ಯನೂಕ್ತಃ ॥ ೨ ॥

ಅನಂತರ ಅದೇ ಪ್ರಭುವು ರುಚಿಯೆಂಬ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಪತ್ನಿಯಾದ ಆಕೂತಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ಸುಯಜ್ಞ' ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದನು. ಆ ಅವತಾರದಲ್ಲಿ ಅವನು 'ದಕ್ಷಿಣಾ' ಎಂಬ ತನ್ನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯಲ್ಲಿ 'ಸುಯಮ'ರೆಂಬ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪುತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದು, ಮೂರು ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಒದಗಿದ್ದ ಮಹಾಪೀಡೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವು ಈತನನ್ನು 'ಹರಿ' ಎಂಬ ನಾಮದಿಂದ ಕರೆದನು. ॥ ೨ ॥

ಜಜ್ಞೇ ಚ ಕರ್ದಮಗೃಹೇ ದ್ವಿಜ ದೇವಹೂತ್ಯಾಂ
ಸ್ತ್ರೀಭಿಃ ಸಮಂ ನವಭಿರಾತ್ಮಗತಿಂ ಸ್ವಮಾತ್ರೇ ।
ಊಚೇ ಯಯಾಽಽತ್ಮಶಮಲಂ ಗುಣಸಂಗಪಂಕ-
ಮಸ್ಮಿನ್ ವಿಧೂಯ ಕಪಿಲಸ್ಯ ಗತಿಂ ಪ್ರಪೇದೇ ॥ ೩ ॥

ನಾರದಾ ! ಕರ್ದಮ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದೇವಹೂತಿ ದೇವಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತು ಮಂದಿ ಸೋದರಿಯರೊಡನೆ ಭಗವಂತನು 'ಕಪಿಲ'ನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅವತರಿಸಿದನು. ಅವನು ತನ್ನ ತಾಯಿ ದೇವಹೂತಿಗೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿದನು. ಅದರಿಂದ ಆಕೆಯು ತನ್ನಲ್ಲಿ ತ್ರಿಗುಣಗಳ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಹೃದಯದ ಎಲ್ಲ ಕಲ್ಮಷವನ್ನು ಅದೇ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಕಪಿಲನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವಾದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಳು. ॥ ೩. ॥

ಅತ್ರೇರಪತ್ಯಮಭಿಕಾಂಕ್ಷತ ಆಹ ತುಷ್ಟೋ
ದತ್ತೋ ಮಯಾಹಮಿತಿ ಯದ್ಭಗವಾನ್ಸ ದತ್ತಃ ।
ಯತ್ಪಾದಪಂಕಜಪರಾಗಪವಿತ್ರದೇಹಾ
ಯೋಗರ್ದ್ಧಿಮಾಪುರುಭಯೀಂ ಯದುಹೈಹಯಾದ್ಯಾಃ ॥ ೪ ॥

ಅತ್ರಿಮಹರ್ಷಿಯು ಪುತ್ರಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿದಾಗ ಆತನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಭಗವಂತನು – 'ನಾನು ನನ್ನನ್ನೇ ನಿನಗೆ ಪುತ್ರನಾಗಿ ಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ; ನಿನಗೆ ಪುತ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ದತ್ತನಾಗಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ವರಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಭಗವಂತನು 'ದತ್ತ' (ದತ್ತಾತ್ರೇಯ) ಎಂಬ ನಾಮದಿಂದಲೇ ಖ್ಯಾತನಾದನು. ಅವನ ಚರಣಕಮಲಗಳ ಪರಾಗದಿಂದ ತಮ್ಮ ಶರೀರವನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು ಯದುರಾಜನು ಮತ್ತು ಸಹಸ್ರಾರ್ಜುನರೇ ಮುಂತಾದವರು ಭೋಗ ಮತ್ತು ಯೋಗಗಳೆಂಬ ಎರಡೂ ಯೋಗಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಕೃತಾರ್ಥರಾದರು. ॥ ೪ ॥

ತಪ್ತಂ ತಪೋ ವಿವಿಧಲೋಕಸಿಸೃಕ್ಷಯಾ ಮೇ
ಆದೌ ಸನಾತ್ಸ್ವತಪಸಃ ಸ ಚತುಃಸನೋಽಭೂತ್ ।
ಪ್ರಾಕ್ಕಲ್ಪಸಂಪ್ಲವವಿನಷ್ಟಮಿಹಾತ್ಮತತ್ತ್ವಂ
ಸಮ್ಯಗ್ಜಗಾದ ಮುನಯೋ ಯದಚಕ್ಷತಾತ್ಮನ್ ॥ ೫ ॥

ನಾರದನೇ ! ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನಾನು ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಬೇಕೆಂಬ ಬಯಕೆಯಿಂದ ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿದೆನು. ನನ್ನ ಆ ಅಖಂಡ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಸ್ವಾಮಿಯು 'ತಪಸ್ಸು' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ 'ಸನ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ಸನಕ, ಸನಂದನ, ಸನಾತನ, ಸನತ್ಕುಮಾರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದನು. ಈ ಅವತಾರದಲ್ಲಿ ಅವನು ಪ್ರಳಯದಿಂದಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಮರೆತುಹೋಗಿದ್ದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು

ಮುನಿಗಳಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉಪದೇಶಮಾಡಿದನು. ಅದರಿಂದ ಅವರು ಆಗಲೇ ಪರಮತತ್ತ್ವವನು ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿ ಕೊಂಡರು. ॥ ೫ ॥

ಧರ್ಮಸ್ಯ ದಕ್ಷದುಹಿತರ್ಯಜನಿಷ್ಟ ಮೂರ್ತ್ಯಾಂ
ನಾರಾಯಣೋ ನರ ಇತಿ ಸ್ವತಪಃಪ್ರಭಾವಃ ।
ದೃಷ್ಟ್ವಾಽತ್ಮನೋ ಭಗವತೋ ನಿಯಮಾವಲೋಪಂ
ದೇವ್ಯಸ್ತ್ವನಂಗಪೃತನಾ ಘಟಿತುಂ ನ ಶೇಕುಃ ॥ ೬ ॥

ಧರ್ಮನ ಪತ್ನೀ ದಕ್ಷಕನ್ಯೆಯಾದ 'ಮೂರ್ತಿ' ಎಂಬಾಕೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವನು ನರ-ನಾರಾಯಣರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದನು. ಪರಮಾದ್ಭುತವಾದ ತಪಃಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಅವತಾರವಿದು. ಇಂದ್ರನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಆತನ ತಪೋಭಂಗ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬಂದ ಮನ್ಮಥನ ಸೇನೆಯಾದ ಅಪ್ಸರಸ್ತ್ರೀಯರು ತಾವೇ ಆಶಾಭಂಗಹೊಂದಿ, ಅವರ ಉದ್ದೇಶವು ಈಡೇರಲಿಲ್ಲ, ಕೊನೆಗೆ ಅವರು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಯಾಚಿಸಿದರು. ॥ ೬ ॥

ಕಾಮಂ ದಹಂತಿ ಕೃತಿನೋ ನನು ರೋಷದೃಷ್ಟ್ಯಾ
ರೋಷಂ ದಹಂತಮುತ ತೇ ನ ದಹಂತ್ಯಸಹ್ಯಮ್ ।
ಸೋಽಯಂ ಯದಂತರಮಲಂ ಪ್ರವಿಶನ್ಬಿಭೇತಿ
ಕಾಮಃ ಕಥಂ ನು ಪುನರಸ್ಯ ಮನಃ ಶ್ರಯೇತ ॥ ೭ ॥

ನಾರದಾ ! ಶಂಕರನೇ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾನುಭಾವರು ಮನ್ಮಥನು ತಮ್ಮ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಕೆಡಿಸಲು ಬಂದಾಗ ರೋಷದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆತನನ್ನು ಸುಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅವರು ತಮ್ಮನ್ನೇ ಸುಡುತ್ತಿರುವ, ಸಹಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಕ್ರೋಧವನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕಲು ಅಶಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅದೇ ಕ್ರೋಧವು ನರ-ನಾರಾಯಣರ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಅಂಜುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಕಾಮವು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಪ್ರವೇಶಮಾಡೀತು ? ಆ ನರ-ನಾರಾಯಣರೂಪೀ ಭಗವಂತನು ಕಲ್ಪದ ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದಲೇ ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಕಠಿಣ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೭ ॥

ವಿದ್ಧಃ ಸಪತ್ನ್ಯುದಿತಪತ್ರಿಭಿರಂತಿ ರಾಜ್ಞೋ
ಬಾಲೋಽಪಿ ಸನ್ನುಪಗತಸ್ತಪಸೇ ವನಾನಿ ।
ತಸ್ಮಾ ಅದಾದ್ಧ್ರುವಗತಿಂ ಗೃಣತೇ ಪ್ರಸನ್ನೋ
ದಿವ್ಯಾಃ ಸ್ತುವಂತಿ ಮುನಯೋ ಯದುಪರ್ಯಧಸ್ತಾತ್ ॥ ೮ ॥

ತಂದೆಯಾದ ಉತ್ತಾನಪಾದ ರಾಜನಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಐದುವರ್ಷದ ಬಾಲಕ ಧ್ರುವನನ್ನು ಆತನ ಮಲತಾಯಿ ಸುರುಚಿಯು ವಾಗ್ಬಾಣಗಳಿಂದ ಘಾಸಿಪಡಿಸಿದಳು. ಇಷ್ಟು ಸಣ್ಣ ವಯಸ್ಸಿನವನಾದರೂ, ಅದನ್ನು ಸಹಿಸದೆ ಅರಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಲು ಕಾಡಿಗೆ ಹೋದನು. ದೃಢಭಕ್ತಿಯಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ ಅವನಿಗೆ ಒಲಿದು, ಭಗವಂತನು ಪ್ರಕಟನಾಗಿ ಧ್ರುವನಿಗೆ – ದಿವ್ಯ ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳು ಮೇಲೂ ಕೆಳಗೂ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಮಾಡುತ್ತಾ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿರುವ ಅತ್ಯುನ್ನತವಾದ ಧ್ರುವಪದವನ್ನೇ ಕರುಣಿಸಿದನು. ॥ ೮ ॥

ಯದ್ವೇನಮುತ್ಪಥಗತಂ ದ್ವಿಜವಾಕ್ಯವಜ್ರ-
ವಿಪ್ಲುಷ್ಟ ಪೌರುಷಭಗಂ ನಿರಯೇ ಪತಂತಮ್ ।
ತ್ರಾತ್ವಾರ್ಥಿತೋ ಜಗತಿ ಪುತ್ರಪದಂ ಚ ಲೇಭೇ
ದುಗ್ಧಾ ವಸೂನಿ ವಸುಧಾ ಸಕಲಾನಿ ಯೇನ ॥ ೯ ॥

ವೇನರಾಜನು ಅತ್ಯಂತ ದುರ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದಾಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹುಂಕಾರರೂಪೀ ವಜ್ರದಿಂದ ಆತನ ಐಶ್ವರ್ಯ, ಪೌರುಷ ಸುಟ್ಟು ಹೋಯಿತು. ಅವನು ನರಕಕ್ಕೆ ಬೀಳತೊಡಗಿದನು. ಮಹಾತ್ಮರು ಶ್ರೀಭಗವಂತನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಆತನ ಶರೀರವನ್ನು ಕಡೆದರು. ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ಪೃಥುಮಹಾರಾಜನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಆತನಿಗೆ ಪುತ್ರನಾಗಿ ಭಗವಂತನು ಅವತರಿಸಿ ವೇನನನ್ನು ನರಕದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ 'ಪುತ್ರ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಪಡಿಸಿದನು. ಅದೇ ಅವತಾರದಲ್ಲಿ ಪೃಥ್ವಿಯನ್ನು ಹಸುವಾಗಿಸಿ ಅವಳಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಔಷಧ-ಅನ್ನವನ್ನು ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಕರುಣಿಸಿದನು. ಎಲ್ಲ ವಸುಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ್ದರಿಂದ 'ವಸುಂಧರಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಭೂಮಿಗೆ ಆಗ ಅನ್ವರ್ಥವಾಯಿತು. ॥ ೯ ॥

ನಾಭೇರಸಾವೃಷಭ ಆಸ ಸುದೇವಿಸೂನುಃ
ಯೋ ವೈ ಚಚಾರ ಸಮದೃಗ್ಜಡಯೋಗಚರ್ಯಾಮ್ ।
ಯತ್ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಮೃಷಯಃ ಪದಮಾಮನಂತಿ
ಸ್ವಸ್ಥಃ ಪ್ರಶಾಂತ ಕರಣಃ ಪರಿಮುಕ್ತಸಂಗಃ ॥೧೦॥

ನಾಭಿರಾಜನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಸುದೇವಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಋಷಭದೇವನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದನು. ಈ ಋಷಭಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿಯು ಸರ್ವಸಂಗಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಿ, ಇಂದ್ರಿಯ-ಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಪ್ರಶಾಂತಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು, ಸ್ವಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡು, ಸಮದರ್ಶಿಯಾಗಿ ಯೋಗದ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿದ್ದು

ಸತ್ರೇ ಮಮಾಸ ಭಗವಾನ್ ಹಯಶೀರಷಾಥೋ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸ ಯಜ್ಞಪುರುಷಸ್ತಪನೀಯವರ್ಣಃ ।
ಛಂದೋಮಯೋ ಮಖಮಯೋಽಖಿಲದೇವತಾತ್ಮಾ
ವಾಚೋ ಬಭೂವುರುಶತೀಃ ಶ್ವಸತೋಽಸ್ಯ ನಸ್ತಃ ॥೧೧॥

ಮತ್ಸ್ಯೋ ಯುಗಾಂತ ಸಮಯೇ ಮನುನೋಪಲಬ್ಧಃ
ಕ್ಷೋಣೀಮಯೋ ನಿಖಿಲಜೀವನಿಕಾಯಕೇತಃ ।
ವಿಸ್ರಂಸಿತಾನುರುಭಯೇ ಸಲಿಲೇ ಮುಖಾನ್ಮೇ
ಆದಾಯ ತತ್ರ ವಿಜಹಾರ ಹ ವೇದಮಾರ್ಗಾನ್ ॥೧೨॥

ಕ್ಷೀರೋದಧಾವಮರದಾನವಯೂಥಪಾನಾ-
ಮುನ್ಮಥ್ನತಾಮಮೃತಲಬ್ಧಯ ಆದಿದೇವಃ ।
ಪೃಷ್ಠೇನ ಕಚ್ಛಪವಪುರ್ವಿದಧಾರ ಗೋತ್ರಂ
ನಿದ್ರಾಕ್ಷಣೋಽದ್ರಿಪರಿವರ್ತಕಷಾಣಕಂಡೂಃ ॥೧೩॥

ತ್ರೈವಿಷ್ಟಪೋರುಭಯಹಾ ಸ ನೃಸಿಂಹರೂಪಂ
ಕೃತ್ವಾ ಭ್ರಮದ್ಭ್ರುಕುಟಿದಂಷ್ಟ್ರ ಕರಾಲವಕ್ತ್ರಮ್ ।
ದೈತ್ಯೇಂದ್ರಮಾಶು ಗದಯಾಭಿಪತಂತಮಾರಾತ್
ಊರೌ ನಿಪಾತ್ಯ ವಿದದಾರ ನಖೈಃ ಸ್ಫುರಂತಮ್ ॥೧೪॥

ಅಂತಃ ಸರಸ್ಯುರುಬಲೇನ ಪದೇ ಗೃಹೀತೋ
ಗ್ರಾಹೇಣ ಯೂಥಪತಿರಂಬುಜಹಸ್ತ ಆರ್ತಃ ।
ಆಹೇದಮಾದಿಪುರುಷಾಖಿಲಲೋಕನಾಥ
ತೀರ್ಥಶ್ರವಃ ಶ್ರವಣಮಂಗಲನಾಮಧೇಯ ॥೧೫॥

ಜಡನಂತೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡನು. ಈ ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳನ್ನೇ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಪರಮಹಂಸಪದ, ಅವಧೂತಚರ್ಯೆ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೦ ॥

ಆ ಯಜ್ಞಪುರುಷನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ನಾನು ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ದೇಹಕಾಂತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಕುದುರೆಯ ಮುಖವುಳ್ಳ 'ಹಯಗ್ರೀವ' ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದನು. ಭಗವಂತನ ಆ ದಿವ್ಯಮಂಗಳ ವಿಗ್ರಹವು ವೇದಮಯ, ಯಜ್ಞಮಯ ಮತ್ತು ಸರ್ವ ದೇವಮಯವಾದುದು. ಆತನ ನೀಶ್ವಾಸ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವೇದವಾಣಿಯು ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿತು. ॥ ೧೧ ॥

ಚಾಕ್ಷುಷ ಮನ್ವಂತರದ ಕೊನೆಯ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಮತ್ಸ್ಯರೂಪದಿಂದ ಸತ್ಯವ್ರತ ಮನುವಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪೃಥ್ವಿರೂಪೀ ನೌಕೆಗೆ ಈತನ ದೇಹವು ಆಶ್ರಯವಾಗಲು ತನ್ಮೂಲಕ ಅವನು ಸಮಸ್ತ ಜೀವಿಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯನಾದನು. ಭಯಂಕರವಾದ ಆ ಪ್ರಳಯಜಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮುಖದಿಂದ ಜಾರಿಬಿದ್ದ ವೇದಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು, ಅದರಲ್ಲೇ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೧೨ ॥

ದೇವಮುಖ್ಯರೂ ಮತ್ತು ದಾನವಮುಖ್ಯರೂ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಅಮೃತವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವನ್ನು ಕಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಆ ಆದಿದೇವನು ಲಕ್ಷಯೋಜನ ವಿಸ್ತಾರವುಳ್ಳ ಕಚ್ಛಪ (ಆಮೆ) ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿ ತನ್ನ ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಮಂದರಾಚಲವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡನು. ಆಗ ಸುತ್ತುತ್ತಿದ್ದ ಪರ್ವತದ ಉಜ್ಜುವಿಕೆಯಿಂದ ಬೆನ್ನನವೆಯು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಕ್ಷಣಕಾಲ ಸುಖನಿದ್ದೆಗೆ ಅವಕಾಶವಾಯಿತು. ॥ ೧೩ ॥

ದೇವತೆಗಳ ಹಾಗೂ ಮೂರುಲೋಕಗಳ ಮಹಾಭಯವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಆ ದೇವದೇವನು ಅದುರುತ್ತಿರುವ ಹುಬ್ಬುಗಳಿಂದಲೂ, ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕೋರೆದಾಡೆಗಳಿಂದಲೂ, ಗಂಟುಹಾಕಿಕೊಂಡ ಮುಖದಿಂದ ಕೂಡಿ ಕಡುಭಯಂಕರವಾದ ನರಸಿಂಹ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದನು. ಆಗ ಗದೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಎರಗಿ ಬಂದ ದೈತ್ಯೇಂದ್ರನಾದ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವನ್ನು ಬರಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿಕೊಂಡು ಆತನನ್ನು ತನ್ನ ಹರಿತವಾದ ಉಗುರುಗಳಿಂದ ಸೀಳಿಹಾಕಿದನು. ॥ ೧೪ ॥

ಒಂದು ಭಾರೀ ದೊಡ್ಡ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಮಹಾಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಗಜರಾಜನ ಕಾಲನ್ನು ಒಂದು ಮೊಸಳೆಯು ಬಲವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿತು. ಗಜರಾಜನು ಅದರೊಡನೆ ಸೆಣಸಾಡುತ್ತಾ ಸೋತು ಆಯಾಸಗೊಂಡು, ಗಾಬರಿಯಾದಾಗ, ಆ ಗಜರಾಜನು ಸೊಂಡಿಲಿನಲ್ಲಿ ಕಮಲವೊಂದನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು – 'ಓ ಆದಿಪುರುಷನೇ! ಸಕಲ ಲೋಕಗಳ ಸ್ವಾಮಿಯೇ! ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿಯೇ! ಶ್ರವಣಮಂಗಳವಾದ ನಾಮಧೇಯವುಳ್ಳ ನಾರಾಯಣನೇ! ಎಂದು ಕೂಗಿಡಲು – ಒಡನೆಯೇ ಆ ಕೂಗನ್ನು ಕೇಳಿದ ಅನಂತಶಕ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಚಕ್ರಪಾಣಿಯಾಗಿ, ಪಕ್ಷಿರಾಜ ಗರುಡನ ಬೆನ್ನೇರಿ ಬಂದು ತನ್ನ ಚಕ್ರದಿಂದ ನಕ್ರದ

ಶ್ರುತ್ವಾ ಹರಿಸ್ತಮರಣಾರ್ಥಿನಮಪ್ರಮೇಯ-
ಶ್ಚಕ್ರಾಯುಧಃ ಪತಗರಾಜಭುಜಾಧಿರೂಢಃ ।
ಚಕ್ರೇಣ ನಕ್ರವದನಂ ವಿನಿಪಾಟ್ಯ ತಸ್ಮಾ-
ದ್ಧಸ್ತೇ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಭಗವಾನ್ಕೃಪಯೋಜ್ಜಹಾರ ॥ ೧೬ ॥

ಜ್ಯಾಯಾನ್ಗುಣೈರವರಜೋಽಪ್ಯದಿತೇಃ ಸುತಾನಾಂ
ಲೋಕಾನ್ವಿಚಕ್ರಮ ಇಮಾನ್ಯದಥಾಧಿಯಜ್ಞಃ ।
ಕ್ಷ್ಮಾಂ ವಾಮನೇನ ಜಗೃಹೇ ತ್ರಿಪದಚ್ಛಲೇನ
ಯಾಂಚಾಮೃತೇ ಪಥಿ ಚರನ್ಪ್ರಭುಭಿರ್ನ ಚಾಲ್ಯಃ ॥ ೧೭ ॥

ನಾರ್ಥೋ ಬಲೇರಯಮುರುಕ್ರಮಪಾದಶೌಚ-
ಮಾಪಃ ಶಿಖಾಧೃತವತೋ ವಿಬುಧಾಧಿಪತ್ಯಮ್ ।
ಯೋ ವೈ ಪ್ರತಿಶ್ರುತಮೃತೇ ನ ಚಿಕೀರ್ಷದನ್ಯ-
ದಾತ್ಮಾನಮಂಗ ಶಿರಸಾ ಹರಯೇಽಭಿಮೇನೇ ॥ ೧೮ ॥

ಬಾಯನ್ನು ಸೀಳಿಹಾಕಿ ಆ ಗಜೇಂದ್ರನನ್ನು ಕರುಣೆಯಿಂದ ಕೈ ಹಿಡಿದು ಕಾಪಾಡಿದನು ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕರುಣಿಸಿದನು. ॥ ೧೫-೧೬ ॥

ಅದಿತಿಯ ಪುತ್ರರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಕಿರಿಯವನಾದರೂ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಹಿರಿಯನಾದ ದೇವದೇವನವನು. ವಾಮನ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಮೂರು ಹೆಜ್ಜೆಗಳ ಅಳತೆಯಷ್ಟು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬೇಡಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನೆಪಹೂಡಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನಾಗಿ ಬೆಳೆದು, ಮೂರು ಹೆಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ತ್ರಿಲೋಕಗಳನ್ನು ಅಳೆದು ಆಕ್ರಮಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ಭಗವಂತನು ಆತನಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬೇಡಿಯೇ ಪಡೆದನೇಕೆಂದರೆ – ಬಲಿಯು ಎಂದಿಗೂ ಸನ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನಲ್ಲ, ಅಂತಹ ಸಜ್ಜನ ಶಿರೋಮಣಿಗಳನ್ನು ಅವರ ಸ್ಥಾನದಿಂದ, ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಕದಲಿಸಬೇಕಾದರೆ ಎಂತಹ ಸಮರ್ಥರಿಗಾದರೂ ಯಾಚನೆಯೊಂದೇ ಉಪಾಯ. ಬೇರಾವ ಉಪಾಯವೂ ಇಲ್ಲ– ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಆ ಮೂಲಕ ಸ್ವಾಮಿಯು ತೋರಿಸಿದನು. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಬಲೀಂದ್ರನಿಗೆ ಇಂದ್ರಪದವಿಯಿಂದ ಯಾವ ಪುರುಷಾರ್ಥವೂ ಆಗಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸ್ವಾಮಿಯ ಶ್ರೀಪಾದಪದ್ಮತೀರ್ಥವನ್ನೇ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ ಧನ್ಯನಾಗಿದ್ದನು.* ಅವನ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಎಂತಹುದು! ವಟು ವಾಮನನಿಗೆ ಮೂರು ಹೆಜ್ಜೆಗಳಷ್ಟು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಾಗಿ ತಾನು ಮಾಡಿದ್ದ ವಾಗ್ದಾನವನ್ನು ಗುರುಗಳಾದ ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರು ತಡೆದರೂ ತನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಭಗವಂತನಿಗೆ ಮೂರನೆಯ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಜಾಗವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆತನ ಪಾದವನ್ನು ತನ್ನ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನನ್ನೇ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ ಮಹಾತ್ಮನವನು.** ॥ ೧೭-೧೮ ॥

ನಾರದನೇ! ನಿನ್ನ ಭಕ್ತಿ-ಭಾವಕ್ಕೆ ಒಲಿದ ಆ ಭಗವಂತನು ಹಂಸ ರೂಪಿಯಾಗಿ ನಿನಗೆ ಯೋಗಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶ

* ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮಹಾರಾಣಿ ವಿಂಧ್ಯಾವಳಿಯು ಸ್ವರ್ಣಕಲಶದಲ್ಲಿ ಕುಂಕುಮ-ಚಂದನಮಿಶ್ರಿತ ಜಲವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಳು. ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಬಲಿಯು ಬಹಳ ಭಕ್ತಿ-ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಭಗವಂತನ ಪುಟ್ಟದಾದ ಸುಕೋಮಲ ಚರಣಕಮಲಗಳನ್ನು ಹರ್ಷಾತಿರೇಕದಿಂದ ಅಶ್ರುಪೂರಿತ ನಯನಗಳಿಂದ ಭಾವವಿಹ್ವಲನಾಗಿ ತೊಳೆದನು. ಆ ಚರಣೋದಕವನ್ನು ಪತ್ನಿಯೊಂದಿಗೆ ತಾನು ಪಾನಮಾಡಿ, ಅರಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸಿಂಪಡಿಸಿದನು.

** ಬಲಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಆತ್ಮನಿವೇದನೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಭಕ್ತರ-ಭಕ್ತನಾದ ಭಗವಂತನೂ ಕೂಡ ತನ್ನನ್ನೇ ಆತನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಅವನ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಕಾದನು. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಹೇಳಿರುವನು –

ಯೇ ಯಥಾಮಾಂ ಪ್ರಪದ್ಯಂತೇ ತಾಂಸ್ತಥೈವ ಭಜಾಮ್ಯಹಮ್ । ಮಮ ವರ್ತ್ಮಾನುವರ್ತಂತೇ ಮನುಷ್ಯಾಃ ಪಾರ್ಥ ಸರ್ವಶಃ ॥

(ಭಗವದ್ಗೀತೆ ೪/೧೧)

ಹೇ ಅರ್ಜುನನೇ! ಯಾವ ಭಕ್ತರು ನನ್ನನ್ನು ಯಾವ ಭಾವದಿಂದ ಭಜಿಸುತ್ತಾರೋ ಅವರನ್ನು ನಾನು ಕೂಡ ಅದೇ ಭಾವದಿಂದ ಭಜಿಸುತ್ತೇನೆ; ಏಕೆಂದರೆ ಮನುಷ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ನನ್ನ ಮಾರ್ಗವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಇದೊಂದು ಉಪಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಹಾತ್ಮರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಭಗವಂತನು ಬಲಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕನಾದನು. ಅತ್ತ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ನೋಡುತ್ತಾಳೆ – ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯು ಬಲಿಯ ಬಳಿಗೆ ವಾಮನನಾಗಿ ಹೋಗಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬೇಡಿದನು. ಅದರಿಂದ ಈಗ ಅವನಿಗೆ ಸೇವಕನಾಗಬೇಕಾಯಿತು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೂ ಬಲಿಯಬಳಿಗೆ ಬಂದಳು. ಆಕೆಯ ಪತಿಯು ಮೂರು ಅಡಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬೇಡಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಈಕೆಯು ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಅದ್ಭುತವಾಗಿರುವಂತಹುದನ್ನು ಯಾಚಿಸಿದಳು. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಬಲಿಯ ಬಳಿ ಹೇಳಿದಳು – 'ನನಗೆ ಯಾರೂ ಅಣ್ಣ-ತಮ್ಮಂದಿರು ಇಲ್ಲ. ನೀನು ನನಗೆ ಅಣ್ಣನಾಗು. ಬಲಿಯು ಒಪ್ಪಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಅಣ್ಣನಾದನು; ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ತಂಗಿಯಾದಳು. ಆಕೆಯು ಬಲಿಯ ಅರಮನೆಯಲ್ಲೇ ವಾಸಿಸಿದಳು. ರಕ್ಷಾಬಂಧನದ ದಿನ ಬಂತು. ತಂಗಿ ಹೇಳಿದಳು ಅಣ್ಣಾ! ಇಂದು ನಾನು ನಿನಗೆ ರಾಖಿ ಕಟ್ಟುವೆನು. ಇದರಿಂದ ತಂಗಿಯು ಅಣ್ಣನ ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾಳೆ. ಬಲಿ ಹೇಳಿದ – ಸರಿ, ಹಾಗಾದರೆ ರಾಖಿಕಟ್ಟು. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಅಣ್ಣನಿಗೆ ರಾಖಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದಳು ಹಾಗೂ ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದಳು. ಏನು ಕೊಡಲಿ? ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಹೇಳಿದಳು – ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕನಾಗಿದ್ದಾರೆ. ನಾನು ಅವರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲೆಂದೇ ಬಂದಿರುವೆನು. ಭಗವಂತನು ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕನು. ಅವನು ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಬಳಿಯೂ ಇದ್ದಾನೆ.

(ಮುಂದಿನ ಪುಟಕ್ಕೆ)

ತುಭ್ಯಂ ಚ ನಾರದ ಭೃಶಂ ಭಗವಾನ್ವಿವೃದ್ಧ-
ಭಾವೇನ ಸಾಧುಪರಿತುಷ್ಟ ಉವಾಚ ಯೋಗಮ್ ।
ಜ್ಞಾನಂ ಚ ಭಾಗವತಮಾತ್ಮಸತತ್ತ್ವದೀಪಂ
ಯದ್ವಾಸುದೇವಶರಣಾ ವಿದುರಂಜಸೈವ ॥೧೯॥

ಪಡಿಸುವ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿದ್ದನಷ್ಟೆ! ಆ ಧರ್ಮವು ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗತರಾದ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸುಲಭವಾಗಿ ದೊರೆಯುವಂತಹುದು. ॥ ೧೯ ॥

ಚಕ್ರಂ ಚ ದಿಕ್ಷ್ವವಿಹತಂ ದಶಸು ಸ್ವತೇಜೋ
ಮನ್ವಂತರೇಷು ಮನುವಂಶಧರೋ ಬಿಭರ್ತಿ ।
ದುಷ್ಟೇಷು ರಾಜಸು ದಮಂ ವ್ಯದಧಾತ್ಸ್ವಕೀರ್ತಿಂ
ಸತ್ಯೇ ತ್ರಿಪೃಷ್ಠ ಉಶತೀಂ ಪ್ರಥಯಂಶ್ಚರಿತ್ರೈಃ ॥೨೦॥

ಅದೇ ಭಗವಂತನು ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮುಂತಾದ ಮನ್ವಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಮನುವಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸುದರ್ಶನಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಯಾವ ಅಡೆ-ತಡೆ ಇಲ್ಲದೆ ನಿಷ್ಕಂಟಕ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆತನ ಪುಣ್ಯಚರಿತ್ರೆಯ ಕೀರ್ತಿಯು ಮೂರು ಲೋಕಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಸತ್ಯಲೋಕದವರೆಗೂ ಹರಡುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಆ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವನು ಕಾಲ-ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಗೆ ಭಾರವಾಗುವ ದುಷ್ಟರಾಜರ ನಿಗ್ರಹವನ್ನೂ ಮಾಡುವನು. ॥ ೨೦ ॥

ಧನ್ವಂತರಿಶ್ಚ ಭಗವಾನ್ ಸ್ವಯಮೇವ ಕೀರ್ತಿ-
ರ್ನಾಮ್ನಾ ನೃಣಾಂ ಪುರುರುಜಾಂ ರುಜ ಆಶು ಹಂತಿ ।
ಯಜ್ಞೇ ಚ ಭಾಗಮಮೃತಾಯುರವಾವರುಂಧ
ಆಯುಶ್ಚ ವೇದಮನುಶಾಸ್ತ್ಯವತೀರ್ಯ ಲೋಕೇ ॥೨೧॥

ಧನ್ಯಕೀರ್ತಿಯಾದ ಭಗವಾನ್ ಧನ್ವಂತರಿಯೂ ಅವನ ಅವತಾರವೇ. ಆತನು ತನ್ನ ನಾಮದಿಂದಲೇ ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ರೋಗಿಗಳ ರೋಗಗಳನ್ನು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲೇ ನಾಶಪಡಿಸುವನು. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಮೃತವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಅಮರರನ್ನಾಗಿಸಿದನು. ದೈತ್ಯರು ಅಪಹರಿಸಿದ ಅವರ ಯಜ್ಞಭಾಗವನ್ನು ಮರಳಿಕೊಡಿಸಿದನು. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವತಾರಮಾಡಿ ಆಯುರ್ವೇದವನ್ನು ಪ್ರವರ್ತನೆ ಮಾಡಿದನು. ॥ ೨೧ ॥

ಕ್ಷತ್ರಂ ಕ್ಷಯಾಯ ವಿಧಿನೋಪಭೃತಂ ಮಹಾತ್ಮಾ
ಬ್ರಹ್ಮಧ್ರುಗುಜ್ಝಿತಪಥಂ ನರಕಾರ್ತಿಲಿಪ್ಸು ।
ಉದ್ಧಂತ್ಯ ಸಾವವನಿಕಂಟಕಮುಗ್ರವೀರ್ಯ-
ಸ್ತ್ರಿಃಸಪ್ತಕೃತ್ವ ಉರುಧಾರಪರಶ್ವಧೇನ ॥೨೨॥

ಬ್ರಹ್ಮದ್ರೋಹಿಗಳಾಗಿ, ಆರ್ಯ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವ, ನರಕಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ದುಷ್ಟಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾದಾಗ, ಭಗವಂತನು ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿ ಪರಶುರಾಮನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವತಾರಮಾಡಿ ಹರಿತವಾದ ತನ್ನ ಗಂಡುಗೊಡಲಿಯಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಬಾರಿ ಅವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತಾನೆ. ॥ ೨೨ ॥

ಅಸ್ಮತ್ಪ್ರಸಾದಸುಮುಖಃ ಕಲಯಾ ಕಲೇಶ
ಇಕ್ಷ್ವಾಕುವಂಶ ಅವತೀರ್ಯ ಗುರೋರ್ನಿದೇಶೇ ।
ತಿಷ್ಠನ್ವನಂ ಸದಯಿತಾನುಜ ಆವಿವೇಶ
ಯಸ್ಮಿನ್ವಿರುಧ್ಯ ದಶಕಂಧರ ಆರ್ತಿಮಾರ್ಚ್ಛತ್ ॥೨೩॥

ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಭಗವಂತನು ನಮ್ಮನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಅಂಶಕಲೆಗಳಾದ ಭರತ-ಲಕ್ಷ್ಮಣ- ಶತ್ರುಘ್ನರೊಡನೆ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇಕ್ಷ್ವಾಕುವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದನು. ಈ ಅವತಾರದಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಪತ್ನೀ ಮತ್ತು ತಮ್ಮನೊಡನೆ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸಿದನು. ಆಗಲೇ ಅವನಲ್ಲಿ ವಿರೋಧ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡ ದುಷ್ಟ ದಶಾನನನು ಅವನ ಕೈಯಿಂದ ಹತನಾದನು. ॥ ೨೩. ॥ ತ್ರಿಪುರಾಸುರರ ವಿಮಾನವನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕಲು ಬಯಸಿದ ರುದ್ರನಂತೆ ಕ್ರುದ್ಧನಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಶತ್ರುನಗರಿಯನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮುದ್ರತೀರಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಸೀತಾವಿಯೋಗದಿಂದ ವೃದ್ಧಿಗೊಂಡ ಕ್ರೋಧಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಕೆಂಪೇರಿದ ಆತನ ದೃಷ್ಟಿಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಮೀನು, ಮೊಸಳೆ, ಸರ್ಪಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಜಲಚರಗಳು ಉರಿದುಹೋಗಲು ತೊಡಗುತ್ತವೆ. ಆಗ

ಬಲಿರಾಜನ ಹೆಸರು ಮತ್ತು ಕೀರ್ತಿ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದೆ. ಅವನ ಹೆಸರು ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಚಿರಂಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವನು ಅತ್ಯಂತ ಉದಾರನೂ, ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ರೇಸರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ಮೊಮ್ಮಗನಾಗಿದ್ದು ಭಗವಂತನ ಕೃಪೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಕುರಿತು ಹೇಳಿದಷ್ಟು ಕಡಿಮೆಯೇ. ಇಲ್ಲಿ ಭಕ್ತ ಮತ್ತು ಭಗವಂತನ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಬಹಳ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ – ಆನಂದಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಳುಗುಹಾಕಿದಂತೆ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಪ್ರಸಂಗಬಂದಾಗ ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳ ಹೃದಯ ತುಂಬಿಬರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದ – ಬಲಿಯು ಆತ್ಮನಿವೇದನೆ ಮಾಡಿರುವನು ಎಂದು ಅವರು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದೇ ಅವನಿಗಾಗಿ ದೊಡ್ಡ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಪುರುಷಾರ್ಥದ ಮಾತಾಗಿದೆ ಎಂದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಕೊಡಬೇಕು.

ಯಸ್ಯಾ ಅದಾದುದಧಿರೂಢಭಯಾಂಗವೇಪೋ
ಮಾರ್ಗಂ ಸಪದ್ಯರಿಪುರಂ ಹರವದ್ ದಿಧಕ್ಷೋಃ ।
ದೂರೇಸುಹೃನ್ಮಥಿತರೋಷಸುಶೋಣದೃಷ್ಟ್ಯಾ
ತಾತಪ್ಯಮಾನಮಕರೋರಗನಕ್ರಚಕ್ರಃ ॥೨೪॥

ವಕ್ಷಃಸ್ಥಲಸ್ಪರ್ಶರುಗ್ಣಮಹೇಂದ್ರವಾಹ-
ದಂತೈರ್ವಿಡಂಬಿತಕಕುಬ್ಜುಷ ಊಢಹಾಸಮ್ ।
ಸದ್ಯೋಽಸುಭಿಃ ಸಹ ವಿನೇಷ್ಯತಿ ದಾರಹರ್ತು-
ರ್ವಿಸ್ಫೂರ್ಜಿತೈರ್ಧನುಷ ಉಚ್ಚರತೋಽಧಿಸೈನ್ಯೇ ॥೨೫॥

ಭೂಮೇಃ ಸುರೇತರವರೂಥವಿಮರ್ದಿತಾಯಾಃ
ಕ್ಲೇಶವ್ಯಯಾಯ ಕಲಯಾ ಸಿತಕೃಷ್ಣಕೇಶಃ ।
ಜಾತಃ ಕರಿಷ್ಯತಿ ಜನಾನುಪಲಕ್ಷ್ಯಮಾರ್ಗಃ
ಕರ್ಮಾಣಿ ಚಾತ್ಮಮಹಿಮೋಪನಿಬಂಧನಾನಿ ॥೨೬॥

ತೋಕೇನ ಜೀವಹರಣಂ ಯದುಲೂಕಿಕಾಯಾ-
ಸ್ತ್ರೈಮಾಸಿಕಸ್ಯ ಚ ಪದಾ ಶಕಟೋಽಪವೃತ್ತಃ ।
ಯದ್ ರಿಂಗತಾಂತರಗತೇನ ದಿವಿಸ್ಪೃಶೋರ್ವಾ
ಉನ್ಮೂಲನಂ ತ್ವಿತರಥಾರ್ಜುನಯೋರ್ನ ಭಾವ್ಯಮ್ ॥೨೭॥

ಸಮುದ್ರರಾಜನು ಗಡ-ಗಡನೆ ನಡುಗುತ್ತಾ, ಒಡನೆಯೇ ಒಡೆಯನಿಗೆ ದಾರಿಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ॥ ೨೪ ॥ ರಾವಣನು ಅತಿಪರಾಕ್ರಮಿ ಯಾಗಿ ದುರಹಂಕಾರದಿಂದ ಬೀಗಿ ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಆತನು ಇಂದ್ರನೊಡನೆ ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಇಂದ್ರನ ವಾಹನ ಐರಾವತದ ದಂತಗಳು ಅವನ ಕಠೋರವಾದ ಎದೆಗೆ ತಗುಲಿ ಚೂರು-ಚೂರಾಗಿ ನಾಲ್ಕೂ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿಕೊಂಡು ದಿಕ್ಕುಗಳೆಲ್ಲ ಬೆಳ್ಳಗಾಗಿದ್ದವು. ದಿಗ್ವಿಜಯೀ ರಾವಣನು ದುರಹಂಕಾರದಿಂದ ಉಬ್ಬಿ ನಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಆ ರಾವಣನೇ ಶ್ರೀರಾಮ ದೇವರ ಪತ್ನಿಯಾದ ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಗರ್ವದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಬಂದಾಗ ಶ್ರೀರಾಮನ ಧನುಷ್ಟಂಕಾರದಿಂದಲೇ ಅವನ ಅಹಂಕಾರವು ಪ್ರಾಣಗಳೊಡನೆ ವಿಲೀನವಾಗಿತ್ತು. ॥ ೨೫ ॥

ದೈತ್ಯರ ದಂಡುಗಳು ಭೂದೇವಿಯನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿ ತುಳಿದುಹಾಕ ತೊಡಗಿದಾಗ ಆಕೆಯ ಭಾರವನ್ನು ಇಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಗವಂತನು ತನ್ನ ಬಿಳಿಯ ಮತ್ತು ಕಪ್ಪು ಕೇಶಗಳಿಂದ ಬಲರಾಮ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಾವತಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು.* ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಆನಂದದ ನಿಧಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಅವತಾರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುವಂತಹ ಅನೇಕ ಅದ್ಭುತವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು. ಲೋಕದ ಜನರು ಆ ಲೀಲೆಗಳ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಾರರು. ಅವನ ಅದ್ಭುತ ಚರಿತ್ರವೇ ಅವನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಅವನ ಭಗವತ್ತತೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸೀತು. ॥ ೨೬ ॥ ಪುಟ್ಟ ಮಗುವಿರುವಾಗಲೇ ಪೂತನಾ ರಾಕ್ಷಸಿಯ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನಪಹರಿಸಿದ್ದು, ಹುಟ್ಟಿದ ಮೂರನೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲೇ ತನ್ನ ಕಾಲಿನಿಂದ ದೊಡ್ಡ ಗಾಡಿಯನ್ನು ತಲೆಕೆಳಗು ಮಾಡಿದ್ದು, ಅಂಬೆಗಾಲು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದ ಯಮಳಾರ್ಜುನ ವೃಕ್ಷಗಳ ನಡುವೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಅದನ್ನು ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದ್ದು – ಇಂತಹ ಪರಮಾದ್ಭುತಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಭಗವಂತನಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಮಾಡಲಾರರು. ॥ ೨೭ ॥ ನಂದಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಕಾಳಿಯ ನಾಗನ ವಿಷದಿಂದ ದೂಷಿತವಾಗಿದ್ದ ಯಮುನಾನದಿಯ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದು ಹಸು-ಕರುಗಳೂ ಗೋಪಾಲಕರೂ ಸತ್ತುಹೋಗುವರು. ಆಗ

* **'ಸಿತಕೃಷ್ಣಕೇಶಃ'** 'ಸಿತ' ಅಂದರೆ ಗೌರವರ್ಣ, 'ಕೃಷ್ಣ' ಅರ್ಥಾತ್ ಶ್ಯಾಮವರ್ಣ ಮತ್ತು ಕೇಶ, ಅರ್ಥಾತ್ – ಕಂ-ಸುಖಮ್', ಈಶಃ = ನಿಧಿಃ ಅರ್ಥಾತ್ – ಈ ಬಲರಾಮಕೃಷ್ಣರು ಇಬ್ಬರೂ ಆನಂದದ ನಿಧಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರನ್ನು ನೋಡಿದವನು ಆನಂದದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಇವರನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಮಹಾಭಾರತ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನೋಡಿಯೇ ಅವರ ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದನು. ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀರಾಮ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎರಡೂ ಅವತಾರಗಳೂ ಸೌಂದರ್ಯ-ಮಾಧುರ್ಯಗಳ ನಿಧಿಯಾಗಿವೆ. ಪಶು-ಪಕ್ಷಿ, ಮನುಷ್ಯ, ದೇವತೆ, ಅಸುರರು ಮುಂತಾದವರು ಯಾರೇ ಇವರ ರೂಪವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ, ಅವರ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಇವರು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವರು. ಮತ್ತೆ ಅವರ ಚಿತ್ತ ಅವರಬಳಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮುರಳಿಯನ್ನು ನುಡಿಸಿದಾಗ ಹಸುಗಳು ತಮ್ಮ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ನಿಮಿರಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸುತ್ತವೆ. ನವಿಲುಗಳು ಕುಣಿಯತೊಡಗುತ್ತವೆ. ಸಾರಸ-ಹಂಸಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ರೆಪ್ಪೆ ಮಿಟುಕಿಸದೆ ಇವನನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತವೆ. ಗೋಪಿಯರ ಕೆಲಸ-ಕಾರ್ಯಗಳು ನಿಂತುಹೋದುವು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಇವನ ಚಿಂತನದಲ್ಲೇ ಮುಳುಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗಾಗಿಯೂ – ಮಹಾರಾಜ ಜನಕನ ದೂತನು ದಶರಥನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ – **"ದೇವ ದೇಖಿ ತವ ಬಾಲಕ ದೋಊ, ಅಬ ನ ಆಂಖಿ ತರ ಆವತ ಕೋಊ ॥"** *(ರಾ.ಚ.ಮಾ.)* ಅರ್ಥಾತ್ ಈಗ ಬೇರೆ ಏನೂ ಕಾಣಿಸದಷ್ಟು ಅವನು ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಹೋದನು. ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಅವನೇ ನೆಲೆಸಿದನು. ಭಗವಂತನ ಸೌಂದರ್ಯದ ಒಂದು ಬಿಂದುವಿನಿಂದ ಇಡೀ ವಿಶ್ವವು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತಾ ಇದೆ. ಅವನಾದರೋ ಸೌಂದರ್ಯ-ಮಾಧುರ್ಯದ ಆಳವಾದ ಸಾಗರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಭಗವಂತನಿಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಕಳ್ಳ ಎಂಬುದೊಂದು ಹೆಸರಿದೆ. ಇದಾದರೋ ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕುರಿತು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ಆದರೆ ಸಂತರು ಇದೂ ಒಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಬೆಣ್ಣೆ ಅಂದರೆ ಹೃದಯ ಅಂದರೆ ಚಿತ್ತ-ಚಿತ್ತವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಚಿತ್ತವನ್ನು ಕದ್ದು ಅವನ ಜನ್ಮ-ಮೃತ್ಯುಗಳನ್ನೇ ನಾಶಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ.

ಯದ್ವೈ ವ್ರಜೇ ವ್ರಜಪಶೂನ್ವಿಷತೋಯಪೀಥಾನ್
ಪಾಲಾಂಸ್ತ್ವಜೀವಯದನುಗ್ರಹದೃಷ್ಟಿವೃಷ್ಟ್ಯಾ ।
ತಚ್ಛುದ್ಧಯೇಽತಿವಿಷವೀರ್ಯವಿಲೋಲಜಿಹ್ವ-
ಮುಚ್ಚಾಟಯಿಷ್ಯದುರಗಂ ವಿಹರನ್ ಹ್ರದಿನ್ಯಾಮ್ ॥೨೮॥

ತತ್ಕರ್ಮ ದಿವ್ಯಮಿವ ಯನ್ನಿಶಿ ನಿಃಶಯಾನಂ
ದಾವಾಗ್ನಿನಾ ಶುಚಿವನೇ ಪರಿದಹ್ಯಮಾನೇ ।
ಉನ್ನೇಷ್ಯತಿ ವ್ರಜಮತೋಽವಸಿತಾಂತಕಾಲಂ
ನೇತ್ರೇ ಪಿಧಾಯ್ಯ ಸಬಲೋಽನಧಿಗಮ್ಯವೀರ್ಯಃ ॥೨೯॥

ಗೃಹ್ಣೀತ ಯದ್ಯದುಪಬಂಧಮಮುಷ್ಯ ಮಾತಾ
ಶುಲ್ಬಂ ಸುತಸ್ಯ ನ ತು ತತ್ತದಮುಷ್ಯ ಮಾತಿ ।
ಯಜ್ಜೃಂಭತೋಽಸ್ಯ ವದನೇ ಭುವನಾನಿ ಗೋಪೀ
ಸಂವೀಕ್ಷ್ಯ ಶಂಕಿತಮನಾಃ ಪ್ರತಿಬೋಧಿತಾಽಽಸೀತ್ ॥೩೦॥

ನಂದಂ ಚ ಮೋಕ್ಷ್ಯತಿ ಭಯಾದ್ವರುಣಸ್ಯ ಪಾಶಾ-
ದ್ಗೋಪಾನ್ಬಿಲೇಷು ಪಿಹಿ ತಾನ್ಮಯಸೂನುನಾ ಚ ।
ಅಹ್ನ್ಯಾಪೃತಂ ನಿಶಿ ಶಯಾನಮತಿಶ್ರಮೇಣ
ಲೋಕಂ ವಿಕುಂಠಮುಪನೇಷ್ಯತಿ ಗೋಕುಲಂ ಸ್ಮ ॥೩೧॥

ಗೋಪೈರ್ಮಖೇ ಪ್ರತಿಹತೇ ವ್ರಜವಿಪ್ಲವಾಯ
ದೇವೇಽಭಿವರ್ಷತಿ ಪಶೂನ್ ಕೃಪಯಾ ರಿರಕ್ಷುಃ ।
ಧರ್ತೋಚ್ಛಿಲೀಂಧ್ರಮಿವ ಸಪ್ತ ದಿನಾನಿ ಸಪ್ತ-
ವರ್ಷೋ ಮಹೀಧ್ರಮನಘೈಕಕರೇ ಸಲೀಲಮ್ ॥೩೨॥

ಕ್ರೀಡನ್ವನೇ ನಿಶಿ ನಿಶಾಕರರಶ್ಮಿಗೌರ್ಯಾಂ
ರಾಸೋನ್ಮುಖಃ ಕಲಪದಾಯತಮೂರ್ಚ್ಛಿತೇನ ।
ಉದ್ದೀಪಿತಸ್ಮರರುಜಾಂ ವ್ರಜಭೃದ್ವಧೂನಾಂ
ಹರ್ತುರ್ಹರಿಷ್ಯತಿ ಶಿರೋ ಧನದಾನುಗಸ್ಯ ॥೩೩॥

ಅವನು ತನ್ನ ಅಮೃತಮಯ ಅನುಗ್ರಹದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನು ಬದುಕಿಸುವನು ಮತ್ತು ಯಮುನಾಜಲವನ್ನು ಶುದ್ಧಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿ ಅಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸಿ, ವಿಷದ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ನಾಲಿಗೆಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಳಿಯ ನಾಗನನ್ನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಓಡಿಸಿದ್ದು ಇದು ಮನುಷ್ಯಕೃತ್ಯವೇ ? ॥ ೨೮ ॥ ಅಂದೇ ರಾತ್ರಿ ಎಲ್ಲರೂ ಯಮುನಾನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಬೇಸಗೆಯ ಕಾಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹತ್ತಿರದ ಕಾಡಿನ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನಿಂದ ಉರಿದುಹೋಗತೊಡಗಿದಾಗ ಬಲರಾಮದೇವ ರೊಡನೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪ್ರಾಣಾಪಾಯಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಗೋವಳರನ್ನು – 'ಎಲ್ಲರೂ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವರನ್ನು ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದ ಪಾರಾಗಿಸಿದನು. ಎಂತಹ ಅಲೌಕಿಕ ಲೀಲೆ ಇದು! ಅವನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಚಿಂತಿಸುವುದಕ್ಕಾದರೂ ಸಾಧ್ಯವೇ ? ॥ ೨೯॥ ತಾಯಿ ಯಶೋದೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಲು ಯಾವ-ಯಾವುದೋ ಹಗ್ಗವನ್ನು ತಂದರೂ ಅದು ಆತನ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸುತ್ತಲು ಸಾಕಾಗದೆ ಎರಡು ಅಂಗುಲಗಳು ಕಡಿಮೆಯೇ ಆಗುವುದು. ಅವಳು ಕಟ್ಟಲಾಗದೆ ಇದ್ದಾಗ, ಅವನು ಆಕೆಯ ಮೇಲೆ ಕೃಪೆದೋರಿ ಸ್ವತಃ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದನು. ಇದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ 'ದಾಮೋದರ' ಎಂಬ ಹೆಸರಾಯಿತು. ಅವನು ಆಕಳಿಸುವಾಗ ಆತನ ಬಾಯೊಳಗೆ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಕಂಡು ಆಕೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಭಯಗ್ರಸ್ತಳಾದಾಗ ಭಗವಂತನೇ ತನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ತನ್ನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕರುಣಿಸಿದಾಗ, ತಾಯಿಯು ಅವನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಅರಿತು ಸಮಾಧಾನಗೊಳ್ಳುವಳು. ॥ ೩೦ ॥ ಅವನು ತಂದೆ – ನಂದಗೋಪನನ್ನು ಹೆಬ್ಬಾವಿನ ಭಯದಿಂದಲೂ, ವರುಣದೇವರ ಪಾಶದಿಂದಲೂ ಬಿಡಿಸುವನು. ಮಯಾಸುರನ ಪುತ್ರ ವ್ಯೋಮಾಸುರನು ಗೋಪಬಾಲಕರನ್ನು ಪರ್ವತದ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ಸೆರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟಾಗ, ಅವರನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿ ಕಾಪಾಡುವನು. ಗೋಕುಲದ ಜನರು ಹಗಲು ದುಡಿಯುತ್ತಾ, ರಾತ್ರೆ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಾ ಯಾವ ಸಾಧನೆಯನ್ನೂ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಅವರನ್ನು ತನ್ನ ಪರಮಧಾಮವಾದ ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ಕೊಂಡುಹೋಗುವನು. ॥ ೩೧ ॥ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮನಾದ ನಾರದನೇ ! ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಲಹೆಯಂತೆ ಗೋಪಾಲಕರು ಇಂದ್ರಯಜ್ಞವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದಾಗ, ಕ್ರುದ್ಧನಾದ ಇಂದ್ರನು ಇಡೀ ಗೋಕುಲವನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಭಯಂಕರ ಮಳೆಗರೆಯಲು, ಆ ಗೋವುಗಳನ್ನೂ, ಗೋವಳರನ್ನೂ ಕರುಣೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲು – ಇನ್ನೂ ಏಳು ವರ್ಷವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅವನು ಏಳು ದಿವಸಗಳ ಕಾಲ ಗೋವರ್ಧನ ಪರ್ವತವನ್ನು ನಾಯಿಕೊಡೆಯಂತೆ ಲೀಲಾಜಾಲವಾಗಿ ಒಂದೇ ಬೆರಳಿಂದ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದು ಅದರ ಆಸರೆಯಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಾಪಾಡುವನು. ॥ ೩೨ ॥

ವೃಂದಾವನದ ಸುತ್ತಲೂ ಶುಭ್ರವಾದ ಬೆಳದಿಂಗಳು ಹರಡಿರುವ ರಮಣೀಯವಾದ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ರಾಸಕ್ರೀಡೆ ಯನ್ನಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಯು ಕೊಳಲಿನಿಂದ ಸಂಗೀತಸುಧೆಯನ್ನು ವರ್ಷಿಸತೊಡಗುವಾಗ ಪ್ರೇಮಪರವಶರಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಗೋಪಿಕೆಯರನ್ನು ಕುಬೇರನ ಸೇವಕನಾದ ಶಂಖಚೂಡನು

ಯೇ ಚ ಪ್ರಲಂಬಖರದರ್ದುರಕೇಶ್ಯರಿಷ್ಟ-
ಮಲ್ಲೇಭಕಂಸಯವನಾಃ ಕುಜಪೌಂಡ್ರಕಾದ್ಯಾಃ ।
ಅನ್ಯೇ ಚ ಶಾಲ್ವಕಪಿಬಲ್ವಲದಂತವಕ್ತ್ರ-
ಸಪ್ತೋಕ್ಷಶಂಬರವಿದೂರಥರುಕ್ಮಿಮುಖ್ಯಾಃ ॥ ೩೪ ॥

ಯೇ ವಾ ಮೃಧೇ ಸಮಿತಿಶಾಲಿನ ಆತ್ತಚಾಪಾಃ
ಕಾಂಬೋಜಮತ್ಸ್ಯಕುರುಕೈಕಯಸೃಂಜಯಾದ್ಯಾಃ ।
ಯಾಸ್ಯಂತ್ಯದರ್ಶನಮಲಂ ಬಲಪಾರ್ಥಭೀಮ-
ವ್ಯಾಜಾಹ್ವಯೇನ ಹರಿಣಾ ನಿಲಯಂ ತದೀಯಮ್ ॥ ೩೫ ॥

ಕಾಲೇನ ಮೀಲಿತಧಿಯಾಮವಮೃಶ್ಯ ನೃಣಾಂ
ಸ್ತೋಕಾಯುಷಾಂ ಸ್ವನಿಗಮೋ ಬತ ದೂರಪಾರಃ ।
ಆವಿರ್ಹಿತಸ್ತ್ವನುಯುಗಂ ಸ ಹಿ ಸತ್ಯವತ್ಯಾಂ
ವೇದದ್ರುಮಂ ವಿಟಪಶೋ ವಿಭಜಿಷ್ಯತಿ ಸ್ಮ ॥ ೩೬ ॥

ದೇವದ್ವಿಷಾಂ ನಿಗಮವರ್ತ್ಮನಿ ನಿಷ್ಠಿತಾನಾಂ
ಪೂರ್ಭಿರ್ಮಯೇನ ವಿಹಿತಾಭಿರದೃಶ್ಯತೂರ್ಭಿಃ ।
ಲೋಕಾನ್ ಘ್ನತಾಂ ಮತಿವಿಮೋಹಮತಿಪ್ರಲೋಭಂ
ವೇಷಂ ವಿಧಾಯ ಬಹು ಭಾಷ್ಯತ ಔಪಧರ್ಮ್ಯಮ್ ॥ ೩೭ ॥

ಯರ್ಹ್ಯಾಲಯೇಷ್ವಪಿ ಸತಾಂ ನ ಹರೇಃ ಕಥಾಃ ಸ್ಯುಃ
ಪಾಖಂಡಿನೋ ದ್ವಿಜಜನಾ ವೃಷಲಾ ನೃದೇವಾಃ ।
ಸ್ವಾಹಾ ಸ್ವಧಾ ವಷಡಿತಿ ಸ್ಮ ಗಿರೋ ನ ಯತ್ರ
ಶಾಸ್ತಾ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಕಲೇರ್ಭಗವಾನ್ಯುಗಾಂತೇ ॥ ೩೮ ॥

ಸರ್ಗೇ ತಪೋಽಹಮೃಷಯೋ ನವ ಯೇ ಪ್ರಜೇಶಾಃ
ಸ್ಥಾನೇ ಚ ಧರ್ಮಮಖಮನ್ವಮರಾವನೀಶಾಃ ।
ಅಂತೇ ತ್ವಧರ್ಮಹರಮನ್ಯುವಶಾಸುರಾದ್ಯಾ
ಮಾಯಾವಿಭೂತಯ ಇಮಾಃ ಪುರುಶಕ್ತಿಭಾಜಃ ॥ ೩೯ ॥

ಅಪಹರಿಸುವಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವನ ಶಿರಚ್ಛೇದನಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವನು. ॥ ೩೩ ॥ ಇನ್ನೂ – ಪ್ರಲಂಬಾಸುರ, ಧೇನುಕಾಸುರ, ಬಕಾಸುರ, ಕೇಶೀ, ಅರಿಷ್ಟಾಸುರ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ದೈತ್ಯರನ್ನೂ, ಚಾಣೂರ ಮುಂತಾದ ಮಲ್ಲರನ್ನೂ, ಕುವಲಯಾ ಪೀಡವೆಂಬ ಆನೆಯನ್ನೂ, ಕಂಸ, ಕಾಲಯವನ, ನರಕಾಸುರ, ಪೌಂಡ್ರಕದೇಶದ ಮಿಥ್ಯಾವಾಸುದೇವ, ಶಾಲ್ವ, ದ್ವಿವಿದನೆಂಬ ವಾನರ, ಬಲ್ವಲ, ದಂತವಕ್ತ್ರ, ನಗ್ನಜಿತರಾಜನ ಏಳು ಕೊಬ್ಬಿದ ಗೂಳಿಗಳನ್ನೂ, ಶಂಬರಾಸುರ, ವಿದೂರಥ, ರುಕ್ಮಿ ಮುಂತಾದವರನ್ನೂ, ಬಿಲ್ಲು-ಬಾಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಯುದ್ಧರಂಗಕ್ಕೆ ಬರುವ ಕಾಂಭೋಜ, ಮತ್ಸ್ಯ, ಕುರು, ಕೈಕಯ, ಸೃಂಜಯ ಮೊದಲಾದ ದೇಶಗಳ ರಾಜರನ್ನೂ ಆತನು ಸಂಹರಿಸುವನು. ಕೆಲವರನ್ನು ತಾನೇ ಕೊಂದು, ಕೆಲವರನ್ನು ಬಲರಾಮ, ಭೀಮಸೇನ, ಅರ್ಜುನನೇ ಮುಂತಾದವರಿಂದ ಸಂಹಾರಮಾಡಿಸುವನು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಭಗವಂತನ ಧಾಮವನ್ನೇ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವರು. ॥ ೩೪-೩೫ ॥

ಕಾಲದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಮನುಷ್ಯರ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯು, ಆಯುಸ್ಸೂ ಕಡಿಮೆಯಾದಾಗ, ಇವರಿಗೆ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಇಡೀ ನನ್ನ ವೇದವಾಣಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಇರದಿದ್ದಾಗ, ಕರುಣಾಳುವಾದ ಪ್ರಭುವು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ಯವತಿಯ ಗರ್ಭದಿಂದ ಭಗವಾನ್ ವೇದವ್ಯಾಸರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಗಟಗೊಂಡು, ವೇದ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ನಾನಾ ಶಾಖೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗ ಮಾಡುವನು. ॥ ೩೬ ॥

ದೇವಶತ್ರುಗಳಾದ ದೈತ್ಯರು ವೇದಮಾರ್ಗದ ಆಸರೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಮಯಾಸುರನು ರಚಿಸಿದ ಅದೃಶ್ಯವಾದ ವೇಗವುಳ್ಳ ಪುರಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಾ ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಹಿಂಸಿಸತೊಡಗಿದಾಗ, ಈ ಭಗವಂತನು ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೋಹವನ್ನೂ, ಪ್ರಲೋಭನೆಯನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಬುದ್ಧದೇವರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಉಪಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡುವನು. ಏಕೆಂದರೆ, ಜನರ ಕಲ್ಯಾಣಮಾಡುವುದೇ ಭಗವಂತನ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲವೇ ! ॥ ೩೭ ॥

ಕಲಿಯುಗದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಪುರುಷರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಹರಿಕಥೆಯ ಶ್ರವಣ-ಕೀರ್ತನ-ಉತ್ಸವಾದಿಗಳು ನಡೆಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತಾದೀತು. ಪಾಷಂಡಿಗಳೂ, ಧರ್ಮಘಾತುಕರು, ಶೂದ್ರರು ರಾಜರಾಗಿ ಬಿಡುವರು. ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ಪಿತೃಗಳನ್ನೂ ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ಶ್ರಾದ್ಧಗಳ ಸದ್ದೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಸ್ವಾಹಾ, ಸ್ವಧಾ, ವಷಟ್‌ಕಾರಗಳು ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಲಿಯುಗವನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಭಗವಂತನು ಕಲ್ಕಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸುವನು. ॥ ೩೮ ॥

ಪ್ರಪಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸಮಯಬಂದಾಗ ತಪಸ್ಸಿನ ರೂಪದಲ್ಲೂ, ನನ್ನ ರೂಪದಲ್ಲೂ, ಮರೀಚಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಮತ್ತು ಒಂಭತ್ತು ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ, ಹಾಗೆಯೇ ರಕ್ಷಣೆಯ ಸಮಯ ಬಂದಾಗ ಧರ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ಮನು, ದೇವತೆಗಳೂ ಮತ್ತು ರಾಜರುಗಳೂ ಇವರ ರೂಪದಲ್ಲೂ, ವಿನಾಶಕಾಲ ಬಂದಾಗ ಅಧರ್ಮ, ರುದ್ರದೇವರು, ಕ್ರೋಧವಶವೆಂಬ ಸರ್ಪಗಳೂ, ದೈತ್ಯರೂ – ಮುಂತಾದ ರೂಪದಲ್ಲೂ ಸರ್ವಶಕ್ತಿ ಸಂಪನ್ನ

ವಿಷ್ಣೋರ್ನು ವೀರ್ಯಗಣನಾಂ ಕತಮೋಽರ್ಹತೀಹ
ಯಃ ಪಾರ್ಥಿವಾನ್ಯಪಿ ಕವಿರ್ವಿಮಮೇ ರಜಾಂಸಿ ।
ಚಸ್ಕಂಭ ಯಃ ಸ್ವರಂಹಸಾಸ್ಖಲತಾ ತ್ರಿಪೃಷ್ಠಂ
ಯಸ್ಮಾತ್ತ್ರಿಸಾಮ್ಯಸದನಾದುರುಕಂಪಯಾನಮ್ ॥ ೪೦ ॥

ನಾಂತಂ ವಿದಾಮ್ಯಹಮಮೀ ಮುನಯೋಽಗ್ರಜಾಸ್ತೇ
ಮಾಯಾಬಲಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಕುತೋಽಪರೇ ಯೇ ।
ಗಾಯನ್ ಗುಣಾನ್ ದಶಶತಾನನ ಆದಿದೇವಃ
ಶೇಷೋಽಧುನಾಪಿ ಸಮವಸ್ಯತಿ ನಾಸ್ಯ ಪಾರಮ್ ॥ ೪೧ ॥

ಯೇಷಾಂ ಸ ಏವ ಭಗವಾಂದಯಯೇದನಂತಃ
ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಽಽಶ್ರಿತಪದೋ ಯದಿ ನಿರ್ವ್ಯಲೀಕಮ್ ।
ತೇ ದುಸ್ತರಾಮತಿತರಂತಿ ಚ ದೇವಮಾಯಾಂ
ನೈಷಾಂ ಮಮಾಹಮಿತಿ ಧೀಃ ಶ್ವಸೃಗಾಲಭಕ್ಷ್ಯೇ ॥ ೪೨ ॥

ವೇದಾಹಮಂಗ ಪರಮಸ್ಯ ಹಿ ಯೋಗಮಾಯಾಂ
ಯೂಯಂ ಭವಶ್ಚ ಭಗವಾನಥ ದೈತ್ಯವರ್ಯಃ ।
ಪತ್ನೀ ಮನೋಃ ಸ ಚ ಮನುಶ್ಚ ತದಾತ್ಮಜಾಶ್ಚ
ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರ್ಋಭುರಂಗ ಉತ ಧ್ರುವಶ್ಚ ॥ ೪೩ ॥

ಇಕ್ಷ್ವಾಕುರೈಲಮುಚುಕುಂದವಿದೇಹಗಾಧಿ-
ರಘ್ವಂಬರೀಷಸಗರಾ ಗಯನಾಹುಷಾದ್ಯಾಃ ।
ಮಾಂಧಾತ್ರಲರ್ಕಶತಧನ್ವನುರಂತಿದೇವಾ
ದೇವವ್ರತೋ ಬಲಿರಮೂರ್ತರಯೋ ದಿಲೀಪಃ ॥ ೪೪ ॥

ಸೌಭರ್ಯುತಂಕ ಶಿಬಿದೇವಲಪಿಪ್ಪಲಾದ-
ಸಾರಸ್ವತೋದ್ಧವಪರಾಶರಭೂರಿಷೇಣಾಃ ।
ಯೇಽನ್ಯೇ ವಿಭೀಷಣಹನೂಮದುಪೇಂದ್ರದತ್ತ-
ಪಾರ್ಥಾರ್ಷ್ಟಿಷೇಣವಿದುರಶ್ರುತದೇವವರ್ಯಾಃ ॥ ೪೫ ॥

ನಾದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಮಾಯಾವಿಭೂತಿಗಳು ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳುವವು. ॥ ೩೯ ॥ ಭಗವಂತನ ಶಕ್ತಿಗಳು ಅನಂತವಾದುವು. ತನ್ನ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದೊಂದು ಧೂಳಿನ ಕಣಗಳನ್ನು ಎಣಿಸಿಬಿಟ್ಟರೂ, ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಯಾವಾತನು ಎಣಿಸಿ ಮುಗಿಸಿಯಾನು ? ಯಾರಿಗೆ ತಾನೇ ಅಂತಹ ಶಕ್ತಿ ಇದ್ದೀತು ? ಈ ಅನಂತ ಶಕ್ತಿಸಂಪನ್ನನಾದ ಪ್ರಭುವು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಅಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಈತನ ಚರಣಗಳ ಅದ್ಭುತವಾದ ವೇಗದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಸತ್ಯಲೋಕದವರೆಗೆ ಇಡೀ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೇ ನಡುಗತೊಡಗಿದಾಗ ಈತನೇ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸಿದನು. ॥ ೪೦ ॥ ಸಮಸ್ತ ಸೃಷ್ಟಿಯ ರಚನೆಯನ್ನೂ, ಸಂಹಾರವನ್ನೂ ಮಾಡುವ ಮಾಯೆಯು ಈತನ ಒಂದು ಶಕ್ತಿಯು. ಇಂತಹ ಅನಂತ ಶಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿರುವ ಈತನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಾನು ಅರಿಯೆನು. ನಿನ್ನ ಅಣ್ಣಂದಿರಾದ ಸನಕಾದಿಗಳೂ ಅರಿಯರು. ಇನ್ನು ಇತರರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದೇನಿದೆ ? ಆದಿದೇವನಾದ ಆದಿಶೇಷಸ್ವಾಮಿಯು ತನ್ನ ಸಾವಿರ ಬಾಯಿಗಳಿಂದ ಇವನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಹಾಡುತ್ತಾ ಬಂದರೂ, ಇಂದಿಗೂ ಅವುಗಳ ದಡಕಾಣಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ॥ ೪೧ ॥ ನಿಷ್ಕಪಟಭಾವದಿಂದ ತಮ್ಮ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಮತ್ತು ತಮ್ಮನ್ನೂ ಅವನ ಚರಣಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರ ಮೇಲೆಯೇ ಆ ಅನಂತ ಭಗವಂತನು ದಯೆಯನ್ನು ಹರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ದಯೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾದರೇ ಅವನ ದುಸ್ತರವಾದ ಮಾಯೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿತು ಅದನ್ನು ದಾಟಿ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ಸುಕೃತಿಗಳಿಗೆ ನರಿ-ನಾಯಿಗಳಿಗೆ ಆಹಾರವಾಗುವ ತಮ್ಮ ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಪುತ್ರಾದಿಗಳ ಶರೀರದಲ್ಲಿ 'ನಾನು-ನನ್ನದು' ಎಂಬ ಅಹಂಭಾವವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೪೨ ॥ ಪ್ರಿಯ ನಾರದನೇ ! ಈ ಪರಮಪುರುಷನ ಯೋಗಮಾಯೆಯನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು. ಹಾಗೆಯೇ ನೀನೂ, ನಿನ್ನ ಅಣ್ಣಂದಿರಾದ ಸನಕಾದಿಗಳೂ, ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನೂ, ದೈತ್ಯಕುಲಭೂಷಣನಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನೂ, ಶತರೂಪಾ, ಮನು, ಮನುಪುತ್ರ ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಮುಂತಾದವರೂ, ಪ್ರಾಚೀನ ಬರ್ಹಿ, ಋಭು, ಅಂಗ ಮತ್ತು ಧ್ರುವ ಇವರೆಲ್ಲ ಬಲ್ಲರು. ॥ ೪೩ ॥ ಇವರಲ್ಲದೆ ಇಕ್ಷ್ವಾಕು, ಪುರೂರವ, ಮುಚುಕುಂದ, ಜನಕ, ಗಾಧಿ, ರಘು, ಅಂಬರೀಷ, ಸಗರ, ಗಯ, ಯಯಾತಿ ಮುಂತಾದವರೂ, ಮಾಂಧಾತಾ, ಅಲರ್ಕ, ಶತಧನ್ವಾ, ಅನು, ರಂತಿದೇವ, ಭೀಷ್ಮ, ಬಲಿ, ಅಮೂರ್ತ್ತರಯ, ದಿಲೀಪ, ಸೌಭರಿ, ಉತ್ತಂಕ, ಶಿಬಿ, ದೇವಲ, ಪಿಪ್ಪಲಾದ, ಸಾರಸ್ವತ, ಉದ್ಧವ, ಪರಾಶರ, ಭೂರಿಷೇಣ, ಹಾಗೂ ವಿಭೀಷಣ, ಹನುಮಂತ, ಶುಕಮುನಿ, ಅರ್ಜುನ, ಆರ್ಷ್ಟಿಷೇಣ, ವಿದುರ, ಶ್ರುತದೇವ ಮುಂತಾದ ಮಹಾತ್ಮರೂ ತಿಳಿದಿದ್ದಾರೆ. ॥ ೪೪-೪೫ ॥ ಭಗವಂತನ ಪರಾಕ್ರಮವು ಅತ್ಯಂತ ಅದ್ಭುತವಾದುದು. ಆ ಪ್ರಭುವಿಗೆ ಶರಣಾದವರು ಅವನ ಭಕ್ತರೇ ಆಗಿಹೋಗುವರು. ಅವರ ಶೀಲ-ಸ್ವಭಾವಗಳು, ಆಚರಣೆಗಳೂ ಸತ್ಪುರುಷರಂತೆ ಆಗಿ ಹೋಗುವವು. ಅವರು ಬೇಕಾದರೆ, ಸ್ತ್ರೀ, ಶೂದ್ರ, ಹೂಣ ಭಿಲ್ಲರು ಜಾತಿಯ ಮನುಷ್ಯರೇ ಆಗಿರಲಿ, ಬೇಕಾದರೆ ಪಶು-ಪಕ್ಷಿ ಮುಂತಾದ ಯಾವುದೇ ಯೋನಿಯವ

ತೇ ವೈ ವಿದಂತ್ಯತಿತರಂತಿ ಚ ದೇವಮಾಯಾಂ
ಸ್ತ್ರೀಶೂದ್ರಹೂಣಶಬರಾ ಅಪಿ ಪಾಪಜೀವಾಃ ।
ಯದ್ಯದ್ಭುತಕ್ರಮಪರಾಯಣಶೀಲಶಿಕ್ಷಾ-
ಸ್ತಿರ್ಯಗ್ಜನಾ ಅಪಿ ಕಿಮು ಶ್ರುತಧಾರಣಾ ಯೇ ॥ ೪೬ ॥

ಶಶ್ವತ್ಪ್ರಶಾಂತಮಭಯಂ ಪ್ರತಿಬೋಧಮಾತ್ರಂ
ಶುದ್ಧಂ ಸಮಂ ಸದಸತಃ ಪರಮಾತ್ಮತತ್ತ್ವಮ್ ।
ಶಬ್ದೋ ನ ಯತ್ರ ಪುರುಕಾರಕವಾನ್ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೋ
ಮಾಯಾ ಪರೈತ್ಯಭಿಮುಖೇ ಚ ವಿಲಜ್ಜಮಾನಾ ॥ ೪೭ ॥

ತದ್ವೈ ಪದಂ ಭಗವತಃ ಪರಮಸ್ಯ ಪುಂಸೋ
ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಯದ್ವಿದುರಜಸ್ರಸುಖಂ ವಿಶೋಕಮ್ ।
ಸಧ್ರ್ಯಙ್ನಿಯಮ್ಯ ಯತಯೋ ಯಮಕರ್ತಹೇತಿಂ
ಜಹ್ಯುಃ ಸ್ವರಾಡಿವ ನಿಪಾನಖನಿತ್ರಮಿಂದ್ರಃ ॥ ೪೮ ॥

ಸ ಶ್ರೇಯಸಾಮಪಿ ವಿಭುರ್ಭಗವಾನ್ಯತೋಽಸ್ಯ
ಭಾವಸ್ವಭಾವವಿಹಿತಸ್ಯ ಸತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ।
ದೇಹೇ ಸ್ವಧಾತುವಿಗಮೇಽನುವಿಶೀರ್ಯಮಾಣೇ
ವ್ಯೋಮೇವ ತತ್ರ ಪುರುಷೋ ನ ವಿಶೀರ್ಯತೇಽಜಃ ॥ ೪೯ ॥

ರಾಗಲೀ, ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಭಗವಂತನ ಶರಣಾಗತಿಯ ಬಲದಲ್ಲಿ ದಾಟಲಶಕ್ಯವಾದ ಆ ದೇವಮಾಯೆಯನ್ನು ದಾಟಿಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಎಂದಾಗ ವೈದಿಕ ಸದಾಚಾರಿಗಳು ದಾಟಿಹೋಗುವರು ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದುದೇ ಇಲ್ಲ. ॥ ೪೬ ॥

ನಾರದನೇ ! ಪರಮಾತ್ಮತತ್ತ್ವವು ಶಾಶ್ವತವೂ, ಪ್ರಶಾಂತವೂ, ಅಭಯವೂ, ಜ್ಞಾನೈಕಸ್ವರೂಪವೂ ಆಗಿರುವುದು. ಅವನಲ್ಲಿ ಮಾಯೆಯ ಮಲವಾಗಲೀ, ಅದರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ವಿಷಮತೆಗಳಾಗಲೀ ಇಲ್ಲ. ಅವನು ಸತ್-ಅಸತ್ ಎರಡನ್ನೂ ಮೀರಿದವನು. ಯಾವುದೇ ವೈದಿಕ ಅಥವಾ ಲೌಕಿಕ ಶಬ್ದಗಳು ಅವನವರೆಗೆ ತಲುಪಲಾರವು. ನಾನಾ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಸಂಪನ್ನವಾಗುವ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲಗಳೂ ಅವನವರೆಗೆ ತಲುಪಲಾರವು. ಹೆಚ್ಚೇನು, ಸ್ವಯಂ ಮಾಯೆಯೂ ಕೂಡ ಅವನ ಎದುರು ನಿಲ್ಲಲಾರಳು. ನಾಚಿ ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ॥ ೪೭ ॥ ಮಹಾತ್ಮರು-ಶೋಕರಹಿತ ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪ ಬ್ರಹ್ಮನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವರೋ ಅದೇ ಪರಮಪುರುಷ ಭಗವಂತನ ಪರಮಪದವಾಗಿದೆ. ಸಂಯಮಿಗಳು ಅದರಲ್ಲೇ ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಸ್ಥಿರರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಜ್ಞಾನ-ಆನಂದಗಳ ಅಕ್ಷಯನಿಧಿಯಾಗಿರುವ ಆತನಲ್ಲೇ ನೆಲೆಸಿರುವಂತಹವರಿಗೆ ಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಬೇರೆ ಜ್ಞಾನಸಾಧನಗಳೇಕೇ ? ಜಲಕ್ಕೆ ಆಧಾರನಾಗಿರುವ ಮೇಘರೂಪಿಯಾದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ನೀರಿಗೋಸ್ಕರ ಬಾವಿಯನ್ನು ತೋಡುವ ಗುದ್ದಲಿಯ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ! ನೀರು ಬೇಕಾದಾಗ ಸ್ವತಃ ಅವನು ಇತರರಿಗೂ ಮಳೆ ಸುರಿಸಿ ನೀರು ಕೊಡಬಲ್ಲನು. ಹಾಗೆಯೇ ಭಗವಂತನನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮಹಾಪುರುಷರೂ ಕೂಡ ತಮ್ಮ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಬೇರೆಯವರಿಗೂ ಭಗವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸುಗಮಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ॥ ೪೮ ॥ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ ಸಾಧನೆಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪ್ರಭುವೇ ಒಡೆಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನೇ ಈ ಜೀವಿಯ ಭಾವ ಮತ್ತು ಸ್ವಭಾವಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಅವನ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸತ್ಕರ್ಮಗಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೂ ಭಗವಂತನಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಜೀವನೂ ಅಜನ್ಮಾ, ಶಾಶ್ವತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಶರೀರ ನಾಶವಾದರೂ ಜೀವಿಯ ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. * ಈ ಸ್ಥೂಲದೇಹವಾದರೋ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದೆ. ಈ ಶರೀರವು ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಐದು ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋದಾಗ ದೇಹರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಉಪಾಧಿಯು ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಘಟಾಕಾಶವು ಮಹಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅಖಂಡ ರೂಪವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಘಟಕ್ಕೆ ಇದ್ದ ಉಪಾಧಿಯು ಕೇವಲ ನಾಶವಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಮಹಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಅಂತರ ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ದೇಹದ ಉಪಾಧಿಯು ಇಲ್ಲವಾದಾಗಲೂ ಆತ್ಮನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೪೯ ॥

* ಅಂತವಂತ ಇಮೇ ದೇಹಾ ನಿತ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತಾಃ ಶರೀರಿಣಃ । ಅನಾಶಿನೋಽಪ್ರಮೇಯಸ್ಯ ತಸ್ಮಾದ್ಯುಧ್ಯಸ್ವ ಭಾರತ ॥ *(ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆ ೨/೧೮)*

ಸೋಽಯಂ ತೇಽಭಿಹಿತಸ್ತಾತ ಭಗವಾನ್ವಿಶ್ವಭಾವನಃ ।
ಸಮಾಸೇನ ಹರೇರ್ನಾನ್ಯದನ್ಯಸ್ಮಾತ್ ಸದಸಚ್ಚ ಯತ್ ॥೫೦॥

ಇದಂ ಭಾಗವತಂ ನಾಮ ಯನ್ಮೇ ಭಗವತೋದಿತಮ್ ।
ಸಂಗ್ರಹೋಽಯಂ ವಿಭೂತೀನಾಂ ತ್ವಮೇತದ್ವಿಪುಲೀಕುರು ॥೫೧॥

ಯಥಾ ಹರೌ ಭಗವತಿ ನೃಣಾಂ ಭಕ್ತಿರ್ಭವಿಷ್ಯತಿ ।
ಸರ್ವಾತ್ಮನ್ಯಖಿಲಾಧಾರೇ ಇತಿ ಸಂಕಲ್ಪ್ಯ ವರ್ಣಯ ॥೫೨॥

ಮಾಯಾಂ ವರ್ಣಯತೋಽಮುಷ್ಯ ಈಶ್ವರಸ್ಯಾನುಮೋದತಃ ।
ಶೃಣ್ವತಃ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ನಿತ್ಯಂ ಮಾಯಯಾಽಽತ್ಮಾ ನ ಮುಹ್ಯತಿ ॥೫೩॥

ಮಗೂ ನಾರದನೇ! ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ವಿಶ್ವವನ್ನು ರಚಿಸುವ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ನಾನು ವರ್ಣಿಸಿರುವೆನು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಸತ್ ಆಗಲೀ, ಅಸತ್ ಆಗಲೀ, ಕಾರ್ಯ-ಕಾರಣವಾಗಿರಲೀ ಯಾವುದೂ ಆತನಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿಲ್ಲ, ಆದರೂ ಅವನು ಅವುಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಾನೆ. ॥ ೫೦ ॥ ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಆ ಭಾಗವತವು ಇದೇ ಆಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ವಿಭೂತಿಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ನೀನು ಇದನ್ನು ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸು. ॥ ೫೧ ॥ ಸರ್ವಾತ್ಮಕನೂ, ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಆಧಾರನೂ ಆಗಿರುವ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯುಂಟಾಗುವಂತೆ ಸಂಕಲ್ಪಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ವರ್ಣಿಸು. ॥ ೫೨ ॥ ಭಗವಂತನ ಅಚಿಂತ್ಯವಾದ ಈ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವವನೂ, ಇತರರು ವರ್ಣಿಸುವಾಗ ಅದನ್ನು ಶ್ರವಣಿಸಿ, ಅನುಮೋದನ ಮಾಡುವವನೂ ಆದ ಪುರುಷನ ಚಿತ್ತವು ಎಂದಿಗೂ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಹಗೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೫೩. ॥

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೭ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಕಂಧೇ ಬ್ರಹ್ಮನಾರದಸಂವಾದೇ ಸಪ್ತಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೭ ॥

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಮಾಡಿದ ವಿವಿಧ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು

ರಾಜೋವಾಚ

ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಚೋದಿತೋ ಬ್ರಹ್ಮನ್ಗುಣಾಖ್ಯಾನೇಽಗುಣಸ್ಯ ಚ ।
ಯಸ್ಮೈ ಯಸ್ಮೈ ಯಥಾ ಪ್ರಾಹ ನಾರದೋ ದೇವದರ್ಶನಃ ॥ ೧ ॥

ಏತದ್ವೇದಿತುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ತತ್ತ್ವಂ ವೇದವಿದಾಂ ವರ ।
ಹರೇರದ್ಭುತವೀರ್ಯಸ್ಯ ಕಥಾ ಲೋಕಸುಮಂಗಲಾಃ ॥ ೨ ॥

ಕಥಯಸ್ವ ಮಹಾಭಾಗ ಯಥಾಹಮಖಿಲಾತ್ಮನಿ ।
ಕೃಷ್ಣೇ ನಿವೇಶ್ಯ ನಿಃಸಂಗಂ ಮನಸ್ತ್ಯಕ್ಷ್ಯೇ ಕಲೇವರಮ್ ॥ ೩ ॥

ಶೃಣ್ವತಃ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ನಿತ್ಯಂ ಗೃಣತಶ್ಚ ಸ್ವಚೇಷ್ಟಿತಮ್ ।
ಕಾಲೇನ ನಾತಿದೀರ್ಘೇಣ ಭಗವಾನ್ವಿಶತೇ ಹೃದಿ ॥ ೪ ॥

ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಹೇಳಿದನು – ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮರೇ! ದೇವಋಷಿ ನಾರದರು ದೇವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಸಂಪನ್ನರು. ಅವರ ದರ್ಶನ ದೇವರ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಸಮವಾದುದು. ಆ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು – "ವತ್ಸಾ! ನಾರದಾ! ಗುಣಾತೀತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ವರ್ಣನೆಮಾಡು" ಎಂದು ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡಿದುದಾಗಿ ಹೇಳಿದಿರಿ. ॥ ೧ ॥ ಅವರು – ಯಾರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಯಾವ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದರು? ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿರಿ. ಅದ್ಭುತವಾದ ಶಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿರುವ ಭಗವಂತನ ಕಥೆಗಳು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪರಮಮಂಗಳವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವವು. ಆತನ ವಿಷಯವಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಸಿರಿ. ॥ ೨ ॥ ಶುಕಮಹಾತ್ಮರೇ! ತಾವು ವೇದಜ್ಞರಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದವರು. ಸಂಗರಹಿತವಾದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಸರ್ವಾತ್ಮಕವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ತನ್ಮಯವಾಗಿಸಿ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂದಿರುವ ನನಗೆ ಭಗವದ್ವಿಷಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರಿ. ॥ ೩. ॥ ಭಗವಂತನ ದಿವ್ಯಲೀಲೆಗಳನ್ನು ದಿನ-ದಿನವೂ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಶ್ರವಣಿಸುವವರ, ಸಂಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡುವವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅವನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಲ್ಲೇ ಪ್ರಗಟನಾಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೪ ॥ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಿವಿಗಳ ರಂಧ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಭಕ್ತರ ಭಾವಮಯ ಹೃದಯಕಮಲವನ್ನು

ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ಕರ್ಣರಂಧ್ರೇಣ ಸ್ವಾನಾಂ ಭಾವಸರೋರುಹಮ್ ।
ಧುನೋತಿ ಶಮಲಂ ಕೃಷ್ಣಃ ಸಲಿಲಸ್ಯ ಯಥಾ ಶರತ್ ॥ ೫ ॥

ಧೌತಾತ್ಮಾ ಪುರುಷಃ ಕೃಷ್ಣಪಾದಮೂಲಂ ನ ಮುಂಚತಿ ।
ಮುಕ್ತಸರ್ವಪರಿಕ್ಲೇಶಃ ಪಾಂಥಃ ಸ್ವಶರಣಂ ಯಥಾ ॥ ೬ ॥

ಯದಧಾತುಮತೋ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ದೇಹಾರಂಭೋಽಸ್ಯ ಧಾತುಭಿಃ ।
ಯದೃಚ್ಛಯಾ ಹೇತುನಾ ವಾ ಭವಂತೋ ಜಾನತೇ ಯಥಾ ॥ ೭ ॥

ಆಸೀದ್ ಯದುದರಾತ್ಪದ್ಮಂ ಲೋಕಸಂಸ್ಥಾನಲಕ್ಷಣಮ್ ।
ಯಾವಾನಯಂ ವೈ ಪುರುಷ ಇಯತ್ತಾವಯವೈಃ ಪೃಥಕ್ ।
ತಾವಾನಸಾವಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ಸಂಸ್ಥಾವಯವವಾನಿವ ॥ ೮ ॥

ಅಜಃ ಸೃಜತಿ ಭೂತಾನಿ ಭೂತಾತ್ಮಾ ಯದನುಗ್ರಹಾತ್ ।
ದದೃಶೇ ಯೇನ ತದ್ರೂಪಂ ನಾಭಿಪದ್ಮ ಸಮುದ್ಭವಃ ॥ ೯ ॥

ಸ ಚಾಪಿ ಯತ್ರ ಪುರುಷೋ ವಿಶ್ವಸ್ಥಿತ್ಯುದ್ಭವಾಪ್ಯಯಃ ।
ಮುಕ್ತ್ವಾಽಽತ್ಮಮಾಯಾಂ ಮಾಯೇಶಃ ಶೇತೇ ಸರ್ವಗುಹಾಶಯಃ ॥ ೧೦ ॥

ಪುರುಷಾವಯವೈರ್ಲೋಕಾಃ ಸಪಾಲಾಃ ಪೂರ್ವಕಲ್ಪಿತಾಃ ।
ಲೋಕೈರಮುಷ್ಯಾವಯವಾಃ ಸಪಾಲೈರಿತಿ ಶುಶ್ರುಮ ॥ ೧೧ ॥

ಯಾವಾನ್ಕಲ್ಪೋ ವಿಕಲ್ಪೋ ವಾ ಯಥಾ ಕಾಲೋಽನುಮೀಯತೇ ।
ಭೂತಭವ್ಯಭವಚ್ಛಬ್ದ ಆಯುರ್ಮಾನಂ ಚ ಯತ್ ಸತಃ ॥ ೧೨ ॥

ಕಾಲಸ್ಯಾನುಗತಿರ್ಯಾ ತು ಲಕ್ಷ್ಯತೇಽಣ್ವೀ ಬೃಹತ್ಯಪಿ ।
ಯಾವತ್ಯಃ ಕರ್ಮಗತಯೋ ಯಾದೃಶೀರ್ದ್ವಿಜಸತ್ತಮ ॥ ೧೩ ॥

ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುತ್ತಾನೆ. ಶರದೃತುವು ಬಗ್ಗಡವಾದ ನೀರಿನ ಕೆಸರು-ಕೊಳೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವಂತೆ ಭಕ್ತರ ಮನಸ್ಸಿನ ಕಶ್ಮಲವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ॥ ೫ ॥ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒದಗಿದ ಎಲ್ಲ ಕಷ್ಟ-ಕಾರ್ಪಣ್ಯಗಳನ್ನೂ ದಾಟಿ ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದವನು ಹೇಗೆ ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವೋ – ಹಾಗೆಯೇ ಭಗವಂತನ ಪ್ರವೇಶದಿಂದ ಹೃದಯಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಸುಕೃತಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನ ಚರಣಕಮಲಗಳನ್ನು ಕ್ಷಣಕಾಲವೂ ತೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೬ ॥

ಪೂಜ್ಯರೇ! ಜೀವಕ್ಕೆ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಕಿಂಚಿತ್ತೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಆತನ ಶರೀರವು ಪಂಚ-ಭೂತಗಳಿಂದಲೇ ನಿರ್ಮಿತವಾಗುವುದು. ಇದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಹೀಗೆ ಆಗುವುದೋ ಅಥವಾ ಯಾವುದಾದರೂ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ವಶವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಆಗುವುದೋ ? ಈ ರಹಸ್ಯವು ತಮಗೆ ತಿಳಿದೇ ಇದೆ. ॥ ೭ ॥ ಭಗವಂತನ ನಾಭಿಯಿಂದ ಒಂದು ಕಮಲವು ಉಂಟಾಯಿತು ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಲೋಕಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಯಿತು ಎಂದು ತಾವು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಈ ಜೀವಿಯು ತನ್ನ ಸೀಮಿತ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಿರುವಂತೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೂ ಕೂಡ ಸೀಮಿತ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನದಂತೆ ನೀವು ವರ್ಣಿಸಿದಿರಿ. ಇದು ಹೇಗೆ ಹೊಂದುತ್ತದೆ ? ॥ ೮ ॥ ಯಾರ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಸರ್ವಭೂತಮಯ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾರೋ, ಯಾರ ನಾಭಿಕಮಲದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿದರೋ ಆತನ ಕೃಪೆಯಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಆತನ ರೂಪವನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತೇ ? ಅಂತಹ ವಿಶ್ವದ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನೂ, ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯೂ, ಮಾಯೆಗೆ ಅಧಿಪತಿಯೂ ಆದ ಪರಮಪುರುಷ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಕೂಡ ತನ್ನ ಮಾಯೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ರೂಪದಿಂದ ಮಲಗುತ್ತಾನೆ ? ॥ ೯-೧೦ ॥ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಲೋಕಗಳೂ ಮತ್ತು ಲೋಕಪಾಲರೂ ಉಂಟಾದರೆಂದು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದಿರಿ, ಅನಂತರ ಆತನ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಲೋಕಗಳ ಮತ್ತು ಲೋಕಪಾಲಕರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದೂ ಉಪದೇಶಿಸಿದಿರಿ. ಇವೆರಡೂ ಮಾತುಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನು ? ॥ ೧೧ ॥

ಮಹಾಕಲ್ಪಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳೊಳಗಿನ ಅವಾಂತರ ಕಲ್ಪಗಳು ಎಷ್ಟು ? ಭೂತ, ಭವಿಷ್ಯ, ವರ್ತಮಾನ ಕಾಲಗಳ ಅನುಮಾನ ಹೇಗೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ ? ಸ್ಥೂಲ ದೇಹಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಜೀವರ ಆಯುಸ್ಸಿನ ಅಳತೆ ಎಷ್ಟು ? ॥ ೧೨ ॥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠರೇ ! ಕಾಲದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗತಿಗಳಾದ ತ್ರುಟಿ ಮುಂತಾದುವನ್ನೂ, ಸ್ಥೂಲಗತಿಗಳಾದ ವರ್ಷವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವುದು ಹೇಗೆ ? ಬಗೆ-ಬಗೆಯಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಗತಿಗಳು ಮತ್ತು ಎಂತಹ ಗತಿಗಳೂ ಆಗುತ್ತವೆ ? ॥ ೧೩ ॥ ದೇವತೆಗಳು, ಮನುಷ್ಯರು ಮುಂತಾದ ಯೋನಿಗಳು, ಸತ್ತ್ವ, ರಜ, ತಮೋ

ಯಸ್ಮಿನ್ಕರ್ಮಸಮಾವಾಯೋ ಯಥಾ ಯೇನೋಪಗೃಹ್ಯತೇ ।
ಗುಣಾನಾಂ ಗುಣಿನಾಂ ಚೈವ ಪರಿಣಾಮಮಭೀಪ್ಸತಾಮ್ ॥ ೧೪ ॥

ಭೂಪಾತಾಲಕಕುಬ್ವ್ಯೋಮಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಭೂಭೃತಾಮ್ ।
ಸರಿತ್ಸಮುದ್ರದ್ವೀಪಾನಾಂ ಸಂಭವಶ್ಚೈತದೋಕಸಾಮ್ ॥ ೧೫ ॥

ಪ್ರಮಾಣಮಂಡಕೋಶಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಭೇದತಃ ।
ಮಹತಾಂ ಚಾನುಚರಿತಂ ವರ್ಣಾಶ್ರಮವಿನಿಶ್ಚಯಃ ॥ ೧೬ ॥

ಯುಗಾನಿ ಯುಗಮಾನಂ ಚ ಧರ್ಮೋ ಯಶ್ಚ ಯುಗೇ ಯುಗೇ ।
ಅವತಾರಾನುಚರಿತಂ ಯದಾಶ್ಚರ್ಯತಮಂ ಹರೇಃ ॥ ೧೭ ॥

ನೃಣಾಂ ಸಾಧಾರಣೋ ಧರ್ಮಃ ಸವಿಶೇಷಶ್ಚ ಯಾದೃಶಃ ।
ಶ್ರೇಣೀನಾಂ ರಾಜರ್ಷೀಣಾಂ ಚ ಧರ್ಮಃ ಕೃಚ್ಛ್ರೇಷು ಜೀವತಾಮ್ ॥ ೧೮ ॥

ತತ್ತ್ವಾನಾಂ ಪರಿಸಂಖ್ಯಾನಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಹೇತುಲಕ್ಷಣಮ್ ।
ಪುರುಷಾರಾಧನವಿಧಿರ್ಯೋಗಸ್ಯಾಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಸ್ಯ ಚ ॥ ೧೯ ॥

ಯೋಗೇಶ್ವರೈಶ್ವರ್ಯಗತಿರ್ಲಿಂಗಭಂಗಸ್ತು ಯೋಗಿನಾಮ್ ।
ವೇದೋಪವೇದಧರ್ಮಾಣಾಮಿತಿಹಾಸಪುರಾಣಯೋಃ ॥ ೨೦ ॥

ಸಂಪ್ಲವಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ವಿಕ್ರಮಃ ಪ್ರತಿಸಂಕ್ರಮಃ ।
ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಸ್ಯ ಕಾಮ್ಯಾನಾಂ ತ್ರಿವರ್ಗಸ್ಯ ಚ ಯೋ ವಿಧಿಃ ॥ ೨೧ ॥

ಯಶ್ಚಾನುಶಾಯಿನಾಂ ಸರ್ಗಃ ಪಾಖಂಡಸ್ಯ ಚ ಸಂಭವಃ ।
ಆತ್ಮನೋ ಬಂಧಮೋಕ್ಷೌ ಚ ವ್ಯವಸ್ಥಾನಂ ಸ್ವರೂಪತಃ ॥ ೨೨ ॥

ಯಥಾಽಽತ್ಮ ತಂತ್ರೋ ಭಗವಾನ್ವಿಕ್ರೀಡತ್ಯಾತ್ಮಮಾಯಯಾ ।
ವಿಸೃಜ್ಯ ವಾ ಯಥಾ ಮಾಯಾಮುದಾಸ್ತೇ ಸಾಕ್ಷಿವದ್ವಿಭುಃ ॥ ೨೩ ॥

ಸರ್ವಮೇತಚ್ಚ ಭಗವನ್ ಪೃಚ್ಛತೇ ಮೇಽನುಪೂರ್ವಶಃ ।
ತತ್ತ್ವತೋಽರ್ಹಸ್ಯುದಾಹರ್ತುಂ ಪ್ರಪನ್ನಾಯ ಮಹಾಮುನೇ ॥ ೨೪ ॥

ಗುಣಗಳ ಫಲವಾಗಿಯೇ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಬಯಸುವ ಜೀವಿಗಳು ಯಾವ-ಯಾವ ಯೋನಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವ-ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಯಾವ-ಯಾವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ ? ॥ ೧೪ ॥ ಪೃಥ್ವಿ, ಪಾತಾಳ, ದಿಕ್ಕುಗಳು, ಆಕಾಶ, ಗ್ರಹ, ನಕ್ಷತ್ರ, ಪರ್ವತ, ನದೀ, ಸಮುದ್ರ, ದ್ವೀಪಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಜೀವರ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಹೇಗಾಗುತ್ತದೆ ? ॥ ೧೫ ॥ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಪರಿಮಾಣವೇನು ? ಅದರ ಒಳಗಿನ–ಹೊರಗಿನ ಪರಿಮಾಣವೆಷ್ಟು ? ಜೊತೆಗೆ ಮಹಾಪುರುಷರ ಚರಿತ್ರೆ, ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳ ಭೇದಗಳೂ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಧರ್ಮವನ್ನು ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿರಿ. ॥ ೧೬ ॥ ಯುಗಗಳ ಭೇದ, ಅವುಗಳ ಪರಿಮಾಣ, ಅವುಗಳ ಬೇರೆ–ಬೇರೆ ಧರ್ಮಗಳು, ಹಾಗೂ ಭಗವಂತನ ನಾನಾ ಅವತಾರಗಳ ಪರಮಾಶ್ಚರ್ಯಮಯ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರಿ. ॥ ೧೭ ॥ ಮನುಷ್ಯರ ಸಾಧಾರಣ ಮತ್ತು ವಿಶೇಷ ಧರ್ಮಗಳು ಯಾವು-ಯಾವವು ? ಬೇರೆ–ಬೇರೆ ವ್ಯವಸಾಯವುಳ್ಳ ಜನರ, ರಾಜರ್ಷಿಗಳ ಮತ್ತು ವಿಪತ್ತುಗಳಿಗೆ ಸಿಲುಕಿದ ಜನರ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಉಪದೇಶಿಸಿರಿ. ॥ ೧೮ ॥ ತತ್ತ್ವಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಎಷ್ಟು? ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷಣಗಳಾವವು? ಭಗವಂತನ ಆರಾಧನೆಯ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಯೋಗದ ವಿಧಾನವೇನು ? ॥ ೧೯ ॥ ಯೋಗೇಶ್ವರರಿಗೆ ಯಾವ-ಯಾವ ಸಿದ್ಧಿಗಳು ದೊರಕುತ್ತವೆ ? ಅವರಿಗೆ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಗತಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ? ಯೋಗಿಗಳ ಲಿಂಗ ಶರೀರಗಳ ಭಂಗ ಹೇಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ? ವೇದ, ಉಪವೇದ, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ, ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಹಾಗೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನು ? ॥ ೨೦ ॥ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಪ್ರಳಯ ಹೇಗಾಗುತ್ತದೆ ? ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿ ವೈದಿಕ ಇಷ್ಟಕರ್ಮಗಳೂ, ಬಾವಿ ತೋಡಿಸುವುದೇ ಮುಂತಾದ ಪೂರ್ತಕರ್ಮಗಳೂ, ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳೂ ಹಾಗೂ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ವಿಧಿಯೇನು ? ॥ ೨೧ ॥ ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗಿದ್ದ ಜೀವರ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಹೇಗಾಗುತ್ತದೆ ? ಪಾಷಂಡದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಹೇಗಾಗುತ್ತದೆ ? ಆತ್ಮನ ಬಂಧ–ಮೋಕ್ಷಗಳ ಸ್ವರೂಪವೇನು ? ಅವನು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವನು ? ॥ ೨೨ ॥ ಭಗವಂತನಾದರೋ ಪರಮ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ತನ್ನ ಮಾಯೆಯೊಡನೆ ಹೇಗೆ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಾಕ್ಷಿಯಂತೆ ಉದಾಸೀನ ಹೇಗಾಗುತ್ತಾನೆ ? ॥ ೨೩ ॥ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಮಹಾಮುನಿಗಳೇ ! ಶರಣಾಗತನಾಗಿರುವ ನಾನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸುವ ಕೃಪೆಮಾಡಬೇಕು. ತಾತ್ತ್ವಿಕವಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿರಿ. ॥ ೨೪ ॥ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಾವಾದರೋ ಸ್ವಯಂಭುವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಂತೆ ಪರಮಪ್ರಮಾಣರಾಗಿರುವಿರಿ. ಇತರರು ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಕೇಳಿ ಬಂದಂತೆ-

ಅತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಂ ಹಿ ಭವಾನ್ಪರಮೇಷ್ಠೀ ಯಥಾಽಽತ್ಮಭೂಃ ।
ಪರೇ ಚೇಹಾನುತಿಷ್ಠಂತಿ ಪೂರ್ವೇಷಾಂ ಪೂರ್ವಜೈಃ ಕೃತಮ್ ॥ ೨೫ ॥

ನ ಮೇಽಸವಃ ಪರಾಯಂತಿ ಬ್ರಹ್ಮನ್ನನಶನಾದಮೀ ।
ಪಿಬತೋಽಚ್ಯುತಪೀಯೂಷಮನ್ಯತ್ರ ಕುಪಿತಾದ್ದ್ವಿಜಾತ್ ॥ ೨೬ ॥

ಸೂತ ಉವಾಚ

ಸ ಉಪಾಮಂತ್ರಿತೋ ರಾಜ್ಞಾ ಕಥಾಯಾಮಿತಿ ಸತ್ಪತೇಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮರಾತೋ ಭೃಶಂ ಪ್ರೀತೋ ವಿಷ್ಣುರಾತೇನ ಸಂಸದಿ ॥ ೨೭ ॥

ಪ್ರಾಹ ಭಾಗವತಂ ನಾಮ ಪುರಾಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಸಮ್ಮಿತಮ್ ।
ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ಭಗವತ್ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪ ಉಪಾಗತೇ ॥ ೨೮ ॥

ಯದ್ಯತ್ಪರೀಕ್ಷಿದೃಷಭಃ ಪಾಂಡೂನಾಮನುಪೃಚ್ಛತಿ ।
ಆನುಪೂರ್ವ್ಯೇಣ ತತ್ಸರ್ವಮಾಖ್ಯಾತುಮುಪಚಕ್ರಮೇ ॥ ೨೯ ॥

ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವರು. ॥ ೨೫ ॥ ಪರಮ ಪೂಜ್ಯರೇ! ನನ್ನ ಹಸಿವು-ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತಿಸದಿರಿ. ಕ್ರುದ್ಧನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಶಾಪವಲ್ಲದೆ ನನ್ನ ಪ್ರಾಣಗಳು ಹೋಗಲಾರವು. ಏಕೆಂದರೆ, ನಾನು ತಮ್ಮ ಮುಖಾರವಿಂದದಿಂದ ಸೂಸುತ್ತಿರುವ ಭಗವಂತನ ಅಮೃತಮಯ ಲೀಲಾಕಥೆಗಳನ್ನು ಪಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೨೬ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಶೌನಕಾದಿ ಋಷಿಗಳೇ! ವಿಷ್ಣುರಾತ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಸಂತ-ಸತ್ಪುರುಷರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಲೀಲಾಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳಲು ಹೀಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾಗ, ಬ್ರಹ್ಮರಾತ ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ॥ ೨೭ ॥ ಅವರು ಅವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂ ಭಗವಂತನೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಕರುಣಿಸಿದ್ದ ವೇದತುಲ್ಯವಾದ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಮಹಾಪುರಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ॥ ೨೮ ॥

ಪಾಂಡವಕುಲತಿಲಕನಾದ ಪರೀಕ್ಷಿತನು ಯಾವ-ಯಾವ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದನೋ ಅವೆಲ್ಲವುಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಶುಕಮುನಿಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸತೊಡಗಿದರು. ॥ ೨೯ ॥

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೮ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಕಂಧೇ
ಪ್ರಶ್ನವಿಧಿರ್ನಾಮಾಷ್ಟಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೮ ॥

ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಭಗವದ್ಧಾಮವನ್ನು ದರ್ಶಿಸಿದುದು, ಅವರಿಗೆ ಭಗವಂತನಿಂದ ಚತುಃಶ್ಲೋಕೀ ಭಾಗವತದ ಉಪದೇಶ

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಆತ್ಮಮಾಯಾಮೃತೇ ರಾಜನ್ ಪರಸ್ಯಾನುಭವಾತ್ಮನಃ ।
ನ ಘಟೇತಾರ್ಥಸಂಬಂಧಃ ಸ್ವಪ್ನದ್ರಷ್ಟುರಿವಾಂಜಸಾ ॥ ೧ ॥

ಬಹುರೂಪ ಇವಾಭಾತಿ ಮಾಯಯಾ ಬಹುರೂಪಯಾ ।
ರಮಮಾಣೋ ಗುಣೇಷ್ವಸ್ಯಾ ಮಮಾಹಮಿತಿ ಮನ್ಯತೇ ॥ ೨ ॥

ಯರ್ಹಿ ವಾವ ಮಹಿಮ್ನಿ ಸ್ವೇ ಪರಸ್ಮಿನ್ಕಾಲಮಾಯಯೋಃ ।
ರಮೇತ ಗತಸಮ್ಮೋಹಸ್ತ್ಯಕ್ತ್ವೋದಾಸ್ತೇ ತದೋಭಯಮ್ ॥ ೩ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ರಾಜೇಂದ್ರಾ! ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ನೋಡಲಾಗುವ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಂದಿಗೆ ಅದನ್ನು ನೋಡುವವನಿಗೆ ಯಾವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಹಾಗೆಯೇ ದೇಹಾತೀತನಾಗಿ ಅನುಭವಸ್ವರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ದೃಶ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಯಾವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾಯೆಯ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಸಂಬಂಧವಿರುವಂತೆ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ॥ ೧ ॥ ಮಾಯೆಯು ಬಹುರೂಪವುಳ್ಳದ್ದು, ಆದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ವಿವಿಧ ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತಾನೆ. ಮಾಯಾ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ರಮಿಸತೊಡಗಿದಾಗ 'ಇದು ನಾನು, ಇದು ನನ್ನದು' ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯತೊಡಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೨ ॥ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಜೀವಿಯ ಸ್ವರೂಪವು ನಿರ್ಗುಣ-ನಿರಾಕಾರವಾಗಿದೆ. (ಸ್ಫಟಿಕ ಮಣಿಯು ಪೂರ್ಣ ಶುಭ್ರವಾಗಿದ್ದು ಅದರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟ ವಸ್ತುವಿನ ಬಣ್ಣ ಅದರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಜೀವನು ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯಲ್ಲಿ

ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಿಶುದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಯದಾಹ ಭಗವಾನೃತಮ್ ।
ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ದರ್ಶಯನ್ ರೂಪಮವ್ಯಲೀಕವ್ರತಾದೃತಃ ॥ ೪ ॥

ಸ ಆದಿದೇವೋ ಜಗತಾಂ ಪರೋ ಗುರುಃ
ಸ್ವಧಿಷ್ಣ್ಯಮಾಸ್ಥಾಯ ಸಿಸೃಕ್ಷಯೈಕ್ಷತ ।
ತಾಂ ನಾಧ್ಯಗಚ್ಛದ್ದೃಶಮತ್ರಸಮ್ಮತಾಂ
ಪ್ರಪಂಚನಿರ್ಮಾಣವಿಧಿರ್ಯಯಾ ಭವೇತ್ ॥ ೫ ॥

ಸ ಚಿಂತಯನ್ ದ್ವ್ಯಕ್ಷರಮೇಕದಾಂಭ-
ಸ್ಯುಪಾಶೃಣೋದ್ದ್ವಿರ್ಗದಿತಂ ವಚೋ ವಿಭುಃ ।
ಸ್ಪರ್ಶೇಷು ಯತ್ ಷೋಡಶಮೇಕವಿಂಶಂ
ನಿಷ್ಕಿಂಚನಾನಾಂ ನೃಪ ಯದ್ಧನಂ ವಿದುಃ ॥ ೬ ॥

ನಿಶಮ್ಯ ತದ್ವಕ್ತೃದಿದೃಕ್ಷಯಾ ದಿಶೋ
ವಿಲೋಕ್ಯ ತತ್ರಾನ್ಯದಪಶ್ಯಮಾನಃ ।
ಸ್ವಧಿಷ್ಣ್ಯಮಾಸ್ಥಾಯ ವಿಮೃಶ್ಯ ತದ್ಧಿತಂ
ತಪಸ್ಯುಪಾದಿಷ್ಟ ಇವಾದಧೇ ಮನಃ ॥ ೭ ॥

ದಿವ್ಯಂ ಸಹಸ್ರಾಬ್ದಮಮೋಘದರ್ಶನೋ
ಜಿತಾನಿಲಾತ್ಮಾ ವಿಜಿತೋಭಯೇಂದ್ರಿಯಃ ।
ಅತಪ್ಯತ ಸ್ಮಾಖಿಲಲೋಕತಾಪನಂ
ತಪಸ್ತಪೀಯಾಂಸ್ತಪತಾಂ ಸಮಾಹಿತಃ ॥ ೮ ॥

ತಸ್ಮೈ ಸ್ವಲೋಕಂ ಭಗವಾನ್ ಸಭಾಜಿತಃ
ಸಂದರ್ಶಯಾಮಾಸ ಪರಂ ನ ಯತ್ಪರಮ್ ।
ವ್ಯಪೇತಸಂಕ್ಲೇಶವಿಮೋಹಸಾಧ್ವಸಂ
ಸ್ವದೃಷ್ಟವದ್ಭಿರ್ವಿಬುಧೈರಭಿಷ್ಟುತಮ್ ॥ ೯ ॥

ಸ್ಥಿತನಾಗಿದ್ದಾಗ ಅವನ ಮೇಲೆ ಕಾಲ ಮತ್ತು ಮಾಯೆಯ ಪ್ರಭಾವ ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ) ಮೋಹವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ 'ನಾನು-ನನ್ನದು' ಇವೆರಡನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಉದಾಸೀನನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಅವನು ತನ್ನ ಆತ್ಮನಲ್ಲೇ ರಮಮಾಣನಾಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೩ ॥ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿದಾಗ ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಭಗವಂತನು ಆತನಿಗೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದ ದರ್ಶನಮಾಡಿಸಿ, ಆತ್ಮತತ್ತ್ವದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಪರಮ ಸತ್ಯವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿದನು. ಅಯ್ಯಾ ! ಅದನ್ನು ನಾನು ನಿನಗೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ॥ ೪ ॥

ಮೂರೂ ಲೋಕಗಳ ಪರಮಗುರುಗಳಾದ ಆದಿದೇವ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ತಮ್ಮ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನವಾದ ಕಮಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ವಿಚಾರ ಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಆದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಲೀ, ವಿಧಾನವಾಗಲೀ ಅವರಿಗೆ ದೊರಕಲಿಲ್ಲ. ॥ ೫ ॥ ಪರೀಕ್ಷಿತನೇ ! ಒಂದು ದಿನ ಅವರು ಹೀಗೆ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಪ್ರಳಯಸಮುದ್ರದಿಂದ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳು ಎರಡು ಬಾರಿ ಕೇಳಿಬಂತು. ಅದು ವ್ಯಂಜನಗಳಲ್ಲಿರುವ ಹದಿನಾರನೆಯ ಮತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯ ವರ್ಣಗಳ ಸೇರುವಿಕೆಯಿಂದಾದ 'ತಪ' ಎಂಬುದು. ಈ ತಪಸ್ಸನ್ನೇ ತ್ಯಾಗಿಗಳ ಧನವೆಂದು ಮಹಾತ್ಮರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ॥ ೬ ॥ ಆ ಪದವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಇದನ್ನು ಯಾರು ಹೇಳಿದರು ? ಎಂದು ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿದನು. ಆದರೆ ಯಾರೊಬ್ಬರೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಅವರು ತಮ್ಮ ಕಮಲಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು – 'ಹೇಗೂ ನನಗೆ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಆಜ್ಞೆಯು ನೇರವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಅದನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಹಿತವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿದರು. ॥ ೭ ॥ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಎಲ್ಲ ತಪಸ್ವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೊಡ್ಡ ತಪಸ್ವಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಜ್ಞಾನವು ಅಮೋಘವಾಗಿದೆ. ಅವರು ಆಗ ಒಂದು ಸಾವಿರ ದಿವ್ಯವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಏಕಾಗ್ರವಾದ ಚಿತ್ತದಿಂದ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣ, ಮನಸ್ಸು, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ, ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು – ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಅದ್ಭುತವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರು. ॥ ೮ ॥

ಅವರ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಅವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ, ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಇಲ್ಲದಿರುವ ತನ್ನ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಲೋಕವನ್ನು ತೋರಿದನು. ಆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಕ್ಲೇಶ, ಮೋಹ, ಭಯ ಇವುಗಳಿಲ್ಲ. ಅದರ ಸಂದರ್ಶನದ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಎಂದಾದರೂ ಒಂದು ಬಾರಿ ದೊರೆತರೂ ದೇವತೆಗಳು ಅದನ್ನು ಪದೇ-ಪದೇ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ॥ ೯ ॥ ಅಲ್ಲಿ ರಜೋಗುಣ, ತಮೋಗುಣ ಮತ್ತು ಇವುಗಳಿಂದ ಮಿಶ್ರವಾದ ಸತ್ತ್ವಗುಣವೂ ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಕಾಲದ ಬೇಳೆ ಬೇಯುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾಯೆಯು ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿರುವಾಗ ಮಾಯೆಯ

ಪ್ರವರ್ತತೇ ಯತ್ರ ರಜಸ್ತಮಸ್ತಯೋಃ
ಸತ್ತ್ವಂ ಚ ಮಿಶ್ರಂ ನ ಚ ಕಾಲವಿಕ್ರಮಃ ।
ನ ಯತ್ರ ಮಾಯಾ ಕಿಮುತಾಪರೇ ಹರೇ-
ರನುವ್ರತಾ ಯತ್ರ ಸುರಾಸುರಾರ್ಚಿತಾಃ ॥ ೧೦ ॥

ಶ್ಯಾಮಾವದಾತಾಃ ಶತಪತ್ರಲೋಚನಾಃ
ಪಿಶಂಗವಸ್ತ್ರಾಃ ಸುರುಚಃ ಸುಪೇಶಸಃ ।
ಸರ್ವೇ ಚತುರ್ಬಾಹವ ಉನ್ಮಿಷನ್ಮಣಿ-
ಪ್ರವೇಕನಿಷ್ಕಾಭರಣಾಃ ಸುವರ್ಚಸಃ ।
ಪ್ರವಾಲವೈದೂರ್ಯಮೃಣಾಲವರ್ಚಸಃ
ಪರಿಸ್ಫುರತ್ಕುಂಡಲಮೌಲಿಮಾಲಿನಃ ॥ ೧೧ ॥

ಭ್ರಾಜಿಷ್ಣುಭಿರ್ಯಃ ಪರಿತೋ ವಿರಾಜತೇ
ಲಸದ್ವಿಮಾನಾವಲಿಭಿರ್ಮಹಾತ್ಮನಾಮ್ ।
ವಿದ್ಯೋತಮಾನಃ ಪ್ರಮದೋತ್ತಮಾದ್ಯುಭಿಃ
ಸವಿದ್ಯುದಭ್ರಾವಲಿಭಿರ್ಯಥಾ ನಭಃ ॥ ೧೨ ॥

ಶ್ರೀರ್ಯತ್ರ ರೂಪಿಣ್ಯುರುಗಾಯಪಾದಯೋಃ
ಕರೋತಿ ಮಾನಂ ಬಹುಧಾ ವಿಭೂತಿಭಿಃ ।
ಪ್ರೇಂಖಂ ಶ್ರಿತಾ ಯಾ ಕುಸುಮಾಕರಾನುಗೈ-
ರ್ವಿಗೀಯಮಾನಾ ಪ್ರಿಯಕರ್ಮ ಗಾಯತೀ ॥ ೧೩ ॥

ದದರ್ಶ ತತ್ರಾಖಿಲಸಾತ್ವತಾಂ ಪತಿಂ
ಶ್ರಿಯಃ ಪತಿಂ ಯಜ್ಞಪತಿಂ ಜಗತ್ಪತಿಮ್ ।
ಸುನಂದನಂದಪ್ರಬಲಾರ್ಹಣಾದಿಭಿಃ
ಸ್ವಪಾರ್ಷದಮುಖ್ಯೈಃ ಪರಿಸೇವಿತಂ ವಿಭುಮ್ ॥ ೧೪ ॥

ಭೃತ್ಯಪ್ರಸಾದಾಭಿಮುಖಂ ದೃಗಾಸವಂ
ಪ್ರಸನ್ನಹಾಸಾರುಣಲೋಚನಾನನಮ್ ।
ಕಿರೀಟಿನಂ ಕುಂಡಲಿನಂ ಚತುರ್ಭುಜಂ
ಪೀತಾಂಬರಂ ವಕ್ಷಸಿ ಲಕ್ಷಿತಂ ಶ್ರಿಯಾ ॥ ೧೫ ॥

ಸಂತಾನಗಳು ಹೇಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿಯಾವು? ಅಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ, ದೈತ್ಯರಿಂದಲೂ ಆರಾಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ಭಗವಂತನ ಪಾರ್ಷದರು ವಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೦ ॥ ಅವರ ಶರೀರಗಳು ಉಜ್ವಲವಾದ ಕಾಂತಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಶ್ಯಾಮಲವರ್ಣದಿಂದಲೂ, ಕಮಲದಂತೆ ಕೋಮಲವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದಲೂ, ಪೀತಾಂಬರದಿಂದಲೂ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅವರ ಒಂದೊಂದು ಅಂಗದಿಂದಲೂ ಸೌಂದರ್ಯಾಮೃತವು ಹೊರಸೂಸುತ್ತಿದೆ. ಅವರು ಕೋಮಲ ಮೂರ್ತಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಚತುರ್ಭುಜಗಳಿವೆ. ಅವರು ಮಹಾ ತೇಜಸ್ವಿಗಳಾಗಿದ್ದು ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಚಿನ್ನದ ಪ್ರಭೆಯಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಭೂಷಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹವಳ, ವೈಡೂರ್ಯಮಣಿ ಮತ್ತು ಕಮಲದ ಉಜ್ವಲವಾದ ತಂತುವಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಥಳ-ಥಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕುಂಡಲಗಳೂ, ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಿರೀಟವೂ, ಕಂಠದಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಮಾಲೆಗಳೂ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿವೆ. ॥ ೧೧ ॥ ಮಿಂಚಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮೋಡಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಆಕಾಶದಂತೆಯೇ ಆ ಲೋಕವು ಕಮನೀಯ ಕಾಮಿನಿಯರ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಮಹಾತ್ಮರ ದಿವ್ಯ ತೇಜೋಮಯ ವಿಮಾನಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶೋಭಾಯಮಾನವಾಗಿದೆ. ॥ ೧೨ ॥ ಆ ವೈಕುಂಠಲೋಕದಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯ, ರೂಪ-ಲಾವಣ್ಯ ಸಂಪನ್ನೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ತನ್ನ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ವಿಭೂತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಭಗವಂತನ ಶ್ರೀಚರಣಕಮಲಗಳನ್ನು ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದಾಳೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅವಳು ಉಯ್ಯಾಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯತಮನಾದ ಭಗವಂತನ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಗಾಯನ ಮಾಡತೊಡಗುವಳು. ಆಗ ಆಕೆಯ ಸೌಂದರ್ಯ-ಸುವಾಸನೆಗಳಿಂದ ಉನ್ಮತ್ತರಾದ ಭಕ್ತರೂಪಿಗಳಾದ ದುಂಬಿಗಳು ತಾವೂ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ಗಾನ ಮಾಡತೊಡಗುತ್ತವೆ. ॥ ೧೩. ॥

ಆ ದಿವ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಭಕ್ತರ ಸಂರಕ್ಷಕನೂ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯೂ, ಯಜ್ಞಪತಿಯೂ, ವಿಶ್ವಪತಿಯೂ ಆದ ಭಗವಂತನು ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನೋಡಿದರು. ನಂದ, ಸುನಂದ, ಪ್ರಬಲ, ಅರ್ಹಣ ಮುಂತಾದ ಪಾರ್ಷದ ಮುಖ್ಯರು ಆ ಪ್ರಭುವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೧೪ ॥ ಮಹಾಪ್ರಭುವಿನ ಮುಖಕಮಲವು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹತೋರುವ ಮಧುರವಾದ ಮುಗುಳ್ನಗೆಯಿಂದ ರಮಣೀಯವಾಗಿದೆ. ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಕಾಂತಿ, ಕಡುಮೋಹಕವಾದ, ಮಧುರವಾದ ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟ – ಇವು ಕೂಡಲೇ ಪ್ರೇಮೀ ಭಕ್ತರಿಗೆ ತನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತವೋ ಎಂಬಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಿರೀಟವೂ, ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕುಂಡಲಗಳೂ, ಮೈಮೇಲೆ ಪೀತಾಂಬರವೂ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದೆ. ವಕ್ಷಃಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸ್ವರ್ಣರೇಖೆಯಂತೆ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅಂದವಾದ ನಾಲ್ಕು ಭುಜಗಳಿವೆ. ॥ ೧೫ ॥ ಪ್ರಭುವು ಅಮೂಲ್ಯವೂ, ಸರ್ವೋ

ಅಧ್ಯರ್ಹಣೀಯಾಸನಮಾಸ್ಥಿತಂ ಪರಂ
ವೃತಂ ಚತುಃಷೋಡಶಪಂಚ ಶಕ್ತಿಭಿಃ ।
ಯುಕ್ತಂ ಭಗೈಃ ಸ್ವೈರಿತರತ್ರ ಚಾಧ್ರುವೈಃ
ಸ್ವ ಏವ ಧಾಮನ್ ರಮಮಾಣಮೀಶ್ವರಮ್ ॥ ೧೬ ॥

ತದ್ದರ್ಶನಾಹ್ಲಾದಪರಿಪ್ಲುತಾಂತರೋ
ಹೃಷ್ಯತ್ತನುಃ ಪ್ರೇಮಭರಾಶ್ರುಲೋಚನಃ ।
ನನಾಮ ಪಾದಂಬುಜಮಸ್ಯ ವಿಶ್ವಸೃಗ್
ಯತ್ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯೇನ ಪಥಾಧಿಗಮ್ಯತೇ ॥ ೧೭ ॥

ತಂ ಪ್ರೀಯಮಾಣಂ ಸಮುಪಸ್ಥಿತಂ ತದಾ
ಪ್ರಜಾವಿಸರ್ಗೇ ನಿಜಶಾಸನಾರ್ಹಣಮ್ ।
ಬಭಾಷ ಈಷತ್ ಸ್ಮಿತಶೋಚಿಷಾ ಗಿರಾ
ಪ್ರಿಯಃ ಪ್ರಿಯಂ ಪ್ರೀತಮನಾಃ ಕರೇ ಸ್ಪೃಶನ್ ॥ ೧೮ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ತ್ವಯಾಹಂ ತೋಷಿತಃ ಸಮ್ಯಗ್ವೇದಗರ್ಭ ಸಿಸೃಕ್ಷಯಾ ।
ಚಿರಂ ಭೃತೇನ ತಪಸಾ ದುಸ್ತೋಷಃ ಕೂಟಯೋಗಿನಾಮ್ ॥ ೧೯ ॥

ವರಂ ವರಯ ಭದ್ರಂ ತೇ ವರೇಶಂ ಮಾಭಿವಾಂಛಿತಮ್ ।
ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಶ್ರೇಯಃ ಪರಿಶ್ರಾಮಃ ಪುಂಸೋ ಮದ್ದರ್ಶನಾವಧಿಃ ॥ ೨೦ ॥

ಮನೀಷಿತಾನುಭಾವೋಽಯಂ ಮಮ ಲೋಕಾವಲೋಕನಮ್ ।
ಯದುಪಶ್ರುತ್ಯ ರಹಸಿ ಚಕರ್ಥ ಪರಮಂ ತಪಃ ॥ ೨೧ ॥

ಪ್ರತ್ಯಾದಿಷ್ಟಂ ಮಯಾ ತತ್ರ ತ್ವಯಿ ಕರ್ಮವಿಮೋಹಿತೇ ।
ತಪೋ ಮೇ ಹೃದಯಂ ಸಾಕ್ಷಾದಾತ್ಮಾಹಂ ತಪಸೋಽನಘ ॥ ೨೨ ॥

ಸೃಜಾಮಿ ತಪಸೈವೇದಂ ಗ್ರಸಾಮಿ ತಪಸಾ ಪುನಃ ।
ಬಿಭರ್ಮಿ ತಪಸಾ ವಿಶ್ವಂ ವೀರ್ಯಂ ಮೇ ದುಶ್ಚರಂ ತಪಃ ॥ ೨೩ ॥

ತ್ತಮವೂ ಆದ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಪುರುಷ, ಪ್ರಕೃತಿ, ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ, ಅಹಂಕಾರ, ಮನಸ್ಸು, ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಪಂಚ ತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳು, ಪಂಚಭೂತಗಳು – ಹೀಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಶಕ್ತಿಗಳು ಮೂರ್ತಿಭವಿಸಿ ಆತನ ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡಿವೆ. ಸಮಗ್ರವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ, ಧರ್ಮ, ಕೀರ್ತಿ, ಶ್ರೀ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವೈರಾಗ್ಯ ಎಂಬ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ವರೂಪ ಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಯು ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾವುದ ರಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಅವು ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದ ಆ ಪ್ರಭುವು ಸದಾಕಾಲ ತನ್ನ ಆನಂದಮಯ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲೇ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಮುಳುಗಿರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೧೬ ॥ ಆತನನ್ನು ನೋಡಿ ದೊಡನೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಹೃದಯವು ಉಕ್ಕೇರುವ ಆನಂದ ದಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಯಿತು. ದೇಹವು ರೋಮಾಂಚಿತವಾಗಿ, ಕಣ್ಣು ಗಳಲ್ಲಿ ಆನಂದಾಶ್ರುಗಳು ಚಿಮ್ಮಿಬಂದವು. ಪರಮಹಂಸರಿಗೆ ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲೇ ದೊರೆಯುವ ಭಗವಂತನ ಶ್ರೀಪಾದಪದ್ಮಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ತಲೆಬಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದರು. ॥ ೧೭ ॥ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಆ ಭಗವಂತನು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಪುತ್ರನು ಪ್ರಜಾಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಲು ತನ್ನ ಶಾಸನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ನೆಂದು ತಿಳಿದು, ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಪ್ರೀತಿತುಂಬಿದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಆತನನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ನೇವರಿಸುತ್ತಾ ಮೃದುವಾದ ಮಂದಹಾಸ ದಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ ಮಾತಿನಿಂದ ಹೀಗೆಂದನು – ॥ ೧೮ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ನುಡಿದನು – ಬ್ರಹ್ಮನೇ! ನಿನ್ನ ಹೃದಯ ದಲ್ಲಾದರೋ ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳ ಜ್ಞಾನವು ತುಂಬಿದೆ. ನೀನು ಸೃಷ್ಟಿರಚನೆಯ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಚಿರಕಾಲ ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿ ನನ್ನನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿರುವೆ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಪಟವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಯೋಗ ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವವರು ಎಂದಿಗೂ ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸಲಾರರು. ॥ ೧೯ ॥ ಬ್ರಹ್ಮನೇ! ನಿನಗೆ ಮಂಗಳವಾಗಲಿ. ನಿನಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ವರವನ್ನು ಬೇಡಿಕೋ. ಬೇಡಿದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ನನಗಿದೆ. ನನ್ನ ದರ್ಶನವಾಗುವವರೆಗೆ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ತಪಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನೆಗಳ ಪರಿಶ್ರಮವಿರುತ್ತದೆ. ನನ್ನ ದರ್ಶನವಾದಾಗ ಅದೇ ಪರಿಶ್ರಮಗಳ ಫಲವೆಂದು ತಿಳಿ. ಬಳಿಕ ಯಾವುದೇ ಪರಿಶ್ರಮಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಜೀವರ ಸಮಸ್ತ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಸಾಧನೆಗಳ ವಿಶ್ರಾಮ-ಪರ್ಯವಸಾನ ನನ್ನ ದರ್ಶನದಲ್ಲೇ ಇದೆ. ॥ ೨೦ ॥ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ನೋಡದೆಯೇ ನನ್ನ ವಾಣಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಇಷ್ಟು ತೀವ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿದೆ. ಆದರಿಂದಲೇ ನಿನಗೆ ನನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ನನ್ನ ಲೋಕದ ದರ್ಶನವಾಯಿತು. ॥ ೨೧ ॥ ಆಗ ನೀನು ಸೃಷ್ಟಿರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯ ಮೂಢ ನಾಗಿದ್ದೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ನಿನಗೆ ನಾನೇ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಲು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೆ. ಪಾಪರಹಿತನೇ! ತಪಸ್ಸು ನನ್ನ ಹೃದಯವಾಗಿದೆ. ನಾನೇ ತಪಸ್ಸಿನ ಆತ್ಮಾ ಆಗಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೨೨ ॥ ನಾನು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತೇನೆ. ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಇದನ್ನು ಧರಿಸಿ-

ಬ್ರಹ್ಮೋವಾಚ

ಭಗವನ್ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಮಧ್ಯಕ್ಷೋಽವಸ್ಥಿತೋ ಗುಹಾಮ್ ।
ವೇದ ಹ್ಯಪ್ರತಿರುದ್ಧೇನ ಪ್ರಜ್ಞಾನೇನ ಚಿಕೀರ್ಷಿತಮ್ ॥ ೨೪ ॥

ತಥಾಪಿ ನಾಥಮಾನಸ್ಯ ನಾಥ ನಾಥಯ ನಾಥಿತಮ್ ।
ಪರಾವರೇ ಯಥಾ ರೂಪೇ ಜಾನೀಯಾಂ ತೇ ತ್ವರೂಪಿಣಃ ॥ ೨೫ ॥

ಯಥಾಽಽತ್ಮ ಮಾಯಾಯೋಗೇನ ನಾನಾಶಕ್ತ್ಯುಪಬೃಂಹಿತಮ್ ।
ವಿಲುಂಪನ್ ವಿಸೃಜನ್ ಗೃಹ್ಣನ್ ಬಿಭ್ರದಾತ್ಮಾನಮಾತ್ಮನಾ ॥ ೨೬ ॥

ಕ್ರೀಡಸ್ಯಮೋಘಸಂಕಲ್ಪ ಊರ್ಣನಾಭಿರ್ಯಥೋರ್ಣುತೇ ।
ತಥಾ ತದ್ವಿಷಯಾಂ ಧೇಹಿ ಮನೀಷಾಂ ಮಯಿ ಮಾಧವ ॥ ೨೭ ॥

ಭಗವಚ್ಛಿಕ್ಷಿತಮಹಂ ಕರವಾಣಿ ಹ್ಯತಂದ್ರಿತಃ ।
ನೇಹಮಾನಃ ಪ್ರಜಾಸರ್ಗಂ ಬಧ್ಯೇಯಂ ಯದನುಗ್ರಹಾತ್ ॥ ೨೮ ॥

ಯಾವತ್ಸಖಾ ಸಖ್ಯುರಿವೇಶ ತೇ ಕೃತಃ
ಪ್ರಜಾವಿಸರ್ಗೇ ವಿಭಜಾಮಿ ಭೋ ಜನಮ್ ।
ಅವಿಕ್ಲವಸ್ತೇ ಪರಿಕರ್ಮಣಿ ಸ್ಥಿತೋ
ಮಾ ಮೇ ಸಮುನ್ನದ್ಧ ಮದೋಽಜಮಾನಿನಃ ॥ ೨೯ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ಜ್ಞಾನಂ ಪರಮಗುಹ್ಯಂ ಮೇ ಯದ್ವಿಜ್ಞಾನಸಮನ್ವಿತಮ್ ।
ಸರಹಸ್ಯಂ ತದಂಗಂ ಚ ಗೃಹಾಣ ಗದಿತಂ ಮಯಾ ॥ ೩೦ ॥

ಯಾವಾನಹಂ ಯಥಾಭಾವೋ ಯದ್ರೂಪಗುಣಕರ್ಮಕಃ ।
ತಥೈವ ತತ್ತ್ವವಿಜ್ಞಾನಮಸ್ತು ತೇ ಮದನುಗ್ರಹಾತ್ ॥ ೩೧ ॥

ಪಾಲಿಸುತ್ತೇನೆ. ಮತ್ತೆ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಲೀನಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ತಪಸ್ಸೇ ನನ್ನ ಒಂದು ದಾಟಲಶಕ್ಯವಾದ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ॥ ೨೩ ॥

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೇಳಿದರು – ಭಗವಂತನೇ! ನೀನೇ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಿರೂಪದಿಂದ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವೆ. ನಾನು ಏನು ಮಾಡಲು ಬಯಸುತ್ತಿರುವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನೀನು ನಿನ್ನ ಅಪ್ರತಿಹತವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಿಳಿದೇ ಇದ್ದೀಯೆ. ॥ ೨೪ ॥ ಮಹಾಪ್ರಭೂ! ರೂಪರಹಿತವಾಗಿರುವ ನಿನ್ನ ಪರರೂಪ ಮತ್ತು ಅಪರರೂಪ (ಸಗುಣ-ನಿರ್ಗುಣ) ಗಳೆರಡನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ ನನ್ನ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಈಡೇರಿಸಲು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ. ॥ ೨೫ ॥ ನೀನು ಮಾಯೆಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿರುವೆ. ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನು. ಜೇಡರ ಹುಳವು ತನ್ನ ಬಾಯಿಂದ ಬಲೆಯನ್ನು ಹೆಣೆದು ಅದರಲ್ಲಿ ಆಟವಾಡುತ್ತಾ ಕೊನೆಗೆ ಅದನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಲಯಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ, ನೀನೂ ನಿನ್ನ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯಿಂದ ನಾನಾಶಕ್ತಿಸಂಪನ್ನವಾದ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನೇ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿರುವೆ. ಇದನ್ನು ನೀನು ಹೇಗೆ ಮಾಡುವೆ ? ಎಂಬ ಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಲ್ಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನನಗೆ ದಯಪಾಲಿಸು. ॥ ೨೬-೨೭ ॥ ನಾನು ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದು ನಿನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಾಲನೆಮಾಡುವಂತೆಯೂ, ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಾಗಲೂ ಕರ್ತೃತ್ವದ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಬಂಧಿತನಾಗದಂತೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಕೃಪೆಮಾಡು. ॥ ೨೮ ॥ ಪ್ರಭೋ! ನೀನು ಪರಮಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ನನ್ನನ್ನು ಮಿತ್ರನಂತೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಈ ಸೃಷ್ಟಿರಚನೆಯೆಂಬ ನಿನ್ನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುವಾಗಲೂ, ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದ ಗುಣ-ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ವಿಭಾಜಿಸುವಾಗಲೂ ಎಲ್ಲಾದರೂ ನನ್ನ ಜನ್ಮ-ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗದಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸು. ॥ ೨೯ ॥

ಭಗವಂತನು ಹೇಳಿದನು – ವಿರಂಚಿಯೇ! ನನ್ನ ಪರಮ ಗೋಪನೀಯ, ವಿಜ್ಞಾನಸಹಿತ ಜ್ಞಾನದ ಕುರಿತು ನಿನಗೆ ನಾನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಅದರ ರಹಸ್ಯ ಮತ್ತು ಅಂಗಗಳ ಸಹಿತ ವರ್ಣಿಸುವೆನು. ಸಾವಧಾನವಾಗಿ ಕೇಳು. ॥ ೩೦ ॥ ನನ್ನ ವಿಸ್ತಾರವೆಷ್ಟು? ನನ್ನ ಲಕ್ಷಣವೇನು ? ನನಗೆ ಯಾವ-ಯಾವ ರೂಪಗಳೂ, ಗುಣಗಳೂ, ಕರ್ಮಗಳೂ ಇವೆಯೋ ಅವೆಲ್ಲದರ ತಾತ್ತ್ವಿಕ ವಾದ ಜ್ಞಾನವು ನಿನಗೆ ನನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಉಂಟಾಗಲೀ. ॥ ೩೧ ॥

ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲು ಕೇವಲ ನಾನೇ ಇದ್ದೆ. ನಾನಲ್ಲದೆ ಸ್ಥೂಲವಾಗಲೀ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಲೀ, ಎರಡರ ಕಾರಣವಾದ ಅಜ್ಞಾನವಾಗಲೀ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಸೃಷ್ಟಿಯು ಉಂಟಾದ ಮೇಲೆ ಏನೆಲ್ಲ ಈ ದೃಶ್ಯ ವರ್ಗವಿದೆಯೋ ಅದೆಲ್ಲವೂ ನಾನೇ ಆಗಿದ್ದೇನೆ. 'ಸತ್ (ಅಕ್ಷರ)' 'ಅಸತ್ (ಕ್ಷರ)' ಅದರಿಂದ ಆಚೆ (ಪುರುಷೋತ್ತಮ) ಇರುವುದೆಲ್ಲವೂ ನಾನೇ ಆಗಿದ್ದೇನೆ. ಇವೆಲ್ಲದರ ನಾಶವಾದ ಬಳಿಕವೂ ಉಳಿಯುವುದೆಲ್ಲವೂ ನಾನೇ ಆಗಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೩೨ ॥ ಪರಮಾತ್ಮನ

ಅಹಮೇವಾಸಮೇವಾಗ್ರೇ ನಾನ್ಯದ್ ಯತ್ಸದಸತ್ಪರಮ್ ।
ಪಶ್ಚಾದಹಂ ಯದೇತಚ್ಚ ಯೋಽವಶಿಷ್ಯೇತ ಸೋಽಸ್ಮ್ಯಹಮ್
॥ ೩೨ ॥

ಋತೇಽರ್ಥಂ ಯತ್ಪ್ರತೀಯೇತ ನ ಪ್ರತೀಯೇತ ಚಾತ್ಮನಿ ।
ತದ್ವಿದ್ಯಾದಾತ್ಮನೋ ಮಾಯಾಂ ಯಥಾಭಾಸೋ ಯಥಾ ತಮಃ
॥ ೩೩ ॥

ಯಥಾ ಮಹಾಂತಿ ಭೂತಾನಿ ಭೂತೇಷೂಚ್ಚಾವಚೇಷ್ವನು ।
ಪ್ರವಿಷ್ಟಾನ್ಯಪ್ರವಿಷ್ಟಾನಿ ತಥಾ ತೇಷು ನ ತೇಷ್ವಹಮ್
॥ ೩೪ ॥

ಏತಾವದೇವ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಂ ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸುನಾಽಽತ್ಮನಃ ।
ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಯತ್ ಸ್ಯಾತ್ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವದಾ
॥ ೩೫ ॥

ಏತನ್ಮತಂ ಸಮಾತಿಷ್ಠ ಪರಮೇಣ ಸಮಾಧಿನಾ ।
ಭವಾನ್ಕಲ್ಪವಿಕಲ್ಪೇಷು ನ ವಿಮುಹ್ಯತಿ ಕರ್ಹಿಚಿತ್
॥ ೩೬ ॥

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಸಂಪ್ರದಿಶ್ಯೈವಮಜನೋ ಜನಾನಾಂ ಪರಮೇಷ್ಠಿನಮ್ ।
ಪಶ್ಯತಸ್ತಸ್ಯ ತದ್ರೂಪಮಾತ್ಮನೋ ನ್ಯರುಣದ್ಧರಿಃ
॥ ೩೭ ॥

ಅಂತರ್ಹಿತೇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಾಯ ಹರಯೇ ವಿಹಿತಾಂಜಲಿಃ ।
ಸರ್ವಭೂತಮಯೋ ವಿಶ್ವಂ ಸಸರ್ಜೇದಂ ಸ ಪೂರ್ವವತ್
॥ ೩೮ ॥

ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ಧರ್ಮಪತಿರೇಕದಾ ನಿಯಮಾನ್ ಯಮಾನ್ ।
ಭದ್ರಂ ಪ್ರಜಾನಾಮನ್ವಿಚ್ಛನ್ನಾತಿಷ್ಠತ್ಸ್ವಾರ್ಥಕಾಮ್ಯಯಾ
॥ ೩೯ ॥

ಸತ್ತೆಯಲ್ಲದೆ ಕಂಡುಬರುವುದೆಲ್ಲವೂ ಮಾಯೆಯ ಆಟವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವದ ದರ್ಶನವಾದಾಗ ಮಾಯೆಯು ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮಾಯೆಯಾದರೋ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ಅವಿದ್ಯೆಗಳೆಂಬ ಎರಡೂ ಭಗವಂತನ ಶಕ್ತಿಗಳಾಗಿವೆ. ತಮ ಅರ್ಥಾತ್ ರಾಹುಗ್ರಹದ ಗಣನೆ ನವಗ್ರಹರಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಅದು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಈ ವಿಶ್ವವು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದೇ ನನ್ನ ಮಾಯೆ ಎಂದು ತಿಳಿ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮ ತತ್ತ್ವದ ಅನುಭೂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ವಿದ್ಯೆಯ ಮೂಲಕ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು. ॥ ೩೩ ॥ ಹೇಗೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸಣ್ಣ-ದೊಡ್ಡ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ (ಆಕಾಶಾದಿ) ಪಂಚಭೂತಗಳು ಸೇರಿ ಕೊಂಡಿವೆ ಮತ್ತು ಸೇರಿಕೊಂಡೂ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ (ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ) ನಾನು ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ನಿಜವಾಗಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾನು ಸೇರಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ॥ ೩೪ ॥ ಪರಮಾತ್ಮನ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಿಗೆ ವಿಧಿರೂಪದಿಂದ – ಅರ್ಥಾತ್ 'ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೀಗಿದ್ದಾನೆ, ಹಾಗಿದ್ದಾನೆ' ಈ ಭಾವದಿಂದ ಹಾಗೂ ನಿಷೇಧ ರೂಪದಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ 'ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೀಗೂ ಇಲ್ಲ, ಹಾಗೂ ಇಲ್ಲ' ಈ ಭಾವದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆ ಇಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯುವ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ. ॥ ೩೫ ॥ ಬ್ರಹ್ಮನೇ! ನೀನು ಅವಿಚಲ ಸಮಾಧಿಯ ಮೂಲಕ ನನ್ನ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣನಿಷ್ಠೆಯನ್ನಿಡು. ಇದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಕಲ್ಪ-ಕಲ್ಪಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರದ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ನೀನು ಎಂದೂ ಮೋಹಿತನಾಗಲಾರೆ. (ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಧಕನು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಘನ ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಎಲ್ಲ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆ. ಅವನಿಂದ ಬೇರೆಯಾದುದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅವನು ಶೋಕ, ಮೋಹ ಮುಂತಾದ ವಿಕಾರಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಮೊದಲಾದ ಕ್ಲೇಶಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಪರಮ ಶಾಂತಿಸ್ವರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲನು.) ॥ ೩೬ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಪರೀಕ್ಷಿತನೇ! ಜನ್ಮರಹಿತವಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ಜನರಲ್ಲಿ, ಉತ್ತಮಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಹೀಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿ ಅವರು ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಅಂತರ್ಧಾನಹೊಂದಿದನು. ॥ ೩೭ ॥ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ತನ್ನ ಕಣ್ಮುಂದೆಯೇ ಅದೃಶ್ಯನಾದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಕೈಜೋಡಿಸಿ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ, ಆತನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಹಾಗೆ ಪುನಃ ಈ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದರು. ॥ ೩೮ ॥ ಒಮ್ಮೆ ಧರ್ಮಪತಿಗಳಾದ ಆ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಎಲ್ಲ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣವು ಉಂಟಾಗಲೆಂಬ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಯಮ-ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರು. ॥ ೩೯ ॥ ಆಗಲೇ ಅವರ ಪ್ರಿಯಪುತ್ರನಾದ ದೇವರ್ಷಿ ನಾರದರು ಮಾಯಾಪತಿ

ತಂ ನಾರದಃ ಪ್ರಿಯತಮೋ ರಿಕ್ಥಾದಾನಾಮನುವ್ರತಃ ।
ಶುಶ್ರೂಷಮಾಣಃ ಶೀಲೇನ ಪ್ರಶ್ರಯೇಣ ದಮೇನ ಚ
॥ ೪೦ ॥

ಮಾಯಾಂ ವಿವಿದಿಷನ್ವಿಷ್ಣೋರ್ಮಾಯೇಶಸ್ಯ ಮಹಾಮುನಿಃ ।
ಮಹಾಭಾಗವತೋ ರಾಜನ್ಪಿತರಂ ಪರ್ಯತೋಷಯತ್
॥ ೪೧ ॥

ತುಷ್ಟಂ ನಿಶಾಮ್ಯ ಪಿತರಂ ಲೋಕಾನಾಂ ಪ್ರಪಿತಾಮಹಮ್ ।
ದೇವರ್ಷಿಃ ಪರಿಪಪ್ರಚ್ಛ ಭವಾನ್ಯನ್ಮಾನುಪೃಚ್ಛತಿ
॥ ೪೨ ॥

ತಸ್ಮಾ ಇದಂ ಭಾಗವತಂ ಪುರಾಣಂ ದಶಲಕ್ಷಣಮ್ ।
ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಭಗವತಾ ಪ್ರಾಹ ಪ್ರೀತಃ ಪುತ್ರಾಯ ಭೂತಕೃತ್
॥ ೪೩ ॥

ನಾರದಃ ಪ್ರಾಹ ಮುನಯೇ ಸರಸ್ವತ್ಯಾಸ್ತಟೇ ನೃಪ ।
ಧ್ಯಾಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ವ್ಯಾಸಾಯಾಮಿತತೇಜಸೇ
॥ ೪೪ ॥

ಯದುತಾಹಂ ತ್ವಯಾ ಪೃಷ್ಟೋ ವೈರಾಜಾತ್ಪುರುಷಾದಿದಮ್ ।
ಯಥಾಸೀತ್ತದುಪಾಖ್ಯಾಸ್ಯೇ ಪ್ರಶ್ನಾನನ್ಯಾಂಶ್ಚ ಕೃತ್ಸ್ನಶಃ
॥ ೪೫ ॥

ಭಗವಂತನ ಮಾಯೆಯ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿಯುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಾಗಿ, ಸದಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಅವರ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಪರಮ ಭಾಗವತೋತ್ತಮನಾದ ನಾರದ ಮಹರ್ಷಿಯು ಹೀಗೆ ಬಹುಕಾಲ ಸೇವಿಸುತ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದನು. ॥ ೪೦-೪೧ ॥ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನೇ ! ಲೋಕಪಿತಾಮಹರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪ್ರಸನ್ನ ರಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ನಾರದಮುನಿಯು – ನೀನು ಈಗ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಂತೆ, ಅದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು. ॥ ೪೨ ॥ ಅವನ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಂದ ಇನ್ನೂ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ತನಗೆ ಭಗವಂತನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದ ಹತ್ತು ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಪುರಾಣವನ್ನು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಪುತ್ರನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ॥ ೪೩ ॥ ಪರೀಕ್ಷಿತನೇ! ಅನಂತರ ನಾರದಮಹರ್ಷಿಯು – ಸರಸ್ವತೀನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಗಳಾದ ವ್ಯಾಸಮುನಿಗಳಿಗೆ ಅದನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಉಪದೇಶಮಾಡಿದರು. ವ್ಯಾಸಮಹಾಮುನಿಗಳು ಅದನ್ನು ನನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ॥ ೪೪ ॥ ನೀನು ನನ್ನಲ್ಲಿ – ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಹೇಗಾಯಿತು ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದೆಯಲ್ಲ! ಆ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಹಾಗೂ ನೀನು ಕೇಳಿದ ಇತರ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೂ ಈ ಭಾಗವತ ಪುರಾಣದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಾನು ಉತ್ತರಿಸುವೆನು. ॥ ೪೫ ॥

ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೯ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ
ದ್ವಿತೀಯಸ್ಕಂಧೇ ನವಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೯ ॥

ಹತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಹತ್ತು ಲಕ್ಷಣಗಳು

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಅತ್ರ ಸರ್ಗೋ ವಿಸರ್ಗಶ್ಚ ಸ್ಥಾನಂ ಪೋಷಣಮೂತಯಃ ।
ಮನ್ವಂತರೇಶಾನುಕಥಾ ನಿರೋಧೋ ಮುಕ್ತಿರಾಶ್ರಯಃ
॥ ೧ ॥

ದಶಮಸ್ಯ ವಿಶುದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ನವಾನಾಮಿಹ ಲಕ್ಷಣಮ್ ।
ವರ್ಣಯಂತಿ ಮಹಾತ್ಮಾನಃ ಶ್ರುತೇನಾರ್ಥೇನ ಚಾಂಜಸಾ
॥ ೨ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಪರೀಕ್ಷಿತನೇ ! ಈ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಸರ್ಗ, ವಿಸರ್ಗ, ಸ್ಥಾನ, ಪೋಷಣ, ಊತಿ, ಮನ್ವಂತರ, ಈಶಾನುಕಥಾ, ನಿರೋಧ, ಮುಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಆಶ್ರಯ ಎಂಬ ಹತ್ತು ವಿಷಯಗಳ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ. ॥ ೧ ॥ ಇದರಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯದಾದ 'ಆಶ್ರಯತತ್ತ್ವ'ವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವೆಡೆ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ, ಕೆಲವೆಡೆ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ, ಕೆಲವೆಡೆ ಎರಡರ ಅನುಕೂಲವಾದ ಅನುಭವದಿಂದ ಮಹಾತ್ಮರು ಉಳಿದ ಒಂಭತ್ತು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸುಗಮವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. ॥ ೨ ॥ ಈಶ್ವರನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷೋಭೆ ಉಂಟಾಗಿ ರೂಪಾಂತರವಾದಾಗ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಆಕಾಶಾದಿ ಪಂಚಭೂತ

ಭೂತಮಾತ್ರೇಂದ್ರಿಯಧಿಯಾಂ ಜನ್ಮ ಸರ್ಗ ಉದಾಹೃತಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಗುಣವೈಷಮ್ಯಾದ್ವಿಸರ್ಗಃ ಪೌರುಷಃ ಸ್ಮೃತಃ
॥ ೩ ॥

ಸ್ಥಿತಿರ್ವೈಕುಂಠವಿಜಯಃ ಪೋಷಣಂ ತದನುಗ್ರಹಃ ।
ಮನ್ವಂತರಾಣಿ ಸದ್ಧರ್ಮ ಊತಯಃ ಕರ್ಮವಾಸನಾಃ
॥ ೪ ॥

ಅವತಾರಾನುಚರಿತಂ ಹರೇಶ್ಚಾಸ್ಯಾನುವರ್ತಿನಾಮ್ ।
ಸತಾಮೀಶಕಥಾಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ನಾನಾಖ್ಯಾನೋಪಬೃಂಹಿತಾಃ
॥ ೫ ॥

ನಿರೋಧೋಽಸ್ಯಾನುಶಯನಮಾತ್ಮನಃ ಸಹ ಶಕ್ತಿಭಿಃ ।
ಮುಕ್ತಿರ್ಹಿತ್ವಾನ್ಯಥಾ ರೂಪಂ ಸ್ವರೂಪೇಣ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಿಃ
॥ ೬ ॥

ಆಭಾಸಶ್ಚ ನಿರೋಧಶ್ಚ ಯತಶ್ಚಾಧ್ಯವಸೀಯತೇ ।
ಸ ಆಶ್ರಯಃ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಶಬ್ದ್ಯತೇ
॥ ೭ ॥

ಯೋಽಧ್ಯಾತ್ಮಿಕೋಽಯಂ ಪುರುಷಃ ಸೋಽಸಾವೇವಾಧಿದೈವಿಕಃ ।
ಯಸ್ತತ್ರೋಭಯವಿಚ್ಛೇದಃ ಪುರುಷೋ ಹ್ಯಾಧಿಭೌತಿಕಃ
॥ ೮ ॥

ಗಳೂ, ಶಬ್ದಾದಿ ತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ ಇವುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು 'ಸರ್ಗ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. (ಗುಣಗಳ ಸಾಮ್ಯಾವಸ್ಥೆ ಇರುವತನಕ ಏನೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ) ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲ ಉಂಟಾದಾಗಲೇ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಸರ್ಗವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡ ವಿಭಿನ್ನ ಚರಾಚರ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು 'ವಿಸರ್ಗ ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ॥ ೩ ॥ ಈ ವಿಶ್ವದ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ ಇವು ಮೂರೂ ಲೀಲಾರೂಪವಾಗಿ ಭಗವಂತನಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿ (ಸ್ಥಿತಿ) ಪಾಲಿಸುವುದು, ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ಥಿತಿಯು ಇರುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮೂಲಕವೇ ಇದರ ಪೋಷಣೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ಕೃಪೆ ಮತ್ತು ಅವನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಪಾಲನೆ-ಸಂರಕ್ಷಿಸುವುದು 'ಸ್ಥಿತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಭಗವಂತನಿಂದ ಸುರಕ್ಷಿತವಾದ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರನ್ನು ಪೋಷಿಸುವುದನ್ನು 'ಪೋಷಣ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಜಾಪಾಲನೆರೂಪವಾದ ಶುದ್ಧ ಕರ್ಮವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುವ ಮನ್ವಂತರಗಳ ಅಧಿಪತಿಗಳ ಸದ್ಧರ್ಮವನ್ನು 'ಮನ್ವಂತರ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕರ್ಮ ಬಂಧನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸುವ ಜೀವಿಗಳ ಕರ್ಮವಾಸನೆಯನ್ನು 'ಊತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ॥ ೪ ॥ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಅವತಾರ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಅವನ ಭಕ್ತರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು 'ಈಶಾನುಕಥಾ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಹಾಡಿ-ಶ್ರವಣಿಸಿ ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನು. ॥ ೫ ॥ ಭಗವಂತನು ಯೋಗನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವಾಗ ಜೀವನು ತನ್ನ ಉಪಾಧಿಗಳೊಡನೆ ಆತನಲ್ಲಿ ಲಯಹೊಂದುವುದೇ 'ನಿರೋಧ'ವಾಗಿದೆ. ಅಜ್ಞಾನ ಕಲ್ಪಿತ ಕರ್ತೃತ್ವ, ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಮುಂತಾದ ಅನಾತ್ಮಭಾವವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿ ತನ್ನ ವಾಸ್ತವಿಕ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವುದೇ 'ಮುಕ್ತಿ'ಯಾಗಿದೆ. ॥ ೬ ॥ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನೇ ! ಈ ಚರಾಚರ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳು ಯಾವ ತತ್ತ್ವದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗುತ್ತವೆಯೋ ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೇ 'ಆಶ್ರಯ' ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನೇ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಕರೆಯುತ್ತವೆ. ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಎಲ್ಲರ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಆಶ್ರಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇತರ ಒಂಭತ್ತು ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ॥ ೭ ॥ ಯಾವ ಪುರುಷನು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ (ಜೀವ)ನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆಯೋ ಅವನನ್ನೇ ಅಧಿದೈವ (ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ದೇವತೆಗಳು) ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆಯೇ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಆಧಿಭೌತಿಕವೂ ಅವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಪಾಂಚಭೌತಿಕ ಸ್ಥೂಲದೇಹದ ಕುರಿತು ಆತ್ಮಬುದ್ಧಿ ಉಂಟಾದ ಕಾರಣ ಜೀವನು ಈ ದೇಹವನ್ನು ಬೇರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ

ಏಕಮೇಕತರಾಭಾವೇ ಯದಾ ನೋಪಲಭಾಮಹೇ ।
ತ್ರಿತಯಂ ತತ್ರ ಯೋ ವೇದ ಸ ಆತ್ಮಾ ಸ್ವಾಶ್ರಯಾಶ್ರಯಃ ॥ ೯ ॥

ಪುರುಷೋಽಂಡಂ ವಿನಿರ್ಭಿದ್ಯ ಯದಾಸೌ ಸ ವಿನಿರ್ಗತಃ ।
ಆತ್ಮನೋಽಯನಮನ್ವಿಚ್ಛನ್ನ ಪೋಽಸ್ರಾಕ್ಷೀಚ್ಛುಚಿಃ ಶುಚೀಃ ॥ ೧೦ ॥

ತಾಸ್ವವಾತ್ಸೀತ್ ಸ್ವಸೃಷ್ಟಾಸು ಸಹಸ್ರಪರಿವತ್ಸರಾನ್ ।
ತೇನ ನಾರಾಯಣೋ ನಾಮ ಯದಾಪಃ ಪುರುಷೋದ್ಭವಾಃ ॥ ೧೧ ॥

ದ್ರವ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಚ ಕಾಲಶ್ಚ ಸ್ವಭಾವೋ ಜೀವ ಏವ ಚ ।
ಯದನುಗ್ರಹತಃ ಸಂತಿ ನ ಸಂತಿ ಯದುಪೇಕ್ಷಯಾ ॥ ೧೨ ॥

ಏಕೋ ನಾನಾತ್ವಮನ್ವಿಚ್ಛನ್ ಯೋಗತಲ್ಪಾತ್ಸಮುತ್ಥಿತಃ ।
ವೀರ್ಯಂ ಹಿರಣ್ಮಯಂ ದೇವೋ ಮಾಯಯಾ ವ್ಯಸೃಜತ್ತ್ರಿಧಾ ॥ ೧೩ ॥

ಅಧಿದೈವಮಥಾಧ್ಯಾತ್ಮಮಧಿಭೂತಮಿತಿ ಪ್ರಭುಃ ।
ಯಥೈಕಂ ಪೌರುಷಂ ವೀರ್ಯಂ ತ್ರಿಧಾಭಿದ್ಯತ ತಚ್ಛೃಣು ॥ ೧೪ ॥

ಆಧಿದೈವಿಕಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಒಂದು ಮತ್ತೊಂದರ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ – ಜೀವಾತ್ಮನೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆಧಿದೈವಿಕ ಮತ್ತು ಆಧಿಭೌತಿಕ ಎರಡನ್ನೂ ತಿಳಿಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ದೇವತೆಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನಾವು ಉಳಿದ ಎರಡನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರೆವು. ಹಾಗೆಯೇ ಶರೀರ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನಾವು ಆವೆರಡನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರೆವು. ಮೂರೂ ಸೇರಿಯೇ ಒಂದು– ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾಗುತ್ತದೆ.) ಈ ಮೂರನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವವನೇ ಪರಮಾತ್ಮನು. ಇವು ಮೂರೂ ಪರಮಾತ್ಮನದೇ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿವೆ. ಓರ್ವ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲದೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಅವನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲೇ ಎಲ್ಲವೂ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯತತ್ತ್ವವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ॥ ೮–೯ ॥

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಹೊರಟಾಗ ಅವನು ತನಗೆ ನೆಲಸುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹುಡುಕತೊಡಗಿದನು. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಶುದ್ಧಸಂಕಲ್ಪನಾದ ಆ ಪುರುಷರೂಪನು ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ 'ಜಲ'ವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ॥ ೧೦ ॥ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷರೂಪನಾದ 'ನರ'ನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ ಜಲಕ್ಕೆ 'ನಾರ' ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ತಾನೇ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಆ ನಾರವನ್ನು ನೆಲೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದರಲ್ಲಿ ಆತನು ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳವರೆವಿಗೂ ಪವಡಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು 'ನಾರಾಯಣ' ಎನಿಸಿದನು. ॥ ೧೧ ॥ ಭಗವಂತನಾದ ಆ ನಾರಾಯಣನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ದ್ರವ್ಯ, ಕರ್ಮ, ಕಾಲ, ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಜೀವ ಮುಂತಾದವುಗಳು ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತವೆ. ಆತನು ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಸ್ತಿತ್ವವೇ ಇಲ್ಲ. (ಮಹತ್ತಿನಿಂದ ಪೃಥ್ವಿವರೆಗಿನ ದ್ರವ್ಯಗಳು, ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಕರ್ಮ, ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಕಾಲ, ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪರಿಣಾಮಹೊಂದುವಿಕೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಸ್ವಭಾವ, ಸುಖ–ದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಜೀವ–ಇವೆಲ್ಲದರ ಅಸ್ತಿತ್ವವು ಆ ನಾರಾಯಣನಿಂದಲೇ.) ॥ ೧೨ ॥ ಆ ಅದ್ವಿತೀಯ ಭಗವಾನ್ ನಾರಾಯಣನು ಯೋಗನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚೆತ್ತು ತಾನು ಅನೇಕವಾಗಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದಾಗ, ತನ್ನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಅಖಿಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಬೀಜಸ್ವರೂಪ ತನ್ನ ಸುವರ್ಣಮಯ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಅಧಿದೈವ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ, ಅಧಿಭೂತ ಎಂಬ ಮೂರು ಭಾಗವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದನು. (ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕು ಮುಂತಾದ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃ ದೇವತೆಗಳು ಅಧಿದೈವವೆಂದೂ, ಜೀವನು ಅಧ್ಯಾತ್ಮನೆಂದೂ, ಪೃಥ್ವಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗಂಧವೇ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು ಅಧಿಭೂತವೆಂದೂ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವವು.) ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನ ಒಂದೇ ವೀರ್ಯವು ಹೀಗೆ ಮೂರು ವಿಭಾಗವಾಗಿ ವಿಭಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಮುಂದೇನಾಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ, ಕೇಳು. ॥ ೧೩–೧೪ ॥

ಅಂತಃಶರೀರ ಆಕಾಶಾತ್ ಪುರುಷಸ್ಯ ವಿಚೇಷ್ಟತಃ ।
ಓಜಃ ಸಹೋ ಬಲಂ ಜಜ್ಞೇ ತತಃ ಪ್ರಾಣೋ ಮಹಾನಸುಃ ॥ ೧೫ ॥

ಅನು ಪ್ರಾಣಂತಿ ಯಂ ಪ್ರಾಣಾಃ ಪ್ರಾಣಂತಂ ಸರ್ವಜಂತುಷು ।
ಅಪಾನಂತಮಪಾನಂತಿ ನರದೇವಮಿವಾನುಗಾಃ ॥ ೧೬ ॥

ಪ್ರಾಣೇನ ಕ್ಷಿಪತಾ ಕ್ಷುತ್ತೃಡಂತರಾ ಜಾಯತೇ ಪ್ರಭೋಃ ।
ಪಿಪಾಸತೋ ಜಕ್ಷತಶ್ಚ ಪ್ರಾಙ್ಮುಖಂ ನಿರಭಿದ್ಯತ ॥ ೧೭ ॥

ಮುಖತಸ್ತಾಲು ನಿರ್ಭಿನ್ನಂ ಜಿಹ್ವಾ ತತ್ರೋಪಜಾಯತೇ ।
ತತೋ ನಾನಾರಸೋ ಜಜ್ಞೇ ಜಿಹ್ವಯಾ ಯೋಽಧಿಗಮ್ಯತೇ ॥ ೧೮ ॥

ವಿವಕ್ಷೋರ್ಮುಖತೋ ಭೂಮ್ನೋ
ವಹ್ನಿರ್ವಾಗ್ ವ್ಯಾಹೃತಂ ತಯೋಃ ।
ಜಲೇ ವೈ ತಸ್ಯ ಸುಚಿರಂ
ನಿರೋಧಃ ಸಮಜಾಯತ ॥ ೧೯ ॥

ನಾಸಿಕೇ ನಿರಭಿದ್ಯೇತಾಂ ದೋಧೂಯತಿ ನಭಸ್ವತಿ ।
ತತ್ರ ವಾಯುರ್ಗಂಧವಹೋ ಘ್ರಾಣೋ ನಸಿ ಜಿಘೃಕ್ಷತಃ ॥ ೨೦ ॥

ಯದಾಽಽತ್ಮನಿ ನಿರಾಲೋಕಮಾತ್ಮಾನಂ ಚ ದಿದೃಕ್ಷತಃ ।
ನಿರ್ಭಿನ್ನೇ ಹ್ಯಕ್ಷಿಣೀ ತಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಗುಣಗ್ರಹಃ ॥ ೨೧ ॥

ಬೋಧ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಋಷಿಭಿರಾತ್ಮನಸ್ತಜ್ಜಿಘೃಕ್ಷತಃ ।
ಕರ್ಣೌ ಚ ನಿರಭಿದ್ಯೇತಾಂ ದಿಶಃ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಗುಣಗ್ರಹಃ ॥ ೨೨ ॥

ವಸ್ತುನೋ ಮೃದುಕಾಠಿನ್ಯಲಘುಗುರ್ವೋಷ್ಣಶೀತತಾಮ್ ।
ಜಿಘೃಕ್ಷತಸ್ತ್ವಙ್ನಿರ್ಭಿನ್ನಾ ತಸ್ಯಾಂ ರೋಮಮಹೀರುಹಾಃ ।
ತತ್ರ ಚಾಂತರ್ಬಹಿರ್ವಾತಸ್ತ್ವಚಾ ಲಬ್ಧಗುಣೋ ವೃತಃ ॥ ೨೩ ॥

ಆ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನು ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿದಾಗ ಆ ದೇಹದಲ್ಲಿದ್ದ ಆಕಾಶದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಶಕ್ತಿ, ಮನಶ್ಶಕ್ತಿ, ಶರೀರಶಕ್ತಿಗಳು ಉಂಟಾದುವು. ಅವುಗಳಿಂದ ಅವೆಲ್ಲದರ ಪ್ರಭುವಾದ ಸೂತ್ರಾತ್ಮಕವಾದ ಮಹಾಪ್ರಾಣನು ಹುಟ್ಟಿದನು. ॥ ೧೫ ॥ ಸೇವಕರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಭುವಿನ ಹಿಂದೆ-ಹಿಂದೆಯೇ ನಡೆಯುವಂತೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಪ್ರಾಣದ ಹಿಂದೆ-ಹಿಂದೆ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಎಲ್ಲರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವು ಬಲಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದರೆ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಬಲ. ಅದು ಬಲಹೀನವಾದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಬಲಹೀನರಾಗುತ್ತವೆ. ॥ ೧೬ ॥ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ವೇಗವಾಗಿ ಬಂದು-ಹೋಗತೊಡಗಿದಾಗ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನಿಗೆ ಹಸಿವು-ಬಾಯಾರಿಕೆಯ ಅನುಭವವಾಯಿತು. ಆಹಾರ-ಪಾನೀಯಗಳ ಇಚ್ಛೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತಲೇ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿಗೆ ಅವನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಬಾಯಿ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ॥ ೧೭ ॥ ಆದರಿಂದ ಅಣ್ಣಾಲಿಗೆಯೂ, ಅನಂತರ ರಸನೇಂದ್ರಿಯ (ನಾಲಿಗೆ) ಪ್ರಕಟವಾದುವು. ಇದಾದ ಬಳಿಕ ನಾಲಿಗೆಯು ಗ್ರಹಿಸುವ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ರಸಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾದುವು. ॥ ೧೮॥ ಅವನಿಗೆ ಮಾತಾಡಲು ಇಚ್ಛೆ ಉಂಟಾದಾಗ ವಾಕ್ ಇಂದ್ರಿಯ, ಅದರ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ದೇವತೆ ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಅದರ ವಿಷಯ ಮಾತಾಡುವುದು – ಇವು ಮೂರೂ ಪ್ರಕಟವಾದುವು. ಬಳಿಕ ಬಹಳ ದಿವಸಗಳವರೆಗೆ ಆ ಜಲದಲ್ಲೇ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟನು. ॥ ೧೯ ॥ ಶ್ವಾಸದ ವೇಗದಿಂದ 'ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳೆಗಳು' ಪ್ರಕಟವಾದುವು. ಅವನಿಗೆ ಮೂಸುವ ಇಚ್ಛೆಯಾದಾಗ ಮೂಗು ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವೂ, ಗಂಧವನ್ನು ಹರಡುವಂತಹ ಅದರ ದೇವತೆ ವಾಯುದೇವರೂ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡರು. ॥ ೨೦ ॥ ಮೊದಲು ಆತನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲ, ಮತ್ತೆ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನನ್ನು ಇತರರನ್ನೂ ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆ ಉಂಟಾದಾಗ ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಗಳೂ, ಅದರ ಅಭಿಮಾನಿ ಸೂರ್ಯನು ಮತ್ತು ನೇತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಇದರಿಂದಲೇ ರೂಪದ ಗ್ರಹಣ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ॥ ೨೧ ॥ ಅನಂತರ ವೇದರೂಪೀ ಋಷಿಗಳು ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ ಎಚ್ಚರಿಸತೊಡಗಿದಾಗ ಅವನಿಗೆ ಕೇಳಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಾಯಿತು. ಆಗಲೇ ಕಿವಿಗಳು, ಅದರ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳು ದಿಕ್ಕುಗಳು ಮತ್ತು ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ॥ ೨೨ ॥ ಬಳಿಕ ಅವನು ವಸ್ತುಗಳ ಮೃದುತ್ವ, ಕಾಠಿನ್ಯ, ಲಘುತ್ವ, ಗುರುತ್ವ, ಉಷ್ಣತೆ, ಶೈತ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಅರಿಯಲು ಬಯಸಿದಾಗ ಅವನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಚರ್ಮ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಪೃಥ್ವಿಯಿಂದ ಮರಗಳು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಆ ಚರ್ಮದಿಂದ ರೋಮಗಳೂ ಮತ್ತು ಅದರ ಒಳಗೂ-ಹೊರಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ವಾಯುವು ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ತ್ವಗ್‌ಇಂದ್ರಿಯವೂ ಜೊತೆ-ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿತು. ಆದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಸ್ಪರ್ಶದ ಅನುಭವವಾಗತೊಡಗಿತು. ॥ ೨೩ ॥ ಅವನಿಗೆ